



HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
HADİS BİLİM DALI

HZ. PEYGAMBER'İN (S.A.S.)
RAMAZAN AYI DIŞINDA TUTTUĞU VE TAVSİYE ETTİĞİ
ORUÇLARLA İLGİLİ RİVAYETLERİN TAHLİLİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Emetullah KOYUNCU

ŞANLIURFA 2017



HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
HADİS BİLİM DALI

HZ. PEYGAMBER'İN (S.A.S.)
RAMAZAN DIŞINDA TUTTUĞU VE TAVSİYE ETTİĞİ
ORUÇLARLA İLGİLİ RİVAYETLERİN TAHLİLİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Emetullah KOYUNCU

Danışman
Doç. Dr. Abdullah YILDIZ

ŞANLIURFA 2017



HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ORJİNALLİK RAPORU VE BEYAN BELGESİ

ÖĞRENCİ BİLGİLERİ

Adı-Soyadı : Emetullah KOYUNCU
Öğrenci Numarası : 145230028
Enstitü Anabilim Dalı : Temel İslam Bilimleri/ Hadis
Programı : Yüksek Lisans
Başlık (Türkçe) : Resûlullah'ın (s.a.s.) Ramazan Dışında Tuttuğu ve Tavsiye Ettiği Oruçlarla İlgili Rivayetlerin Tahlili

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Yukarıda başlığı belirtilen yüksek lisans çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 169 sayfalık kısmına ilişkin, 27/09/2017 tarihinde şahsım/ danışmanım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, benzerlik oranı % 27'dir.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç,
- 2- Kaynakça hariç
- 3- Alıntılar hariç/dâhil
- 4- 6 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Yukarıda bilgileri verilen tezli/tezsiz lisansüstü programlarda seminer, dönem projesi, tez vb Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu tarafından kabul edilen lisansüstü orijinallik raporu alınması uygulama esasları ile belirlenen azami benzerlik oranlarını aşmadığımı ve bütün bilgilerin, akademik kurallara uygun olarak toplanıp sunulduğunu, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı, blok şeklinde alıntılar yapmadığımı ve tüm alıntılarının bilimsel atıf kuralları çerçevesinde kaynağını gösterdiğimi, Yükseköğretim kurulu bilimsel araştırma ve yayın etiği yönergesi ile Harran Üniversitesi bilimsel araştırma ve yayın etiği yönergesinin 8. maddesinde yer alan etik ihlallerden her hangi birisinin yer almadığımı, etik ihlal tespiti halinde, Enstitü yönetim kurulunca, diplomamın iptal edilmesini kabul ediyorum.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

03/10/2017
Emetullah KOYUNCU

Yukarıda yer alan raporun ve beyanın doğruluğunu onaylarım. 03/10/2017

Doç. Dr. Abdullah YILDIZ.
Danışmanın Unvanı-Adı-Soyadı

T. C.
HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Enstitünüz Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı 145230028 numaralı Emetullah KOYUNCU'nun hazırladığı "Hz. Peygamber'in (S.A.S) Ramazan Dışında Tuttuğu ve Tavsiye Emiği Oruçlarla İlgili Rivayetlerin Tahlili"konulu yüksek lisans tezi ile ilgili tez savunması, 13/11/ 2017 tarihinde, saat 10:00'da yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin KABUL (başarılı) olduğuna oybirliği/oy çokluğu ile karar verilmiştir.

13/11/ 2017

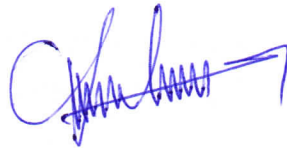
(Danışman)

Doç. Dr. Abdullah YILDIZ



Üye

Prof. Dr. Ahmet KELEŞ



Üye

Prof. Dr. Yusuf Ziya KESKİN



Bu tezin Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalında Yapıldığını ve Enstitümüz Kurallarına Göre Düzenlendiğini Onaylarım.

02.10.2017

Prof. Dr. Abdullah ÇELİK
Müdür

Not: a) Bu tezde kullanılan özgün ve başka kaynaktan yapılan alıntıların, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunundaki hükümlere tabidir.

b) Tez, HÜBAK'tan Bilimsel Araştırma Projesi mali destek Almıştır Almamıştır.

ÖZET

HZ. PEYGAMBER'İN (S.A.S.) RAMAZAN AYI DIŞINDA TUTTUĞU VE TAVSİYE ETTİĞİ ORUÇLARLA İLGİLİ RİVAYETLERİN TAHLİLİ

Bu alıŐmada, Hz. Muhammed'in (s.a.s.) Ramazan ayı dışında tuttuğu ve tutulmasını önerdiği oruçlarla ilgili rivayetler tahlil edilmiştir. Bu rivayetlerin mana açısından araŐtırılması amaçlanmıŐtır.

Yapılan inceleme, bu rivayetlerin bazılarının açık bazılarının ise kapalı olduğunu gostermiŐtir. Bu rivayetlerde, bozulan Ramazan orucunun kazası ile adak orucunun tutulmasının emredildiği, aşure orucu, Şevvâl ayında altı gün oruç, zilhiccenin dokuzuncu günü oruç, her ay ortasında  gün oruç, pazartesi ve perşembe günü orucu ile Hz. Davud orucunun tavsiye edildiği tespit edilmiştir. Hz. Peygamber'in bayram günlerinde orucu yasaklarken sadece cuma veya cumartesi günlerinde oruç tutulmasını uygun görmediği belirlenmiŐtir.

Anahtar Kelimeler: Hz. Peygamber, Hadis, Rivayet, Oruç

ABSTRACT

AN ANALYSIS OF THE NARRATIONS RELATED TO THE FASTING OTHER THAN RAMADAN WHICH WERE FASTED AND SUGGESTED BY THE PROPHET (P.B.U. H)

This study examines the narrations related to the fasting other than Ramadan which were fasted and recommended by the prophet Muhammed (p.b.u. h). It aims to find out the meaning of these narrations.

The thesis has indicated that while the meaning of some narrations is clear, that of others is ambiguous. It has been found out that while the qadha (renewal of fasting) of broken Ramadan fasting and vowed fasts were ordered, Ashura day fasting, six days fasting in Shawwal, fasting on the ninth day of Dhulhijja, three days fasting in the middle of each Islamic month, fasting on Mondays and Thursdays and the fasting tradition of the prophet David (p.b.u.h.) were recommended. It has been underscored that the Prophet prohibited from fasting on Iyd (festival) days and singing out Friday or Saturday for fasting.

Key Words: The Prophet Muhammad, Hadith, Narration, Fasting

ÖNSÖZ

Oruç, İslam dininde farz ibadet olarak önemli bir yere sahiptir. İslam'ın beş şartının içinde üçüncü sırada yer alır. Sünnette de önemi büyüktür. Peygamber (s.a.s.) ramazan ayı haricinde ömrünün büyük bir bölümünü oruçla geçirmiştir. Burada konu ramazan dışındaki oruçlar olduğu için Resûlullah'ın (s.a.s.) ramazan dışında tuttuğu oruçları ve ayrıca nehyettiği oruçlar işlenecektir. Bu konu, orucun namazdan sonra gelen önemli ibadetler arasında olması, Peygamber'in (s.a.s.) çok önemseydiği, tuttuğu ve tutulmasını istediği ve sahabîlerin de hemen hemen hiç ihmal etmedikleri bir ibadet olması dolayısıyla ve hala üzerinde çalışılmamış müstakil çalışma olduğundan seçilmiştir.

Konuyla ilgili ön çalışmamızda halk arasında ibadet konusunda çok yanlış bilgiler, hatta sünnete aykırı olabilecek uygulamaların mevcut olduğu görülmüştür. Toplumumuzda görülen üç aylar orucu ve benzeri yanlış sünnet algıları olduğu, oruca çok önem verildiği halde Resûlullah'ın (s.a.s.) hangi günlerin oruçlarına daha çok önem verdiği, hangilerinin daha kuvvetli sünnet olduğu bilinmemektedir.

Çalışmamızın amacı; tavsiye edilen oruçları bir araya getirmenin yanı sıra kaza oruçları, kasıtlı olarak ramazan orucunu bozma, adam öldürme, yemin, zihâr vb. durumlarda kefâret oruçları, adak oruçları ile birlikte haram ve mekruh oruçları kolay ulaşılabilecek şekilde bir araya getirmektir.

Bu çalışmayla önemli bir boşluğun doldurulacağı düşünülmektedir. Orucun Resûlullah'ın (s.a.s.) çok önemseydiği, tuttuğu ve tavsiye ettiği bir ibadet olduğu muhakkaktır. İslam dininde önemli bir yeri olan orucun bütün kaynak kitaplarda mevcut olduğu bilinmekle birlikte şimdiye kadar bu şekilde müstakil bir çalışma tesbit

edebildiğimiz kadarıyla yapılmamıştır. Bu nedenle çalışmanın, önemli bir boşluğu dolduracağını ümit etmekteyiz.

Çalışmamızda; Kütûb-i Tis'a kapsamında ramazan ayı dışında Hz. Peygamber'in (s.a.s.) tuttuğu, tavsiye ettiği ve nehyettiği oruçların rivayetlere dayalı olarak anlatımı ve değerlendirilmesi amaçlanmış, bu doğrultuda başta Buhârî ve Müslim olmak üzere büyük ölçüde "Kütûb-i Tis'a" dan yararlanılmıştır. Ayrıca diğer temel hadis kaynaklarından ve şerhlerinden, fıkıh kitaplarından, ansiklopedilerden ve ilgili kitaplardan yararlanılmıştır.

Tezin konu ağırlıklı olarak "Ramazan ayı dışında Hz. Peygamber'in (s.a.s.) tuttuğu oruçlar" üzerinde olunca, konunun istiâbının aşmaması ve hacminin taşmaması düşüncesiyle rivayetlerin teknik tahlilleri yerine manalarını çözüme ve açıklama şeklindeki anlam ve yorumlama tahliliyle yetindik.

Çalışma Giriş ve 3 bölümden oluşmaktadır.

Giriş bölümünde; orucun tanımı, orucun önemi, faziletleri ve sırlarından söz edilmiştir.

1. Bölümde; ramazan dışında farz ve vacip oruçlar konu edilmiştir. Ramazan ayında mevcut bir mazeretten dolayı tutulamayan farz oruçların ve niyetlendikten sonra herhangi bir sebeple bozulan nâfile oruçların kazası, kefaret oruçları ve adak oruçları ele alınmıştır.
2. Bölümde, Resûlullah'ın (s.a.s.) nâfile oruçları incelenmiştir. Bunların arasında Resûlullah'ın (s.a.s.) önemle tavsiye edip tuttuğu, ayın ve haftanın hangi günlerinde daha çok oruç tuttuğu, hangilerinin faziletli olduğu ve hangi sıklıkla oruç tuttuğundan söz edilmektedir.
3. Bölümde ise; Resûlullah'ın (s.a.s.) tutulmasını nehyettiği oruçlar yer almaktadır. Oruç tutmanın haram olduğu iki bayram günleri dışında teşrik günleri, cuma ve cumartesi günlerinde tek başlarına tutulan orucun mekruhluğu, Resûlullah'ın (s.a.s.) yıl boyunca veya kesintisiz (iftarsız, visâl şekilde) tutulan oruçlardan sakındırması, Yahudi ve Müşriklere muhalefeti, ramazana acele edip şek gününde oruca başlamamaları gibi durumlardan söz edilmektedir.

Çalışmam sırasında üzerimde emeği olan, başta danışman hocam Doç. Dr. Abdullah YILDIZ'a, çok yoğun olmalarına rağmen kendilerine rahatlıkla ulaşabildiğim, sorduğum bütün sorulara hiç üşenmeden cevap veren Prof. Dr. Yusuf Ziya KESKİN hocama teşekkürü borç bilirim. Benzer şekilde şimdiye kadar ve çalışmam süresince sabırla bana katlanan aileme ve katkıda bulunan herkese teşekkürlerimi sunar, çalışmanın bu konuda yapılacak yeni araştırmalara yol gösterici ve yardımcı olmasını temenni ederim.

Gayret bizden, tevfik Allah'tandır.

Emetullah KOYUNCU

Kasım, 2017

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No
ÖZET	I
ABSTRACT	II
ÖNSÖZ	III
İÇİNDEKİLER	VI
KISALTMALAR	XIII
GİRİŞ	1
Orucun Tanımı ve Çeşitleri.....	6
Oruç İbadetinin Tarihi Seyri.....	8
ORUCUN FAZİLETİ	10
ORUCUN HİKMETLERİ	18
1- Orucun Sıhhat Olması.....	19
2- Orucun Sahibine Şefaet Etmesi.....	21
3- Orucun Dili Mâlâyâniden Koruması.....	21
4- Orucun Dereceleri ve Sırları.....	22

1. BÖLÜM

RAMAZAN DIŞINDA FARZ VE VACİP ORUÇLAR

1.1.FARZ ORUÇLAR	24
1.1.1.KAZA ORUÇLARI	25
1.1.1.1.Ramazan Orucunun Kazası.....	25

1.1.1.2.Ramazanda Adet Gören Bir Kadının Orucunu Yiyip Kaza Etmesi...	26
1.1.1.3.Adetli Kadının Oruç Tutması.....	27
1.1.1.4.Ramazan Orucunu Kaza Etmenin Vakti.....	29
1.2. VACİP ORUÇLAR.....	30
1.2.1. KEFARET ORUÇLARI.....	30
1.2.1.1. Kefaretin Tanımı.....	30
1.2.1.2. Ramazan Orucunu Bozma Kefareti.....	31
1.2.1.3. Zihâr Kefareti.....	36
1.2.1.4. Hataen Adam Öldürme Kefareti.....	37
1.2.1.5. Hacda Tıraş Olma Kefareti.....	38
1.2.1.6. Yemin Kefareti.....	39
1.2.2. ADAK ORUCU.....	41
1.2.2.1. Adak Orucunun Tanımı.....	42
1.2.2.2. Yasak Günlerde Oruç Tutmayı Adamak.....	42
1.2.2.3. Adanan Şeyin İbadet Cinsinden Olması.....	43
1.2.2.4. Ölünün Adağının Yerine Getirilmesi.....	47
1.2.2.5. Hadisler Işığında Müçtehitlerin Görüşleri.....	48
1.2.2.6. Çıkarılan Hükümler.....	48
1.2.2.7. Yerine Getirilemeyen Adağın Kefareti.....	49
1.2.3. VACİP KAZALAR.....	52
1.2.3.1. Nafile Orucun Kazası.....	52
1.2.3.2. Hadisler Işığında Müçtehitlerin Görüşleri.....	53
1.2.3.3. Hac Kurbanı Yerine Tutulan Oruç.....	54
1.2.3.4. Akşam Oldu Zannıyla İftar Edenin Orucunu Kaza Etmesi.....	55

1.2.3.5. Kaza Oruçlarının Peşpeşe Tutulması.....	55
1.2.3.6. Kaza Oruçlarının Geciktirilmesi.....	57
1.2.3.7. Kişinin Tutamadan Öldüğü Kefaret Orucunu.....	59
1.2.3.8. Ölünün Kaza Orucunu Velisinin Tutması.....	59
1.2.3.9. Daha Hayırlı Bir Şey İçin Yeminini Bozup Kefaret Ödemek.....	62
Genel Değerlendirme.....	62

2. BÖLÜM

RESÛLULLAH'IN (S.A.S.) TUTTUĞU VE TAVSİYE ETTİĞİ NÂFİLE ORUÇLAR

2.1. ŞEVVÂL ORUCU.....	64
2.1.1. Şevvâl'in Tanımı.....	64
2.1.2. Şevvâl Orucu Hakkında Hadisler.....	65
2.1.3. Şevvâl Orucuna Farklı Yaklaşımlar.....	66
2.2. HARAM AYLARDA ORUÇ.....	68
2.2.1. Haram Ayların Tanımı.....	68
2.2.2. Haram Aylarda Oruç Tutmanın Fazileti.....	69
2.3. ZİLHİCCENİN İLK ON GÜNÜ ORUCU.....	70
2.3.1. Zilhicce Ayının Tanımı.....	70
2.3.2. Zilhiccenin İlk On Günü.....	70
2.3.3. Hz. Aişe'nin (r.a.) Hadisinin Tahlili.....	72
2.4. AREFE ORUCU.....	73
2.4.1. Arefe Gününün Tanımı.....	73
2.4.2. Arefe Orucunun Fazileti.....	73
2.4.3. Arafat'ta Arefe Orucu.....	75

2.4.4. Arafat'ta Oruç Tutma Nehyinin Tahlili.....	76
2.4.5. Hadisler Işığında Müçtehitlerin Görüşleri.....	77
2.5. MUHARREM AYI ORUCU.....	78
2.5.1. Muharrem Ayının Tanımı.....	78
2.5.2. Muharrem Ayında Oruç Tutmanın Faziletine Dair Hadisler.....	79
2.6. AŞÛRE ORUCU.....	81
2.6.1. Aşûre Orucunun Tanımı.....	81
2.6.2. Peygamber'in (s.a.s.) Aşûre Orucunu Emretmesi.....	81
2.6.3. Peygamber'in (s.a.v.) Medine'ye Gelmeden Aşûre Orucu Tutması.....	83
2.6.4. Aşûre Orucunun Fazileti.....	84
2.6.5. Aşûre Orucunun Hükümü.....	85
2.6.6. Ehl-i Kitâba Muhalefeti Emreden Hadisler.....	87
2.6.7. Aşûre Gününün Tayini.....	88
2.6.8. Hadisler Işığında Müçtehitlerin Görüşleri.....	90
2.7. RECEB AYI ORUCU.....	90
2.7.1. Receb Ayının Tanımı.....	90
2.7.2. Receb Ayında Oruç Tutmak.....	91
2.7.3. Receb Orucu Hakkında Hadisler.....	92
2.7.4. İbn Abbas'ın (r.a.) Receb Ayı Orucunu Nehyeden Rivayeti.....	93
2.8. ŞA'BÂN AYI ORUCU.....	94
2.8.1. Şa'bân Ayının Tanımı.....	94
2.8.2. Resûlullah'ın (s.a.s.) Şa'bân Ayı Orucu.....	95
2.8.3. Şa'bân ayının Fazileti.....	97
2.8.4. Şa'bân ayının Sonlarından Oruç Tutmak.....	99

2.8.5. Şa'bân Ayının Son Yarısında Oruç Tutmanın Mekruh Olması.....	100
2.8.6. Hadisler Işığında Müçtehitlerin Görüşleri.....	101
2.9. EYYÂMÜ'L-BİYD ORUCU.....	101
2.9.1. Eyyâmü'l-Biyd Orucunun Tanımı.....	101
2.9.2. Resûlullah'ın (s.a.s.) Eyyâmü'l-Biyd Orucunu Tavsiye Etmesi.....	102
2.9.3. Resûlullah'ın (s.a.s.) Eyyâmü'l-Biyd Orucunu Tuttuğu günler.....	104
2.9.4. Eyyâmü'l-Biyd Orucunun Fazileti.....	107
2.9.5. Hadisler Işığında Müçtehitlerin Görüşleri.....	110
2.10. HZ. DAVUD'UN (A.S.) ORUCU.....	111
2.10.1. Hz. Davud'un (a.s.) Orucunun Şekli.....	111
2.10.2. Resûlullah'ın (s.a.s.) Davud'un (a.s.) Orucunu Tavsiye Etmesi.....	112
2.10.3. Hadisler Işığında Müçtehitlerin Görüşleri.....	114
2.11. PAZARTESİ PERŞEMBE ORUCU.....	115
2.11.1. Pazartesinin Önemi.....	115
2.11.2. Amellerin Allah'a Arz Edildiği Günler.....	116
2.11.3. Pazartesi ve Perşembe Günlerinin Af Günleri Olması.....	117
2.11.4. Hadisler Işığında Müçtehitlerin Görüşleri.....	118
2.12. ÇARŞAMBA VE PERŞEMBE GÜNLERİNDE ORUÇ.....	119
2.13. NEFSİNİN FESADINDAN KORKAN İÇİN ORUÇ.....	119
2.13.1. Orucun Hikmet ve Sırları.....	119
2.13.2. Evlenemeyecek Durumda Olanlara Oruç Tutma Tavsiyesi.....	120
2.14. KIŞ MEVSİMİNDE ORUÇ TUTMAK.....	122
2.15. NUH'UN (A.S.) ORUCU.....	122
Genel Değerlendirme.....	122

3.BÖLÜM

RESÛLULLAH'IN (S.A.S.) TUTMADIĞI VE TUTMAYI NEHYETTİĞİ ORUÇLAR

3.1. VİSÂL ORUCU.....	125
3.1.1. Visâlin Tanımı.....	125
3.1.2. Resûlullah'ın (s.a.s.) Visâl Orucunu Tutması.....	125
3.1.3. Visâl Orucunun Hükümü.....	126
3.1.4. Resûlullah'ın (s.a.s.) Visâl Orucunu Ümmetine Nehyetmesi.....	127
3.1.5. Visâl Orucu Hakkında Hadis-i Şerifler.....	132
3.1.6. Hadisler Işığında Müçtehitlerin Görüşleri.....	133
3.2. RAMAZAN VE KURBAN BAYRAMLARINDA ORUÇ TUTMAK.133	
3.2.1. Bayram Günlerinde Oruç Tutmayı Nehyeden Hadisler.....	133
3.2.2. Bayramlar da Dahil Tüm Yıl Oruç Tutmak.....	136
3.2.3. Hadisler Işığında Müçtehitlerin Görüşleri.....	137
3.3. TEŞRİK GÜNLERİNDE ORUÇ.....137	
3.3.1. Teşrikin Tanımı.....	137
3.3.2. Teşrik Günlerinde Oruç Tutmayı Nehyeden Hadisler.....	138
3.3.3. Kurban Bulamayan Hacının Teşrik Günlerinde Oruç Tutması.....	138
3.3.4. Teşrik Günlerinin Allah'ı Anma ve Yeme İçme Günleri Olması.....	139
3.4. CUMA GÜNÜ ORUÇ TUTMAK.....141	
3.4.1. Cuma Gününün Mü'minin Bayramı Olması.....	141
3.4.2. Cuma Günü Oruç Tutmanın Hükümü.....	142
3.4.3. Cuma Gününün Devam Edilen Bir Oruca Denk Gelmesi	143

3.4.4. Resûlullah'ın (s.a.s.) Cuma Günü Oruç Tuttuğuna Dair Rivayeteler...	145
3.5. CUMARTESİ GÜNÜ ORUÇ TUTMAK.....	146
3.5.1. Cumartesi Günü Oruç Tutmanın Hükümü.....	146
3.5.2. Cumartesi Günü Oruç Tutmayı Nehyeden Hadisler.....	147
3.5.3. Pazar Günüyle Birlikte Cumartesi Oruç Tutması.....	147
3.5.4. Hadisler Işığında Müçtehitlerin Görüşleri.....	148
3.6. ŞEK GÜNÜNDE ORUÇ TUTMAK.....	148
3.6.1. Şek Gününün Tanımı.....	148
3.6.2. Şek Günü Orucunun Nehyi İle İlgili Hadisler.....	149
3.6.3. Şek Gününde Tutulan Orucun Kazası.....	150
3.6.4. Hadisler Işığında Müçtehitlerin Görüşleri.....	151
3.7. DEHR (YIL BOYU) ORUCU.....	152
3.7.1. Dehr (Yıl Boyu) Oruç Tutmanın Hükümü.....	152
3.7.2. Yıl Orucunu Nehyeden Hadisler.....	153
3.8. NEVRUZ VE MİHRİCÂN ORUCU.....	155
3.9. SÜKÛT ORUCU.....	156
3.10. ÜÇ AYLAR ORUCU.....	158
3.11. KOCASININ İZİNİ OLMADAN KADININ ORUÇ TUTMASI.....	158
Genel Değerlendirme.....	160
SONUÇ.....	162
KAYNAKÇA.....	165

KISALTMALAR

a.g.e.	:	adı geçen eser
a.s.	:	Aleyhi's-Selam
b.	:	ibn, bin
Bkz.	:	bakınız
Bkz.:yuk	:	yukarıya bakınız
Bnt.	:	binti
b.y.	:	baskı yok
c.	:	cilt
c.c.	:	Celle Celalühu
çev.	:	çeviren
h.	:	hicri
Hz.	:	Hazreti
m.	:	miladi
ö.	:	ölümü
r.a.	:	radiyallahu anh
s.	:	sayfa
s.a.s.	:	Sallallahu Aleyhi ve Sellem
sy.	:	sayı
Tas.	:	Tashih eden
t.y.	:	tarih yok
terc.	:	tercüme
v.d.	:	ve diğerleri
vb.	:	ve benzeri

GİRİŞ

Allah-u Teâlâ, ilk insan olarak yarattığı Hz. Âdem'i aynı zamanda peygamber olarak görevlendirmiştir. Kullukla mükellef olan insanlar yeryüzüne geldikleri zaman ilahi rızaya nasıl ulaşabileceklerini, nelerle mükellef olduklarını, nelerin kendilerine yasak olduğunu bilmeleri gerekiyordu. Bu sebeple Allah-u Teâlâ insanları başıboş bırakmayıp ilahî mesaja ulaşabilmelerini sağladı. Hz. Âdem (a.s.) insanlara rehber oldu. Hz. Âdem (a.s.) ile Hz. Muhammed (s.a.s.) arasında sayısız peygamberler geldi. Bütün peygamberlerin amacı, insanlara sayısız nimetlerde bulunan Rabbü'l-Âlemin'in, kullarında görmek istediği inanç ve bu inancın gerektirdiği davranışları insanlara öğretmektir. Bu nedendir ki, kendileri de kul olan Peygamberler, hem Allah'tan alıp öğrendiler, hem uyguladılar hem de uygulama noktasında insanlara rehber oldular.

İlâhî mesajın son temsilcisi Hz. Muhammed (s.a.s.) insanlara, kıyamete kadar geçerliliğini sürdürecektir olan iki kaynak bıraktı. Bunlardan biri Kur'ân-ı Kerîm, ikincisi Resûlullah'ın (s.a.s.) sünnetidir. Kur'ân-ı Kerîm, Cebrail'in (a.s.) doğrudan Allah'tan alıp Hz. Muhammed'e (s.a.s.) ilettiği mesaj olmuştur. Kur'ân-ı Kerîm'deki emir ve yasakları hayata geçirip uygulamak kulluğun gereğidir. Kur'ân'da bulunmadığı halde Resûlullah'ın (s.a.s.) uyguladığı ve uygulanmasını istediği bazı davranışlar da olmuştur. Bu, Peygamber'in (s.a.s.) sünneti olup İslam'ın ikinci temel kaynağı durumundadır. Çünkü Resûlullah (s.a.s.), vahiyle beraber ayrıca Cebrail'in (a.s.) nebevî eğitiminden de geçmiştir.¹

Son zamanlarda sözde âlim bazı kimselerin Hz. Peygamberin Kur'an dışında sünnetle hüküm koyma yetkisi, hadislerin sahihliği, zayıflığı, bazı meselelerin

¹ Müslim, Mesâcid, 31, (166/610), c. 1, s. 425.

Kur'an'da olmayışı, inkâr, eleştiri, saptırmaları vb. gidişatlarıyla hedefledikleri şey, hadisleri hiçbir bağlayıcılığı olmayan sadece yol gösterici tarihî malzemeler olarak görmek arzuları olsa gerek.²

Ayrıca sünnet meselesi gelmişken sünnetle amel etme konusu için sünnet kavramının üzerinde durulması yararlı olacaktır. Hz. Peygamberin hadislerinde, sahabe ve tabiînin sözlerinde geçen 'sünnet' kelimesi, 'fıkıhçıların terminolojisinde belirtildiği şekliyle farz ya da vacibin bir gerisindeki hükmün mukabili değil, aksine dinde izlenen meşrû yol/yöntem' anlamına gelmektedir. Bu bağlamda zikredilen hususlardan birisi de, sünnete bağlılık konusunda gevşeklikle tanınan çağdaş bazı âlimler ve fakihlik taslayanlara, bazı sünnetler hatırlatıldığında, onların "Bu bir sünnettir ve terk edilmesi caizdir" dedikleridir. Bu kimseler, 'sünnet' kelimesinin fıkıh literatüründeki tanımından "terk edilmesi caiz" demek olan olumsuz yönünü ön plana çıkarmakta, "izlenmeyi, takip ve taklit edilmeyi gerektiren" demek olan olumlu yönünü bir tarafa bırakmaktadırlar. Mantıklı Müslümana yakışan, bu değildir. İlk dönem Müslümanları, şer'an istenen her şeyi –teşvik edilen ya da fazilet türü bir şey de olsa- yaparlardı. Kendilerinden farz veya vacip olarak istenen şeyler ile teşvik edilen ya da mendup olarak yapılması istenenler arasında bir fark gözetmezlerdi.³

Hz. Peygamber'in (s.a.s.) Kur'an vahyi dışında ilham, rüya ve benzeri yollarla ilâhî iletişim içerisinde olduğuna işaret eden âyet ve hadisler bulunmaktadır. Nitekim Allah, Peygamberine eşlerinin aralarındaki gizli konuşmalarını Kur'an vahyi dışında bir yolla haber verdiğini Tahrîm süresinde açıkça ifade etmektedir.⁴ Hassan b. Atiyye'nin (ö. 127/743), "Cibril, Resûlullah'a (s.a.s.) Kur'an'ı indirdiği gibi, sünneti de indiriyordu. Ona Kur'an'ı öğrettiği gibi, sünneti de öğretiyordu."⁵ Açıklamasından sonraki dönemlerde Hz. Peygamber'in (s.a.s.) hadislerinin tamamının kaynağının vahiy olduğu gibi bir genellemeye giden âlimlerin bulunduğu anlaşılmaktadır. Hz. Peygamber (s.a.s.), Kur'an'ı Kerîm'i Cebrail vasıtasıyla almış ve vahiy kâtiplerine yazdırmıştı. Kaynağı ne olursa olsun kendi hadislerini ise yazdırmamış aksine Kur'an

² Salahattin Polat, *Hadis Araştırmaları*, 5. Baskı, İstanbul, İnsan Yayınları, 2014, 288.

³ Enbiya Yıldırım, *Hadis Meseleleri*, 2. Baskı, İstanbul, Rağbet Yayınları, 2013, s. 256-257.

⁴ Tahrîm, 66/3.

⁵ Darimî, Mukaddime, 8, (49), c. 1, s. 29.

ile karışmasını önlemek amacıyla hadislerin yazılmasını yasaklamıştı. Böylece yazılı olanın Kur'an vahyi, yazılı olmayanın ise hadisleri olduğu anlayışını yerleştirmişti.⁶

Hadisleri, bilimsel bilgileri kullanarak anlamaya ve yorumlamaya tabi tutan eski ve yeni âlimler de olmuştur. Bilimsel alana ilişkin bilgiler içeren hadislerin vahiy kaynaklı olduğunu düşünen eski âlimler şunlardır: İbn Kuteybe (ö. 276/889)⁷ Tahavî (ö. 321/933)⁸ İbnü'l-Arabî (ö. 543/1148)⁹ İbn Bezize (ö. 673/1274)¹⁰ Ebû Muhammed b. Ebi Cemra (ö. 699/1300).¹¹ Böyle düşünen yeni âlimler ise şunlardır: Muhammed Tahir Hekim,¹² Muhammed Ali el-Bâr, Molla Hatır ve Ebû Şehbe,¹³ Muhammed Ahmed es-Senhûrî ve İbrahim Canan.¹⁴ Fakat bu bilgileri veren Osman Oruçhan, bunların aksine, vahiy kaynaklı olduğu düşünülen pek çok hadisin, vahiyyle bir ilgisinin olmadığını ve ravi tasarruflarından kaynaklandığını da söylemektedir.¹⁵

Allah (c.c.), Hz. Peygamber'e (s.a.s.) Kur'an'ı indirdiği gibi, vahiy yoluyla Kur'an dışındaki söz ve davranışları da indirmiştir. *Gayrı metlûv vahiy* adı ile bu ikinci tür bilginin, kaynak bakımından birinciden farkı yoktur. Zira Hz. Peygamber'in (s.a.s.) söz ve davranışlarının tamamı Allah'ın kontrolündeydi. Eğer o hata ve yanılğı içine düşseydi, Allah onu bu hata ve yanılğı içinde bırakmazdı.¹⁶ Bunun dayanağı şu ayettir: "*O heva ve hevesinden konuşmamaktadır, O, ancak vahyedilmekte olan bir vahiydir.*"¹⁷

⁶ Ahmet Yücel, *Hadis Usûlü*, 16. Baskı, İstanbul, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2014, s. 132.

⁷ İbn Kuteybe, *Hadis Müdafası (Te'vilü Muhtelifi'l-Hadis)* (Çev. M. Hayri Kırbaoğlu), İstanbul, 1989, s. 353-358.

⁸ Ebu Cafer Ahmed b. Muhammed et-Tahavî, *Şerhu Müşkili'l-Âsâr*, Beyrut, Muessesetu'r-Risâle, 1994, c. 3, s. 197.

⁹ Ahmet Yücel, İbnü'l-Arabî, Ebu Bekir, md. *DİA*, c. 20, s. 492.

¹⁰ Ahmed b. alî b. Hacer el-Askalanî, (ö. 773/852), *Fethu'l-Bâri bi Şerhi'l-İmam Ebu Abdillâh Muhammed b. İsmail el-Buhârî*, Tashih eden. Abdulaziz b. Abdullah b. Baz, b.y. Beyrut, Daru'l-Fikr, t.y. c.2, s.537.

¹¹ A.g.e. c. 10, s. 145.

¹² M. T. Hekim, *Sünnetin Etrafındaki Şüpheler*. Çev. Hüseyin Aslan, İstanbul, Pınar Yayınları, 1985, s. 168-171.

¹³ H. İ. M. Hatır, (1405) *el-İsâbe fî Hadîsi'z-Zubâbe*, Riyad, Daru'l-Kible li's-Sekafeti'l-İslamiyye, 1990, c. 2, s. 138.

¹⁴ İbrahim Canan, *Hiz. Peygamber'in Sünnetinde Tıp: Tıbb-ı Nebevî*, Ankara, 1995, s. 22-23, 36, 49-50, 63-65.

¹⁵ Osman Oruçhan, Yanlış Peygamber Algısından Olumsuz Peygamber İmajına: Hadisleri Anlama ve Yorumlamada Bilimsel Verileri Kullanma Konusuna Eleştirel Bir Yaklaşım, *International Journal of Science Culture and Sport (IntJSCS)*, Issn, 2148-1148, Ağustos, 2015, s. 24.

¹⁶ Ahmet Keleş, *Hadislerin Kur'an'a Arzı*, 1. Baskı, İstanbul, İnsan Yay. 1998, s. 158-159.

¹⁷ Necm, 53/3,4.

Kur'an vahyi dışında Hz. Peygamber'in (s.a.s.) ilahî iletişiminin bazen Cebrail vasıtasıyla çoğu zaman ise Resûl-i Ekrem'in kalbine ilham yoluyla olduğu söylenebilir. Kur'an dışı ilâhî iletişim kaynaklı hadislerin, Hz. Peygamber'in (s.a.s.) kendi içtihatlarına dayalı olanlarına nispetle daha az olduğu görülmektedir.¹⁸

İşte Allah-u Teâlâ bu büyük ve ağır görev için, daha Nebî (s.a.s.) doğmadan bu eğitim için ona ortam oluşturunuyordu. O hayata geldiği zaman onu eğitecek bir babası yoktu, vefat etmişti. Geleneğin gerektirdiği şekilde sütanneye verilme durumuyla anneden uzaklaştı. Annesinin yanına geldikten sonra, bir çocuğun annesinden eğitim alabileceği ve anneye en muhtaç olduğu bir vakitte annesini kaybetti. İki sene sonra da dedesini kaybetti. On çocuk babası ve maddi durumu zayıf olan amcası Ebû Talip ona bakmaya başladı. Bu durumda amcası ona bir eğitim veremezdi. Allah-u Teâlâ, bütün peygamberlerde olduğu gibi ona da çobanlık mesleği vermişti. Bunda şöyle bir hikmet düşünülebilir: Nebîler, bir çoban olarak sürülerini muhafaza ettikleri gibi peygamberler olarak da ümmetlerini muhafaza etsinler ve ayrıca dilsiz hayvanlarla vakit geçirerek, beşerî eğitim almayarak tertemiz kimseler olarak nebevî eğitime hazır olsunlar.

Peygamber'in (s.a.s.) insanlara verdiği haberler, yepyeni bilgiler, ilim ve irfan ehlini hayretler içinde bırakacak düzeydeydi. Bu kesinlikle özel bir eğitimin sonucuydu. Peygamber (s.a.s.) kendiliğinden konuşamazdı. O eğitildi ve konuşturuldu. Onun aracılığıyla insanlık eğitildi. Ve hayata bir nizam konuldu. Allah'u Teâlâ vahiy dışında Resûlullah'ı (s.a.s.) Cebrail (a.s.) aracılığıyla da eğitti. Namazı Kur'an'da emredip farz kıldı ve uygulamasını Cebrail (a.s.) ile ona özel bir eğitimle yaptırdı. Vakitlerinin sınırlarını Cebrail ile ona çizdirdi. Orucu Kur'an'da farz kıldı ama ayrıntılarını Cebrail aracılığıyla ona öğretti.

Sünnet, Peygamber'in (s.a.s.) Kur'an dışında Allah'tan getirdiği bilgi ve uygulamaların adıdır. Sünnet aynı zamanda Kur'an'ın uygulamalı bir tefsiridir. Genel olarak sünneti Kitap'tan ayrı ele almanın imkânı gözükmemektedir. İslam'ın anlaşılması, yorumlanması, uygulanması ve kurumsal yapısının korunması ancak bu

¹⁸ Yücel, s. 133.

bütünlük içerisinde mümkündür.¹⁹ Peygamber (s.a.s.) hem uygulayarak hem de insanlara örnek olup uygulatarak Kur'ân'a uygun hayatın nasıl olduğunu insanlara öğretmiştir.

Bu anlamda Kitap, Hz. Aişe'nin "Yaşayan Kur'an" sözünün de çağrıştırdığı ve Anayasa'nın yasaları kapsamı gibi, sünneti de mündemiç olan bir manzumenin adıdır. Buna göre sünnet, Allah tarafından Peygamber kalbine indirilmiş Kitab'ın, kendi örneği üzerinden hayata geçirilmiş şekli durumundadır.²⁰

Oruç, İslam dininin temel ibadetleri arasındadır. Kur'ân-ı Kerîm'de yılın on iki ayından biri olan ramazan ayını oruçla geçirme farz kılınmıştır.²¹ Konumuz ramazan dışındaki oruçlar olduğu için ramazan orucu üzerinde durmayıp Hz. Peygamber'in (s.a.s.) ramazan dışındaki oruçlarını inceleyeceğiz. Bunlar; bir mazeretten dolayı orucunu yemek zorunda kalan birinin tutacağı kaza orucu, Peygamber'in (s.a.s.) ramazan orucunun bir gününü kasıtlı bozan birine günahının kefareti için altmış gün oruç önermesi şeklindeki kefaret orucu, bir amaç ve dilek için adanan adak orucu v.b. dir. Ayrıca sadece Allah'a yakınlık ve ibadet amaçlı Peygamber'in (s.a.s.) tuttuğu ve tutulmasını tavsiye ettiği, yılın farklı ay ve günlerinin mübarek oruçları yanı sıra tutulmasından hoşlanmadığı, tutulmasını istemediği ve yasakladığı oruçlar vardır. Bu çalışmada bu tür oruçlar ele alınacaktır. Konuyla alakalı ayet ve hadislerin ışığında âlim ve fakihlerin tahlil ve görüşlerinden de yararlanılacaktır.

Çalışma esnasında kaynak olarak Kur'ân meâli²² yanında "Kütüb-i Tis'a" dan yararlanılmış, konu ile alakalı bazı ansiklopedi, fıkıh ve ilmihal kitaplarından ilgili maddeler okunarak değişik kaynak ve araştırmalara ulaşılmaya çalışılmıştır. Genellikle lügatlerden istifade edilerek bazen Arapçadan Türkçeye, bazen de Türkçe ve Arapçaya çeviri yapmak suretiyle pek çok eserden yararlanılmıştır.

Konumuza temel teşkil eden kaynak ve araştırmalar, başta Arapça ve Türkçe olmak üzere değişik pek çok eserden oluşmaktadır. Söz konusu eserler okunarak,

¹⁹ Mehmet Erdoğan, İslam'ın Anlaşılmasında Sünnetin yeri ve Değeri, *Kutlu Doğum Sempozyumu - 2001, Türkiye Diyanet Vakfı İslami Araştırmalar Merkezi*, s. 324, 2003, s. 401.

²⁰ A.g.e. s. 401.

²¹ Bakara, 2/183-184-185.

²² Halil Altuntaş, Muzaffer Şahin, *Kur'ân-ı Kerim ve Meâli*, 16. Baskı, Ankara, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2009.

Peygamber'in (s.a.s.) ve onun arkadaş ve talebeleri durumunda olan sahabîlerin ibadetlerinden sadece oruçları incelenerek derleme yapılmıştır.

Bu çalışma, giriş ve üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde farz ve vacip oruçlar, ikinci bölümde ise sünnet oruçlar yer almaktadır. Son olarak üçüncü bölümde ise Peygamber'in (s.a.s.) nehyettiği oruçlarla tamamlanmaktadır. Konu ibadetlerden sadece oruç olunca, çalışmanın kapsamı başlık konu başlığı ile sınırlı tutulmuştur.

Tez çalışması ile ilgili bu açıklamalardan sonra önce orucun tanımını yapmak ve daha sonra Resûlullah'ın (s.a.s.) orucun faziletiyle ilgili hadislerinden başlamak suretiyle Peygamber'in (s.a.s.) ve sahabîlerin oruç hayatı başlıklar altında anlatılmaya ve incelenmeye çalışılacaktır.

Orucun Tanımı ve Çeşitleri

Oruç, Farsça kökenli bir sözcüktür. “Rûze” kelimesinin Türkçeleşmiş şeklidir.²³ Orucun Arapçası “Savm” veya “Siyam”dır. Sözlükte, “kendini tutmak, susmak, durgunlaşmak, kendini men etmek” gibi manalara gelir.²⁴ Şer’î şerifte “Oruç (savm-siyam): Fecrin doğuşundan gün batıncaya kadar özel bir niyetle yemekten, içmekten ve cinsi münasebetten kendini tutmaktır.”²⁵

“Siyam ve Savm” kelimeleri, iki mastardırlar. Lügat manaları imsak yani bir şeyden kendini tutmak demektir. Bu kimi zaman konuşmak, kimi zaman yemekten kişinin kendini alıkoymasıdır.²⁶

Şer’î manası ise Müslüman, ergin, akıllı, hayız ve nifastan temiz olan bir insanın gün boyu özel bir niyetle kendini yeme, içme ve nefsanî şeylerden alıkoymasıdır.²⁷

²³ Hayrettin Karaman, Ali Bardakoğlu, Yunus Apaydın, *İlmihal: İman ve İbadetler*, 8. baskı, Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2005, s. 381.

²⁴ Mustafa İsmail Fındıklı, *Faziletleriyle Nafîle Oruçlar*, 1. Baskı, İstanbul, Kitapkalbi Yayıncılık, 2016, s. 3.

²⁵ Haydar Hatipoğlu, *Sünen-i İbni Mâce Tercümesi ve Şerhi*, İstanbul, Kahraman Yayınları, 1983, c. 4, s. 517.

²⁶ İbrahim Beycûrî, *Haşiyetu eş-Şeyh İbrahim el-Beycûrî ala Şerhi el-Allâme İbni'l-Kâsım el-Ğazza ala Metni eş-Şeyh Ebi'ş-Şücâ'*, Beyrut-Lübnan, Darü'l-Kütübü'l-İlmiyye, c. 1, s. 550.

²⁷ Beycûrî, c. 1, s. 550.

“Savm ve siyâm” ile türevleri Kur’an-ı Kerim’de on üç yerde,²⁸ hadislerde ise çok sayıda geçmektedir. Süresi içinde kişinin oruçluya yasak olan şeylere karşı kendini tutmasına imsak denir, bu kelime “oruca başlama, orucun başlangıç anı” manasında da kullanılır. Vakti gelince orucu usulüne göre açmaya, yani orucu sonlandırmaya “iftar” adı verilir.²⁹

Oruç ibadeti İslam öncesi dinlerde de yeme, içme, cinsel ilişki gibi durumlardan uzak durma, bazı yiyeceklerden perhiz, sükût etme, ağzı ve kulağı yalan ve kötü sözlerden uzak tutma, şeklinde yerine getirilirdi. Oruç, ibadet dışında sihir ve zühd için de tutulurdu. Oruç ibadeti, Yahudilik, Hristiyanlık, Hinduizm, Jainizm ve Budizm’de farklı şekillerde de olsa ibadet olarak Allah’a yakınlaşma için tutulurdu.³⁰

Oruçla ilgili temel kavramların tanımlarından sonra tek tek ele alacağımız oruç çeşitleri ve bu konudaki hadislere geçmeden önce İbn-i Abidin kendi ismiyle anılan eserinde ve diğer bazı fıkıh kitaplarında geçen ve oruç çeşitlerini içeren bilgilere bakmakta yarar görüyoruz.

Oruç; farz, vacip, sünnet, mendûb, nafîle ve mekrûh olmak üzere kısımlara ayrılır:

- 1- Farz: İki kısma ayrılır. Biri muayyen farz: Ramazan orucunun edası gibi. (Belli bir Vakte mahsus). Diğer de muayyen olmayan farz; Ramazan orucunun kazası gibi...
- 2- Vâcip: Bu da iki çeşittir. Biri muayyendir. Muayyen (vakti belirlenmiş) mesela perşembe günü mesela oruç tutmayı adamak gibi. Diğer de muayyen olmayandır (vakti belirlenmemiş adak orucudur). Mutlak bir günün orucunu adamak ve kefarete oruçları gibi.³¹ Bozulan nafîle orucun kazası da bu kısma girer.
- 3- Sünnet: Dokuzuncu günle birlikte aşure orucu gibi.

²⁸ Bakara, 2/183, 184, 185, 187 (iki defa), 196; Meryem, 19/26; Nisa, 4/92; Maide, 5/89, 95; Mücadele, 58/4; Ahzâb, 33/35.

²⁹ Ali İhsan Yitik, “Oruç,” *DİA, Türkiye Dianet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, 2013, c. 33, s. 414.

³⁰ Ali İhsan Yitik, “Oruç,” *DİA*, c.33, s. 414.

³¹ “Elhâsıl: Nezir ve kefarete oruçlarının lüzumu, amel bakımından her ne kadar kitap ve icmâ ile sabit ise de, itikat bakımından sabit değildir. Çünkü inkâr eden kâfir olmaz. Hâlbuki itikaden lüzumu sabit olan farzları inkâr eden kâfir olur. Ramazan orucunun inkârı gibi. Bu itibarla İbn-i Kemal’in yaptığı gibi, münasip olan, nezir ve kefarete oruçlarını vacip kısım arasında zikretmektir. Zira vacibin a’lâ kısmı olan ameli farz, fevtiyle cevazın fevt olduğu vaciptir. Hâlbuki bu, ondan değildir.” Bkz. Muhammed Emin b. Ömer b. Abdulaziz, *İbni Abidîn*, İstanbul, Şamil Yay, c. 2, s. 373.

- 4- Mendûb: Her aydan on üç, on dört ve on beşinci günlerin (Eyyamu'l-Biyd) orucu, pazartesi ve perşembe günleri orucu, şevvâl ayından altı gün orucu vb. oruçların tutulmasında sevap vardır diye belirtilen tüm oruçlar. Mesela Davud'un (a.s.) tuttuğu günaşırı oruç gibi. Bu oruç, oruçların efdali ve Allah'a (c.c.) karşı en sevimsisidir.
- 5- Nafile: Yukarıda geçen oruçların dışında kalan oruçlardır. Mesela ramazan dışındaki aylarda tutulan oruç gibi.
- 6- Mekrûh: Bu da tenzîhen mekrûh ve tahrîmen mekrûh diye iki kısma ayrılır. Tenzîhen Mekrûh: Dokuzuncu veya on birinci gününde oruç tutulmayıp yalnız aşûre gününün tutulması, yalnız cumartesi gününde oruç tutulması, senelik oruç (nehiy edilmiş günlerde tutulmasa bile), sükût ve ulema orucu gibi. Tahrîmen Mekrûh: Her iki bayram günleri, teşrik günleri ve şek günü orucu gibi. Şek gününde ramazana niyet etmesi halinde durum bundan ibarettir.³² Bunları tafsilatlı bir biçimde açıklamaya çalışacağız.

Oruç İbadetinin Tarihi Seyri

Oruç, geçmiş insanlık tarihi kadar eski olan kadim bir ibadettir. Yüce Allah (c.c.) bu hususu,

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الصِّيَامُ كَمَا كُتِبَ عَلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ

“Ey mü'minler! (kötülüklerden ve haramlardan) korunmanız için oruç tutmak, sizden öncekilere farz kılındığı gibi size de farz kılındı.”³³ Anlamındaki ayetle bildirmektedir.

Ayette yer alan “sizden öncekiler” ifadesi, ilk insan Hz. Âdem'e kadar bütün insanları içerir. Dinler tarihi araştırmaları da ilahi veya beşeri bütün dinlerde oruç ibadetinin var olduğunu ortaya koymuştur. Dolayısıyla insanların yeryüzünde var olduğu günden bu yana hiçbir fert ve hiçbir toplum dinsiz olmadığı gibi şekil, zaman,

³² Müellif, oruç kısımlarını addederken, “sekizdir” dedi. Hâlbuki rakamlarla altı gösterildi. Bu aralıktaki farklılık, farz ve vacibin, muayyen ve gayri muayyen diye iki şikkı tek rakam altında gösterildiği gibi, tahrîmen mekruh ile tenzihen mekruh da aynı şekilde gösterilmekten kaynaklanmaktadır. Bkz. İbni Abidin oğlu Muhammed Aladdin, *el-Hediyyetü'l-Alâiyye Tercemesi Kaynak İslam İlmihali*, Mütercim: Mehmet Salim Bilge, İstanbul, Kahraman Yay. 2002, s. 166.

³³ Bakara, 2/183.

amaç ve içerik olarak farklı olsa da oruç ve benzeri ibadetlerden de yoksun olmamıştır. Bu gerçeği Peygamberler tarihinde de bulabiliriz.³⁴

Oruç tutmak diğer ibadetlere nazaran biraz meşakkatli olduğu için Allah, orucun farz kılındığını bildirirken, psikolojik rahatlatma sağlayacak ve emre muhatap olan Müslümanların üşenmelerini engelleyecek bir üslup kullanarak oruç tutmanın önceki ümmetlere de farz kılındığını belirtmiştir. Bu üslup, mesela öteki ümmetlerde de bulunduğu anlaşılan namaz için kullanılmamıştır.³⁵

Dünyanın neresinde yaşarlarsa yaşasınlar bütün insanların hak veya batıl birer dine ve bu dinlerin dini uygulamaları arasında oruç ibadeti de vardır. Brahmanizm, Hinduizm, Budizm ve Maniheizm gibi beşeri dinlerde de aslı ilahi vahye dayanan Yahudilik ve Hıristiyanlıkta da oruç ibadeti vardır. Bu dinlerdeki oruçların miktar, zaman ve mahiyeti farklıdır. Budizm’de iki ayda bir oruç tutulur. Bu dinin kurucusu olan Buda’ya göre ebedi kurtuluşa (Nirvana’ya) erebilmek için nefsanî arzuları terk etmek gerekir. Nefsanî arzuları yenmenin en iyi yolu da oruç tutmaktır. Hintliler’in dini olan Brahmanizm’de mahalli ayların 11. ve 12. günlerinde oruç tutulur.³⁶

Tevrat’ta bazı günlerde oruç tutulması emredilmektedir. (Tevrat, Çıkış, 34/18) Yahudilikte tutulması gereken yegâne oruç “Yom-Kippur” adı verilen “kefaret orucu”dur. En büyük ibadet günlerinden biri olan “Kippur” günü en büyük oruç günü kabul edilir ve bu günde oruç tutmak farzdır. (bkz. Levililer, 16/29-31; Sayılar, 29/7) İnciller ’de oruç ibadetinden övgü ile söz edilir. (bkz. Matta, 4/1-3, 6/16-19; 9/4; Markos, 2/19; Luka, 5/33-38) Katolik Hıristiyanlıkta iki oruç vardır: Şükran orucu ve Kilise orucu. Hıristiyanlar genellikle çarşamba, cuma ve cumartesi günleri oruç tutarlar. Çünkü bu günler tövbenin kabul edildiği günlerdir.³⁷

Peygamber (s.a.s.) risaletle görevlendirildiği zaman Hicaz bölgesinde oruç ibadeti vardı. Aşûre orucu vardı. Ramazan orucu farz kılınmadan önce “eyyamu’l-biyd” olarak nitelenen kamerî ayların 13, 14 ve 15. günlerinde de oruç tutardı.

³⁴ Halil Altuntaş, İsmail Karagöz, *Oruç İlmihali*, 2. Baskı, Ankara, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2010, s. 41.

³⁵ Altuntaş, Karagöz, s. 41.

³⁶ Veysel Uysal, *Psiko-Sosyal Açıdan Oruç*, b.y. Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1994, s. 4-5.

³⁷ Altuntaş, Karagöz, s. 43.

Ramazan orucu, hicretten bir buçuk sene sonra Medine’de Bedir Savaşı öncesinde Bakara süresinin 183. ayetinin inmesiyle farz kılınmıştır.³⁸

ORUCUN FAZİLETİ

Allah-u Teâlâ, Ahzâb süresinde buyuruyor:

إِنَّ الْمُسْلِمِينَ وَالْمُسْلِمَاتِ وَالْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ وَالْقَانِتِينَ وَالْقَانِتَاتِ وَالصَّادِقِينَ وَالصَّادِقَاتِ وَالصَّابِرِينَ وَالصَّابِرَاتِ وَالْخَاشِعِينَ وَالْخَاشِعَاتِ وَالْمُتَصَدِّقِينَ وَالْمُتَصَدِّقَاتِ وَالصَّائِمِينَ وَالصَّائِمَاتِ وَالْحَافِظِينَ فُرُوجَهُمْ وَالْحَافِظَاتِ وَالذَّاكِرِينَ اللَّهَ كَثِيرًا وَالذَّاكِرَاتِ أَعَدَّ اللَّهُ لَهُمْ مَغْفِرَةً وَأَجْرًا عَظِيمًا

“Şüphesiz Müslüman erkeklerle Müslüman kadınlar, mü’min erkeklerle mü’min kadınlar, itâatkar erkeklerle itâatkar kadınlar, doğru erkeklerle doğru kadınlar, sabreden erkeklerle sabreden kadınlar, Allah’a derinden saygı duyan erkekler, Allah’a derinden saygı duyan kadınlar, sadaka veren erkeklerle sadaka veren kadınlar, oruç tutan erkeklerle oruç tutan kadınlar, namuslarını koruyan erkeklerle namuslarını koruyan kadınlar, Allah’ı çokça anan erkeklerle çokça anan kadınlar var ya, işte onlar için Allah bağışlama ve büyük bir mükâfat hazırlamıştır.”³⁹

Tevbe suresinde ise: *“Bunlar, tevbe edenler, ibadet edenler, hamd edenler, oruç tutanlar, rükû’ ve secde edenler, iyiliği emredip ve kötülükten alıkoyanlar ve Allah’ın koyduğu sınırları hakkıyla koruyanlardır. Mü’minleri müjdele!”⁴⁰*

Ebû Hüreyre’den (r.a.) (ö. 59/678) rivayet edildiğine göre, Resûlullah (s.a.s.) şöyle buyurdu: “Âdemoğlunun işlediği her hasene, iyi iş, (hayır ve ibadet, mükâfat yönünden) on mislinden yedi yüz misline, Allah’ın dilediği sayıya kadar kendisinden artırılır. Allah’u Teâlâ buyuruyor ki: Fakat oruç böyle değildir; çünkü oruç sırf benim için edilen bir ibadettir ve onun mükâfatını ancak ben veririm. Oruçlu kişi şehvetini ve yemeğini benim için bırakır. Oruçlu için iki sevinç vardır. Birinci sevinç iftar vaktindeki sevincidir. Diğer sevinci ise Rabbine kavuştuğu zamanki sevincidir.

³⁸ Altuntaş, Karagöz, s. 43.

³⁹ Ahzâb, 33/35. Halil Altuntaş, Muzaffer Şahin, *Kur’ân-ı Kerîm Meâli*, 16. Baskı, Ankara, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2009.

⁴⁰ Tevbe, 9/112.

(Andolsun) Oruçlunun ağzının kokusu, Allah katında misk kokusundan daha güzeldir.”⁴¹

Hakîm et-Tirmizî’ye göre, oruç, cemaatle yapılan bir ibadet değildir ve Allah Teâlâ ile oruçlu arasında gizli olarak kalır. Dahası hafaza melekleri dahi bunu bilemezler ve muttali olamazlar. Ayrıca meleklerle, orucun mükâfatı, miktarı ve sevabı da kapalıdır. Zira kuluna orucun sevabını vermeyi Allah kendisi üstlenerek onun şehvî arzuları gidip geldikçe de sebat üzere kararlılığını yeniler ve ona her azmi karşılığında yeni bir sevap yazar.⁴²

İmsaktan iftara kadar oruç tutan Müslüman tabii olarak akşama doğru acıkacaktır. Bir şey yiyip içmediği için açlıktan nefesinde koku olabilir. Hadiste bu kokunun Allah katında en güzel kokulardan daha makbul olduğu ifade edilmektedir. Oruç tutan Müslüman akşam ezan okununca orucunu açar, hem Allah için bir ibadeti yerine getirmenin sevincini yaşar hem de iftar sofrasında yiyip içerek açlığını giderir ve sevinir. Asıl sevinci ise ahirette yaşayarak, cennet kapısından çağrılınca sevincinden adeta uçacaktır.⁴³

İftar vakti, mü’minler için sevinç ve huzur vaktidir. Bu vaktin girmesiyle, Allah’ın rızası için açlığa, susuzluğa, orucun sıhhatine zarar verecek tutum ve davranışlara karşı sabreden, oruca özel yasaklardan uzak durmayı başaran ihlaslı gönüller için bütün bu yasaklar kalkar. Bu vakit, Resûlullah’ın (s.a.s.), “Şüphesiz her iftar vaktinde Allah tarafından (cehennem ateşinden) azat edilenler vardır. Bu (azat

⁴¹Buhârî, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail el-Buhârî, *Sahihu'l-Buhârî*, İstanbul, Çağrı Yay. Dâru Sahnun, 1992, Savm 2, 9, c. 2, s. 226-228, Libas 78, c. 7, s. 61; Müslim İbnu'l-Haccâc Ebu'l-Husayn el-Kuşeyrî en-Nisabûrî *Sahihu Müslim*, İstanbul, Çağrı Yay. Daru Sahnun, 1992, Siyam 30, (161-164/1151) c. 1, s. 807; İbn Mâce Ebû Abdullah Muhammed b. Yezid el-Kazvîni, *es-Sünenü İbni Mâce*, İstanbul, Çağrı Yay. Daru Sahnun, 1992, Siyam 7, (1638) c.1, s. 525; Darimî Ebu Muhammed Abdullah b. Abdurrahman es-Semerkindî, *Sünen-i Darimî*, İstanbul, Çağrı Yay. 1992, Savm 50,(1776-1777) c.1, s. 356; Mâlik b. Enes, *Muvattâ*, İstanbul, Çağrı Yay. Daru Sahnun, 1992, Siyam 22,(58) s. 311; Tirmizî Ebû Abdillâh Muhammed b. İsa, *Sünen-i Tirmizî*, İstanbul, Çağrı Yay. Daru Sahnun, 1992, Savm 55,(766), c. 3, s. 137. Ahmed b. Hanbel Ebû Abdullah Ahmed b. Muhammed, *el-Müsnedu Ahmed b. Hanbel*, İstanbul, Çağrı Yay. Daru Sahnun, 1992, c. 3, s. 5-40; c. 1, s. 446; c. 2, s. 232-467-532; Celaleddin es-Suyutî, *el-Cami'us-Sağir min Ahâdisi'l-Beşiri'n-Nezir*, Trc. Hüseyin Yıldız, Hasan Yıldız ve Zekeriyya Yıldız, İstanbul, Ocak Yayıncılık, 2013, c. 2, s. 125.

⁴² Fikret Karapınar, Hadis Şerhlerinde Kullanılan Yorumlama Biçimleri: “...Oruç bana aittir...” Hadis Örneği, *Marife: Dini Araştırmalar Dergisi (Bilimsel Birikim)*, c. 9, sy. 1, s. 71.

⁴³ Altuntaş, Karagöz, s. 54.

etme işlemi ramazanda) her gece olur.”⁴⁴ Sözleriyle ifade ettiği üzere, bağışlanma vaktidir.⁴⁵

İlgili hadis, mü'min kulun işlediği her ibadet ve hayırlı işin mükâfat bakımından en az on kat arttırıldığını, bu artışın yedi yüz kata, hatta daha büyük rakamlara ulaşabileceğini müjdeliyor. “Çünkü oruç benim içindir ve onun mükâfatını ben veririm” cümlesi âlimlerin üzerinde önemle durduğu bir cümledir:

- 1- Bazı âlimlere göre kâfirlerin putları için yaptıkları ibadetlerin içinde oruç yoktur.
- 2- Namaz, Hac, Zekât, Cihat gibi ibadetler açık yapıldığı için riyadan uzak tutmak güçtür. Fakat Oruç, kul ile Allah arasında gizli kalabilen bir ibadet olduğu için riyadan uzaktır.
- 3- Allah-u Teâlâ, başka ibadetlere vereceği bazı mükâfatları ve miktarını açıkladığı halde, “Orucun sevabının miktarını ve kaç kat arttırılacağını ancak ben bilirim” diyerek orucun kıymetinin yüceliğini ve üstünlüğünü ifade buyurmuştur. Çünkü kerîm ve cömert bir zat: “Bu mükâfatı bizzat ben veririm” dediği zaman, verilecek mükâfatın ve bağışın büyük olması gerekir.

Hadisin: “Oruçlu için iki sevinç vardır” fıkrası hakkında Nevevî şöyle demektedir: “Oruçlunun iftarını açtığı zaman ki sevincinin sebebi, oruç ibadetini tamamlaması, orucu bozan şeylerden selamette kalması ve orucun yüce sevabını beklemesidir. Oruçlunun Allah’a kavuştuğu zamanki sevincinin sebebi ise: o anda göreceği orucun yüce mükâfatı ve Allah’ın onu bu ibadete muvaffak kılma nimetini hatırlamasıdır. Hadisin “Oruçlunun ağzının kokusu Allah katında misk kokusundan daha güzeldir” fıkrasından maksat, oruçlunun açlığı dolayısıyla değişen ağzının kokusunun Allah katında makbul ve kıymetli olmasıdır”⁴⁶

Ebû Hüreyre’den (r.a.): Resûlullah (s.a.s.) buyurdular ki: “Kim Allah-u Teâlâ’nın rızası için bir gün oruç tutsa, Allah (c.c.) onunla ateş arasına, genişliği sema ile arz arasını tutan bir hendek koyar.”⁴⁷

⁴⁴ İbn Mâce, Siyam, 2,(1641), c.1, s. 526.

⁴⁵ Mehmet Emin Özafşar (editör) v.d. *Hadislerle İslam, (Hadislerin Hadislerle Yorumu)*, 1. Baskı, Ankara, Diyanet İşleri Başkanlığı, (DİB), 2014, c. 2, s. 619.

⁴⁶ Hatipoğlu, c. 4, s. 519.

⁴⁷ Tirmizî, Cihâd, 3, (1624), c. 4, s. 167.

Aynı anlamda Ebû Said el-Hudrî'den (r.a.) gelen hadiste Resûlullah (s.a.s.) şöyle buyurdu: “Allah rızası için bir gün oruç tutan kimseyi Allah-u Teâlâ, bu tuttuğu bir günlük oruç sebebiyle cehennem ateşinden (hararetinden) yetmiş yıl uzak tutar.”⁴⁸

Riyasız ve ihlasla tutulan orucun kişiyi ulaştırdığı mükâfatlara bakıldığında; insanın oruç ibadetine iştihak ve isteğinin artması yanında onu orucun hikmetleri hakkında tefekküre de sevk ettiği görülmektedir. Büyük mükâfat, razı olunan amele verildiğine göre ihlaslı tutulan orucun da rızaya vesile olacağı umulur.

Gecenin en sakin ve karanlık vaktinde uykunun en tatlı olduğu ve yatağın insanı okşadığı bir saatte, yemeğe hiç iştah ve isteği olmadığı bir vakitte yataktan ayrılmak, Peygamber'in (s.a.s.) sünnetine uyup oruca hazırlık olması açısından sahur yapmak ve imsakla beraber akşama kadar ağzına, diline ve nefesine kilit vurmak, ancak kişinin büyük birinden bir beklentisi olduğunda yapacağı şeylerdir.

Böyle başlayan bu amel, gün boyu büyük bir titizlikle korunur. Dört duvar arasında hiçbir beşerin görmediği durumda bile yasaklara büyük bir titizlik ve ehemmiyetle dikkat edilir. Bu durumda haz aldığın ibadetler hariç bütün hazlarına set çekilir. Açlık ve susuzluğun etkisiyle yorgunluk, yılgınlık ve bitkinliğe sabredilir.

İşte bu kararlılıkla yapılan ibadet sadece kulun Rabbine kendi kulluğunu sunması ve kulluğunun kabul edilmesi içindir. Hadislerde Allah'ın (c.c.) oruçluya ikramlarına bakınca, bu eğer kabul edilir ve inanılırsa gerçekten razı olunacak amellerden olduğu hazzı hissedilir.

Yine Ebû Hüreyre'den (r.a.) rivayet edildiğine göre, Resûlullah (s.a.s.) şöyle buyurdu: “Her şeyin bir zekâtı vardır. Bedenin zekâtı da oruçtur.” Ravi Muhriz, kendi rivayetinde Resûlullah'ın (s.a.s.): “Oruç sabrın yarısıdır” buyurduğunu da ilave etmiştir.⁴⁹

Bu hadis, orucun iki özelliğini daha bize göstermektedir. Biri, bedenimizin zekâtı olması, ikincisi bize sabrı öğretmesidir.

⁴⁸ Buhârî, Cihâd 36, c. 3, s. 213; Müslim, Siyam, 31, (167-168/1153), c. 1, s. 808; Nesâî, Ebû Abdîrahman Ahmed b. Şuayb, *es-Sünen-i Nesâî*, İstanbul, Çağrı Yay. Daru Sahnun, 1992, Siyam 44,(2243) 45,(2250) c. 4, s. 172-174; İbn Mâce, Siyam 34,(1717) c. 1, s. 547; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 2, s. 357-300; c. 3, s. 39-45-83; Sahih hadis. Bkz. Suyûtî, c. 2, s. 178.

⁴⁹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 4, s. 260, c.5, s. 365; Zayıf Hadis. Bkz. Suyûtî, c.2 s.128.

Ömür boyu (ramazan dışında) yeme, içme mübah kılınmıştır. Malın zekâtı verilerek malın temizlendiği gibi oruçla da beden temizlenmektedir. Vücutta fazla biriken yağlar atılması, midenin dinlenmesi vs. gibi özelliklerinin yanı sıra Allah-u Teâlâ'nın nimetlerini hatırlatması yönüyle de dikkat çekicidir. İnsan doğal yaşamında Allah-u Teâlâ'nın ne çeşit nimetlerinden faydalandığını bazen idrak edemeyebilir. Ancak oruç tutup nimetleri kendisine gönüllü olarak yasakladığı zaman ne büyük nimetler arasında yaşadığını ve ne kadar az şükrettiğini anlayarak, kulluğunu hatırlayıp kendine bir çeki düzen verme ihtiyacını hissetmektedir.

Ayrıca oruç, çok iyi bir sabır öğretici ve eğitimcisidir. Yokluğa sabretmek güzeldir, ama varken, çeşit çeşit, renk renk, ayrı ayrı, birbirinden güzel nimetler, onları gören gözlere: “İşte biz buradayız, senin için yaratıldık, buyurabilirsin,” dercesine kişinin iştahının karşısında salınmaları ve insanın oruçlu olması hariç bu nimetlerden yararlanmak için hiçbir engelinin bulunmaması durumu tam bir sabır durumudur. İnsanın Rabbine karşı acizliğini, çaresizliğini, Rabbinin kulu olduğunu, bütün nimetlerin sahibinin Allah (c.c.) olduğunu ve ona bütün bu nimetlerin kendisine kulluğu karşılığında sunulduğunun şuuruna vardırılmaktadır.

İnsan kendi iradesiyle Allah'ın rızasını elde etmek için, O'nun nimetlerine karşı oruç tuttuğu zaman, O'nun rızası için yasakladığı haramlara karşı da oruçlu olması gerektiğini de anlar. Allah'ın (c.c.) yasakladığı her ne ise, nefse hoş görünse bile isteyerek veya istemeyerek zorunlu bir oruçla (yasaklara karşı) haram orucu tutması gerektiğini anlar. Çünkü nafil orucun amacı kurbiyettir. Haramlardan sakınma ise emirdir yani farzdır. Allah'a (c.c.) en büyük ve güzel kurbiyyet yani yakınlık, haramlardan sakınma ve farzları uygulamaktır. İşte mübah olan ve nefse hoş gelen nimetlere karşı oruç tutarak nefesine hâkim olabilen insan, haramlara karşı nefesine hâkim olmasını öğrenir. Bunun içindir ki, *الصَّوْمُ نِصْفُ الصَّبْرِ* “Oruç sabrın yarısıdır.”⁵⁰ *الصَّبْرُ نِصْفُ الْإِيمَانِ* “Sabır, imanın yarısıdır.”⁵¹

Hz. Peygamber'in (s.a.s.) bu hadisleriyle orucun, imanın dörtte biri olduğu açıklık kazanmaktadır. Allah'a nisbet edilmesiyle de oruç, diğer İslami rükûnlardan

⁵⁰ Ahmed b. Hanbel, Müsned, c.4, s.260, c. 5, s. 364, zayıf hadis, bkz. Suyûti, c. 2, s. 128.

⁵¹ Muhammed Ebû Hamid el-İmam Gazâlî, *İhya-i Ulum'ud-Dîn*, İstanbul, Merve Yay, t.y. c. 1, s. 697(İbn Mesut'dan hasen bir senedle).

fazilette de ayrılmaktadır. Çünkü Allah-u Teâlâ, bir kudsî hadiste şöyle buyurmaktadır:

كُلُّ حَسَنَةٍ بِعَشْرِ أَمْثَالِهَا إِلَى سَبْعِمِائَةٍ ضِعْفٍ إِلَّا الصَّوْمَ فَإِنَّهُ لِي وَأَنَا أُجْزِي بِهِ

“Her iyilik (sevap) on katıyla yazılır; ta yedi yüz katına kadar çıkar. Ancak oruç müstesna, o benim içindir; onun karşılığını (mükâfatını) ancak ben veririm.⁵²

Allah-u Teâlâ Kur’ân’da da şöyle buyurmaktadır: “Ancak sabredenlerin mükâfatı hesapsız verilecektir.⁵³ Oruç sabrın yarısıdır. Onun sevabı takdir ve hesap ölçülerinin üstündedir.⁵⁴

Ebû Ümâme el-Bâhilî (r.a.) anlatıyor: “Resûlullah’ın (s.a.s.) yanına gittim ve:

Bana, senden alıp amel edeceğim bir şey emret! (başka bir rivayette, beni cennete girdirecek bir amelden haber ver) dedim. Bana şunu buyurdu:

Sana orucu tavsiye ediyorum. Çünkü (amel konusunda) onun misli yoktur!”⁵⁵

Oruç, insanın kötülöklere karşı oluşturduğu manevi korunma hali olan takvayı, muhkem ve sağlam bir kalkana dönüştürür.⁵⁶ Nitekim Muaz b. Cebel (r.a.) Resûlullah’ın (s.a.s.) şöyle buyurduğunu söyledi:

“Oruç bir kalkandır.”⁵⁷

Hız. Peygamber, (s.a.s.) bu hadisinde orucu kalkana benzetmiştir. Kalkan, nasıl ki savaşta askerleri düşmanın ok ve kılıç darbelerine karşı koruyorsa, oruç da sahibini öyle korur. Üstelik sadece dışarıdan gelecek saldırılara karşı değil kendi nefsinden, şehvî arzularından, şeytanın vesveselerinden de onu korur. Bu hususiyetle oruç tutan kişi dünyada günah ve kötülöklere, ahirette ise cehennem azabına karşı korunmuş olacaktır. Oruçlu, kalkanı öncelikle kendi elinden ve dilinden sadır olabilecek yanlış tutum ve davranışlara karşı kullanacaktır. Bu nedenle kimseye karşı kaba davranışlarda bulunmayacak, cahil ve zorba tutumlar içine girmeyecektir. Şayet bir başkası ona sataşır, kavga ve dövüş edecek olursa be defa da oruç kakanını ona karşı

⁵² Buhârî, Savm 2,9, c.2, s. 226-228, Libas 78, c.7, s.61; Müslim, Siyam 30,(161-164/1151) c. 1, s. 807.

⁵³ Zümer, 39/10.

⁵⁴ Gazâlî, c.1, s. 679.

⁵⁵ Nesâî, Siyam, 43, (4,165)-(4,2218)-4,(2219) s.165; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 5, s. 264-249.

⁵⁶ *Hadislerle İslam, (Hadislerin Hadislerle Yorumu)*, Diyanet İşleri Başkanlığı, (DİB), c. 2, s. 605.

⁵⁷ Nesâî, Siyam, 43,(2229), c.4, s.167; İbn Mâce, Siyam 7,(1639), c. 1, s. 525; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 2, s. 257-273.

kullanacaktır. Çünkü böyle davranmak zor olsa da öfkeyi yenmenin ve yanlış yapana iyilikle karşılık vermenin bir şeklidir.⁵⁸

Oruçluya yakışan, aç olmasına rağmen, yüzünden tebessümü eksik etmemektir. Gönül kırmak, inanan insana, hele oruçlu bir Müslümana yakışmaz. Güler yüz ve tatlı dil, oruç ibadetinin ruhuna verdiği dinginlikle birleşerek insanın ilahî rahmet esintisine ulaşmasını sağlar. İnananlar nefislerini körelterek ruhlarına huzur veren ve gönüllerinde sevgi, merhamet, şefkat duygularını artıran orucun aydınlığını, yaptıkları hatalarla gölgelemekten sakınırlarsa karşılığını fazlasıyla göreceklerdir. Oruçlunun, ayrıntı sayılabilecek fakat orucunu güzelleştirecek davranışlarda bulunması, mahzurlu davranışlardan sakınması ona bambaşka manevî boyutlar kazandıracaktır.⁵⁹

Sehl İbn Sa'd (r.a.) anlatıyor: "Resûlullah (s.a.s.) şöyle buyurdular: Cennette Reyyan denilen bir kapı vardır. Oradan sadece oruçlular girer. Oruçlular girdikten sonra kapanır, artık kimse oradan giremez. Tirmizî, Nesâî ve İbn Mâce de şu ziyade vardır: "Kim bu kapıdan girerse ebediyen susuzluk çekmez."⁶⁰

Ebû Hüreyre (r.a.) anlatıyor:

"Resûlullah (s.a.s.) şöyle buyurdu: Her kim Allah yolunda iki şeyi⁶¹ sadaka ederse, ona cennetten şöyle nida edilir:

Ey Allah'ın kulu! (Buraya gel) Bu (ne güzel bir) hayırdır! Diye çağırılır. Çok namaz kılanlardan olan kimse de (cennetin) namaz kapısından çağırılır. Cihad ehlinden olan kimse de cihad kapısından çağırılır. Sadaka sahiplerinden olan kimse de, sadaka kapısından çağırılır. Oruç tutanlardan olan kimse de Reyyan kapısından çağırılır. Bunun üzerine Ebubekr es- Sıddîk (ö.13/634):

⁵⁸ *Hadislerle İslam, (Hadislerin Hadislerle Yorumu)*, Diyanet İşleri Başkanlığı, (DİB), c.2, s.603.

⁵⁹ A.g.e. c. 2, s. 604.

⁶⁰ Buhârî, Savm, 4, c. 2, s. 226, Bedu'l-Halk, 9, c. 4, s. 88; Müslim, Siyam 166,(1152), c. 1, s. 808; Nesâî, Siyam, 43,(2234), c. 4, s. 168; Tirmizî, Savm, 55,(765), c. 3, s. 137; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 5, s. 335; c. 2, s. 235; Suyûtî, c. 2, s. 125.

⁶¹ Her hangi bir hayrı ve ibadeti diğer dinî vazifelerden daha fazla ve daha şuurulu yapan mü'min, o hayır ve ibadete ihtisas ve imtiyaz kazanarak, kıyamet gününde cennetlikler cennete girerken, o ibadete mahsus olan ve onunla anılan cennet kapısından gireceği bu hadiste bildirilmiştir. Oruçluların kapısı de er-Reyyan'dır. *Çift sadaka* ta'biri, diğer rivayet tariklerinde kendi malından iki sığır, iki koyun, iki dirhem olarak tasrih edilmiştir. Peygamber'in Ebubekr hakkındaki temennisi, onun yüksek derecesini ve amelî vazifelere tam bağlılığını ifade eder. Onun için Buhârî bu hadisi "Ebubekr'in faziletleri babı"nda da getirmiştir. Bkz. Mehmet Sofuoğlu, *Sahîh-i Buhârî ve Tercemesi*, b.y. İstanbul, Ötügen Neşriyat, Temmuz, 2013, c. 4, s. 1772.

“Anam-babam sana feda olsun ya Resûlullah! (s.a.s.) bu kapıların hepsinden çağrılan Müslüman olacak mıdır” diye sorar. Resûlullah (s.a.s.):

“Evet, da’vet olunur. Ben senin onlardan olmanı ümit ediyorum” buyurur.”⁶²

“Oruçlu kişinin susması tesbih, uykusu ise ibadettir. Onun duası kabul edilir ve amelinin sevabı kat kat verilir.”⁶³

“Oruçlu kişi yatağında uyuyor olsa bile ibadet halindedir.”⁶⁴

Hz. Peygamber (s.a.s.), kendisine gıpta edilen ihlaslı oruçlu hakkında Allah-u Teâlâ'nın şöyle buyurmuş olduğunu nakletmektedir: “Ey Meleklerim! Kuluma bakınız! Şehvetini, lezzetini, yemesini ve içmesini benim için bırakmıştır.”⁶⁵

“Artık işledikleri salih amellere mükâfat olarak kendileri için göz aydınlığından ne hazırlanıp saklandığını kimse bilemez”⁶⁶ ayetinin tefsirinde: “Onlar oruçlarına karşılıktır” denilmiştir. Çünkü Allah-u Teâlâ, başka bir ayetinde şöyle buyurmaktadır: “Sabredenler sınırsız ve hesapsız sevap alırlar.”⁶⁷ Anlaşıyor ki, oruçluya ecri, sayı ile değil, oluk oluk ve yığın halinde verilecektir. Çünkü oruç ibadeti ancak Allah için yapılır ve ona nisbetle şereflenir. Her ne kadar bütün ibadetler Allah için iseler de, oruçtaki hususiyet daha fazladır. Nitekim Allah-u Teâlâ Beyt’i (Kâbe’yi) nefesine nisbet etmekle şereflendirmiştir. Oysa sadece Beyt değil, bütün kâinat Allah’ındır. Orucun bu Allah’a nisbet özelliği iki manadan ötürüdür.

- 1- Oruç, nefsi yemekten içmekten ve şehvetten alıkoymak ve bunları terk etmekten ibarettir. Esasında bu gizli bir şeydir. Başkasına görünecek bir mahiyette değildir. Hâlbuki diğer ibadetlerin yapılışını herkes görmektedir. Oruç ise, ancak Allah tarafından bilinir. Çünkü oruç, mücerret sabır ile yapılan bâtnî bir ameldir.

⁶² Buhârî, Savm, 4, c. 2, s. 227; Nesâî, Siyam, 43,(2236)c.4, s.169; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c.2, s. 268-449.

⁶³ İbn Ömer’den rivayet ettiler. Elbânî, *Daifu'l-Câmi*’de (3493) zayıf hükmü vermiştir. Bkz. Suyûtî, c. 2, s. 118.

⁶⁴ Elbani, *Daifu'l-Cami*’ de(3530) Zayıf hükmü vermiştir. Bkz. Suyutî, c. 2, s. 119.

⁶⁵ Irakî, böyle bir hadise rastlamadığını kaydetmiştir. Zebidî ise, Taha’nın, İbn Seniyye’den rivayet ettiğini söyler. Bkz. Gazâlî, c. 1, s. 672.

⁶⁶ Secde, 32/17.

⁶⁷ Zümer, 39/10.

2- Oruç, Allah'ın düşmanını kahretmek için bir vesiledir. Çünkü şeytanın saptırma vesilesi şehvetlerdir. Şehvetler ise, ancak yemek ve içmekle gelişir.⁶⁸

Orucun faydalarından şunları da sayabiliriz:

- 1- İradeyi kuvvetlendirir, dayanma gücünü artırır.
- 2- Nefsi terbiye edip disiplin altına alır.
- 3- Sıkıntı ve açlığa katlanma alışkanlığını doğurur ve geliştirir.
- 4- Fakir ve muhtaçların durumlarını hatırlatır, onlarla ilgilenme hissini uyandırır.
- 5- Hayatın yeme, içme ve benzeri ihtiyaçları yerine getirmekten ibaret olmadığını, insanın daha yüksek ve kalıcı amaçlar için yaratıldığının şuuruna varır.⁶⁹

ORUCUN HİKMETLERİ

Dinimizin bizden yapmasını istediği görevlerden de, yapılmasını istemediği şeylerin terk edilmesinde de fert ve toplum için pek çok hikmet ve fayda vardır. Allah'ın hiçbir emir ve yasağında faydasızlık yoktur, hiçbir şey boş yere emredilmemiştir. Dinimizin fert ve toplum içinde uyumlu, güvenilir ve hoşgörülü olmasını ister. Bu amaçla bir takım yasaklar getirmiştir. İbadetlerin amaçlarından biri de Müslümanın kötülüklerden uzak durmasını ve kul haklarını ihlal etmekten sakınmasını sağlamaktır. Orucun cehennem ateşine ve orada ceza çekmeye götürecek haramlara karşı bir kalkan olduğu,⁷⁰ Şehvî arzuları dizginlediği,⁷¹ Sabır ve irade eğitimi yaptığına⁷² dair ayet ve hadisler mevcuttur.⁷³

Tabir caizse nefsi bir ateşe benzetebiliriz. Ateş hem iyiliğe hem de kötülüğe yarar. Fakat tabiatı itibariyle bir temas halinde hemen yakıcılık tesirini gösterir. İşte nefsi-i emmare dediğimiz kuvvet de bunun gibidir. Buna hükmedebilmek için Hz.

⁶⁸ Gazalî, c. 1, s. 672.

⁶⁹ Celal Yıldırım, *Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri*, 1. Baskı, Konya, Uysal Kitapevi, 1992, c. 3, s. 500.

⁷⁰ Müslim, *Siyam*, 30, (162/1151), c. 1, s. 806; Tirmizî, *Cihat*, 3, (1624), c. 4, s. 167; Nesâî, *Siyam*, 43,(2229), c. 4, s. 167; İbn Mâce, *Siyam*, 7, (1639), c. 1, s. 525; Darimî, *Savm*, 50, (1778), c. 1, s. 356; Ahmet b. Hanbel, *Müsned*, c. 2, s. 257-273.

⁷¹ Buhârî, *Savm*, 10, *Nikâh*, c. 2, s. 228; Müslim, *Nikâh*, 16, (1,3,4/1400), c. 5, s. 1018; Ebû Davud, *Nikâh*,1,(2046), c. 2, s. 538; Tirmizî, *Nikâh*, 1, (1081), c. 3, s. 392; Nesâî, *Siyam*, 43, (2237,38,39,40,41), c. 4, s. 169, *Nikâh*, 3, (3204), c. 6, s. 56; İbn Mâce, *Nikâh*, 1, (1845), c. 1, s. 592; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 1, s. 447-378-424-425-432-58.

⁷² Bakara, 2/153; Ahmet b. Hanbel, *Müsned*, c. 4, s. 260.

⁷³ Altuntaş, Karagöz, s. 56.

İbrahim gibi bir hassaya (özele) sahip olmak gerekir. “*Biz de dedik: Ey Ateş! İbrahim'e karşı serin ve selametli ol.*”⁷⁴ Hakikatte biz ateşe karşı böyle bir kuvvete sahip olamayacağımıza göre, onun gibi yakıcı ve sahibini helak eden bir nefse, oruç tutmak suretiyle sahip olabiliriz. Rabbini bile tanımayacak kadar azgınlaşan bu nefsi terbiye etmek, ancak ve ancak onu aç bırakmakla mümkün olur. Bu ise oruçtan başka bir şeyle mümkün olamaz. Bunun için hikmet ehli şöyle derler: “Oruç, azayı acıktırır. Fakat nefsi doyurur. Azâ doydu mu, bu sefer de nefis acıkır.”⁷⁵ Nefs acıkınca şımarır ve Rabbine karşı saygısızlık yapabilir. Nefsi terbiye etmenin en güzel yolu oruçtur. Orucun bir güzelliği de insanın ruhuyla beraber bedenine de sıhhat vermesidir.

1. Orucun Sıhhat Olması

Orucun sağlık açısından pek çok yararları bulunduğu uzman hekimler tarafından ifade edilmektedir. Oruç, bir yıl boyunca çalışan vücut makinesinin dinlenmeye ve bakıma alınması gibidir. Oruç, özellikle mide ve sindirim organlarının dinlenmesi için iyi bir perhizdir.⁷⁶ Peygamber (s.a.s.): “Her şeyin bir zekâtı vardır. Bedenin zekâtı da oruçtur” buyurmuştur.⁷⁷

Zekâtın temizlenme, bereket, artma, ziyade gibi anlamları vardır. Zekât vermekle mal görünüşte azalır. Ama aslında mal temizlenir ve bereketi artar. Oruç tutmakla bedende bir zayıflık görülür. Ancak oruç kat be kat sevapla bu zayıflığı giderir. Zekât malın fazlalığını azaltır. Aynı şekilde oruç da şehvet fazlalığı gibi bedenin fazlalıklarını azaltır ve kalbin gücünü artırır.⁷⁸

Peygamber (s.a.s.) : “Oruç tutunuz ki (madden ve manen) sıhhat bulasınız”⁷⁹ buyuruyor. Şu da bilinmelidir ki, sıhhat bulmak için oruç tutulmaz. Fakat orucun sonuçlarından veya faydalarından biri sıhhatli olmaktır.⁸⁰

Çok eskiden beri sağlık, ahlak, akıl, din ve ilmi anlayışın tüketilen besine bağlı olduğu bilinmektedir. Verimli topraklarda yaşayanlarda genellikle kabalık, zihinsel ve fikri zayıflık, davranışlarda aşırılık görülür. Çünkü çok besin tüketenlerin vücudunda

⁷⁴ Enbiya, 21/69.

⁷⁵ Ziya Kazıcı, “Oruç,” *İslam Medeniyeti Dergisi*, c. 3, sy. 35-36, 1973, s. 16-17.

⁷⁶ A.g.e. s. 62.

⁷⁷ İbn Mâce, Siyam, 44, (1745) c.1, s. 555.

⁷⁸ Yavuz Köktaş, *Güncel Hadis Yorum ve Tartışmaları*, b.y. İstanbul, Rağbet Yay. 2010, s. 458.

⁷⁹ Nureddin Ali b. Ebubekr el-Heysemî, *Mecmeu'z-Zevaid ve Menbeu'l-Fevaid*, Lübnan-Beyrut, Daru'l-Kitabu'l-Arabiyye, 1989, h. 1407, s. 203 (111,179); Suyûfî, c. 2, s. 119.

⁸⁰ Köktaş, s. 457.

atıklar birikir, biriktikçe çürümeye başlar, kanı kirletir. Dolayısıyla cilt rengi bozulur, aşırı kilo almakla beden çirkinleşir, zihin körelir, fikirler sığlaşır, idraksizlik ve gafillik galip gelir.⁸¹

Günde 250-500 gr.'dan fazla yemek birikinti oluşturur. Sürekli sindirimi denetlemek, metabolik atıkları uzaklaştırmak, atılamayanları depolamak ve görevli organları yönlendirmek bağışıklık sistemini çok meşgul ettiği için vucut hastalıklara karşı direnç gösteremez. Fakat oruç tutarken, yani bedene dışarıdan her hangi bir besin gelmediğinde bağışıklık sistemi sindirimle uğraşmaktan kurtulur, bütün gücünü vücudu temizlemeye yöneltir.⁸²

Bu sayılanlar orucun beden, ruh ve akıl üzerindeki faydalarıdır. Yani maddi faydalarıdır. Manevî faydaları ise kişinin devamlı uyanık olması ve kendini devamlı Rabbine yakın hissetmesidir. Nihayetinde de oruçlunun Allah'ın rızasına ulaşmasıdır.

Bugün bazı ülkelerde, bilhassa İsveç, İngiltere ve Amerika, Birleşik Devletlerinde oruçla tedavi yurtları vardır ki müracaat edenler normal olarak üç hafta orada yatarlar. Akla gelenin tam tersine, bu gibi tedavi yurtlarında yatanlar oruç müddetinin sonunda, değil kendilerini zayıf ve aç hissetmek, bilakis Amerika'nın meşhur yazarlarından Upton Sinclair'ın dediği gibi, kendilerini daha sıhhatli ve eskisinden birkaç yaş daha gençleşmiş buluyorlar⁸³

İnsan bir müddet yemek yemeyecek olursa yalnız zehirli maddeler vücuduna yol bulamamakla kalmaz hatta bedenindeki zehirli maddeler de dışarı çıkar. Dr. Jean Frumusan'ın ıstılahınca bir çeşit mide yıkanması meydana gelir. Oruçlu bulunulan devrelerin başında insanın dili ağırlaşıyor, bedeni çokça terliyor, hatta burnundan su akıyor. İşte bunlar vücudun iç organlarının yıkanma ameliyesinin başladığına alamettir. Üç-dört gün sonra ağzının kötü kokusu kayboluyor, idrarın asit ürik derecesi düşüyor ve insan bir nevi hafiflik ve fevkalade bir rahatlık duyuyor. Şu halde oruç tutmakla yalnız bedendeki zehirler dışarı atılmış olmuyor. Aynı zamanda bedeninin çeşitli cihazlarının çalışmalarında bir düşüş olduğundan dolayı İstirahatleri sağlanmış oluyor. Dr. Bertole, "Pek az kimse bedenimizdeki azaların gıdalardan gereken faydalı maddelerin 910 metre uzunluğundaki kanallardan geçmesi için epeyce enerji

⁸¹ Aidin Salih, *Gerçek Tıp Yitik Şifanın İzinde*, İstanbul, Sade Hayat Yayıncılık, 2016, s. 152.

⁸² Aidin Salih, s. 152.

⁸³ Arif Etik (çev), "Sağlığın En İyi Çaresi; Oruç," *İslam Medeniyeti Dergisi*, c.3, sy.25, 1972, s. 11.

sarfedilmesi lazım geldiğinden farkına varamadığını hatırlatıyor. Sıtmalı hastaların gıda rejimine tabi tutulmalarının sebebi: Sindirim organlarının vazifelerini yapamayışları ve normal gıdaları çekemediklerinden başka bir şey değildir” demiştir.⁸⁴

Marten isminde Alman mütchassislarından biri diyor ki: “Bugün birçok kimsenin asabi hastalığa uğramalarının sebebi, beyin hücrelerinde dolaşan kanın gıdaî zehirlerle bulaşmış olmasındandır.”⁸⁵

Ebû Hüreyre'nin (r.a.) rivayetine göre Resûlullah (s.a.s.) şöyle buyurdu:

“Oruç (günahlara, cehennem ateşine ve cinlere karşı) bir kalkandır.”⁸⁶

Allah için aç ve susuz kalmasını bilen oruçlu insan, günahlarından arındırılır ve cehennem ateşinden uzaklaştırılır. Ayrıca başta iblis olmak üzere cinlerin şerrinden korunur.

1- Orucun Sahibine Şefâat Etmesi

“Mü'min öldüğü zaman, namazı başucunda, zekâtı sağında, orucu solunda bulunur.”⁸⁷

“Oruç ve Kur'an, kıyamet gününde kula şefaet ederler. Oruç: Ey Rabbim! Ben onun gündüzleri yemesine ve nefsânî isteklerine engel oldum. Bu sebeple beni ona şefâatçi eyle” der. Kur'ân ise: “Rabbim! Ben onun gece uykusuna mani oldum. Bu sebeple beni ona şefâatçi kıl” der.”⁸⁸

2- Orucun Dili Malayani 'den Koruması

Allah Resûl'ü (s.a.s.) bir gün; “Oruç, oruçluya yakışmayan şeylerle zedelenmedikçe (tutan için) bir kalkandır.” Buyurdu. Ashâb-ı kiram: “(Oruçlu) orucu ne ile zedeler?” diye sorunca Resûlullah (s.a.s.): “Yalan ve gıybetle...” cevabını verdiler.⁸⁹

⁸⁴ A.g.e. c.3, s. 12.

⁸⁵ A.g.e. c.3, s. 12.

⁸⁶ Müslim, Siyam, 30, (162/1151),c. 1, s. 806; Darimî, Savm, 50, (1778) c. 1, s. 356.

⁸⁷ Heysemî, Mecmeu'z-Zevâid, Kiabü'l-Cenaiz, c. 3, s. 50-51.

⁸⁸ Ahmed b. Hanbel, c. 2, s. 174; Suyutî, c. 2, s. 123.

⁸⁹ Nesâî, Siyam 43, (2231), c. 4, s. 167.

Bir rivayette de şöyle buyurulmuştur: “Oruç perdedir.⁹⁰ Biriniz bir gün oruç tutacak olursa kötü söz sarf etmesin bağırp çağırmasın. Birisi kendisine yakışksız laf edecek veya kavga edecek olursa ‘Ben oruçluyum’ desin (ve ona bulaşmasın).”⁹¹

3- Orucun dereceleri ve Sırları

İhya’da İmam Gazâlî, orucu şu üç dereceye ayırır:

- 1- Avamın orucu,
- 2- Havâss’ın orucu,
- 3- Ahassu’l-Havass’ın orucu.

Avam’ın⁹² orucu: Bu oruç, mide ve hayâ organlarını şehvetlerden sakındırmaktır. Yani yemek, içmek ve cinsî münasebette bulunmaktan sakınmaktır.

Havass’ın⁹³ orucu: Kulak, göz, dil, el, ayak ve sair azaları günahlardan uzak tutmaktan ibarettir.

Ahassu’l-Havass’ın⁹⁴ orucu: Kalbi dünyevî düşüncelerden tamamen arındırıp Allah’tan başka her şeyi kalpten uzaklaştırmaktır. Böyle bir oruç, Allah’tan ve kıyamet gününden başka bir şeyi düşünmekle bozulur. Din için düşünmezse dünyayı düşünmek de bu orucu bozar. Fakat din için istenilen dünya, ahiretin azığı olduğu için dünyalıktan çıkar ve böylece bu orucun bozulmasına vesile teşkil etmez. Hatta gönül ehli ehass salihler, akşam iftarda yiyeceği ve içeceği şeyleri düşünmek suretiyle fikir yürüten kimsenin hatada olduğunu kaydetmişlerdir. Çünkü bu Allah’ın fazlına güvensizlik, Allah tarafından va’d edilen rızka tam inanmamak demektir. Bu mertebe, Peygamberlerin, sıddık ve mukarreblerin mertebesidir.

⁹⁰ Buhârî’de “oruç kalkandır” diye geçiyor. Bununla orucun oruçluya melekî bir haslet bahşettiği ve ona böylece ihtiras kapılarını kapayıp, şer ve masiyet yüzü göstermediği bildirilmiştir. Yemek içmek gibi beşerî hallerden uzaklaşıp, bir zaman için melekî sıfatlar kazanan oruçluyu doğrudan doğruya Allah’ın mükâfatlandırması, mükâfatın kemmiyet ve keyfiyetinin tayin edilemeyecek derecede yüksekliğini ifade eder. Hadisin son kısmı kudsi hadistir. Yani mana yahut mana ve lafiz Allah’tan, ifade peygamberdendir. Bkz. Mehmet Sofuoğlu, *Sahîh-i Buhârî ve Tercemesi*, 1. Baskı, İstanbul, Ötüken Neşriyat, 2013, c. 4, s. 1769.

⁹¹ Buhârî, Savm 2, 9, c. 2, s. 226-228, Libas 78, c.7, s. 61; Müslim, Siyam, 163,(1151), c. 1, s. 806; Mâlik, *Muvattâ*, Siyam, 58, (310), c. 1, s. 310; Ebû Davud Süleyman b. Eş’as es-Sicistanî, *Sünen-i Ebi Davud*, İstanbul, Çağrı Yay. Daru Sahnun, 1992, Savm 25,(2363), c. 2, s. 768; Tirmizî, Savm, 55,(764) c. 3, s. 136; Nesâî, Siyam, 41,(2,160-161), c. 4, s. 163; İbn Mâce, Siyam, 1,(1638), c. 1, s. 525, Edeb, 58,(3823), c. 2, s. 1256.

⁹² Avam: Halktan ilim ve irfanı az olan kimse. Bkz. findıklı, s. 7.

⁹³ Havass: İlimle amel olan takva ehli zâtlar. Bkz. findıklı, s. 7.

⁹⁴ Ahassu’l-Havass: Allah’u Teâlâ’ya yakınlık kazananların en halisi olan peygamberler ve veliler. Bkz. findıklı, s. 7.

Bu mertebenin sözle anlatılması mümkün değildir. Bunun tahkiki sadece ameli yönden mümkündür. Çünkü bu, himmetin bütünüyle Allah’a yöneltilmesi ve Allah’tan başka her şeyi bir tarafa itmek demektir. Bu durum şu ayet ile ne güzel ifade edilmiştir: “Allah de! Sonra onları bırak, daldıkları dedikodularında oynaya-dursunlar.”⁹⁵

Havas’ın orucu ise, salihlerin orucudur. Bu orucun keyfiyeti, azaları gûnahtan korumakla beraber şu altı şeyle tamam olur:

- 1- Gözü korumak: Bu konuda Cabir, Enes’den, o da Resûlullah’tan (s.a.s.) şu hadisi rivayet etmektedir: “Beş şey vardır ki, oruçlunun orucunu bozar: Yalan, giybet, nemîme (koğuculuk), yalan yere yemin etmek, şehvet ile bakmak.”⁹⁶
- 2- Dili korumak: Hz. Peygamber (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: “Oruç, mü’min için kalkandır. Bu bakımdan herhangi biriniz oruçlu ise, çirkin konuşmasın, cahilce hareket etmesin. Eğer bir kişi kendisiyle çirkin konuşur veya dövüşürse desin ki: Ben oruçluyum, ben oruçluyum.”⁹⁷
- 3- Kulağı korumak: Kulağı her mekruhu işlemekten alıkoymak gerekir. Çünkü söylenilmesi haram olan her şeyin işitilmesi de haramdır.
- 4- Diğer azaları korumak.
- 5- İftarda az yemek.
- 6- İftar sonrasında korku ile ümit arasında olmak: “Allah size, emanetleri ehline vermenizi emreder”⁹⁸ ayetini okuduğunda, Hz. Peygamber (s.a.s.) elini kulağına ve gözüne koyarak şöyle buyurmuştur: ‘Kulak emanettir, göz emanettir.’ Eğer kulak ve göz orucun emanetlerinden ve oruçla korunması gereken şeylerden olmasaydı, Hz. Peygamber (s.a.s.) ‘Ben oruçluyum desin’⁹⁹ demezdi. Yani oruçlu bir kimseye biri söver ve onunla kavga etmek isterse, oruçlu ona ‘dil, Allah’ın bendeki emanetidir. Onu korumakla mükellefim. Sana kötü cevap vermek suretiyle o emanete nasıl ihanet edebilirim’ demelidir.¹⁰⁰

⁹⁵ Enâm, 6/91.

⁹⁶ Gazalî, c. 4, s. 681-688.

⁹⁷ Buhârî, Savm, 2,9, c. 2, s. 226-228, Libas, 78, c. 7, s. 61; Müslim, Siyam,(163/1151), c. 1, s. 806; *Muvatta*, Siyam, 58, c. 1, s. 310; Ebu Davud, Savm, 25,(2363), c. 2, s. 768; Tirmizî, Savm, 55, (764) c. 3, s. 136; Nesâî, Siyam 41,(2,160-161); İbn Mâce, Siyam, 1,(1638), c. 1, s. 525, Edeb 58,(3823), c. 2, s. 1256.

⁹⁸ Nisâ, 4/58.

⁹⁹ Buhârî, Savm 2,9, c. 2, s. 226-228; Müslim, Siyam, (163/1151), c. 1, s. 806; *Muvattâ*, Siyam, 22,(57,58), c. 1, s. 310; Ebû Davud, Savm, 25,(2363), c. 2, s. 768; Tirmizî, Savm, 55,(764) c.3, s.136; Nesâî, Siyam, 41, (2,160,161), c. 4, s. 163; İbn Mâce, Siyam, 1, (1638), 1, s. 525, Edeb, 58, (3823), c. 2, s. 1256.

¹⁰⁰ Gazalî, c.4 s.681-688.

1.BÖLÜM

RAMAZAN DIŞINDA FARZ VE VACİP ORUÇLAR

Ramazan orucu dışında tutulması gereken kaza orucu, tutulmakta olan ramazan orucunun bilerek ve kasıtlı olarak bozulması sebebiyle tutulması gereken kefaret orucu, zihâr, hatâen adam öldürme, ihramlı iken tıraş olma ve yeminini bozma oruçlarıdır. Bunlara sırayla bakalım:

1.1. FARZ ORUÇLAR

Hanefilere göre diğer ibadetler gibi oruç da farz, vacip ve nafil e çeşitlerine ayrılır. Bu üçlü ayırım Hanefilerin, dinen yapılması gerekli olan şeyleri farz ve vacip şeklinde iki aşamalı bir ayırımı tabi tutmuş olması sebebiyledir. Diğer mezheplerde vacip terimi ise her iki kategoriye de içine alır. Yani farz ve vacip hükümde bir değişiklik arz etmezler. Nafil e ise farz ve vacip dışında kalan dinî ödevlerin genel adıdır. Farz olan oruç denince, ramazan orucu kastedilir ve zaten tayin edilmiş, önceden belirlenmiş (muayyen) olan oruç da budur. Mazeretli veya mazeretsiz olarak tutulamadığı zaman, başka bir zaman kazâ edilmesi de aynı şekilde farzdır.¹⁰¹

Bunun dışında bir de kefaret olmak üzere tutulan oruç vardır. Ramazan orucunun bozulması sebebiyle tutulması gereken kefaret orucu yanında ayrıca, zihâr, yanlışlıkla ve kaza ile adam öldürme, hacda ihramlı iken vaktinden önce tıraş olma ve yemin için tutulacak olan kefaret oruçları da farz oruç kapsamında değerlendirilmiştir. Kefaret orucu, yapılan bir hatanın cezası veya telâfisi anlamını taşıdığından kişi için baştan belirlenmiş bir yükümlülük olmayıp, buna sebebiyet vermesi halinde gündeme gelen arızî bir yükümlülüktür. Bu bakımdan ramazan orucu “muayyen farz”, diğerleri ise gayr-i muayyen farz olarak nitelendirilir. Ramazan orucu sadece belirli bir vakitte, yani ramazan ayında tutulabilirken, diğerleri oruç tutmanın mubah olduğu her zaman

¹⁰¹ Hayrettin Karaman, Ali Bardakoğlu ve Yunus Apaydın, *İlmihal*, Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, c. 1, s. 384.

tutulabilir. Ramazan orucunun kazası da istenilen mubah günlerde tutulabilir. Fakat İmam Şafii'nin kazaya kalan orucun aynı yıl içerisinde kaza edilmesi gerektiğine ilişkin görüşü de dikkate alınarak, herhangi bir sebeple kazaya kalan orucu mümkün olan en kısa zamanda tutmaya çalışmak uygun olur.¹⁰²

Farz oruçlar da kendi içlerinde ikiye ayrılırlar: 1- Kaza oruçlar, 2- Kefaret oruçlar. Bunları ayrı başlıklar altında ele almak uygun olacaktır.

1.1.1. KAZA ORUÇLARI

1.1.1.1. Ramazan Orucunun Kazası

Kaza: yerine getirme, ikmal etme, hüküm verme, davayı karara bağlama gibi anlamlara gelir.¹⁰³ İbadetler alanında ise, vakit içinde usulüne uygun olarak yerine getirilemeyen ibadetlerin vakit çıktıktan sonra yerine getirilmesini ifade eder.¹⁰⁴

Kaza orucu, vaktinde tutulmayan veya tutulamayan veya niyetlendikten sonra her hangi bir sebeple bozulan ramazan orucunun ramazan dışında tutulması demektir. Kazaya kalan oruçların tutulması farzdır. Tutmama hastalık, yolculuk, hayız ve benzeri özürler sebebiyle yahut kasten veya yanılarak niyeti terk etmek suretiyle olur. Dayandığı delil şu ayet-i kerimedir: “Sizden her kim hasta yahut yolcu bulunursa diğer günlerden o sayıda oruç tutsun.”¹⁰⁵ Bu ayetin hükmü hasta yahut yolcu olup da oruç tutamayan kimseler o sayıda günleri oruç tutsun demektir. Daha önce geçen bir hadis-i şerifte Hz. Aişe (r.a.) şöyle buyurmuştur: “Bizler Hz. Peygamber (s.a.s.) döneminde aybaşı (adet) olunca orucu kaza etmekle emrolunurduk.”¹⁰⁶ Özürsüz olarak ramazanda oruç bozan kimse günahkârdır. Çünkü Hz. Peygamber (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: “Ruhsatsız olarak¹⁰⁷ yahut hastalık durumu olmaksızın orucunu bozan kimse, ömür boyu oruç tutsa da o eda gününün borcunu gerçekten ödeyemez.”¹⁰⁸

Oruç tutmaya engel meşru bir mazeret sebebi ile ramazan orucunu tutamayan bir kimse, bu engelin ramazanda gündüz ortadan kalkması halinde günün kalan kısmını

¹⁰² Karaman v.d. c. 1, s. 384.

¹⁰³ Ahmet Özalp, “Kaza,” *Şamil İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, Şamil Yay. 2000, c. 4, s. 285.

¹⁰⁴ M. Kamil Yaşaroğlu, “Kaza,” *DİA, İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, 2013, c. 25, s. 110.

¹⁰⁵ Bakara, 2/184.

¹⁰⁶ Tirmizî, Savm 67,(787) c. 3, s. 154; İbn Mâce, Siyam, 13,(1670) c. 1, s. 134.

¹⁰⁷ Bir işte ruhsat, o işte sıkı davranmanın zıddıdır. Burada kastedilen, tâat yolunda yolculuk yahut Allah'ın oruç tutmamayı mübâh kıldığı bir özrü ve sebebi ispat eden ruhsattır, izindir. Bkz. Vehbe Zuhaylî, *İslam Fıkhi Ansiklopedisi*, 2. Baskı, Fatih-İstanbul, Risale, 1992, c. 3, s. 205.

¹⁰⁸ Celaleddin es-Suyûtî, *el-Câmi'us-Sağîr min Ahâdisi'l Beşîri'n-Nezîr*, Terc. Hüseyin Yıldız, Hasan Yıldız, Zekeriyâ Yıldız, 1. Baskı, İstanbul, Ocak Yayıncılık, 2013, c. 2, s. 161.

bir şey yemeden içmeden oruçluymuş gibi geçirir. Çünkü oruç tutanlarla aynı şartları taşımaktadır, bu sebeple onlar gibi davranması gerekir.¹⁰⁹

Ramazanda gündüz buluşa eren çocuk, Müslüman olan gayr-ı müslim, iyileşen hasta, hayız hali biten kadın, yolculuğu sona eren yolcu, şek gününde yiyip içen sonra ramazanın girmiş olduğunu anlayan kimse ile orucunu kasten bozan kimsenin durumları da böyledir.¹¹⁰ Şafiî mezhebine göre bu kimselerden, günün başında oruç kendisine farz olmamış kimselerin günün kalan kısmını yemeden içmeden geçirmeleri müstehaptır. Bununla birlikte bu kimse mazeretli olduğunu bilmeyen kimsenin yanında açıktan yiyip içemez. Çünkü kendisini töhmet altında bırakmış olur.¹¹¹

Oruç tutması gerekirken oruca hiç başlamayan yahut başladıktan sonra kasten bozanların ise o günü yemeden içmeden geçirmeleri gerekir.¹¹²

Ramazan orucunun kazası için belli bir zaman yoktur. Oruç tutmanın yasak olduğu günler dışında yılın her vaktinde kaza orucu tutulabilir. Kaza oruçları Peşpeşe tutulabileceği gibi, ayrı ayrı günlerde de tutulabilir. Oruç kefaretinde olduğu gibi Peşpeşe tutulma şartı yoktur.¹¹³

Şafiî mezhebine göre, vaktinde tutulmayan bir ramazan orucunun kazasını yerine getirmeden yeni bir ramazanın gelmesi halinde kaza ile birlikte ayrıca fidye vermek gerekir.¹¹⁴

1.1.1.2. Ramazanda Adet Gören Bir Kadının Orucunu Yiyip Kaza Etmesi

Hız. Aişe (r.a.) anlatıyor: “Biz Resûlullah (s.a.s.) zamanında adet olup temizlenince, bize namazı değil de orucu kaza etmemizi emrederdi.”¹¹⁵

Hayız ve nifas hallerinde tutulamayan oruçların, sonradan kaza edilmesi gerekli olup, bu hükmün dayandığı şerî delil sünnettir. Hız. Aişe'nin (r.a.) yukarıdaki

¹⁰⁹ Altuntaş, Karagöz, s. 81.

¹¹⁰ A.g.e. s. 81.

¹¹¹ Ebu İshak Şirâzî, *el-Mühezzeb Fi Fıkhi el-İmam eş-Şafiî*, 1. Baskı, Beyrut, Dâru'l-Kalem-ed-Dâru's-Samiyye, 1992, c. 2, s. 587-588.

¹¹² Şirâzî, c. 2, s. 610.

¹¹³ Altuntaş, Karagöz, s. 81.

¹¹⁴ Şirâzî, c. 2, s. 623.

¹¹⁵ Tirmizî, bu hadisin hasen olduğunu söyler. Muâzet'den de şöyle bir rivayet gelmiştir: Âlimler bununla amel etmiş ve hiç ihtilaf etmemişlerdir. Bkz. Tirmizî, Savm, 67, (787) c. 3, s. 154; İbn Mâce, Siyam, 13, (1670) c. 1, s. 134.

hadisi ve benzeri naslar sebebiyle, İslam âlimleri adetli kadının tutmadığı oruçları kaza edeceğinde icmâ etmişlerdir.¹¹⁶

Aslında İslam'ın temel şartlarında namaz, oruçtan önce gelir. Ama derece bakımından namaz daha öndeyken Resûlullah'ın (s.a.s.) orucun kazasını emredip namazı emretmemesinin hikmeti, namaz sürekli günün beş vaktinde kılınırken orucun yılda bir ay tutulmasıyla ilintili olsa gerekir. Eğer oruç değil de, namazın kaza edilmesi emredilseydi, bu durum kadınlar için sıkıntı olabilirdi. Çünkü her ayın ortalama bir haftası adetlidirler. Bu durum ibadet konusunda onları sarsabilirdi. Ama ramazan orucu yılda bir aydır ve ayda bir defa adet olur veya âdeti o ayın başına veya sonuna denk gelse dahi en fazla iki defa adet olur ve bu iki âdetin kazası ortalama on dört gün eder. Ramazan dışında kalan on bir ayda rahatlıkla oruçlarını kaza edebilirler.

Oruç için temizlik şart olmadığı halde, adetli kadının oruç tutmayışı, ya kural olarak, orucun bu halde farz kılınıp, sonra farzietinin düştüğünden, ya da ilk baştan oruç ibadeti farz kılınırken, adetli kadınlara farz kılınmadığındandır. Kadınlar için böyle farklı bir muamele yapılmasının nedeni ise, bu haldeki kadınlardan orucun vereceği meşakkati kaldırmak olmalıdır. Ancak, sünnet nassı ile adet ve nifas halindeki kadınların, oruç tutmadıkları günlerin oruçlarını diğer günlerde tutup kaza etmeleri, yeni bir emir olarak farz kılınmıştır.¹¹⁷

Kadının adetli iken oruç tutmaması ve tutmadığı ramazan orucu kazasını bilahare kaza etmesi sünnetle sabittir. Böyle bir emrin, sünnette bulunup Kur'an'da böyle bir emrin bulunmaması ve Cumhur-u Ulema'nın bununla amel etmesi, sünnetin Kur'an'dan sonra İslam'ın ikinci kaynağı olmasındandır. Çünkü Kur'an Muhammed'e (s.a.s.) vahyolundu. Ümmî bir Peygamber'in (s.a.s.) vahiy dışındaki emir, nehiy ve takrirleri vahiyden bağımsız olamazdı. O ayrıca Cebrail (a.s.) aracılığıyla bir eğitimden geçiyordu. Bu sebeple onun din le ilgili her emri (sünneti), Kur'an'dan sonra İslam'ın ikinci kaynağı durumundadır.

1.1.1.3. Adetli Kadının Oruç Tutması

Buhârî'nin *Sahih* 'nde Ebu'z-Zinâd'dan (ö. 130/748) şöyle bir ibare bulunmaktadır: Çok defa sünnetler ve hakkın yönü mantığın ve kıyasın zıddı olarak

¹¹⁶ Nihat Dalgın, "Özel Günlerindeki Kadınların İbadeti," *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, sy. 9, 2007, s. 395.

¹¹⁷ Dalgın, s. 392.

gelir. Müslümanlar iftirak ve imtina etmeden buna uymak zorundadırlar. Mesela; adetli kadının orucu kaza edip namazı kaza etmemesi bunlardan biridir.¹¹⁸

Aynî (ö. 855/1451) de şöyle demiştir: “Bundaki hikmet bilinmez ve buna tabi olmak vaciptir. Bununla amel edip itiraz etmemek ve bu niçin şöyledir gibi bir şeyler demeden bunun hikmetini Şari’ye yani Allah’a bırakmak gerekir.”¹¹⁹

Ebu’z-Zinâd,¹²⁰ genellikle sünnetlerin rey’e yani mantığa muhalif olarak gelmesini, Ahmed b. Hanbel (ö. 241/855), Ebû Dâvud (ö. 275/889), Darekutnî (ö. 385/995) ve bazı sikâ ricalin isnadıyla kayıtlı Hz. Ali’nin (r.a.) şu sözüyle bize ifade ediyor: “Eğer dinin hükümleri rey (mantık) ile olsaydı, elbette mesh konusunda mestlerin altının meshi, üstünün meshine tercih edilirdi.”¹²¹

Ebu Said’den (r.a.) rivayet edildiğine göre: Peygamber (s.a.s.): “Kadının adet olunca namaz kılmaması ve oruç tutmaması dininin noksanlığının sebebi değil midir” buyurdu.¹²²

Hz. Aişe (r.a.) diyor ki: “Ramazandan kalma kaza oruçlarım vardı. Şaban ayına kadar tutmazdım. (Adetten dolayı tutamadığım günleri Peygamber (s.a.s.) ile beraber oruçlu olabilmek için şâ’ban ayında kaza ederdim).”¹²³

Muâzete’l-Adeviyye anlatıyor: Kadının biri Hz. Aişe’ye (r.a.):

“Adetli bir kadın temizlenince namazını kaza eder mi” diye sordu. Hz. Aişe (r.a.) ona:

“Sen Harûrî¹²⁴ misin? Biz Peygamber (s.a.s.) döneminde adet olup temizlendiğimizde, namazı kaza etmekle değil de orucu kaza etmekle emrolunduk.”¹²⁵

¹¹⁸ Buhârî, Savm, 41, c. 2, s. 239.

¹¹⁹ İmam Allame Bedreddin Ebi Muhammed Mahmud b. Ahmed el-Aynî, *Umdetu’l-Kâri Şerh’i Sahihî’l-Buhârî*, b.t.y. Beyrut, Daru’l-Fikr, t.y. c. 11, s. 56.

¹²⁰ Ebû Zinâd’ın gerçek ismi, Abdullah b. Zekvân el-Kuraşî Ebû Abdurrahman el-Medenî’dir. Ebû Zinâd ismini dönemin Emir’el-Müminini takmıştır. Bkz. Aynî, c. 11, s. 56.

¹²¹ İbn Hacer el-Askalânî, *Fethu’l-Bârî Şerhu Sahihu’l-Buhârî*, Beyrut, Daru’l-Fikr, t.y. c. 4, s. 191-192.

¹²² Buhârî, Savm, 41, c. 2, s. 239.

¹²³ Nesâî, Siyam, 64, (2317) c. 4, s. 191; Tirmizî, Savm, 66, (783), c. 3, s. 152; Buhârî, Savm, 40, c. 2, s. 239; Müslim, Siyam 26, (151/1146), c. 1, s. 802.

¹²⁴ Sıffîn Savaşı’nda (37/657) önce Hz. Ali’nin (r.a.) hakem ile tayini kabul etmesi sebebiyle birkaç bin kişilik bir grup olarak ordudan ayrılıp Kûfe yakınındaki Harûrâ mevkiine çekilen ve artık Harûriyye adıyla anılan ilk hariciler. Bunlar Harûrâ mevkiine çekildikleri için o adla da anılıyorlardı. Bkz. Mustafa Öz, *Muhakeme-i Ūla*, DİA, c. 30, s. 398.

¹²⁵ Nesâî, Hayz ve İstihâze, 17, (380) c. 1, s. 191; Nesâî, Siyam, 64, (2316) c. 4, s. 191; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 6, s. 232-231.

Kadının bu sorusu, oruç ve namaz kazalarının arasındaki bu zikredilen açık farktan dolayıydı. Haricilerin sünnete kendi reyleriyle itirazda bulunmayı kendilerine adet edinmeleri sebebiyle ve onların telkinleri olabilme endişesiyle Hz. Aişe (r.a.), Muâzet'in (r.a.) bu sorusundan hoşlanmadığı için ona "Sen Harûrî misin" demişti ve onu nassa havale etmekten başka bir şey yapmadı. Hz. Aişe (r.a.) sanki ona şöyle diyordu: "Sen bu sorunun illetini bırak da onu tanımaktan daha önemli olan şeye bak ki o da şari'ye yani kanunu koyana boyun eğmektir. Bu zikredilen fark konusunda bazı âlimler görüşlerini belirtmişlerdir. Âlimlerden birçoğunun itimat ettiği hikmet şudur: Namaz sürekli bir ibadettir. Bu sebeple kaza etmek zor olur. Buna karşılık oruç senede sadece bir defadır¹²⁶ demişlerdir.

Yukarıdaki hadislerin ışığında şunları söylemekte yarar vardır; Oruç ibadetinin sıhhati için hükmi kirlilikten temiz bulunma şartı klasik dönem âlimleri tarafından da tartışılmış olmakla birlikte, adet ve nifas gören kadınların bu günlerinde tutacakları oruçların sahih olmayacağı yönündeki hadisler sebebiyle, kadınların bu günlerde gerek farz, gerekse nafil olarak oruç tutamayacakları, ancak bu hal sebebiyle tutulamayan ramazan orucunun sonradan kaza edileceği şeklinde ittifakla benimsenmiş olan klasik görüşü, sünnet naslarına ve sahabe döneminden beri devam edegelen uygulamaya dayanması sebebiyle doğru bulmakta, bugün de uygulamanın buna göre yapılması gerektiğine inanmaktayız. Konu hakkında zayıf ta olsa farklı bir rivayetin ya da ilk dönem âlimleri arasında değişik bir içtihadın bulunmaması, cünüplüğün oruca engel olmadığı halde, kadınların özel hallerinin oruca engel oluşunda insan aklının kavrayamayacağı bir durumun olabileceği ihtimalini de düşündürmektedir. Zira ibadetlerin şartları ve rükünleri hususunda insan aklının kavrayamayacağı birçok durum söz konusudur.¹²⁷

1.1.1.4. Ramazan Orucunu Kaza Etmenin Vakti

Ramazan orucunu kaza etme vakti, ramazandan sonra gelecek ramazana kadar geçen zaman dilimidir. Borcu ödemek için kazada acele etmek menduptur. Hemen yapılmayan her ibadetin kazasına azmedip niyetlenmek vaciptir. İkinci ramazanın vaktinin girmesine, tutulmayan oruçlar sığacak kadar bir zaman kaldığında kaza etmede acele etmek vaciptir. Şafîiler, bir kimse şer'î bir özür olmaksızın ramazanda

¹²⁶ İbn Hâcer el-Askalânî, c. 4, s. 191-192.

¹²⁷ Dalgın, s. 411.

oruç tutmamışsa bunu acele olarak kaza etmesi gerektiği düşüncesindedirler. Üzerinde ramazana ait kaza borcu bulunan kimsenin nafile oruç tutması mekruhtur. Fakat bir kimse kazayı yapmadığı halde ikinci ramazan gelip çatarsa cumhura göre girmiş bulunan ramazan çıktıktan sonra bu kişiye hem kaza hem de kefaret olarak fidye gerekir. Hanefîlere göre geciktirme ister bir özür sebebiyle olsun ister olmasın bu kişiye fidye gerekmez. Şafiîlere göre yılların tekrarlanması ile fidye de tekrarlanır. Yani mükellef her yıl için ayrı fidye verir.¹²⁸

Ömer Nasuhi Bilmen'e göre: Orucu kazaya kalan kimse, bunu kaza etmeden ileriki ramazana yetişince, gelen ramazan orucunu, kaza orucundan önce tutar. Çünkü kaza için zaman genişler ve elverişlidir.

Şafiîlere göre, bir ramazana ait kaza orucunu, diğer ramazan gelmeden önce tutmak gerekir. Önceki ramazan orucu tutulmadan ikinci bir ramazan gelince, hem kaza ve hem de her gün için bir fidye vermek gerekir. Çünkü kaza vaktinden çıkarılmıştır. Kazayı vaktinden sonraya bırakmak ise, yerine getirilmesi gereken bir ibadeti sonraya bırakmak gibidir. Hanefî mezhebinde, kaza için belli bir vakit gösterilmemiştir. Buna dair ayet-i kerime kazayı herhangi bir vakitle sınırlandırmış değildir.¹²⁹

1.2. VACİP ORUÇLAR

1.2.1. KEFARET ORUÇLARI

1.2.1.1. Kefaretin Tanımı

Kefaret, sözlükte; gidermek, yok etmek, ortadan kaldırmak ve örtmek manasındadır. Dini bir terim olarak ise; Allah (c.c.), bazı kusurları ve günahları birtakım vesilelerle bağışlayıp örttüğünden bu vesilelerden her birine “Kefaret” denilmiştir.¹³⁰

Kefaret kelimesi giymek, örtmek manasına gelen ke-fe-re kökünden gelir. Çiftçi, tohumu toprakla örttüğü; gece, eşyaları; bulut da güneşi örttüğü için her üçüne de kâfir (örtlen) denir. Mesela: كَفَرَتِ الشَّمْسُ النَّجُومَ “Güneş yıldızları örttü” cümlesi,

¹²⁸ Vehbe Zuhaylî, *İslam Fıkhi Ansiklopedisi*, 2. Baskı, İstanbul, Risale, 1992, c. 3 s. 206.

¹²⁹ Ömer Nasuhi Bilmen, *Büyük İslam İlmihali*, İstanbul, İpek Yayın Dağıtım, 2003, s. 295.

¹³⁰ Bilmen, s. 303.

kelimenin kök manasını anlamamıza yardımcı olur. Şu halde kefarete, işlenen bazı günahların örtülmesini sağlayan ibadet manasına gelir.¹³¹ Bunun çoğulu “Keffârât”dır. Günahları affetmeye de “Tekfir-i Zünûb” denilir. Kefaretler, oruç kefareti, zihar kefareti, ihramda tıraş olma kefareti, katl (hata ile adam öldürme) kefareti ve yemin kefareti olmak üzere beş kısımdır. Bu kefareter, yasak olan şeylerden insanları alıkoyar ve engeller. Kefaret, yapılan bir günaha, verilen bir ceza yerindedir. Aynı zamanda bir ibadet manasında bulunduğundan günahların bağışlanmasına bir vesile olur.¹³² Bunları sırayla açıklamaya çalışalım.

1.2.1.2. Ramazan Orucunu Bozma Kefareti

Fıkıh literatüründe “kefâret-i savm” terimiyle ifade edilen bu kefarete türü, ramazan orucunu eda ederken, herhangi bir mazereti bulunmaksızın, oruçlu olduğunu bilerek orucunu kasten hür iradesiyle bozan kimseye gereken kefarettir.¹³³

Hakikatte kefarete, istenilen, tavsiye edilen bir durum değildir. Asıl olan kişinin Allah’ın rızasını gözeterek ve onun iradesini ihlal etmeden hayatını sürdürmektir. Ancak bu iradenin ihlal edilmesi durumunda da hata ve günahların telafi edilmesini sağlamak amacıyla kefarete verme imkânı sunulmuş ve böylece insanlara bir çıkış yolu gösterilmiştir. Kefarete uygulamalarıyla bir yandan kişiler eğitilip olgunlaştırılmakta, öte yandan toplumun muhtaç kesimlerinin istifade edebileceği çeşitli imkânlar sunulmaktadır. Kişi kefarete vererek, yaptığı hatayı telafi etmenin huzurunu yaşarken, azat edilen, doyurulan, giydirilen insanları da memnun etmektedir. İnsanlar bir yandan ibadetlerini yerine getirirken Allah’ın lütuf ve ihsanıyla günahlarından arınır, diğer yandan da kefarete olarak belirlenen yükümlülükleri yerine getirerek olgunlaşır ve toplumda bulunan fakirlerin ihtiyacını giderir. Kefareter kişisel gelişime katkı sağlarken köle azat etme, kurban, şahsi hakkın geri ödenmesi gibi olanlar ise dinimiz İslam’ın toplumsal ilişkilerin korunmasına ve güçlendirilmesine verdiği önem ve değeri gözler önüne sermektedir. Ayrıca kefarete, günahın sorumluluğunun ahirete kalmaması yönünde verilen yeni bir fırsat olarak değerlendirmek gerektiği belirtilmelidir.¹³⁴

¹³¹ İbrahim Canan, *Kütüb-i Sitte Muhtasarı*, Ankara, Akçağ Yay. 1995, c. 9, s. 528.

¹³² Bilmen, s. 303.

¹³³ Karaman, v.d. c. 2, s. 14.

¹³⁴ *Hadislerle İslam*, c. 5, s. 694.

Oruç ibadeti İslam'ın beş temel şartından biri olup bu ibadeti yerine getirmekte zorlanan kimselere, oruç konusunda anlatıldığı üzere, bir dizi kolaylık ve ruhsat getirilmiştir. Ayrıca kasten oruç tutmayan, başladığı orucu iradesi dışında veya haklı görülebilir bir sebeple bozan kimsenin de bu orucunu kaza etmesi imkânı vardır. Bu ruhsat ve imkânlardan sonra, başladığı ramazan orucunu hiçbir makul ve haklı görülebilir bir sebep yokken, bilerek ve isteyerek bozan kimsenin durumu ağır bir kusur ve suç kabul edilmiş ve böyle kimselere, bu hatalı davranışlarından dolayı Allah'tan af dileyebilmeleri için, biri yine oruç cinsinden olmak üzere üç tür ibadetten biri kefarete olarak öngörülmüştür.¹³⁵

Orucu kasten bozan kimse için öngörülen kefaretin cezaî yönü ağır basar. Bu kefareti gerektiren sebep ise, ramazan orucunu eda eden kimsenin orucu kasten ve isteyerek bozmasıdır. İkrâh (ağır baskı), hata, unutma gibi kasıtlı olmayan durumlar kefareti gerektirmez. Hanefiler de dâhil fakihlerin çoğunluğuna göre ramazan orucunun cinsi münasebetle veya yeme içme ile bozulması aynı hükme tabi iken, Şafîiler başta olmak üzere bir grup fakihe göre ise ramazan orucunun sadece cinsî münasebetle bozulması kefarete gerektirir. Kasten de olsa yeme içme kefareti gerektirmez. Birinci grup kasten yapılan cinsi münasebetle kasten yeme içmenin aynı ortak illete sahip bulunduğunu, ikisinin de orucun kasten bozulması mahiyetinde olduğunu ileri sürer. İkinci grup ise Hz. Peygamber'in (s.a.s.) ramazan ayında karısıyla cinsi münasebette bulunan sahabî hakkında kefarete hükmettiği¹³⁶ hadiste yeme içme geçmediği ve yeme içmenin farklı olduğu mülâhazasıyla hareket eder ve kıyas yaparak kefarete hükmünü genişletmek istemezler. Şafîilerin burada kıyas yoluna gitmemeleri, biraz da kolaylığı sağlama, zorluk ve sıkıntıya yol açmama düşüncesinden kaynaklanmış olabilir.¹³⁷

Kefaretin tahakkuk etmesi için orucu kasten kendi isteği ile bozmaktan başka ayrıca, ramazan orucuna imsaktan önce niyet etmiş olmak ve niyetten önce veya sonra, hastalık gibi oruç tutmamayı/bozmayı gerektiren bir durumun ortaya çıkmamış olması gerekir. Aksi takdirde yalnızca kaza gerekir. Bilinçli bir Müslümanın, dinen geçerli bir

¹³⁵ Karaman, v.d. c. 2, s. 14.

¹³⁶ Buhârî, Savm, 31, c. 2, s. 236; Müslim, Siyam, 14, c. 1, s. 781.

¹³⁷ Karaman, v.d. c. 2, s. 14.

mazeret yokken kasıtlı olarak ramazan orucunu bozması uzak bir ihtimal olarak görülmelidir.¹³⁸

Kefaret orucu ara verilmeden peşpeşe tutulmalıdır. Bu sebeple, kadınların adet halleri dışında her hangi bir sebeple bir gün de olsa ara verilecek olsa yeniden başlamak gerekir. Bu sebeple kefarete tutacak olanların, başlamadan önce oruç tutmalarının mümkün olamayacağı zamanları dikkate almaları gerekir. Özellikle kefarete orucu günlerinin hiçbir şekilde ramazan orucu günleri ile oruç tutulmayan bayram günleri ile çakışmaması gerekir.¹³⁹

Bir ramazanda birden fazla veya birkaç ramazanda mazeretsiz olarak bozulan oruçların tamamı için bir kefarete gerekir.¹⁴⁰

Şafiîlere göre kefarete sadece cinsel ilişkide bulunan kimse için gerekir. Yiyip içerek orucunu bozan kimse, günahkâr olur, ancak kefarete gerekmez sadece kaza gerekir.¹⁴¹

Kefâret orucunun dayandığı delil şu hadistir:

Ebû Hüreyre (r.a.) anlatıyor: Resûlullah'a (s.a.s.) bir adam geldi ve:

“Ey Allah'ın Resûl'ü, helak oldum!” dedi. Resûlullah (s.a.s.):

“Seni helak eden şey nedir?” diye sorunca:

“Oruçlu iken hanımım ile temas ettim” dedi. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.s.) ile aralarında şu konuşma geçti:

“Azad edebileceğin bir kölen var mı? (köle azat edecek kadar mal bulabilir misin?)”

“Hayır”

“Üst üste iki ay oruç tutabilir misin?”

“Hayır”

“Altmış fakiri doyurabilir misin?”

¹³⁸ Altuntaş, Karagöz, s. 109.

¹³⁹ A.g.e. s. 109.

¹⁴⁰ A.g.e. s. 110.

¹⁴¹ A.g.e. s. 113.

“Hayır”

“Öyleyse otur!” buyurdu. Biz bu durum üzere beklerken, Resûlullah’a (s.a.s.) içerisinde hurma bulunan büyük bir sepet getirildi.

“Soru sahibi nerde” diyerek adamı aradı. Adam:

“Benim! Buradayım” deyince, Resûlullah (s.a.s.):

“Şu sepeti al, tasadduk et!” buyurdu. Adam:

“Benden fakire mi? Allah’a yemin ediyorum, Medine’nin şu iki kayalığı arasında benden fakiri yoktur!” cevabını verdi. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.s.) güldüler ve:

“Öyleyse bunu ehline yedir” buyurdular.¹⁴²

Hadis, ramazan ayında oruçlu iken cimâ edene kefarete gerektiğini ifade etmektedir. Bu, ramazan ayına ve ramazan orucuna yapılan bir hürmetsizlik olduğu için böyle yapan kimselere kefarete öngörülmüştür.¹⁴³ Âlimler kıyasla yeme ve içmenin de aynı hükme girdiğini belirtmişlerdir. Ancak kefarete bir nevi cezadır. Söz gelimi, ramazanda tutmaya niyet ettiğimiz bir orucu meşru bir mazeret olmadan bozarsak bu bir günahdır, bunun cezası, yukarıdaki hadiste de görüldüğü üzere ya bir köle azat etmek, ya altmış gün ardarda oruç tutmak, ya da altmış fakirin bir günlük yiyeceğini karşılamaktır. Bunlardan birini yerine getirmek suretiyle ramazanda niyetli orucunu bozma günahını örtmüştür olur. İşte bu cezaya kefarete denir.¹⁴⁴

Kefarete aşamalıdır. Yani imkânı olan köle azat eder, olmayan iki ay ardarda oruç tutar, bunu yapamayacak durumda olan altmış fakiri doyurur. Ebû Hanife (ö. 150/769) ve Şafî (ö. 204/820) bu görüştedir. Sadece İmam Mâlik (ö. 179/795), bu üçten biriyle kefarete yerine getirmede ferdin muhayyer olduğunu söylemiştir. Diğerleri bu sıraya riayet etmenin vacip olduğunu söylerler.¹⁴⁵ Kefarete orucunu iki ay üst üste tutmak şarttır. Arada ramazan olmamalıdır. Oruç tutulması haram olan bayram

¹⁴² Bûharî, Savm, 29-31, c. 2, s. 235-236, Hibe, 20 c. 3, s. 137, Nafakat, 13, c. 6, s. 194, Edeb, 68-95, c. 7, s. 92-110, Keffaretu'l-Eyman, 2-3-4, c. 7, s. 236, Hudut, 26, c. 8, s. 23; Müslim, Siyam, 81(1111), c. 1, s. 781; *Muvatta*, Siyam, 28, (1,296,297), c. 1, s.296-297; Ebû Davud, Savm, 37,(2390,2391,2392,2393), c. 2, s.783-786; Ebû İsa'ya göre hasen ve sahih bir hadistir. Bkz. Tirmizi, Savm 28,(724) c. 3, s. 102.

¹⁴³ Abdullah Çolak, “Oruç Kefaretinin Dayandığı Hadislerin Tahlili,” *Ekev Akademi Dergisi*, c. 9, sy. 23, Bahar, 2005, s. 150.

¹⁴⁴ Canan, c. 9, s. 528.

¹⁴⁵ A.g.e, c. 9, s. 529.

ve teşrik günleri de olmamalıdır. Tabiûn âlimlerinden Abdurrahman b. Ebî Leyla (ö. 83/702) dışında bütün âlimler bu görüştedir.¹⁴⁶

Kefaret üç çeşittir: köle azat etmek, oruç tutmak, yemek yedirmek. Tertip bakımından zihâr kefareti de yanlışlıkla adam öldürmenin kefareti gibidir.¹⁴⁷

Oruca başlamadan önce, köle azat etmeye gücü yeten kimsenin oruç tutması yeterli değildir. Oruç tutma esnasında köle azadına gücü yeten kimse son günde de olsa Hanefilere göre köle azat etmek zorundadır. Cumhura göre, oruçtan köle azadına intikal etmek gerekmez. Ancak kendisi dilerse bunu yapabilir. Yaparsa yeterli olup en iyisi ile amel etmiş olur. Yani böyle bir kimsenin köle azat etmesi menduptur. Hayız özü dışında herhangi bir özür sebebiyle de olsa, orucunu bozan kimse, Hanefilere göre oruca yeniden başlamalıdır. Malikîlere göre ise, kasten orucunu bozmuşsa yeniden oruca başlamalıdır.¹⁴⁸

Unutarak yahut bir özür sebebiyle yahut sayıda yanılarak oruç bozan kimsenin kefaret orucuna yeniden başlaması gerekmez. Şafiîlere göre, son günde de olsa hastalık, yolculuk, emzirme yahut niyet etmeyi unutma gibi özürler sebebiyle bir gün orucunu bozan kişinin iki ay kefaret orucuna yeniden başlaması gerekir. Fakat hayız ve nifas, delilik, uzun süre bayılmak gibi özürler sebebiyle kefaret orucuna yeniden başlamak gerekmez. Çünkü bu sayılanlar kaçınılmaz durumlar oldukları için oruç ile çelişmektedir. Hanbelîlere göre, hastalık yahut hayız sebebiyle kefaret orucunun peşpeşe olma hükmü bozulmaz.¹⁴⁹

Malikîlere göre, adaklarla adam öldürme ve zihar kefareti gibi peşpeşe tutulması gereken oruçları kasten kesen kimsenin yeniden oruca başlaması gerekir. Unutarak yahut bir özür sebebiyle yahut sayısındaki hata ile oruçları kesen kimseye yeniden başlamak gerekmez. Kaldığı yerden devam eder.¹⁵⁰

Ramazanda oruçlu iken meydana gelen bir cinsel ilişkiden dolayı hem failin hem mef'ulün orucunun bozulmuş olacağına dair ittifak varken, hadiste kadına kefaretin gerekip gerekmeyeceğinden söz edilmemiş olması, müçtehitler arasında ihtilafa sebep olmuştur. Ramazanda oruçlu iken koca, eşiyle onun da rızası ile beraber

¹⁴⁶ Canan, c. 9, s. 532.

¹⁴⁷ Zuhayli, c. 3, s. 210.

¹⁴⁸ A.g.e, c. 3, s. 210.

¹⁴⁹ A.g.e, c. 3, s. 210.

¹⁵⁰ A.g.e, c. 3, s. 214.

olmuşsa, Ebû Hanife, Mâlik, Evzaî ve Ebû Sevr'e göre kadına da kefarete gerekir. Bu hadiste, kadın hakkında ayrıca bir şer'i hüküm belirtilmediği için, İmam Şafî gibi bir kısım müçtehitlere göre, kefaretin oruçla yerine getirilmesi durumunda her ikisi için yalnız bir kefarete yeterlidir. Oysa dinde, erkekler hakkında sabit olan bir hüküm, erkeklere tahsisi gerektiren bir durum yoksa kadınlar için de aynen geçerlidir.¹⁵¹

Şayet kadın, kocası tarafından cinsel ilişkiye zorlanmışsa, Ahmed b. Hanbel, Mâlik ve Hanefilere göre kadına sadece kaza gerekir. Mâlik, "Oruç kefareti, iki ay ara vermeden oruç tutma olarak değil de, köle azadı veya yoksulların doyurulması şeklinde yerine getiriliyorsa böyle bir durumda kadının kefareti de kocasına ait olur" der.¹⁵²

1.2.1.3. Zihâr Kefareti

Sözlükte "sırt" anlamına gelen zihâr kelimesi, kökü İslâm öncesi dönem Hicaz-Arap toplumuna kadar uzanan bir geleneği simgeler. Cahiliye döneminde bir erkeğin karısına "Artık sen bana anamın sırtı gibisin" demesiyle onu kendisine haram kıldığına inanılır ve bu bir nevi boşanma sayılırdı. İslâm, kadının aleyhine olan bu boşanma tarzını kaldırdı. Hatta bu üslupta bir söz söylemeyi kınadı. Bununla birlikte İslâm, karısının herhangi bir uzvunu, kendisine nikâhı ebediyyen haram olan bir kadının uzvuna benzeterek perhiz yemini yapan kimseye, kefarete ödemesi mükellefiyeti yükledi. Bu sebeple zihâr kefareti; zihâr yemini yapan kimsenin karısıyla tekrar bir araya gelebilmesi için ödemesi gereken kefaretin adıdır.¹⁵³

Kur'ân'da zihâr yemini ve kefaretiyle ilgili olarak eski Arap örfüne de atıfta bulunulur ve meâlen şöyle buyrulur: "*İçinizden zihâr yapanların kadınları, onların anaları değildir. Onların anaları kendilerini doğuran kadınlardır. Şüphesiz onlar, çirkin ve yalan söz söylüyorlar. Kuşkusuz Allah affedicidir, bağışlayıcıdır. Hanımlarından zihâr ile ayrılmak isteyip de sonra söylediklerinden dönenlerin onlarla temas etmeden önce bir köleyi hürriyete kavuşturmaları gerekir. Size öğütlenen budur. Allah yaptıklarınızdan haberdardır. Buna (köle azat etmeye) imkân bulamayan kimse, temas etmeden önce aralıksız olarak iki ay oruç tutmalıdır. Buna da gücü yetmeyen altmış fakiri doyurur. Bu (hafifletme), Allah'a ve Resulüne inanmanızdan dolaydır.*

¹⁵¹ İbn Hacer el-Askalânî, c. 9, s. 170.

¹⁵² Çolak, s. 152.

¹⁵³ Karaman, v.d. c. 2, s. 17.

Bunlar Allah'ın hükümleridir. Kâfirler için acı bir azap vardır."¹⁵⁴ Ayette kefarete seçenekleri arasındaki sıraya riayetin zikredilmesi ve orucun peş peşe tutulmasının istenmesi diğer bazı kefarete çeşitleri için de geçerli görülmüştür. Öte yandan aile mahremiyeti içinde kalan bir yanlış söz ve davranış sebebiyle bile köle azat etme, fakirlerin doyurulması gibi sosyal amaçlı ibadetlerin kefarete olarak emredilmiş olması, İslam'ın insan hürriyetine ve toplumda sosyal adaletin sağlanmasına verdiği bir önemin göstergesi olmaktadır.¹⁵⁵

Bir kimse karısının tamamını veya onun yarısı gibi bir payını veya tümüne delalet edecek bir uzvunu, kendisine ebedi olarak haram bulunan anne ve kız kardeş gibi bir kadının tamamına veya bakması haram olan bir uzvuna benzetirse, bu zihar olur. Karısına şöyle demesi gibi: "Sen bana anam gibisin, sen bana anamın arkası gibisin, senin boynun annemin arkası gibidir." Bu şekilde söz söyleyen mükellef bir Müslümanın üzerine kefarete gerekir ki, bu kefareti yerine getirmeden karısı ile ilişki kurması helal olmaz. Böyle söylemekle yalan konuşmuş ve helal olan bir şeyi haram göstermiş olur. Zihâr kefareti aynen oruç kefareti gibidir.¹⁵⁶ Yani ilk aşamada gücü yetenin köle azat etmesi, buna gücü yetmeyenin iki ay ardarda oruç tutması, buna da gücü yetmeyenin altmış fakiri doyurması gerekiyor.

Zihâr kefaretinin delili olarak nakledilen hadisin tümünde, Resûlullah'a (s.a.s.) gelip durumunu arzeden bu sahabinin Seleme b. Sahr el-Beyâzî olduğu rivayetin senedinde açıkça görülmektedir. Oysa oruç kefarete delil gösterilen hadislerin hiçbirinin senedinde Seleme olmadığı gibi, durumunu Hz. Peygamber'e (s.a.s.) sormaya gelen kimsenin ismi ve mensup olduğu kabile konusunda da ittifak yoktur.¹⁵⁷

1.2.1.4. Hataen Adam Öldürme Kefâreti

İslam'da korunması gaye edinilen temel değerlerden birisi insan hayatıdır. İnsanın saygınlığı anlayışı, insan hayatını koruyucu tedbirler, müessir fiil ve adam öldürme suçlarının cezalandırılmasında izlenen siyaset hep bu amaca hizmet eder. Bir Müslümanın Müslüman, zimmî veya anlaşmalı (muâhid) gayr-i müslimi hataen (yanlışlıkla ve kaza ile) öldürmesi halinde, gereken diğer hukukî ve cezât müeyyidelere ilave olarak kefarete ödemesi de gerekir. Hanefilere ve bir grup fakihe

¹⁵⁴ Mücadele, 58/2-4.

¹⁵⁵ Karaman, v.d. c. 2, s. 17.

¹⁵⁶ Bilmen, s. 305.

¹⁵⁷ Çolak, s. 156.

göre sadece hataen adam öldürmede kefarete gerekirken fakihlerin çoğunluğu kasten adam öldürmede de gerekli görürler. Öldürme kefareti, mümin bir köle azat etmek, eğer buna gücü yetmezse iki ay peşpeşe oruç tutmak suretiyle ödenir.¹⁵⁸

Bu konuda Kur'ân'da şöyle buyrulur: *“Yanlışlıkla olması dışında bir müminin bir mümini öldürmeye hakkı olamaz. Yanlışlıkla bir mümini öldüren kimsenin mümin bir köle azat etmesi ve ölenin ailesine teslim edilecek bir diyet vermesi gereklidir; ancak ölünün ailesi o diyeti bağışlarsa o başka. Eğer öldürülen mümin olduğu halde, size düşman olan bir toplumdansa ise mümin bir köle azat etmek gerekir. Eğer kendileriyle aranızda antlaşma bulunan bir toplumdansa ise ailesine teslim edilecek bir diyet ve bir mümin köleyi azat etmek gerekir. Bunları bulamayan kimsenin, Allah tarafından tövbesinin kabulü için iki ay peşpeşe oruç tutması lazımdır. Allah her şeyi bilendir, hikmet sahibidir.”*¹⁵⁹

Yanlışlıkla bir mü'minin öldürülmesi halinde de maktulün yakınlarına verilmesi gereken diyetin yanında katilin ayrıca kefarete vermesi gerektiği de yukarıdaki ayette belirtilmiştir. Kefarete olarak da bir mü'min köleyi azat etme, bu mümkün olmadığı takdirde de tevbenin kabulü için ara vermeden iki ay oruç tutmak öngörülmüştür.¹⁶⁰

Kazara birini öldüren ve orucu sırasında hayız olan kadın için de durum aynıdır. Temizlendiği zaman orucunu ertelemeden daha önce tuttuğu oruç üzerine bina eder. İki ay peşpeşe oruç tutması gereken hiç kimse hastalık veya hayız gibi bir illet olmadan orucuna ara veremez. Sefere çıkıp oruç bozamaz. İmam Mâlik, bu konuda duyduğum en güzel şey budur, demiştir.¹⁶¹

1.2.1.5. Hacda Tıraş Olma Kefareti

Bir diğer kefarete de hac veya umre için ihrama girip de bir mazeret (hastalık veya başında bir rahatsızlık) sebebiyle vaktinden önce tıraş olmak zorunda kalan ve belirlenen özel yasaklardan bazılarını ihlal eden kimsenin ödemesi gereken kefarettir. Çünkü hac niyetiyle ihrama giren kimsenin ihram süresince tıraş olması yasaktır. Bu

¹⁵⁸ Karaman v.d. c. 2, s. 18.

¹⁵⁹ Nisa, 4/92.

¹⁶⁰ Hadislerle İslam, c. 5, s. 689.

¹⁶¹ Mâlik, Muvattâ, Siyam, 14,(40), c. 1, s. 301.

yasağın ihlali halinde kefarete olarak ya üç gün oruç tutmak, ya altı fakiri doyurmak, ya da bir koyun kurban etmek gerekir.¹⁶²

Konuyla ilgili olarak Kur'ân'da şöyle bir açıklama yer alır: "...Sizden her kim hasta olursa yahut başında bir eziyeti (yara) bulunur (da vaktinden önce tıraş olur)sa, ona oruç, sadaka veya kurban olmak üzere fidye gerekir..."¹⁶³ Hz. Peygamber (s.a.s.) bu kefaretin üç gün oruç, altı fakiri doyurma veya bir koyunun kurban edilmesi suretiyle ödeneceğini açıklamıştır.¹⁶⁴ Üç gün orucun peşpeşe tutulması şart değildir.¹⁶⁵

1.2.1.6. Yemin Kefareti

Bir kimsenin yaptığı yemine riayet etmeyip yeminini bozması halinde üzerine vacip olan kefarettir.

Yemin kefaretiyle ilgili olarak Allah-u Teâla Kur'ân-ı Kerîm'de şöyle buyuruyor:

لَا يُؤَاخِذُكُمُ اللَّهُ بِاللَّعْنَةِ فِي أَيْمَانِكُمْ وَلَا كَيْنُ يُؤَاخِذُكُمْ بِمَا عَقَدْتُمُ الْأَيْمَانَ فَكَفَّارَتُهُ إِطْعَامُ عَشْرَةِ مَسَاكِينَ مِنْ أَوْسَطِ مَا تُطْعَمُونَ أَوْ كِسْوَتُهُمْ أَوْ تَحْرِيرُ رَقَبَةٍ فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَصِيَامُ ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ ذَلِكَ كَفَّارَةُ أَيْمَانِكُمْ إِذَا حَلَفْتُمْ وَاحْفَظُوا أَيْمَانَكُمْ كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ آيَاتِهِ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ

"Allah boş bulunarak ettiğiniz yeminlerle sizi sorumlu tutmaz. Ancak bilerek yaptığınız yeminlerle sorumlu tutar. Bu durumda yeminin kefareti, ailenize yedirdiğiniz yemeğin orta hallisinden on fakiri doyurmaktır yahut on fakiri giydirmek veya bir köle azat etmektir. Kim bu (imkânı) bulamazsa üç gün oruç tutmaktır. İşte yemin ettiğiniz vakit yeminlerinizi bozmanın kefareti budur. Yeminlerinizi tutun. Şükredesiniz diye Allah, ayetlerini size işte böyle açıklar."¹⁶⁶ Peygamberimiz (s.a.s.) de yemininin gereğini yerine getirmiş, yeminini bozması halinde ise ayette belirtilen şekilde kefareti vereceğini bildirmiştir. Ebû Musa el-Eş'arî (r.a.), Peygamberimizin (s.a.s.) bozduğu bir yemin için kefareti verdiğini şöyle anlatmaktadır: Tebük Seferi'ne katılabilmek için birkaç arkadaşımla birlikte Allah Resûlü'ne gidip bize binek hayvanı vermesini istedik. O da bize, "Vallahi, size herhangi bir binit veremem. Zaten elimde sizi bindireceğim hayvan yok" buyurdu. Biz de çaresiz bir süre bekledik. Sonra kendisine bazı develer getirilince, daha önce hayvan veremeyeceğine dair yemin eden

¹⁶² H. Karaman v.d. c. 2, s. 19.

¹⁶³ Bakara, 2/196.

¹⁶⁴ Buhârî, Muhsâr 5-8, c.2, s. 211.

¹⁶⁵ Karaman v.d. c. 2, s. 19.

¹⁶⁶ Maide, 5/89.

Resûlullah (s.a.s.) bize üç deve verilmesini emretti. Biz Allah Resûlü'ne yeminini unuttuğumuzu düşünüp kendimizi suçlu hissettik ve tekrar huzuruna çıktık. Ona “Ya Resûlullah! Biz sana gelip binek hayvanları istedik; sen ise veremeyeceğine dair yemin ettin. Sora da hayvanları bize verdin?” dedik. Resûl-i Ekrem, “Vallahi, hayvanları size ben vermedim, Allah verdi. Vallahi ben bir şeye yemin edip sonra ondan daha hayırlı başka bir şeyin olduğunu gördüğümde, yeminimin kefareti öderim ve daha hayırlı olanı yaparım” buyurdu.¹⁶⁷ Benzer bir şekilde başka bir münasebetle de yine bu anlamda, “Bir şeye yemin edip ardından bir diğerini ondan daha hayırlı gören kişi, o işi yapsın. Yemininden dolayı da kefareti versin”¹⁶⁸ buyurdu.¹⁶⁹

Yemin kefareti, yaptığı bir yemine bağlı kalmayıp onu bozan bir Müslümana gereken bir kefarettir. Eğer gücü yetiyorsa, müslim ve gayr-i müslim bir köle veya cariye azat etmekten veya on fakiri akşam-sabah doyurmaktan ibarettir. Yahut on fakire birer parça orta halli birer elbise giydirmektir. Bu üç şeye gücü yetmeyen üç gün peş peşe oruç tutar. Bu oruç arasına, hayız sebebiyle dahi, bir kesinti girerse yeniden tutulması gerekir. Şafîilere göre, bu oruçta arka arkaya tutmak şart değildir.¹⁷⁰

İslam'ın insan hak ve hürriyetine verdiği önemden olması dolayısıyla bunlar arasında en faziletli köle azat etmektir. Yine bundan olsa gerek ki, oruç tutma kefareti olarak en sonda zikredilmiştir. Çünkü oruç kişisel bir ibadettir. Yedirme ve giydirme ise sosyal bir ibadettir. Bu sebeple köle azadından sonra önce yedirme sonra giydirme gelmiştir. Burada toplumsal sorunlar öneme ve ihtiyaca göre sıralanmıştır. İnsana ilk önce hürriyet gerekir. Yeme ve giyim arasında ki önceliğe bakılınca yemek daha önde gelir çünkü insanın sık aralıklarla yemeğe ihtiyacı varken giyime o kadar sık ihtiyacı olmaz. Bir kıyafetle uzun süre idare edebilir. Kıyafet ihtiyacı mevsimsel iken yemeğe olan ihtiyaç gündüzdür. Kefaret olarak oruç en sonda gelmektedir. Hanefîlere göre peş peşe tutulması gerekiyor. Allah daha iyi bilir, buradaki hikmet üç günlük açlık sonucunda aç insanların halini anlayıp duyarsız kalmamak konusunda fiilî bir eğitimidir.

¹⁶⁷ Müslim, Eymân, 3, (7/1649), c. 2, s. 1271; Buhârî, Eymân ve'n-Nüzûr, 1, c. 7, s. 216-217.

¹⁶⁸ Müslim, Eymân, 3, (12/1649), c. 2, s. 1272.

¹⁶⁹ *Hadislerle İslam*, c. 5, s. 688.

¹⁷⁰ Bilmen, s. 306.

Oruç kefaretinde oruç tutmanın ön sıraya alınıp fakiri doyurmanın bundan sonraya alınması, kasten bozulan orucun yine oruç tutularak telafi edilmesi, suçun ve cezanın aynı türden olması, kişinin nefsinin eğitmesine öncelik verilmesi gibi gaye ve hikmetlere sahiptir. Yemin kefaretinde ise fakiri doyurma ve giydirme ön planda tutulmuş, buna imkân bulamayanların oruç tutması istenmiştir. Bu da, İslam’da üçüncü şahısların hukukunun gözetilmesinin ve sosyal amaçların taşıdığı değer önceliği sebebiyle olmalıdır.¹⁷¹

Bir kimse yeminini bozmadan kefaret verse de sonra bozsa, Hanefilere göre bu yeterli olmaz; bozduktan sonra yeniden kefaret vermelidir. Oruç kefaretinde de olduğu gibi, bir günde on fakirin doyurulması da, bir fakirin on gün süreyle doyurulması da caizdir. Doyurma ve giydirmenin, kefaret veren kimsenin sosyal konumuna, günlük gıda harcamalarına ve giyim tarzının ortalamasına göre olması gerekir. Doyurma ve giydirme yerine ihtiyaç sahiplerine bunların bedelleri de ödenebilir.¹⁷²

Abdullah b. Ömer (r.a.) şöyle demiştir: “Her kim te’kid ile bir yemin eder sonra yeminini bozarsa bir köle azat etmesi veya on fakiri giydirmesi gerekir. Kim te’kid’li olmayan bir yemin eder ve sonra yeminini bozarsa onun kefareti, on fakiri doyurmaktır ki, bu da her fakir için bir avuç (müd) buğdaydır. Bunu bulamayan için üç gün oruç tutmaktır.”¹⁷³

1.2.2. ADAK ORUCU

“Nezir” sözlükte adamak demektir. Dini bir terim olarak nezir, kişinin dinen yükümlü olmadığı bir ibadeti yapmayı kendisi için bir yükümlülük haline getirmesidir. Kişi, oruç tutmayı adanmışsa, bu adak orucunu tutması vaciptir. Adak adanırken, orucun tutulacağı gün belirlenmişse, mesela falan ayın falan günü gibi, bu muayyen bir vacip olur ve orucun belirlenen günde tutulması gerekir. Nezredilen itikâf orucu da belirli günde tutulacağı için muayyen vacip sayılır. Orucun tutulacağı gün belirlenmemişse gayr-ı muayyen vacip olur ve dilediği mubah bir günde tutulabilir.¹⁷⁴ Şimdi bunlara detaylı bakalım:

¹⁷¹ Karaman v.d. c. 2, s. 17.

¹⁷² Karaman v.d. c. 2, s. 17.

¹⁷³ Mâlik, *Muvattâ*, en-Nüzûr ve'l-Eymân 8,(12), c. 2, s. 479.

¹⁷⁴ Karaman, v.d. c. 1, s. 385.

1.2.2.1. Adak Orucunun Tanımı

Adağın Arapçası نَذْرٌ dir. Nezr, Yüce Allah'a saygı için yasak olmayan bir işin yapılmasını üzerine alıp yüklenmektir. Böyle bir işin yapılmasını kendine vacip kılmaktır. Nezrin çoğulu “nüzûr”dur. Nezr edene de “nâzir” denir.¹⁷⁵

Bir hasta, “Allah için bir ay oruç boynuma borç olsun” der de iyileşmeden ölürse, bir şey lazım gelmez. Ama bir gün bile iyileşir de, o gün oruç tutmazsa, sahih kavle göre bütün ayı vasiyet etmesi gerekir. Nasıl ki sağlıklı bir kimse bunu adar da ay tamamlanmadan ölürse, bilittifak bütün ayı vasiyet etmesi gerekir. Kaza orucu bunun gibi değildir. Bir özürden dolayı ramazan orucunu tutamayıp, daha sonra tutabileceği günlere ulaşıp tutmadan ölürse ulaştığı günleri vasiyet edebilir. Çünkü ulaşmadığı günler onun için vacip değildir.¹⁷⁶

1.2.2.2. Yasak Günlerde Oruç Tutmayı Adamak

Adak, eğer oruç tutulması yasak olan günlerde adanırsa yahut bir sene oruç tutmayı adarsa, seçkin kavle göre mutlak surette sahihtir. Ulema adakla, o günlerde oruca başlamak arasında fark görmüş; Başlamanın kendisi günah, adağın kendisi ise ibadettir. Onun için sahihtir demişlerdir. Fakat günahattan korunmak için yasaklanmış günlerde oruç tutmaması vacip olur. Vacibi iskat için de onları kaza eder. Yani hem yasağa uyar ve hem de adağını yerine getirir. Ama o günlerde oruç tutarsa, haram olmakla birlikte mesuliyetten kurtulur.¹⁷⁷

Kur’ân-ı Kerîm’de: ... وَلْيُوفُوا نُذُورَهُمْ “Nezirlerini ifa etsinler”¹⁷⁸ buyurulmuştur. Bu sebeple adakları yerine getirmek farzdır. Kişinin adadığı oruçsa ve o orucun vaktini belirlememişse herhangi bir günde adadığı orucunu tutar. Belirlemişse belirlediği vakitte tutar. Belirlediği vakit oruç tutmanın haram olduğu beş günden birine rastlarsa ve o günlerde tutarsa adağı yerine gelmekle birlikte o günlerde tuttuğu için günahkâr olur. Bu oruç tutmanın yasak olduğu beş gün de şunlardır: Ramazan Bayramının ilk günü, Kurban Bayramının ilk günü ile eyyam-ı teşrik olan ve bayramın kalan üç günü. Bu konuda Müslim’in rivayet ettiği Ziyad b. Cübeyr hadisinde şöyle denilmiştir: Adamın biri İbn Ömer’e (r.a.) gelerek, “Ben bir gün oruç

¹⁷⁵ Muhammed Emin b. Ömer b. Abdulaziz, *İbni Abidîn*, (Tercüme ve Şerhi Ahmed Davudoğlu,) İstanbul, Şamil Yay. 1983, c. 4, s. 375.

¹⁷⁶ *İbni Abidîn*, c. 4, s. 375.

¹⁷⁷ *İbni Abidîn*, c. 4, s. 364.

¹⁷⁸ Hacc, 22/29.

tutmayı adadım. Ama bu gün, Kurban Bayramına denk geldi. “Bozayım mı?” diye sordu. İbn Ömer (r.a.): “Allah (c.c.) adağın yerine getirilmesini emir buyurmuş, Resûlullah (s.a.s.) da o gün (Bayram Günü) oruç tutmayı yasaklamıştır” cevabını verdi.¹⁷⁹

Bu cevabın manası, “Kazası mümkündür” demektir. Bu şekilde emir ve nehyin mesuliyetinden kurtulmuş olur. Ama yine de mükellef o günlerde tutarsa, haram olmakla birlikte mesuliyet kalkar. Çünkü mükellef üzerine aldığını yerine getirmiştir.¹⁸⁰

1.2.2.3. Adanan Şeyin İbadet Cinsinden Olması

Kudsî bir hadiste Yüce Allah şöyle buyuruyor: “Adak, Âdemoğluna takdir etmediğim bir şeyi getirmez. Ancak onu takdir etmiş olduğuma iletir. Onunla da daha önce benim için bir şey vermemiş cimri kişiden mal çıkartırım.”¹⁸¹

Bununla beraber adaklara riayet etmek gerekir. Çünkü adak yapan, Yüce Allah ile sözleşme yapmış demektir. Onun için yapılan adığa vefa gösterilmesi, verilen sözün yerine getirilmesi gerekir. Yüce Allah, adaklarını yerine getirenleri Kur’an-ı Kerim’de övmüştür.¹⁸² Ancak bu adak bir ibadet ve itaati içinde barındıran bir adak olmalıdır. Bir mâsiyeti ve günah içermemeli. “Kim Allah’a itaat olan (iyilik içerikli) bir adak adarsa adığının yerine getirsin. Kim de masiyet (günah) olan bir adak adarsa isyan etmesin (adağını yerine getirsin).”¹⁸³

Resûlullah (s.a.s.), can, mal, sağlık gibi temel prensipler açısından korunması zorunlu olan değerlere zarar verecek bir şekle büründüğünde, adağın şekline de müdahale etmiştir. Abdullah b. Abbâs’ın (r.a.) anlattığına göre: “Resûlullah (s.a.s.), (bir defasında) hutbe okurken, dışarıda güneşin altında ayakta duran Ebû İsrail adında bir adamı gördü ve adamın bu halinin nedenini sordu. Oradakiler:

¹⁷⁹ Buhârî, Savm 67, c. 2, s. 249; Müslim, Siyam 22, (142/1139), c. 1, s. 800; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 2, s. 60; c. 3, s. 34, 71, 39, 52, 64, 77.

¹⁸⁰ *İbni Abidîn*, c. 4, s. 364.

¹⁸¹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 2, s. 314; Nesâî, Ahsâb, 27, (3804), c. 7, s. 17.

¹⁸² Bilmen, s. 317.

¹⁸³ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 6, s. 36; Nesâî, Ahsâb, 27, (3806), c. 7, s. 16; İbn Mâce, Keffarât, 15, (2126), c. 1, s. 687.

“Bu Ebû İsrail’dir. Hiç oturmadan sürekli ayakta durmayı, gölgelenmemeyi, hiç konuşmamayı ve oruç tutmayı adanmış” dediler. Peygamber (s.a.s.) o adam için şöyle buyurdu:

“Söyleyin ona konuşsun, gölgelensin ve otursun ama oruca gelince o adağını yerine getirsin (yani orucunu tutsun)” dedi.”¹⁸⁴

Peygamber (s.a.s.) bu zatın orucunu ikmal etmesini, fakat konuşmamak, oturmamak ve gölgelenmemek gibi insana eziyet veren ve bir nevi ibadet olduğuna dair ne Ehli Kitapta ne de sünnette bir hüküm bulunmayan adaklara bağlı kalmanın söz konusu olmadığını belirtmiştir. Adamın oruç hariç diğer adaklarını bozması emredildiği halde, buna karşılık bir kefarete ödemesi emredilmemiştir. Günah işlemeyi adamak veya gücün yetmediği bir işi adayan kimseye kefaretin vacip olmadığına dair görüşünün delili bu hadistir.¹⁸⁵

Yine Haydar Hatipoğlu, *İbn Mâce'nin Tercüme ve Şerhi*'nde Hattâbi (ö. 388/998) şöyle dediğini nakleder: Bu adamın adağında ibadet ile günah toplanmış idi. Peygamber (s.a.s.) ibadet olan orucu ikmal etmesini emretmiş ve ibadet olmayan güneşte dikilmek, konuşmamak ve oturmamak işini bırakmasını istemiştir. Çünkü bunlar İslamiyet'te ibadet değildir. Üstelik insana boşuna bir eziyet ve işkencedir. Bu itibarla günaha dönüşen bu şeylere ait adak muteber sayılmadığı gibi, bunun yerine kefarete çıkarılması da emredilmemiştir, demiştir.¹⁸⁶

Şu hadisten anlıyoruz ki, itaat içeren konularda adak olur. Mâsiyeti, günahı ve haram konuları içeren durumları adamak olmaz. Burada itaat içeren adak, oruç adağıydı ve Resûlullah (s.a.s.) o adağa vefa göstermeyi emretti. Ama öbür adakları geçersiz saydı. Çünkü bu hadis, oruç dışındaki adaklar sadece bedene eziyet etmek ve yorulmaktan ibarettir. Allah'a (c.c.) yaklaşıtrıcı hiçbir ibadet içermemektedir. Zira daha önceki ümmetlerin mükellef oldukları zorluklar bu ümmetten kaldırılmıştır. Ama Kâbe'ye yürüyerek gitmeyi adanmışsa gücü yettiği durumda adağını yerine getirir. Çünkü insanın bineğe ihtiyacı gibi yürümeye de ihtiyacı vardır. Yüce Allah Kur'an-ı Kerim'de: “*Ve insanların arasında hacı ilan et ki, yaya olarak ve develer üzerinde*

¹⁸⁴ İbn Mâce, keffarât, 21,(2136) c. 1, s. 690; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 4, s. 168; Buhârî, Eymân ve'n-Nüzur 31, c. 7, s. 234; Ebû Davud, Eymân ve'n-Nüzur 19, (3300) c. 3, s. 631-599; Muvattâ, en-Nüzur 4,(6), c. 4, s. 475.

¹⁸⁵ Hatipoğlu, c. 6, s. 94.

¹⁸⁶ A.g.e, c. 6, s. 94.

*uzak, dağ yollarının hepsinden sana gelsinler”*¹⁸⁷ buyuruyor. Ama bu durum Kâbe’ye ulaşmayı sıkıntı haline getirip bazen ölümle sonuçlanabilecek kadar bedene yorgunluk verecekse o zaman itaat olmaktan çıkar ve adak mâsiyete dönüşür. O adağa vefa ve kefâret gerekmez.¹⁸⁸

Çok arzu edilen, heyecanla beklenen bazı şeylerin gerçekleşmesi veya korkulanların olmaması için kudret sahibi Allah’a dönerek dua etmek kulluğun bir gereğidir. Zira ondan başka sığınılacak veya talepte bulunulabilecek bir makam, bir merci bulunmamaktadır. Kul, beklentisinin gerçekleşmesi durumunda bazen belli adaklarda bulunur. İstenilenin gerçekleşmesi halinde, şükran nişanesi olarak anılan adağın yerine getirilmesi gerekir. Zira hem ayetlerde hem de hadislerde, yapılan adakların yerine getirilmesi talep edilmektedir. Yüce Allah adanan adakların yerine getirilmesini emrederken,¹⁸⁹ cennetten fişkıran pınarlardan içen iyilerin kıyamet gününden korkarak adaklarını yerine getiren kimseler oldukları beyan edilmektedir.¹⁹⁰ Resûl-î Ekrem, “Gücünün yettiği bir şey adayan, onu yerine getirsin”¹⁹¹ buyurarak bu konunun önemini vurgulamıştır.¹⁹²

Kur’an’da değişik yerlerde verilen sözde durulması, ahde ve akitlere bağlı kalınması¹⁹³ Allah’a verilen sözün tutulması¹⁹⁴ emredilir, yapılan adakların yerine getirilmesi istenir.¹⁹⁵ Kişinin, yaptığı adağa uygun davranması iyi kulların vasıfları arasında sayılır.¹⁹⁶ Hadislerde de Hz. Peygamber (s.a.s.), Allah’a itaat kabilinden adakların yerine getirilmesini emretmiş; Allah’a isyan veya mâsiyet kabilinden olan konularda adakta bulunulmamasını, şayet yapılmışsa buna uyulmamasını istemiştir.¹⁹⁷

Ancak aciz kalınan durumlarda insanın bir ümit kapısı ve sığınak olarak gördüğü makama adakta bulunması, kolay yoldan dünyalık bazı şeyleri elde etmeni aracı haline dönüştürülmeye de müsait gözükmektedir. Bunu dikkate alan Allah

¹⁸⁷ Hacc, 22/27.

¹⁸⁸ Ebu Davud’un Süneninde, Eymân ve’n-Nüzur, 19,(3300) hadisinin dipnotu: Hattabî, c. 3, s. 361.

¹⁸⁹ Hac, 22/29.

¹⁹⁰ İnsan, 76/5-7.

¹⁹¹ İbn Mâce, Keffârât,17,(2128), c. 1, s. 687.

¹⁹² *Hadislerle İslam, DİB*, c. 2, s. 176.

¹⁹³ Maide, 5/1; İsrâ, 17/34.

¹⁹⁴ Nahl, 14/91.

¹⁹⁵ Hac, 22/19.

¹⁹⁶ İnsan, 76/7.

¹⁹⁷ Karaman v.d. c. 2, s. 22.

Resûlü, (s.a.s.) “Adakta bulunmayın. Zira o takdir olunan hiçbir şeyi değiştirmez. Sadece onunla cimrinin elinden malı çıkarılır”¹⁹⁸ buyurmuştur. Bu bağlamda, adağın her hangi bir şeyi takdir edilenden ne öne çekeceği ne de geriye bırakacağı vurgulanarak¹⁹⁹ zihinlerdeki adak algısı netleştirilmiştir.²⁰⁰

Adakların, kaderi değiştirmeyeceğine vurgu yapılmaktadır. Rivayetlerde yer alan, ‘istemediği halde cimrinin elinden malı çıkarılır’ ifadesi de buna işaret etmektedir. Bu nedenle, “hastam iyileşirse”, “kaybettiğim bir şeyimi bulursam”, “Allah beni bu beladan kurtarırsa” ya da “şu nimetleri bana verirse” şeklindeki dünyalık birtakım taleplerle yapılan adaklar hoş karşılanmamıştır. Gereğini yerine getirmeksizin taleplerde bulunan ve kısa yoldan dünyalık menfaatler temin etmeyi arzulayan insanların yöneldiği adak türünün de bu olduğu görölmektedir. Kulluk bilinciyle yapılan adağın geri planda kalmasına neden olan bu adak tarzını, bazı sahabiler de uygun görmemişlerdir.²⁰¹

Bu yaklaşım genel anlamda adak adamaya karşı çıkmaktan ziyade, meşru bir ibadet aracının, farklı amaçlarla kullanılmasına bir tepkidir. Netice itibariyle adaklar, Yüce Allah tarafından kullarına yüklenmediği halde, kulların yaratıcılarına verdikleri yükümlölük gerektiren özel sözlerdir. Bu nedenle adak adarken kişi, sahip olmadığı bir şeyi, gücünün yetmeyeceği bir işi, dinen meşru olmayan bir hususu adak konusu yapmamalıdır. Zira Resûlullah’ın (s.a.s.) ifadesiyle, “Yüce Allah’ın rızasını kazandıracak şeylerin dışında adak yapılmaz.”²⁰² Sorumsuzca adanan ve gerek maddi gerekse manevi açıdan güç yetirilemeyecek adaklar, sahibini sorumluluk altına sokmaktan başka bir işe yaramayacaktır. Rabbimizin rızasını kazanma düşünceyiyle, şükür kabilinden yapılan adakların mutlaka yerine getirilmesi; günaha sevk edecek adakların ise terk edilmesi gerekmektedir.²⁰³

Yahya b. Yahya’nın dediğine göre Mâlik şöyle demiştir: “Saîd b. Müseyyeb’e (ö. 93/711) “iki ay oruç tutmayı adayan bir adam nafîle oruç tutabilir mi” diye soruldu.

¹⁹⁸ Nesâî, Eymân ve’n-Nüzûr, 26,(3803), c.7, s.16.

¹⁹⁹ Buhârî, Eymân ve’n-Nüzûr, 26, c.7, s.232.

²⁰⁰ *Hadislerle İşlam, DİB*, c.2, s.765.

²⁰¹ Tirmizî, Nüzûr, 11,(1538), c.4, s.112.

²⁰² Ebû Davud, Talâk, 7,(2192), c.2, s.642.

²⁰³ *Hadislerle İşlam, DİB*, c.2, s.766-767.

Said (r.a.) şöyle cevap verdi: “Nafile oruç tutmadan adağını tutsun.” Mâlik, “Bana Süleyman b. Yesâr’dan (ö. 107/725) da benzer bir hadisin ulaştığını söyledi.”²⁰⁴

1.2.2.4. Ölünün Adağının Yerine Getirilmesi

Resûlullah (s.a.s.), yüce yaratıcıya verilen bir söz olması nedeniyle, adağını yerine getirmeden vefat eden Müslümanların dahi adaklarının gereğinin yapılmasını istemekteydi.²⁰⁵ Nitekim İbn Abbas’ın (r.a.) anlattığına göre, bir kadın Resûlullah’a (s.a.s.) gelerek “Annem vefat etti. Üzerinde de nezir orucu borcu var, onun yerine oruç tutabilir miyim” dedi. Resûlullah (s.a.s.): “Annenin üzerinde borç olsaydı da sen ödeyiverseydin, bu borç onun yerine ödenmiş olur muydu” diye sordu. Kadın: “Evet” deyince Resûlullah (s.a.s.): “Öyleyse annene bedel oruç tutabilirsin” buyurdu.²⁰⁶

Yine İbn Abbas’ın (r.a.) anlatıyor: Bir kadın hacca gitmeyi adamıştı. Sonra (haccını yapamadan) öldü. Kardeşi Resûlullah’a (s.a.s.) gelip durumu sordu. Resûlullah (s.a.v.) ona şöyle dedi:

“Eğer onun borcu olsaydı, onun yerine ödeyecek miydin” adam: “evet” deyince, Resûlullah (s.a.s.): “o halde Allah’ın hakkını öde! Allah, borcuna vefa konusunda daha çok hak sahibidir. Onun yerine oruç tut.”²⁰⁷

İbn Abbas (r.a.) anlatıyor: “Ukbe bin Âmir’in (r.a.) kız kardeşi yürüyerek hacca gitmeyi adamıştı. Sonra bunu yapmaya gücü yetmedi. Bunun üzerine Peygamberimiz (s.a.v.) şöyle buyurdu: “Allah (c.c.) kız kardeşinin yürümesine muhtaç değildir. Kız kardeşin binsin ve bir deve kurban etsin.”²⁰⁸

Ukbe b. Âmir, kız kardeşinin, meşakkatli bir yürüyüş ve bineksiz olarak hacc yapma adağını Peygamber’e (s.a.s.) sorduğunu söyledi. Peygamber (s.a.s.) ona şöyle cevap verdi: “ona de, bineğine binsin ve kefaret olarak üç gün oruç tutsun.”²⁰⁹

Cabir b. Abdullah’tan (r.a.) rivayet edildiğine göre: “Bir kadın Resûlullah’a (s.a.s.) gelerek: “Ya Resûlullah (s.a.s.) annem vefat etti ve üzerinde oruç adağı vardı.

²⁰⁴ Mâlik, *Muvattâ*, Siyam, 16,(42), c. 1, s. 302.

²⁰⁵ *Hadislerle İslam, DİB*, c. 2, s. 759.

²⁰⁶ Buhârî, Savm 42, c. 2, s. 239; Müslim, Siyam, 27, (156/1146), c. 1, s. 804; Ebû Davud, Eymân ve’n-Nüzur, 19, (3289,3290); Tirmizî, Savm, 22, (716), c. 3, s. 95; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 1, s. 227-258.

²⁰⁷ Darimî, Savm, 49,(1775), c. 1, s. 356.

²⁰⁸ Ebu Davud, Eymân ve’n-Nüzur, 19, (3303), c. 3, s. 601.

²⁰⁹ Ebu Davud, Eymân ve’n-Nüzur, 19, (3293), c. 3, s. 596.

Bu adağı yerine getirmeden vefat etti, dedi. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.s.): “onun yerine velisi (yakını) oruç tutsun” buyurdu.”²¹⁰

Ukbe b. Amir el-Cuhenî’den (r.a.) rivayet edildiğine göre: “Kız kardeşi (Ümmü Hibban Kâbe’yi ziyaret etmek üzere) baş açık ve yalın ayak yürüyerek hacca gitmeyi nezr etmiş ve Ukbe bu durumu Resûlullah’a (s.a.s.) anlatmış (ve kız kardeşinin yürüyerek gitmeye güçsüzlüğünü arz etmiş)tir. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem (s.a.s.), Ukbe’ye buyurdu ki: “Kız kardeşine emret de binsin, başını da örtsün ve (adağını bozduğu için) üç gün oruç tutsun.”²¹¹

1.2.2.5. Hadisler Işımda Müçtehitlerin görüşleri

Hanefilere göre: Üzerinde ramazan veya adak orucu bulunduğu halde ölen kimsenin yerine velisi ve varisi oruç tutamaz.

Şafîilere göre: Üzerinde ramazan orucu kaza olarak bulunduğu ve onu kaza etmeye imkân bulduğu halde kaza etmeden ölen kimsenin yerine o orucu, yeni kavle göre velisi tutamaz. Eski kavle göre ise tutabilir. Bıraktığı mirastan her güne karşılık bir müdd fakire verilebilir. Adak ve kefarete oruçları da böyledir.

Hanbelilere göre: Üzerinde adak orucu bulunduğu halde ölen kimsenin yerine velisi oruç tutabilir. Bu, İbn Abbas, Leys, Ebû Ubeyd, Ebû Sevr ve diğer fakihlerin görüşüdür. Diğer fakihler ise, oruç tutmak değil de her güne fakirlere her gün için bir bir fitre miktarı fidye vermeyi söylemişlerdir. Ramazan orucunun kazasını ise, ölenin velisi tutmaz, her güne karşılık bir fidye verir.

Malikilere göre: Ölen kimseye vacip olan zekât ve diğer bütün şeyler hususunda, ölenin vasiyeti yoksa varisleri bunları yerine getirmeye zorlanamaz. Kendi arzularıyla yerine getirirlerse, bir sakıncası yoktur.²¹²

1.2.2.6. Çıkarılan Hükümler

1- Hanefilere göre, üzerinde ramazan kazası veya adak orucu bulunduğu halde ölen kimsenin yerine velisi ve varisi oruç tutamaz. Çünkü Resûlullah (s.a.s.): “Hiç

²¹⁰ İbn Mâce, Keffarât 19,(2133) c. 1, s. 689.

²¹¹ Ebû Davud, Eymân ve’n-Nüzur, 21, (3293) c. 3, s. 596; İbn Mâce, Keffaret 20, (2134), c. 1, s. 689; Darimî, en-Nüzur ve’l-Eyman 2, (2339), c. 2, s. 502; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 4, s. 145-147-149-151.

²¹² Yıldırım, c. 3, s. 631.

kimse diğerk bir kimsenin yerine oruç tutamaz ve namaz kılamaz” buyurmuştur. Ancak fidyelerini verebilir.

2- İmam Şafî'nin eski kavline göre, tutabilir.

3- Ölen kimsenin üzerinde kalan kaza oruçları için vasiyeti varsa, o takdirde her güne karşılık bir fidye verilir. Vasiyeti yoksa varisleri bu konuda serbesttirler, isterlerse fidye verirler, isterlerse vermezler.

4- Hanbelilere göre, ölen kimsenin üzerinde adak orucu bulunuyorsa, velisi onun yerine tutabilir, bunda bir sakınca yoktur. Ramazan orucu için vasiyeti varsa mirasın (terike) üçte birinden çıkartılıp verilir.

5- Malikîlere göre, zekât dâhil bütün vacip amellerden ölen kimse üzerinde kalan borç ne ise, onun varisleri sorumlu değildir; ne onun yerine o oruçları, ibadetleri yaparlar, ne de fidye ve kefaret ödemek zorundadırlar. Ancak vasiyeti varsa, bunlar onun terikesinin (miras) üçte birinden çıkartılıp verilir.²¹³

1.2.2.7. Yerine Getirilemeyen Adağın Kefareti

Bazı sebeplere dayalı olarak bazen adakları yerine getirme imkânsız olabilir. Hatta bazen yerine getirilmemesi gerekir. Yukarıda geçtiğı üzere Ukbe b. Âmir'in kız kardeşinin başı açık, bineksiz ve yürüyerek hacca gitmeyi adaması buna bir örnektir.

Bineksiz uzun yol, insan için bir tehlikenin söz konusu olabileceğinden ve insanın kendini tehlikeye atma gibi bir ibadet de olmadığından için adak olarak kabul edilmez. Ama yürümek insan için bazen bir ihtiyaç olduğundan dolayı adak olarak kabul edilebilir. Bir zorluktan dolayı bu adağını yerine getiremeyeceğı kanaatine varırsa yürümez ve kefaret verir.²¹⁴

Kefarete “üç gün oruç tutsun emri” şuna dayanıyor: üç gün oruç bir kurban bedeldir. Maide 95. Ayetine göre ihramlıyken bilerek öldürdüğü av hayvanının bir mislini iki adil kişinin kararıyla Kâbe'de kurban keser. O hayvanın mislini bulamadığı zaman ya onun kıymetini hesaplayarak karşılığını fakirlere dağıtır ya da her bir müd karşılığı için oruç tutar.²¹⁵

²¹³ Yıldırım, c. 3, s. 633.

²¹⁴ Ebu Davud'un Süneninde, Eymân ve'n-Nüzur, 19, (3303) hadisinin dipnotu: Hattabî, c. 3, s. 602.

²¹⁵ Ebu Davud'un Süneninde, Eymân ve'n-Nüzur, 19,(3303) hadisinin dipnotu, c.3, s. 602.

İbn Abbas (r.a.) anlatıyor: “Resûlullah (s.a.s.) şöyle buyurdu: “Kim isimlendiremediği bir adak adarsa, o adağın kefareti, yemin kefareti gibidir. Kim bir mâsiyeti adarsa bunun kefareti yemin kefareti gibidir. Ve yine kim güç getiremeyeceği bir şey adarsa onun da kefareti yemin kefareti gibidir. (ama güç getireceği bir şey adarsa onu yerine getirir).”²¹⁶

Ukbe b. Âmir’den (r.a.): “Adı belirlenmeyen adağın kefareti, yemin kefaretidir.”²¹⁷

Yine Ukbe b. Âmir’den (r.a.): “Adak, (hüküm olarak) yemindir ve kefareti yemin kefaretidir.”²¹⁸

Adamın biri İbn Ömer’e (r.a.) gelip her çarşamba oruç tutmayı adadığını ve bazen bu günlerin Kurban veya Ramazan Bayramlarına denk geldiğini söyledi ve ne yapması gerektiğini sordu. İbn Ömer (r.a.) şöyle dedi: “Allah (c.c.) adaklarınıza vefa göstermenizi istedi ve Kurban ve Ramazan Bayramlarında da oruç tutmayı yasakladı.”²¹⁹

Bu konuda Vehbe Zuhaylî, *İslam Fıkhı Ansiklopedisi*’nde Hanefî mezhebinin görüşünü şu şekilde maddelemiştir: İnsan bir ibadeti veya herhangi bir şeyi adadığında, adadığında şu dört şartın bulunması gerekir:

1. Adanan şeyin cinsinden vacip bir ibadetin bulunması: Kişi hastayı ziyaret yahut mevlit okutmak gibi vacip ibadet olmayan amelleri adarsa bunu yerine getirmek vacip olmaz. Çünkü bunlar cinsinde herhangi bir vacip bulunmamaktadır. İnsanın bir şeyi kendisine vacip kılması Allah’ın vacip kılmasına kıyas edilir. Çünkü insanın emirlere uyması, bid’at çıkarmaması gerekir.

Hanefîler bayram günlerinde oruç tutma şeklinde adağı caiz görmüşlerdir. Çünkü bayramlarda oruç tutmak vasıf itibarıyla haram olup asıl itibarıyla haram değildir. Çünkü bayramlarda oruç tutmak Allah’ın ziyafetinden yüz çevirmektir. Orucun aslı ise meşrûdur.

²¹⁶ Ebu Davud, Eymân ve’n-Nüzur, 25, (3322) c. 3, s. 614.

²¹⁷ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 4, s. 144, Müslim, Nezir, 5, (13/1645), c. 2, s. 1265.

²¹⁸ Suyûtî, c.2, s.549.

²¹⁹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 2, s. 2-60.

2. Adanan şey başkasına bağlı olarak değil, bizzat maksut olmalıdır. Mesela abdest almayı yahut Kur'an okumayı adamayı yerine getirmek lazım değildir. Çünkü abdest almak bizatihi maksud değildir. Çünkü bu başka bir ibadetin yerine getirilmesi için meşru kılınmıştır. Bu da namaz kılmanın helal olmasıdır.
3. Adanan şey vacip, farz olmamalıdır: Beş vakit namaz gibi, Ramazan orucu gibi farz olan ibadetleri adamak sahih değildir. Çünkü farz olan bir şeyi kişinin kendisine vacip kılması mümkün değildir. Vacip olarak benimseyen Hanefilere göre, vitir namazı ile tilavet secdesini adamak da sahih değildir. Çünkü bunlar kişiye zaten şer'an vacip kılınmıştır.
4. Adanan şeyin yapılması veya olması imkânsız olmamalıdır: Meselâ, Allah için dünkü günü yahut evvelki günü oruç tutmayı adadım, demek gibi. Çünkü böyle bir ibadetin yerine getirilmesi mümkün değildir.

Buna göre, itikâfta bulunmayı, farz olmayan namazı adamak, mal tasadduk etmeyi, kurban kesmeyi adamak sahihtir. Çünkü şer 'an bunların cinsinden vacip olan ibadetler vardır. Kurban Bayramında kesilen kurban gibi. Hanefilere göre, bayram günleri ile teşrik günlerini oruç tutmak için adamak muhtar olan görüşe göre sahihtir. Ancak bu günlerde adanan oruçları bozup ta kaza etmek vaciptir. Eğer bu günlerde oruç tutulursa haram olmakla birlikte caizdir.²²⁰

İbn Abbas (r.a.) anlatıyor: “Bir Kadın gemiye bindi ve ‘selamtle Allah beni korursa (karaya çıkarırsa) bir ay oruç tutarım’ diye adamıştı. Allah (c.c.) onu korudu ama kadın adadığı orucu tutmadan öldü. Kızı ve Kız kardeşi Resulullah (s.a.v.)’a gelip sordular. Resûlullah (s.a.s.) onun yerine oruç tutmalarını emretti.”²²¹

Başka bir rivayette ise İbn Abbas (r.a.) şöyle anlattı: “Bir kadın Resûlullah’a (s.a.s.) geldi ve: “Annem üzerinde adak oruçları varken öldü. Onun yerine tutayım mı” diye sordu. Peygamberimiz (s.a.s.):

“Annenin üzerinde borcu olsaydı öder miydin?” dedi. Kadın: “Evet” deyince. Resûlullah (s.a.s.): “O halde annenin yerine oruç tut!” buyurdu.²²²

²²⁰ Zuhaylî, c. 3, s. 215-216.

²²¹ Ebu Davud, Eymân ve'n-Nüzûr, 24, (3308) c. 3, s. 604; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 1, s. 216-228.

²²² Tirmizî, Savm, 22, (716) c. 3, s. 95; Müslim, Siyam, 27,(156/1148), c. 1, s. 804; Ebû Davud, Eymân ve'n-Nüzur, 24 (3310) c. 3, s. 605; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 1, s. 224-227-258-362.

1.2.3. VACİP KAZALAR

1.2.3.1. Nafile Orucun Kazası

Farz ve vacip dışında bir de nafile oruç vardır. İbadetlerdeki “nafile” ismi gereksiz anlamında değil, yapılması zorunlu ibadetin dışında kalan, daha fazla sevap kazanma maksadıyla yapılan ibadet demektir. Başlanmış nafile bir orucun bozulması durumunda bunun kaza edilmesi Hanefilere göre vaciptir. Malikîler ise kazanın farz olduğunu söylemişlerdir. Şafî’ye ve Malik’ten başka bir rivayete göre ise, nafile orucun kazası gerekmez.²²³

Bu konuda Hz. Aişe’den (r.a.) şöyle bir hadis gelmektedir: “Ben ve Hafsa oruçlu idik. Bize yiyecek bir şeyler hediye edildi. Orucumuzu kırıp ondan yedik. Resûlullah (s.a.s.) yanımıza girdi. Hafsa, cürette babası gibiydi, söze benden evvel davranıp: “Ey Allah’ın Resûlü, biz, (Aişe ve ben) nafile oruca niyet etmiş, bu niyetle sabaha kavuşmuştuk. Bize bir yemek hediye edildi. Biz de ondan yedik,” dedi. Aleyhisselatü vesselam: “Bunun yerine bir başka gün kaza orucu tutun,” buyurdu.²²⁴

İbrahim Canan, *Kütüb-ü Sitte Muhtasar*’ında Zürcânî’nin bu hadisin şerhinde şunları belirttiğini naklediyor: “Buradaki emir vücûb ifade eder. Yani, nafile niyetiyle tutulan oruç bozulacak olursa bilahare kazası vaciptir. “Ebû Hanife, Ebu Sevr, Mâlik böyle hükmetmişlerdir. İmam Şafî, Ahmed b. Hanbel, İshak b. Rahuye (ö. 238) gibi âlimler, “Kaza gerekmez ancak başlanan nafilenin bozulmayıp tamamlanması müstehaptır” demişlerdir. “Vacip olur” diyenler bu hadisten başka: “*Sonra orucu geceye kadar tamamlayın*”²²⁵ ve “*Allah’ın yasaklarına kim saygı gösterirse bu Rabbinin katında onun hayrınadır.*”²²⁶ Ayetlerini delil göstermişlerdir. Onların bu görüşlerini destekleyen başka hadisler de mevcuttur. Biri şöyle: “Biriniz yemeğe çağrılınca icabet etsin, oruç tutmuyor ise o yemekten yesin”. Birinci ayette orucu tamamlama emri âmmdır; Farza da nafileye de şamildir. İkinci ayette, Allah’ın haramlarına saygı emredilmektedir. “Orucun yenmesi saygı değildir,” denmiştir.²²⁷

²²³ Karaman, v.d. c. 1, s. 385.

²²⁴ Muvattâ, Siyam 50, (1306), c. 1, s. 306; Ebu Davud, Savm, 73, (2457), c. 2, s. 826; Tirmizî, Savm 36,(735), c. 3, s. 112.

²²⁵ Bakara, 2/187.

²²⁶ Hâc, 22/30.

²²⁷ Canan, c. 9 s. 524

“Nafileyi yiyene kaza gerekmez,” diyenler, Ümmü Hânî tarafından rivayet edilen şu hadisle ihticâc etmişlerdir: “Resûlullah (s.a.s.) yanıma geldi. Ben o sırada oruçluydum. Yanımda bir süt kabı vardı. Ondandır içtim ve bana uzattı. Ben de içtim ve: “Ben oruçluydum, ancak sizden gelen artığın reddi hoşuma gitmedi,” dedim. Resûlullah (s.a.s.) bana şu cevabı verdi: “Orucun eğer Ramazan kazası ise sonra yerine bir gün oruç tutarak kaza et. Başka bir oruçsa dilersen kaza et, dilersen kaza etme.”²²⁸

Vehbe Zuhaylî, bozulmuş nafîle oruçların kazası için şöyle der: Ramazan orucu, kefarete orucu, adak orucu ve başlanmış nafîle oruçların kazası Hanefî ve Malikîlere göre icap etmektedir. Fakat Malikîler nafîle oruçlarda sadece kasten oruç bozanlara kaza etmeyi vacip saymışlardır. Unutarak nafîle orucu bozanlar ise onu tamamlarlar, kaza etmeleri gerekmez. Bunda icmâ vardır. Mübâh kılıcı bir özür sebebiyle nafîle orucu bozan kimselere kaza etmek gerekmez.²²⁹

Ömer Nasuhi Bilmen (ö. 1971) de şöyle der: Bozulan her hangi bir nafîle orucun kazası gerekir. İster bu orucu bozma, oruçlunun kendi isteği ile olsun, ister olmasın aynıdır. Bunun için nafîle oruç tutmaya başlayan bir kadın, âdet göreceksin olsa, sahih olan görüşe göre, bu orucu kaza etmesi gerekir. Çünkü başlanmış bir ibadeti yarıda bırakmamak ve yüklenilen bir din görevini zayi etmemek vaciptir, gereklidir. Şafîilere göre böyle bir oruçlu serbesttir, dilerse bu orucu kaza eder, dilerse etmez. Çünkü mükellef, üzerine vacip olmayan bir ibadete başlamıştır. Yerine getirmediği fazladan bir ibadet için kendisine kaza gerekmez.²³⁰

1.2.3.2. Hadisler Işığında Müçtehitlerin Görüşleri

Hanefilere göre: Nafîle orucu özürsüz bozmak helal olmaz. Ebû Yusuf ve Muhammed'e göre ziyafet özür sayılır. Mezhebin en açık görüşü budur. Ancak davet sahibi sadece davet ettiği kişinin hazır bulunmasına razı olmakla yetinir de onun yemek yemesi üzerinde durmazsa, o takdirde oruçlu bulunan davetlinin bozması doğru olmaz. Bununla birlikte davetli kişi bozacağı nafîle orucu ileride kaza edeceğine güveniyorsa orucunu bozar. Bu durumda davet sahibini üzmemiş olur. Şüphesiz bu da, zevalden önce olursa mubahtır. Zevalden sonra ise, arada anne-baba hakkı da söz konusu değilse artık bozamaz. Vacip oruç için ziyafet özür sayılmaz. Böylece

²²⁸ A.g.e, c. 9, s. 524.

²²⁹ Zuhaylî, c. 3, s. 206.

²³⁰ Bilmen, s. 295.

Hanefilere göre, nafil oruca niyet ettikten sonra onu bozan kişiye kazası gerekir. Zira niyet edip başlamakla onu kendine gerekli kılmış olur. Bozunca da kazası gerekir.

Şafilere göre: Nafil oruç veya namaza başlayan kimse için onları yarıda bırakıp kesmek caizdir ve bundan dolayı kendisine o orucun ve namazın kazası da gerekmez. Kaza orucuna niyet edip başlayan kimsenin –bir özür söz konusu değilse – onu bozması haramdır. Bozduğu takdirde kazası gerekir.

Hanbelilere göre: Nafil oruca başlayıp akşam olmadan önce bozan kimseye kaza gerekmez. Ancak başladığı nafil orucu tamamlaması müstehaptır.

Mâlikilere göre: Başlanılan nafil orucu tamamlamak farzdır. Kasten bozduğu takdirde kaza etmesi de farzdır. Ancak nafil oruca niyet edip başladıktan sonra anne-babasından biri veya hocası, ona şefkatinden dolayı bozmasını emrederse, bozmasında bir sakınca yoktur ve kaza etmesi de gerekmez.²³¹

1.2.3.3. Hac Kurbanı Yerine Tutulan Oruç

Temettü' veya Kıran hedyi (kubanı) kesmesi vacip olan ancak kurbanlık hayvan bulamayan veya bulup da satın alma imkânı olmayan kimselerin, üç gün hac sırasında, yedi gün de hacdan sonra olmak üzere toplam on gün oruç tutmaları gerekir.²³² İlk üç günlük orucun hac ayları içinde, ihrama girdikten sonra ve Kurban Bayramı'ndan önce tutulması gerekir. Bu üç günlük orucun Peşpeşe tutulması daha faziletli ise de şart değildir.²³³

Üç gün oruç tutulduktan sonra, kurban kesme günlerinde henüz tıraş olmadan kurban kesme imkânı doğarsa kurban kesilmesi gerekir. Kurban kesme imkânı bulunması halinde oruç tutmak kurban kesmek yerine geçmez. Ancak tıraş olduktan (ihramdan çıktıktan) veya kurban kesme günlerinden sonra kurban kesme imkânı elde etmekle kurban kesmek gerekmez.²³⁴

Yaşlılar ile tedavisi imkânsız hastalığı olanların, oruç yerine fidye vermeleri caiz olmaz. Bu durumda olanlar, kurban kesmeden ve oruç tutmadan ihramdan çıkabilirler. Ancak –yapılan hac çeşidine göre- biri Kıran veya Temettü' kurbanı, diğeri de kurban kesmeden ihramdan çıkmaları sebebi ile ceza kurbanı olmak üzere

²³¹ Yıldırım, c. 4, s. 36.

²³² Bakara, 2/196.

²³³ Altuntaş, Karagöz, s. 83.

²³⁴ A.g.e. s. 84.

zimmelerinde iki kurban borcu kalır. Daha sonra imkân bulduklarında bu kurbanları kestirirler.²³⁵

Hacdan sonra tutulması gereken yedi günlük orucun Mekke'den ayrılmadan tutulması mümkün ise de, döndükten sonra tutulması daha faziletlidir. Bu yedi günlük orucun Peşpeşe tutulması daha iyi olmakla birlikte şart değildir.²³⁶

1.2.3.4. Akşam Oldu Zannıyla İftar Edenin Orucunu Kazâ Etmesi

Esmâ bint Ebubekir (r.a.) dedi ki: “Bulutlu bir günde (akşam oldu düşüncesiyle) iftar ettik. Sonra (hava açınca) güneş doğdu (göründü). Hişam b. Urve'ye (r.a.): “Biz o günkü orucu kaza etmekle emir olunduk. (ne dersin?)” diye soruldu. “Kaza etmek gerekir” cevabını verdi.²³⁷

Halid b. Eslem (r.a.) anlatıyor: “Havanın bulutlu olduğu bir Ramazan günü Hz. Ömer (r.a.) “İftar vakti oldu, güneş battı” zannı ile orucunu açtı. Yemek yerken bir adam koşarak yanına geldi. Heyecanla:

“Ey Müminlerin emiri! Güneş hâlâ batmadı.” Hz. Ömer (r.a.):

“İftar zamanı olduğuna karar verdik ama yanılmışız. Artık yerine bir gün oruç tutarız,” dedi.²³⁸

Bu mesele ulemâ arasında ihtilaf konusu olmuş ise de Eimme-i Erbaa'nın da yer aldığı cumhur, bu şekilde hata ile erken açılan orucun bilahare kazasının vacip olduğuna hükmetmişlerdir.²³⁹

1.2.3.5. Kaza Oruçlarının Peşpeşe Tutulması

قوله تعالى ؛ أَيَّامًا مَّعْدُودَاتٍ فَمَنْ كَانَ مِنْكُمْ مَّرِيضًا أَوْ عَلَى سَفَرٍ فَعِدَّةٌ مِنْ أَيَّامٍ أُخَرَ وَعَلَى الَّذِينَ يُطِيقُونَهُ فِدْيَةٌ طَعَامٍ مَسْكِينٍ فَمَنْ تَطَوَّعَ خَيْرًا فَهُوَ خَيْرٌ لَهُ وَأَنْ تَصُومُوا خَيْرٌ لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ

Allah-u Teâlâ Yüce Kitabında buyuruyor:

“Oruç, sayılı günlerdir.²⁴⁰ Sizden kim hasta, ya da yolculukta olursa, tutamadığı günler sayısınca başka günlerde tutar. Oruca gücü yetmeyenler ise bir

²³⁵ A.g.e. s. 84.

²³⁶ A.g.e. s. 84.

²³⁷ Buhârî, Savm, 46, c. 2, s. 241; Ebu Davud, Savm, 23,(2359), c. 2, s. 765.

²³⁸ Muvattâ, Siyam 17, (44), c. 1, s. 303.

²³⁹ Canan, c. 9, s. 525.

²⁴⁰ Yani, İslami ay takviminin dokuzuncu ayı olan Ramazan'ın yirmi dokuz veya otuz günü boyunca (bkz. Bir sonraki ayet). Bu (ibadet), şafak vaktinden gün batımına kadar yeme, içme ve cinsi

yoksul doyumu fidye verir. Bununla birlikte, gönülden kim bir iyilik yaparsa (mesela bir fidyeyi fazla verirse) o kendisi için daha hayırlıdır.²⁴¹ Eğer bilerseniz oruç tutmanız sizin için daha hayırlıdır.”²⁴²

İbn Abbas (r.a.): “Allah’ın (c.c.) *فَعِدَّةٌ مِنْ أَيَّامٍ أُخَرَ* buyruğundan dolayı günlerin arasını ayırmakta bir sakınca yoktur” demiştir. Yani Ramazan ayından kişinin üzerinde kalan kaza oruçlarını (özürsüz geciktirme yapmadan) ardarda tutma zorunluluğu yoktur. Belli aralıklarla kazaya kalmış oruçlarını tutabilir.²⁴³

Fakihlerin cumhuru²⁴⁴ kaza oruçlarının peş peşe tutulmasının müstehap olduğu hususunda ittifak etmişlerdir. Fakat ramazan orucunun kazasında peşpeşe olma ve acele edilme şartı yoktur. Kişi dilerse kaza oruçlarını ayrı ayrı, dilerse peşpeşe tutar. Çünkü oruçların kaza edilmesini gerektiren ayet mutlaktır. Ancak gelecek olan şâ’bandan sadece kaza edilecek oruçların sığacağı kadar gün kalırsa o takdirde kaza oruçlarının peşpeşe yapılması belirlenmiş olur. Bu durum özrü bulunmayan kimse hakkında ramazan orucunun edası gibidir. Kaza oruçlarının peşpeşe yapılmasının vacip olmadığı delili Allah-u Teâlâ’nın: “*diğer günlerden sayılı günler*” ayetindeki ifadelerdir. Bu ifadeler sadece belli sayıdaki günlerin kaza edilmesini gerektiriyor, peşpeşe tutulmasını gerektirmiyor.²⁴⁵

münasebetten tamamıyla uzak durmayı kapsar. Kur’an’ın işaret ettiği gibi oruç, insanlığın bütün dini tarihi boyunca geniş biçimde uygulama alanı bulmuştur. İslamî orucun son derece ağır ve uzun süreli oluşu –ki, kadın erkek, sağlıklı her yetişkine farz kılınmıştır. Ruhsal arınma genel amacına ek olarak üç tür amacı gerçekleştirir. (1) Kur’an vahyinin başlamasını kutlamaktır ki, Hz. Peygamber’in hicretinden yaklaşık on üç yıl önce ramazan ayında vuku bulmuştur. (2) Etkili bir nefis disiplini sağlamak. (3) Herkese, bizzat kendi tecrübesi ile açlığı ve susuzluğu tattırmak, böylece yoksulların ihtiyaçlarının gerçek anlamını kavratmak. Bkz. Muhammed Esed, *Kur’ân Mesajı*, Meâl-Tefsir, İst. İşaret Yay. 1999, c. 1, s. 51.

²⁴¹ Bazı müfessirler, bunun, gönüllü olarak birden fazla muhtacı doyurmaya yahut bir muhtacı yukarıda ki emirde istenenden daha fazlası olan gün boyunca doyurmaya işaret ettiği görüşündedirler. Cümlelerin geri kalan kısmı bu şekildeki orucun faziletlerinden söz ettiği için, “yapmaya yükümlü olduğundan daha fazla iyilik yapmanın, bu bağlamda, Ramazan ayındaki farz orucun dışındaki nafiye oruca (Hz. Peygamber(s.a.v.)’in de zaman zaman tuttuğu oruca) işaret etmiş olması kuvvetle muhtemeldir. Bkz. Muhammed Esed, *Kur’ân Mesajı*, Meal-Tefsir, c. 1, s. 51.

²⁴² Bakara;2/184. *Kur’ân-ı Kerim Meâli*, DİB.

²⁴³ Buhari, Savm 40, c. 2, s. 239.

²⁴⁴ Zuhaylî, c. 3, s. 207.

²⁴⁵ Zuhaylî, c. 3 s. 207.

1.2.3.6. Oruç Kazalarının Geciktirilmesi

Resûlullah (s.a.s.) şâ'ban ayının hemen hemen hepsini oruçlu geçirdiği için eşleri onunla beraber oruçlu olmak için ramazan ayında tutamadıkları için oruçlarını şâ'bân ayında tutarlardı. Peygamber (s.a.s.) vefat edinceye kadar öyleydi.²⁴⁶

Ebû Seleme b. Abdurrahman'dan gelen rivayette ise bu konuyla ilgili Hz. Aişe (r.a.) şöyle demektedir: “Resûlullah'ın (s.a.v.) döneminde birimiz (adet olunca) orucumuzu yerdik. Resûlullah (s.a.s.) ile (aynı anda oruçlu olmak için) şâ'ban ayına kadar tutamazdık. (şâ'bânda Resûlullah'la (s.a.s.) beraber oruç tutardık.)²⁴⁷ Bu hadis farklı bir yerde de şöyle geçiyor:

Ebu Seleme (r.a.) dedi ki: “Ben Hz. Aişe'den (r.a.) işittim, diyordu ki: (Resûlullah (s.a.s.) vefat edinceye kadar) ramazandan kalma kaza oruçlarımı ancak şâ'ban ayında tutabildim.” Hadisle ilgili yorumunda Yahya (b. Yahya) dedi ki: “Hz. Aişe (r.a.) Peygamber (s.a.s.) ile olan meşguliyetinden dolayı geciktirmişti.”²⁴⁸

Resûlullah (s.a.s.) adaletli bir şekilde hanımlarının günlerini taksim etmişti. Bazen nöbet dışı hanımlarından birine cimâ olmadan yaklaşıyor, öpüp dokunuyordu. Bu meşguliyeti dışında orucuna mani olacak bir meşguliyeti yoktu. Allah u âlem, Hz. Aişe'nin (r.a.), Resûlullah'ın (s.a.s.) izni olmadan oruç tutmadığı da söyleniyor. Resûlullah (s.a.s.) da ona ihtiyacı olur ihtimali ile izin vermiyordu. Vakit daralınca ona izin veriyordu. Resûlullah (s.a.s.) şâ'ban ayında ikinci bölümde anlatacağımız üzere çok oruç tutardı. Bu sebeple o ancak şâ'ban ayında kendini kaza oruç tutmaya hazır hissederdi. Bu hadis, mutlak olarak özürlü veya özürsüz olsun ramazan orucunu ertelemenin caiz olduğuna delâlet etmektedir.²⁴⁹

Said b. Müseyyeb, (r.a.) (ö. 93/711) zilhiccenin ilk on günü için: “Ramazan orucunun kazalarını tutmadan bu nafil oruçları tutmak uygun değildir” dedi.²⁵⁰

²⁴⁶ Nesâî, Siyam, 64, (2317) c. 4, s. 191; Tirmizî, Savm, 66, (783), c. 3, s. 152; Buhârî, Savm, 40, c. 2, s. 239; Müslim, Siyam, 26, (151/1146), c. 1, s. 802.

²⁴⁷ Müslim, Siyam, 26, (152/1146), c. 1, s. 803; Ebû Davud, Savm, 40, (2399) c. 2, s. 750; Tirmizî, Savm 66, (783) c. 3, s. 152.

²⁴⁸ Buhârî, Savm, 40, c. 2, s. 293; Müslim, Siyam, 26, (1146/151), c. 1, s. 802; Tirmizî, Savm, 66, (783), c. 3, s. 152; Nesâî, Siyam, 64, (2317) c. 4, s. 191; İbn Mâce, Siyam, 13, (1669) c. 1, s. 533; Mâlik, *Muvattâ*, Siyam, 20, (50), c.1, s.308.

²⁴⁹ İbn Hâcer el-Askalânî, c.4, s.191.

²⁵⁰ Buhârî, Savm, 40, c. 2, s. 239.

Burada, kişinin ramazan borcu olduğu halde nafil oruç tutmasının caiz olduğu anlaşılıyor. Ancak evlâ olan, kazaya kalmış borç oruçlarına öncelik vermektir. Burada ‘uygun değildir’ sözüyle, önemle bir an önce kaza orucu tutmaya yönlendirme vardır.

Abdurrezzak’ın Ebû Hüreyre’den (r.a.) şöyle bir rivayeti vardır: Adamın biri kendisine, “Ramazandan kalma üzerimde kaza oruçları var. Ben (zilhiccenin ilk on gün orucu tutayım mı)” diye sordu. O, “Hayır önce Allah’ın hakkını ödemeye başla sonra dilediğin kadar nafil tut” dedi. Hz. Aişe’den (r.a.) de benzer rivayet vardır.²⁵¹

Ebû Hüreyre’den (r.a.) rivayet edildiğine göre Resûlullah (s.a.s.) şöyle buyuruyor: “Şâ’ban ayının yarısı (ortası) olunca oruç tutmayın.”²⁵² Tirmizî, bu hadis için hasen ve sahih söylemiştir. Hadis sadece bu lafzıyla biliniyor. Âlimler bu hadisi şâ’banın kalan kısmını, ramazana güçlü girmek için oruçlu geçirmemek olarak anlamışlardır.²⁵³

Bu hadis, bir mazeret olmadan ramazana ait kazaları son vakte ertelemenin caiz olmasıyla beraber doğru görülmediğine işaret olduğu gibi, şâ’ban ayından hemen sonra ramazan orucu başlayacağından bu aya daha zinde başlamak için söylenmiştir. Nitekim yukarıda anlattığımız üzere kendisi bu ayda çok oruç tutmuştur.

İbrahim en-Nehâî (r.a.) (ö. 96/714) dedi ki: “Ramazan orucunun kazasını, sonraki ramazan gelinceye kadar ihmal eden, fidye (taâm) ödemedi her iki orucu da tutar. Bu haber, Ebû Hüreyre’den (r.a.) mürsel olarak nakledilmektedir.²⁵⁴

İbrahim, Haris el-Akelî tarikiyle şöyle diyor: “Kişi, üzerinde iki ramazan oruç kazası biriktiği zaman eğer iki ramazanın arasında oruç tutma sıhhati olduğu halde ilkin tutmamışsa ne kötü bir fiil yapmıştır. Bu kişinin hemen tövbe etmesi ve derhal oruçlarını tutmaya başlaması gerekir.”²⁵⁵

Ebû Hüreyre (r.a.) Resûlullah’tan (s.a.s.) şunu rivayet etmiştir: “Kim ramazan ayına ulaşır da üzerine tutmadığı ramazan orucu kazası bulunursa, orucu ondan kabul edilmez. Yine kimin üzerinde ramazan orucu kazası varken nafil oruç tutarsa, oruç kazalarını tutmadan nafil orucu kabul edilmez.”²⁵⁶

²⁵¹ İbn Hâcer el-Askalânî, c. 4, s. 189.

²⁵² Darimî, Savm, 34, (1747) c. 1, s. 350; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 2, s. 428-442; Tirmizî, 38, (738), c. 3, s. 115; İbn Mâce, 5, (1651), c. 1, s. 528.

²⁵³ Tirmizî, Savm, 38, (738), c. 3, s. 115.

²⁵⁴ Buhârî, Savm 40, c. 2, s. 239.

²⁵⁵ İbn Hâcer el-Askalânî, c. 4, s. 190.

²⁵⁶ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 3, s. 352; c. 2, s. 252; Suyûtî, c. 2, s. 161.

1.2.3.7. Kişinin Tutamadan Öldüğü Kefaret Orucu

İbn Abbas (r.a.) şöyle demiştir: “Bir kadın Peygamber’e (s.a.s.) gelerek: “Ya Resûlullah (s.a.s.)! Kız kardeşim, üzerinde aralıksız iki ay (kefaret) oruç borcu bulunduğu halde öldü, dedi. Efendimiz:

“Söyle bakayım, senin kız kardeşinin boynunda bir borcu bulunmuş olsaydı, sen o borcu ödeyecek miydin?” diye sordu. Kadın:

“Evet, ödeyecektim.” dedi. Efendimiz:

“O halde Allah’ın hakkı öncelikle ödenmesi gereken bir haktır.” buyurdu.”²⁵⁷

1.2.3.8. Ölünün Kaza Orucunu Velisinin Tutması

Üzerinde ramazana ait kaza orucu bulunduğu halde ölen kimse ile ilgili iki durum vardır.²⁵⁸

- 1- Vakit daraldığı, hastalık, sefer, oruç tutmaktan aciz olmak gibi özürler sebebiyle oruç tutma imkânını elde edemediği için hiçbir şey lazım gelmez. Bunların günahkâr olmaları da söz konusu değildir. Çünkü bu oruç, ölünceye kadar tutma imkânını elde edemediği bir farzdır. Dolayısıyla hacda olduğu gibi hükmü bedelsiz olarak düşmüştür. Bunun için hasta yahut yolcu kişi bu durumda ölürlerse tutmadıkları orucun kazası gerekmez.
- 2- Oruç borcu olan kişi oruçlarının kazasını yapma imkânını elde ettikten sonra ölmüşse velisi onun için oruç tutamaz. Yani fakihlerin çoğunluğuna göre ölünün kazası olan oruçları tutmak velisine vacip değildir. Şafîlilere göre, velisi oruç tutacak olsa, kavle-i cedide göre sahih değildir. Çünkü oruç halis bir beden ibadetidir. Şeriatın aslı ile farz olmuştur. Gerek hayatta, gerekse öldükten sonra bunda vekâlet ve niyabet caiz değildir. Namaz gibidir. Bir hadis-i şerifte de şöyle buyurulmuştur: “Hiçbir kimse başka bir kimse adına namaz kılamaz, oruç tutamaz. Fakat onun adına her güne karşılık bir müd (832 gr.) yiyecek fakirlere yedirir.”²⁵⁹ Hanbelîlere göre, velinin ölü adına oruç tutması

²⁵⁷ İbn Mâce, Siyam, 51, (1758) c. 1, s. 559; Ahmed b. Hanbel, Müsned, c. 1, s. 227; c. 5, s. 349-359.

²⁵⁸ Zuhaylî, c. 3, s. 207.

²⁵⁹ A.g.e, c. 1, s. 207.

müstehaptır. Çünkü bu durum ölünün kurtuluşunu sağlamak bakımından daha ihtiyatlı bir harekettir.²⁶⁰

Yukarıda geçen ‘ölünün kurtuluşunu sağlamak’ kısmından yola çıkarak, Hanbelilere ve Şafîîlerin eski kavlini esas almak suretiyle ölü yakınının kurtuluşunu isteyen veliye bu kurtuluş yolunun gösterilmesinde fayda vardır. Zira hiçbir veli ölmüş yakınının eksik bıraktığı oruçlarının cezasını çekmesini istemez.

Ömer Nasuhi Bilmen, *Büyük İslam İlmihali* adlı eserinde şöyle diyor: “Şafîîlere göre, ölü vasiyet etsin veya etmesin, onun geriye bıraktığı malın tümünden kazaya kalmış oruçlarının fidyesi verilir. Böyle bir ölü adına da velisi oruç tutabilir.”²⁶¹

Şeyh İbrahim Beycûrî (ö. 825/1422) ise şöyle diyor: “Bir özürden dolayı ramazan ayından üzerinde kalan kaza orucu olarak ölen kimse eğer hastalığının ölene kadar devam etmesi sebebiyle kazasını tutmaya imkân bulamamışsa bu kazadan dolayı ona bir günah yoktur ve fidyeyle tedarik de edilmez. Ancak özürsüz yere olup da kaza yapmaya imkân bulmadan ölürse onun yerine velisi, kaçırılan her bir gün için ölünün mirasından bir müd (832 gr.) yedirir. Bu İmamı Şafîî’nin kavli’i cedididir. Tercih edilen görüş, iyileşmesi ümit edilmeyen hasta eğer oruç tutmaktan aciz olurlarsa iftar eder ve her bir güne karşılık bir müd (832 gr.) yedirir. Ramazandan önce bu fidyeyi, acele edip vermek caiz değildir. Her günün fecrinden sonra vermek caizdir.”²⁶²

Hanbelî ve Şafîîlerin delili şu hadislerdir:

İbn Abbas’tan (r.a.) rivayet edildiğine göre Resûlullah (s.a.s.), ölen kız kardeşinin tutamadığı oruçlarının durumunu kendisine soran birisine şöyle buyurmuştur: “(Ramazan ayında tutmadığı oruçların kazası için) Kız kardeşinin yerine oruç tut.”²⁶³

Hiz. Aişe (r.a.) anlatıyor: Resûlullah (s.a.s.) buyurdular ki: “Kim üzerinde oruç borcu olduğu halde ölürse, velisi ona bedel oruç tutar.”²⁶⁴

²⁶⁰ A.g.e, c. 3, s. 207.

²⁶¹ Bilmen, s. 294.

²⁶² Beycûrî, c. 1, s. 571.

²⁶³ Suyûtî, c. 2, s. 160.

²⁶⁴ Buhârî, Savm, 42, c. 2, s. 239; Müslim, Siyam, 153, (1174), c. 1, s. 803; Ebû Davud, Savm 41, (2400), c. 2, s. 791, Eymân ve’n-Nüzur, 24, (3311), c. 3, s. 605, Ebû Davud, bunun adak orucu olduğunu söyler.

Buhârî'nin *Sahîh*'inde *Hasan* el-Basrî (ö. 110/728), Kuşmeyhenî' nin rivayetinde demiştir: “Ölünün yerine otuz kişi birer gün oruç tutarsa bu caizdir.”²⁶⁵

Bu otuz kişinin oruç tutmasından murat, ölünün üzerinde bir aylık oruç kazasının bulunmasındandır.²⁶⁶

İbn Abbas'tan (r.a.): Bir adam Peygamber'e (s.a.s.) geldi ve dedi ki: “Ya Resûlullah (s.a.s.) annem öldü ve bir aylık kaza orucu var. Ben onun yerine tutayım mı?” Peygamber (s.a.s.):

“Evet. Allah'ın borcu daha çok ödenmeye layıktır” buyurdu.²⁶⁷

Müslim'in rivayetinde Peygamber (s.a.s.), adama;

“Annenin üzerinde bir borç olsaydı onu öder miydin?” diye sordu. Adam:

“Evet” dedi. Resûlullah (s.a.s.):

“(O halde) Allah'ın borcu ödenmeye daha layıktır” cevabını verdi.²⁶⁸

İbn Abbas (r.a.) dedi ki: “Bir kişi, ramazan ayında hastalanıp oruç tutamadan ölürse, onun yerine yedirilsin (fidyesi verilsin). Orucunun kaza edilmesine gerek yoktur. Eğer üzerinde adak orucu varsa, velisi onun yerine kaza etsin.”²⁶⁹

Büreyde b. Husayb (r.a.) şunu nakletmiştir: “Bir kadın Resûlullah'a (s.a.s.) gelerek: ‘Ya Resûlullah! (s.a.s.) Annem üzerinde oruç borcu olduğu halde öldü. Ben ona bedel olarak oruç tutayım mı?’ diye sordu. Efendimiz (s.a.s.): ‘Evet’ buyurdu.”²⁷⁰

Ebû Hanife Mâlik, el-Leys, Evzâî, Süfyan es-Sevrî (ö. 161/778) ve yeni kavlinde Şafîî: “Ölü yerine oruç tutulmaz” demişlerdir. Ebû Hanife ve arkadaşlarına göre, tutamadığı ramazan orucunu kaza etmeye muktedir olduğu halde kaza etmeden ölen kişi, fidye çıkarılmasını vasiyet etmişse, tutamadığı her gün için bir fitre miktarı yakınları tarafından çıkarılır. Bunların delili şu ve benzeri hadislerdir: “Hiç kimse hiç kimsenin yerine namaz kılamaz ve hiç kimse, kimse yerine oruç tutamaz.” Hadis âlimleri, üzerinde ramazan, adak ve kefaret gibi oruç borcu olduğu halde kaza etmeden ölen kimsenin yakınları onun yerine oruç tutabilirler, demişlerdir. Ebu Sevr, Tavus, el-

²⁶⁵ Buhârî, Savm, 42, c. 2, s. 239; Müslim, Siyam, 27, (153/1147), c. 1, s. 803.

²⁶⁶ İbn Hâcer el-Askalânî, c. 4, s. 193.

²⁶⁷ Buhârî, Savm 42, c. 2, s. 239; Ebu Davud, Eymân ve'n-Nüzur, 24, (3307)-(3309), c. 3, s. 601.

²⁶⁸ Müslim, Siyam, 27, (155/1148), c. 1, s. 804.

²⁶⁹ Ebu Davud, Savm, 41, (2401), c. 2 s. 792.

²⁷⁰ İbn Mâce, Siyam, 51, (1759), c. 1, s. 559.

Hasanü'l-Basrî, Zührî, Katâde, Hammâd ve eski kavlinde Şafî böyle hükmedenlerdirler. Nevevi, Müslim'in şerhinde: "Biz bu kavlin sahih ve seçkin olduğuna inanıyoruz." Fıkıh ve hadis ilimlerini iyi bilen muhakkik arkadaşlarımız bu kavli sahih, sarih ve sıhhatli bulmuşlardır. Çünkü bu kavli teyit eden apaçık ve sahih hadisler kuvvetlidir, demişlerdir.²⁷¹

Bunların delilleri, Hz. Aişe'den (r.a.) merfû olarak gelen şu hadistir: "Üzerinde oruç borcu olduğu halde ölen kimsenin velisi (yâni yakını) onun yerine oruç tutabilir."²⁷²

1.2.3.9. Daha Hayırlı Bir Şey İçin Yeminini Bozup Kefaret Ödemek

Ebû Hüreyre (r.a.) anlatıyor: "Adamın biri hava iyice kararınca kadar Peygamber'in (s.a.s.) yanında kaldı. Sonra evine dönünce çocuklarının uyuduğunu gördü. Eşi ona yemek getirince çocukları(yla yiyemediği) için yemek yememeye yemin içti. Sonra (açlığa dayanamayıp) yemeğe başladı. Daha sonra Resûlullah'a (s.a.s.) gelip durumu anlattı. Resûlullah (s.a.s.) ona şöyle buyurdu: "Kim bir şeyi (yapmayacağına dair) yemin ettikten sonra daha hayırlı şeyle karşılaşır o şeyi yapsın. Daha sonra yemininin kefareti versin."²⁷³

Genel Değerlendirme

Ramazan ayını oruçla geçirmek her akıllı başında olan Müslümana farz olduğu bilinmektedir. Fakat farz oruç, sadece bu ayla sınırlı değildir. Herhangi bir sebepten ramazan ayında tutulamayan farz orucu, onun yerine bilahare kaza etmek yani ifa etmek farzdır.²⁷⁴ Aynı şekilde adetten dolayı bir kadının ramazan ayından sonra orucunu kaza etmesi farzdır.²⁷⁵ Orucu kaza etmenin belli bir vakti yoktur. Bayram ve teşrik günleri hariç yıl içinde herhangi bir vakitte tutulabilir ve peşpeşe tutma zorunluluğu yoktur. Özürsüz bir şekilde kazaları ertelemek doğru değildir.

Çalışmamızın bu kısmında görüldüğü üzere, vacip oruçlar üç ana başlık altında toplanmıştır. Bunlar kefaret oruçları, adak orucu ve vacip kaza oruçlarıdır.

²⁷¹ Hatipoğlu, c. 5, s. 23.

²⁷² Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 6, s. 69; Hatipoğlu, c. 5, s. 23.

²⁷³ Müslim, *Eyman*, 11, (1650), c. 2, s. 1271.

²⁷⁴ Zuhaylî, c. 3, s. 205.

²⁷⁵ Tirmizî, bu hadisin hasen olduğunu söyler. Muâzet'den de şöyle bir rivayet gelmiştir: Âlimler bununla amel etmiş ve hiç ihtilaf etmemişlerdir. Bkz. Tirmizî, *Savm*, 67,(787), c.3, s.154; İbn Mâce, *Siyam*, 13, (1670), c. 1, s. 134.

Sahabîlerden birisi ramazan orucunu bozdu ve bunu Peygamber'e (s.a.s.) ne yapması gerektiğini sordu. Peygamber (s.a.s.) de kefareti ödemesini söyledi. Bu kefareti, yine bozulan orucun cinsinden olan bir kefarettir ve bir günlük kazası hariç 60 gün oruç tutmaktır.²⁷⁶ O sahabe, özel durumundan dolayı tutmaktan muaf olsa da kasten bozulan ramazan orucuna kefareti vaciptir. Kefaretler; ramazan orucunu kasıtlı bozma kefareti, zihâr kefareti, hataen veya kasten adam öldürme kefareti, hacda ihramlıyken tıraş olma kefareti ve yemin kefaretlere dir.

İbadet içerikli olan her amel adandığı zaman onu yerine getirmek vaciptir. Adanan oruç da bunun gibidir. Adanan orucu tutmak vaciptir. Günah içerikli adaklar yerine getirilmez.²⁷⁷

Nafîle niyetiyle başlanan bir orucu herhangi bir sebepten dolayı bozan kişiye o orucu kaza etmek vaciptir.²⁷⁸ Resûlullah (s.a.s.), ölen bir kişinin adak, kefareti ve kaza gibi tutması gereken oruçları varsa bunu velisinin tutabileceğini söylemiştir.²⁷⁹ Daha hayırlı bir durumla karşılaştığı zaman, yemini bozup kefareti ödemek daha isabetli görülmüştür.²⁸⁰

²⁷⁶ Buhârî, Savm, 29-31, c. 2, s. 235, Hibe, 20, c. 3, s. 137, Nafakat, 13, c. 6, s. 194, Edeb, 68-95, c. 7, s. 94-111, Keffaretu'l-Eymân, 2-3-4, c. 7, s. 236, Hudût, 26, c. 8, s. 23; Müslim, Siyam, 81, (1111), c. 1, s. 781; Mâlik, *Muvatta*, Siyam, 28, c. 1, s. 296-297; Ebû Davud, Savm, 37, (2390, 2391, 2392, 2393), c. 2, s. 783; Ebû İsa'ya göre hasen ve sahih bir hadistir. Bkz. Tirmizi, Savm, 28, (724) c. 3, s. 102.

²⁷⁷ Bilmen, s. 317.

²⁷⁸ Muvattâ, Siyam, 18, 50, (1306), c. 1, s. 306; Ebû Davud, Savm, 73, (2457), c. 2, s. 826; Tirmizî, Savm, 36, (735), c. 3, s. 112.

²⁷⁹ Buhârî, Savm 42, c. 2, s. 239; Müslim, Siyam, 156, (1146), c. 1, s. 802; Ebu Davud, Eyman, 24, (3307, 3308), c. 3, s. 603; Tirmizî, Savm, 22, (716), c. 3, s. 95; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 1, s. 227-258.

²⁸⁰ Müslim, Eyman, 11, (1650), c. 2, s. 1271.

2.BÖLÜM

RESÛLULLAH'IN (S.A.S.) TUTTUĞU VE TAVSİYE ETTİĞİ ORUÇLAR

2.1. ŞEVVÂL ORUCU

2.1.1. Şevvâlin Tanımı

Sözlükte, “Yukarı kalkmak, yükseltmek; kaldırmak” anlamlarındaki şevl kökünden türeyen “şevvâl” kelimesi, kamerî yılın ramazandan sonra ve zilkadeden önce gelen onuncu ayın adıdır. Bu ayın İslam’dan önceki Arab-ı baide (Âd ve Semûd) döneminde “dâbir”, Arab-ı âribe döneminde “vâğl” (vağl) diye adlandırıldığı nakledilmektedir. “Şevvâl” adı Arab-ı müsta’ribe devrinde kullanılmaya başlanmış ve İslamiyet’ten sonra da kullanımını devam etmiştir. Şevvâl kelimesinin onuncu aya ad olması değişik şekillerde açıklanmıştır. Araplar kamerî ayların eski adlarını değiştirirken bu ay yaz mevsiminde havanın sıcak olduğu bir döneme rastladığı için bu adın verildiği rivayet edilmektedir.²⁸¹

Araplar şevvâl ayını uğursuz kabul ettiklerinden bu ayda nikâh kıymazlardı. Resûl-i Ekrem (s.a.s.), Hz. Aişe (r.a.) ile şevvâl ayında evlenerek bu inancın yanlış olduğunu göstermiştir. Ramazan Bayramının birinci günü olan şevvâl ayının ilk gününde oruç tutmak haramdır. Hz. Peygamber’in (s.a.s.) “Ramazanı oruçla geçirip buna şevvâlden altı gün ilave eden kimse bütün yılı oruçlu geçirmiş gibi olur,” mealindeki hadisi²⁸² dikkate alınarak, müslümanlarca bu ayda altı gün oruç tutmanın müstehap olduğu kabul edilmiştir. Bu orucun, bayramın hemen ardından ara

²⁸¹ *İbni Abidîn*, c. 4, s. 369.

²⁸² Müslim, *Siyâm*, 39, (204/1164), c. 1, s. 822.

verilmeden tutulması daha faziletli olmakla birlikte aralıklarla tutulması da mümkündür. Şevvâl, aynı zamanda hac aylarının ilkidir.²⁸³ Şevvâlin altı gün orucunu aralıklı tutmak menduptur. Ama seçkin görüşe göre peşpeşe tutmak da mekruh değildir.²⁸⁴

2.1.2. Şevvâl Orucu Hakkında Hadisler

Tanımı yapılan bu ayda altı gün oruç tutmanın müstehap olduğuna dair Peygamber'in (s.a.s.) hadislerine bakalım:

Ebu Eyyûb el-Ensârî (r.a.) anlatıyor: “Resûlullah (s.a.s.) buyurdular ki: Kim ramazan orucunu tutar ve ona şevvâl ayından altı gün ilave ederse, sanki tüm yıl, oruç tutmuş gibi olur.”²⁸⁵

Bu hadis, ramazan orucundan sonra şevvâl ayında altı gün daha nafîle tutmayı teşvik etmektedir. Böylece, bir yıllık oruç tutmanın sevabı vâ'd edilmektedir. Şârihler bunun izahını şöyle yaparlar: “Cenabı Hak, Kur'an-ı Kerim'de her bir hayır ameli, on misliyle kabul edileceğini bildirmektedir.”²⁸⁶ Öyle ise ramazan ayında tutulan oruç on ay yerine geçer. Altı gün on misliyle altmış gün eder. Bu da iki ay demektir. Netice de ramazan ve altı günlük şevvâl orucu tam bir yıla denk gelmektedir.”²⁸⁷

Resûlullah'ın (s.a.s.) mevlâsı (yani azatlı kölesi) Sevbân'dan (r.a.) rivayet edildiğine göre, Resûlullah (s.a.s.) şöyle buyurdu: “Bir aylık (ramazan) orucu on aylık oruca bedeldir. Ve ondan sonra ki (şevvâl ayının) altı günlük orucu da iki aylık oruca bedeldir. İşte bunların toplamı bir senelik oruca denk gelmektedir.”²⁸⁸

Yine Sevbân'dan (r.a.) rivayet edilen başka bir hadiste, Resûlullah (s.a.s.) şöyle buyurmaktadır: “Ramazan Bayramı'ndan sonra altı gün oruç tutan, yıl orucu tutmuş

²⁸³ M. Yaşar Kamiloğlu, “Şevvâl,” *DİA*, c. 39, s. 34.

²⁸⁴ *İbni Abidîn*, c. 4, s. 369.

²⁸⁵ Müslim, *Siyam*, 39, (204/1164), c. 1, s. 822; Ebû Davud, *Savm*, 58, (2433), c. 2, s. 812; İbn Mâce, *Siyam*, 33, (1716) c. 1, s. 547; Darimî, *Savm*, 44, (1761) c. 1, s. 353; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 3, s. 344-324-308; Ebû İsa (Tirmizî), bu hadisin hasen ve sahih olduğunu ve bir toplumun şevvâl orucu tutmalarını müstehap görür. İbn Mübarek, bu hadisin hasen olduğunu ve (değer bakımından) her aydan üç gün oruç tutmak gibi olduğunu ve şevvâl ayının başında tutulmasının daha iyi olduğunu, ayrı ayrı günlerde tutmanın da caiz olduğunu söyler. Bkz. Tirmizî, *Savm*, 53, (759) c. 3, s. 132.

²⁸⁶ *Enâm*, 6/160.

²⁸⁷ *Canan*, c. 9, s. 471.

²⁸⁸ Darimî, *Savm*, 44, (1762), c. 1, s. 353; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 5, s. 280.

gibi olur. Zira (Ayet-i Kerîme’de:) “Kim bir hayır amelde bulunursa ona yaptığıının on misli ecir verilir.”²⁸⁹

Üsâme b. Zeyd (r.a.) haram aylarda oruç tutardı. Resûlullah (s.a.s.) kendisine: “Şevvâlde oruç tut!” buyurdular. O da bundan sonra haram aylarda orucu terk etti ve vefat edinceye kadar şevvâl ayında oruç tuttu.”²⁹⁰

Hasan Basrî’nin (ö. 110/728) yanında şevvâlin altı gününden bahsedildiği zaman şöyle derdi: “Vallahi Allah’ın bu aydaki oruca olan memnuniyeti, senenin hepsini oruçla geçirmenin memnuniyetinden daha fazladır”.²⁹¹

Senenin hepsini oruçla geçirme gibi bir sünnet yoktur. İlerde anlatılacağı üzere Hz. Âdem’in senenin hepsini oruçla geçirdiğine dair zayıf bir rivayet olsa da Hz. Muhammed’in (s.a.s.) yıl orucu tuttuğuna dair hiçbir rivayetin bulunmamasının yanında Abdullah b. Amr b. Âs’ın tutmasına da izin vermediği rivayet edilmektedir.²⁹²

Şevvâl ayının meşruiyetindeki hikmet şudur: Bu oruç, farz namazlara bağlı sünnetlere benzer. Sünnet namazlar, farz namazlarda ki bazı noksanlıkları tamir ettiği gibi, umulur ki şevvâl orucu da, ramazan orucundaki bazı kusurları onarır. Şafiîlere göre bayramın ikinci günü ve aralıksız olarak tutulması daha sevaptır. Şayet aralıklı veya şevvâlin diğer bölümlerinde tutulursa yine sünnet hâsıl olur. Ahmed’e (b. Hanbel) göre, fazilet yönünden aralıklı veya aralıksız tutulması fark etmez.²⁹³

Şevvâl orucu ve ileride anlatılacağı üzere “eyyâmü’l-bîyd” gibi sünnet oruçlar puanı yüksek oruçlardır. Yüce Allah (c.c.) şevvâl orucu ile bir senelik sevap, “eyyâmü’l-biyd” orucu ile de bir senelik sevap vererek senede iki senelik oruç sevabına nâil ediyor. Aslında bu durum, ömrün ve amelin bereketlenmesi demektir.

2.1.3. Şevvâl Orucuna Farklı Yaklaşımlar

Yahya (b. Yahya)’nın oğlu Ubeydullah’ın (ö. 278/891)²⁹⁴ rivayetine göre Mâlik şöyle diyordu: “Ramazandan sonra şevvâl orucu için hiçbir âlimin ve fakihin oruç tuttuğunu görmedim. Seleften de bana böyle bir bilgi gelmedi. Hatta bid’at olur

²⁸⁹ Zevaid’de bu hadisin, İbn Hibbân kendi sahihinde rivayet etmiştir. Sindî, bu hadisin sahih olduğunu söylemiş ve teyid eden şahit vardır, demiştir. Bkz. İbn Mâce Siyam, 33, (1715), c. 1, s. 547.

²⁹⁰ İbn Mâce, Siyam, 43, (1744), c. 1, s. 555.

²⁹¹ Tirmizî, Savm, 53, (759) c. 3, s. 132.

²⁹² Müslim, Siyam, 35, (181/1159), c. 1, s. 812; Ebû Davud, Savm, 53, (2427), c. 2, s. 809; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 2, s. 158-199-225.

²⁹³ Hatipoğlu, c. 4, s. 621.

²⁹⁴ İsmail Lütfi Çakan, *Hadis Edebiyatı*, 14. Baskı, İstanbul, İfav, 2014, s. 73.

korkusu ve bazı bilgisiz kişilerin ramazan ayına ilhak etmesi endişesiyle mekruh saymışlardır. Âlimlerden de böyle bir amel etme ruhsatı bulurlarsa (farzmiş gibi) amel ederler.”²⁹⁵

Aynı şekilde Ebû Hanife ye göre de bazı cahil insanlar, ramazana ekleyerek bid’at çıkarırlar endişesiyle şevvâl orucunu mekruh saymışlardır. İlim ve fıkıh ehlinden bazılarının bu sebeple şevvâl orucunu tutmadığını söyler. Lakin Hanefi ve Mâlikî fıkıhçılar, şevvâl orucunu aralıklı tutmayı mendûb saymışlar. Ebû Hanife ve Mâlik’in kerâhetini ise bayramın ikinci gününden başlayıp aralıksız tutmaya hamletmişlerdir.²⁹⁶

Bu konuda müçtehitlerin görüş ve tespitlerini şöyle maddeleştirebiliriz:

1- Hanefilere göre: Ebû Yusuf’a göre, altı günü üstüste tutmak mekruhsa da farklı günlerde tutmak mekruh değildir. Bununla beraber müteahhirin âlimlerin hemen hepsi bu altı günü üstüste veya ayrı ayrı tutmakta bir sakınca olmadığını belirtmişlerdir. Hanefiler bu konudaki hadisleri haber-i ahâd görüp istidlal etmemişler.

2- Şafiilere göre: Şevvâl ayında altı gün oruç tutmak sünnettir. Bunları üstüste tutmak daha faziletli ve sevaptır. Hatta bayramdan sonra üzerinde kaza veya adak orucu varsa, onları şevvâl ayında tutarsa, yine de bu sünnetin sevabını elde etmiş olur.

3- Hanbelilere göre: Şevvâ ayında altı gün oruç tutmak müstehaptır. Bunu üstüste tutmakta bir sakınca olmadığı gibi, ayrı ayrı da tutulabilir ve böylece her iyilik on misliyle karşılık göreceği dikkate alınarak senenin tamamının oruçlu geçirilmiş olduğu ortaya çıkar.

4- Malikîlere göre: İmam Mâlik ve İmam Ebû Hanife’ye göre, şevvâl ayından altı gün oruç tutmak mekruhtur. Ancak bu iki imamın bu konudaki görüşleri ağırlık kazanmamış ve müçtehitler tarafından tasvip edilmemiştir. Kuvvetli bir ihtimalle bu konudaki hadisler İmam Mâlik’e ulaşmamıştır. Ashab-ı Kiram’dan bazı kişilerin bu orucu tuttuğu rivayet yoluyla sabit olmuştur.²⁹⁷

²⁹⁵ Mâlik, *Muvattâ*, Siyam, 22, (20), c. 1, s. 311.

²⁹⁶ Hatipoğlu, c. 4, s. 621.

²⁹⁷ Yıldırım, c. 3, s. 637.

2.2. HARAM AYLARDA ORUÇ

2.2.1. Haram Ayların Tanımı

Hurum: Haramın çoğuludur. Yılın dört ayına “Haram Aylar” veya “Eşhur-i Hurum” denilir. Bu aylar, receb, zilkade, zilhicce ve muharrem aylarıdır. Son üç ay ardardadır. Zilkâde ayı, ramazandan sonra gelen şevval ayını izleyen aydır. Receb ayı ise ramazandan bir önceki ay olan şâ’bandan evvelki aydır. Bu aylara hürmet gösterildiği ve câhiliye devri ve İslamiyet’in ilk yıllarında bu aylarda savaş haram olduğu için bu isim verilmiştir. İlim ehlinin ekserisine göre, bu aylarda savaş yasaklığı nesh edilmiştir.²⁹⁸

Cahiliye devrinde Araplar arasında iç savaşlar eksik olmazdı. Yalnız haram aylarda savaş yapılmazdı. Bu aylarda panayırlar kurulur, şiir yarışmaları yapılır; Yahudiler, Hristiyan ve puta tapanlar dinlerini yayarlardı. Eğer bu barış aylarında savaş olursa, yasak çiğnendiği için adına “Ficâr Savaşı” denirdi. Peygamber’in (s.a.s.) yirmi yaşlarında iken, Kureyşlilerle Hevâzin kabilesi arasında yapılan Ficar savaşlarına katıldığı rivayet edilmektedir. Peygamber (s.a.s.) bu savaşta kimsenin kanını dökmemiş, yalnız atılan okları toplayıp amcalarına vermiştir.²⁹⁹

Haram aylar, Arapların Hz. İbrahim’den beri kullandıkları, kamerî aylardandır. Yani ayın hareketine göre düzenlenen takvimin aylarındandır. Hicret, İslam tarihinde bir dönüm noktası olduğu için hicretin yapıldığı ay olan muharrem ayı Hz. Ömer (r.a.) zamanında takvim başlangıcı (m. 622) olarak kabul edilmiştir. Böylece hicretin yapıldığı birinci yıl olmak üzere hicrî ve kamerî yıl anlayışı ortaya çıkmıştır. Muharrem ile başlayıp zilhicce ile sona eren hicrî-kamerî senenin ayları şunlardır: Muharrem, safer, rebûlevvel, rebûlâhir, cemâziye’l-evvel, cemâziye’l-âhir, receb, şa’bân, ramazan, şevvâl, zilkade ve zilhicce.³⁰⁰

Kur’ân-ı Kerim’de haram aylardan Tevbe süresinde bahsedilir: “Gökleri ve yeri yarattığı gündeki yazısına göre Allah’ın katında ayların sayısı on ikidir. Bunların dördü haram aylardır. İşte doğru din budur. O aylar içinde (konulmuş yasağı çiğneyerek) kendinize zulmetmeyin ve Allah’a ortak koşanlar nasıl sizinle topyekün savaşıyorlarsa siz de onlarla topyekün savaşın ve bilin ki Allah (günahlardan)

²⁹⁸ Hatiboğlu, c. 5, s. 5.

²⁹⁹ Halit Ünal, “Eşhuru’l-Hurum,” *Şamil İslam Ansiklopedisi*, b.y. İstanbul, 2000, c. 2, s. 291.

³⁰⁰ Halit Ünal, “Eşhuru’l-Hurum,” *Şamil İslam Ansiklopedisi*, c. 2, s. 291.

korunanlarla beraberdir. Haram ayları içinde savaşmak yasaklanmıştır. Bu ayda savaşmak için haram ayını başka bir aya ertelemek, küfürde daha ileri gitmektir. İnkâr edenler onunla saptırılır. O (haram ayını) bir yıl helâl sayarlar, bir yıl haram sayarlar ki, Allah'ın haram kıldığıнын sayısını çığneyip, Allah'ın haram kıldığını helal yapsınlar. Yaptıkları işin kötülüğü kendilerine süslü gösterildi Allah kâfirler toplumuna yol göstermez.”³⁰¹

2.2.2. Haram Aylarda Oruç Tutmanın Fazileti

Sahabe'den Mûcibet'ül-Bâhilî'nin babası veya amcası, Resûlullah'ın (s.a.s.) yanına geldi. Daha sonra (memleketine) döndü. Seneler sonra hali ve şekli bozulmuş olduğu halde Resûlullah'a (s.a.v.) geldi ve:

“Ya Resûlullah! (s.a.s.) beni tanımadınız mı” dedi. Peygamber (s.a.s.):

“Sen kimsin (tanımadım)” dedi

“Geçen sene sana gelen Bahili'yim!” dedi

“Seni değiştiren nedir? Oysa sen güzel görünümlü biriydin!”

“Sizden ayrıldığımdan beri gece hariç hiç yemek yemedim (hep oruç tuttum)” dedi. Resûlullah (s.a.s.):

“Nefsine niçin azap ettin” buyurdu ve devam etti:

“Sabır ayı (olan ramazanda) ve her aydan bir gün oruç tut!”

“Buna güç yetirebilirim bana artır” dedi

“(Ayda) iki gün oruç tut,” dedi. O yine:

“Benim için artır,” dedi.

“(Ayda) üç gün oruç tut” buyurdu. O tekrar:

“Benim için artır” deyince Peygamber (s.a.s.) üç parmaklarıyla işaret edip: Resûlullah, (s.a.s.) haram aylarda (tutacağı orucun miktarını göstermek için) üç parmağını yumup açarak şunları anlattı: “Tut, terket. Tut, terket. Tut, terket.”³⁰²

Haram aylardan olan zilkâde ayına özel, oruç hakkında bir rivayet bulunmamaktadır. Zilkade ayı haram aylardan olması münasebetiyle isteyen istediği

³⁰¹ Tevbe, 9/36-37.

³⁰² Ebu Davud, Savm, 54, (2428) c. 2, s. 809; İbn Mâce, Siyam, 43, (1741) c. 1, s. 554.

kadar zilkade ayında oruç tutabilir. İlerde anlatılacağı üzere pazartesi perşembe orucu, eyyamu'l-biyd ve Hz. Davud'un oruçları da bu ayda tutulabilir.

2.3. ZİLHİCCENİN İLK ON GÜNÜ ORUCU

2.3.1. Zilhicce Ayının Tanımı

Hicrî ayların on ikincisi yani sonuncusu ve hürmetli aylar (eşhürü'l-hurum)'ın ikincisidir. Kaynaklardan anlaşıldığına göre içinde Kurban Bayramı'nın da bulunduğu zilhicce ayı, mübarek ayların en mühimleri arasında yer almaktadır.

Zilhiccenin sekizinci gününe “Terviye günü” dokuzuncu gününe “Arefe günü”; (onuncu gün olan) Kurban Bayramı gününe “Nahr günü”, ondan sonra ki üç güne de “Teşrik günleri” denilmiştir.

“Arefe günü” burada, Kurban Bayramı'ndan bir önceki gün anlamında değil, Arafat'ta vakfe gününü simgeleyen şer'î bir isimdir.

Hac süresinin 28. ayetinde geçen “eyyâm-ı ma'lûmât; belirli günler” ile Bakara süresinin 203. ayetinde geçen “Eyyâm-ı ma'dûdât; Sayılı günler (teşrik günleri)” İbn Abbas (r.a.) tarafından “zilhiccenin ilk on günü ve teşrik günleri” diye tefsir edilmiştir.³⁰³ Eyyâm-ı ma'lûmât'ın terviye ve Arefe günü olduğu, ‘eyyam-ı ma'dûdât'ın da teşrik günleri olduğuna dair rivayet bulunmaktadır.³⁰⁴

Haram aylarda işlenen günahın cezasının büyük olması gibi bu aylarda işlenen iyiliklerin mükâfatı da o derece büyüktür. Bu haram aylardan olan zilhiccenin özellikle ilk dokuz gününde hayır amele teşvik vardır. Bu hayır ameller arasında da oruca önem verilmektedir. Bu konuda rivâyetler vardır.

2.3.2. Zilhiccenin İlk On Günü

Hz. Hafsa (r.a.) şöyle anlatıyor:

Dört şey vardır ki, Resûlullah (s.a.s.) (yaşadığı müddetçe) onları hiç bırakmadı;

1- Aşûre orucu,

³⁰³ Ebû Davud, Savm, 61, (2438), c. 2, s. 815; İbn Mâce, Siyam, 39, (1727) c. 1, s. 550; Darimî, Savm, 52, (81-1780) c. 1, s. 357; Ahmed b. Hanbel, Müsned, c. 1, s. 224-227-258; Ebû İsa, İbn Abbas'ın (r.a.) bu hadisini hasen, sahih, garip olduğunu söyler. Bkz. Tirmizî, Savm, 52, (757) c. 3, s. 130.

³⁰⁴ Hüseyin Akgül, “Zülhicce,” *Şamil İslam Ansiklopedisi*, c. 8, s. 390.

- 2- (Zilhicceden) on gün oruç,
- 3- Her aydan üç gün oruç,
- 4- Sabah namazından önce iki rek'at namaz".³⁰⁵

Burada zilhiccenin on gününden maksat onuncu gününün de oruçlu olduğu anlamı çıkmıyor. Bilakis o gün Allah'ı zikir ile kurban kesip şükretmek ve bayram edip yeme günüdür. Oruç ise ondan önceki Arefe, terviye ve kalan günlerdir. Bu günlerde ibadet olarak oruç tutulabileceği gibi başka ibadetler de yapılabilir.

İbn Abbas (r.a.) anlatıyor: “Resûlullah (s.a.s.) şöyle buyurdu: “İçinde bulunduğumuz şu günler var ya (zilhiccenin ilk on gününü kasederek), Allah katında bu günlerdeki salih amelden Allah katında daha sevimli (salih amelin bulunacağı) başka günler yoktur” buyurdular. (Sahâbîler) dediler ki:

“Allah (c.c.) yolunda cihattan da mı daha sevimli” Resûlullah (s.a.s.) şöyle buyurdu:

“Allah (c.c.) yolunda cihattan da. Ancak bir kişi, canı ve malıyla Allah yolunda cihada çıkıp ta kendisine ait mal ve nefisten hiçbir şeyle geri dönmezse o müstesna. (işte onun ameli bu on günde ki amelden efdaldır)” buyurdu.”³⁰⁶

Huneyd b. Halid, hanımından, o da Resûlullah (s.a.s.) zevcelerinin birinden anlatıyor. “Resûlullah (s.a.s.) zilhicceden dokuz günle Aşûre günü oruç tutardı. Bir de her aydan üç gün, ayın ilk pazartesi ile perşembe günü oruç tutardı.”³⁰⁷

Allah-u Teâlâ şöyle buyuruyor:

“*Musa ile otuz gece (bana ibadet etmesi için) sözleştik ve buna on gece daha ekledik. Böylece Rabbinin tayin ettiği vakit, kırk gece olarak tamamlandı.*”³⁰⁸

Müfessirler, burada geçen on'u, zilhiccenin ilk on günü olarak açıklamışlardır. Sonra şunu anlatmışlardır: “Musa (a.s.), Allah ile konuşmasını bu on günlerde

³⁰⁵ Ahmed b.Hanbel, *Müsned*, c. 6, s. 687; Nesâî, *Siyam*, 83, (2414), c. 4, s. 220.

³⁰⁶ Ebû Davud, *Savm*, 61, (2438), c. 2, s. 815; İbn Mâce, *Siyam*, 39, (1727), c. 1, s. 550; Darimî, *Savm*, 52, (81-1780), c. 1, s. 357; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 1, s. 224-227-258; Ebû İsa, İbn Abbas'ın (r.a.) bu hadisini hasen, sahih, garip olduğunu söyler. Bkz. Tirmizî, *Savm*, 52, (757), c. 3, s. 130.

³⁰⁷ Ebu Davud, *Savm* 61, (2437), c. 2, s. 815; Nesâî, *Siyam*, 70, (2370), c. 4, s. 205-83, (2413), c. 4, s. 220.

³⁰⁸ Arâf, 7/142.

yapmıştır. Allah onu, bu on günlerde kurtarmış, zatına yakın kılmıştır. Ayrıca on emri ihtiva eden levhaları da Allah (c.c.) Hz. Musa'ya (a.s.) bu on günlerde yazmıştır.³⁰⁹

Zilhiccenin ilk on gününün fazileti konusunda Ebu'd-Derda (r.a.) der ki: "Zilhiccenin ilk on günü çok dua ediniz, çok istiğfar ediniz ve çokça sadaka veriniz. Çünkü ben Peygamber'in (s.a.s.) "Bu on günlerin sevabından mahrum kalanlara yazıklar olsun" dediğini işittim. Özellikle zilhiccenin dokuzuncu günü oruç tutmayı ihmal etmeyiniz. Çünkü bugünün orucunda hiç kimsenin sayamayacağı kadar çok hayır vardır."³¹⁰

Ebû Hüreyre (r.a.) de Peygamber'den (s.a.s.) şunu naklediyor: "Allah'ın yanında, içinde ibadet etmek için bu zilhiccenin (ilk) on gününden daha sevimli gün yoktur. Bugünlerde tutulan her bir oruç bir yıllık oruca muadildir-denktir ve her gecesinin kıyamı, kadir gecesinin kıyamına bedeldir."³¹¹ Tirmizî, bu hadisin garip olduğunu söyler.³¹²

Âlimlerden bazıları, bu on gün ile ramazan ayının son on gününden hangisinin daha efdâl olduğu hususunda ihtilaf etmişlerdir. Bazıları bu hadise dayanarak bugünlerin, ramazanın son on gününden daha faziletli olduğunu söylemişlerdir. Bazıları da ramazanın son on gününün bu günlerden daha faziletli olduğunu söylemişlerdir. Seçkin görüş bu on günün gündüzünün, ramazanın son on gününün gündüzünden daha faziletli olmasıdır. Çünkü bugünlerin içinde Arefe günü vardır. Gecelere gelince, ramazanın son on gecesini, bu günlerin gecelerinden efdaldır. Çünkü içlerinde Kadir gecesini vardır. Arefe günü yılın en faziletli günüdür. Kadir gecesini de yılın en faziletli gecesidir.³¹³

2.3.3. Hz. Aişe'nin (r.a.) Hadisinin Tahlili

Hz. Aişe (r.a.) şöyle demiştir:

"Ben Resûlullah'ı (s.a.s.) zilhiccenin on gününün orucunu tuttuğunu hiç görmedim."³¹⁴

³⁰⁹ Ebu'l-Leys Semerkandî, *Tenbihü'l Ğafilin*, Çev. Abdulkadir Akçiçek, Ankara, Bedir Yayınevi, t.y. s. 259.

³¹⁰ Semerkandî, s. 259.

³¹¹ İbn Mâce, *Siyam*, 39, (1728), c. 1, s. 551.

³¹² Tirmizî, *Savm*, 52,(758), c. 3, s. 131.

³¹³ Hatipoğlu, c. 4 s. 633.

³¹⁴ İbn Mâce, *Siyam*, 39, (1729), c. 1, s. 551.

Hız. Aişe'nin (r.a.) görmemiş olması, Peygamber'in (s.a.s.), bugünlerin orucunu tutmamış olduğunu gerektirmez. Ahmed, Nesâî ve Ebu Davud'un, Huneyde'nin (r.a.) hanımından rivayet ettikleri bir hadiste Peygamber'in (s.a.s.) muhterem hanımlarından bazıları, Peygamber'in (s.a.s.) zilhicce ayının ilk dokuz günü orucunu, Aşûre orucunu ve her aydan üç gün oruç tuttuğunu rivayet edenin sözü, Resûlullah'ın (s.a.s.) oruç tuttuğunu görmediğini rivayet edenin sözüne takdim edilir, demişlerdir. Şöyle de söylenebilir: Peygamber (s.a.s.) bazen bu günlerin orucunu tutardı. Bazen de tutmazdı. Fakat her hanımı ancak bildiği durumdan haber vermiştir.³¹⁵

2.4. AREFE ORUCU

2.4.1. Arefe Gününün Tanımı

Arefe, haccın en önemli farzı olan vakfenin yapıldığı yerin (Arafat dağının) diğer adıdır. Vakfe, Kurban Bayramının bir gün öncesi olan zilhicce ayının dokuzuncu günü burada yapıldığından bu güne yevm-ü arefe (arefe günü) veya Türkçede kısaca arefe denilmiştir.³¹⁶

Arefe Günü, haccın temel rüknü olan vakfenin o gün yapılması sebebiyle büyük önem taşımaktadır. Bugünün önemine binaen, faziletli ve makbul duanın, o gün yapılan dua olduğuna dair hadisler bulunmaktadır.³¹⁷

2.4.2. Arefe Orucunun Fazileti

Katâde b. Numan anlatıyor: Resûlullah'ın (s.a.s.) şöyle buyurduğunu işittim: "Arefe günü oruç tutan kimsenin gelecek bir yıl ile geçmiş bir yıllık (küçük) günahları mağfîret olunur."³¹⁸ Başka bir rivayette, Peygamber (s.a.s.) arefe günü orucu hakkında şöyle buyurdu: "Arefe gününün orucu iki yıllık oruca bedeldir ve aşûre gününün orucu ise bir yıllık oruca bedeldir."³¹⁹ "Arefe günü tutulan orucun, geçen

³¹⁵ Hatipoğlu, c. 4, s. 633.

³¹⁶ M. Özgü Aras, "Arefe," *DİA*, c. 3, s. 351.

³¹⁷ M. Özgü Aras, "Arefe," *DİA*, c. 3, s. 351.

³¹⁸ İbn Mâce, *Siyam*, 40, (1731), c. 1, s. 551; Müslim, *Siyam*, 196, (1162), c. 1, s. 818; Ebû Davud; *Savm*, 53, (2425), c. 2, s. 807; Suyûtî, c. 2, s. 178.

³¹⁹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 5, s. 297-307; Suyûtî c. 2, s. 171.

yılın ve gelecek yılın günahlarına kefaret olacağına Allah'ın rahmetinden ümit ediyorum.”³²⁰

Tirmizî buna hasen hadis der. Âlimler Arafat'ta olma dışında arefe orucunu müstehap görürler.³²¹

Ebu Katâde'den (r.a.) gelen bu üç hadis bazı ince farklarla hemen hemen aynı şeyleri anlatıyor. Âlimler bunun üzerinde şu görüşleri ileri sürmüşlerdir:

- 1- Nevevî'nin kaydettiğine göre âlimler, burada “Arefe orucu ile affi ümit edilen günahların seğâir (küçük günahlar) olduğunu belirtmiştir. Kişinin seğairi yoksa kebâirinin hafifletileceği umulur. Kebâiri de yoksa derecesi yükseltilir,” demişlerdir.
- 2- Hadis şöyle bir soruya açıktır. “Kişinin gelecek (seneye ait) şimdilik bir günahı yokken, bu oruç ona nasıl kefaret olabilir?” Bu soruya şöyle bir cevap verilmiştir: “Bunun manası: ‘Kişiyi gelecek yıl Allah günahlardan korur,’ demektir. Şu da söylenmiştir. ‘Yeni sene gelince günah işlerse geçmiş senenin kefareti kadar sevap ve rahmet verilir’ demektir.”³²²

Bazı âlimlere göre Katâde hadisiyle, ‘arefe günü orucuyla geçmiş bir senelik günahların bağışlanmasını Allah'tan ümit ederim’ ve ‘Allah'ın o gün oruç tutanı gelecek yıl günahattan koruyacağını umarım’ buyurulmak istenmiştir. Arefe günü orucuyla bağışlanacak günahlar, ilim ehlinin ekserisinin dediği gibi, küçük günahlardır. Büyük günahlar ise ya ciddi tövbe ile bağışlanır veya Allah'ın lütfu ile bağışlanır. Arefe günü orucunu tutanın küçük günahları yok da büyük günahları varsa, onlar hafifletilir. Ya da dereceleri yükseltilir. Bazı âlimler, hadisin zahirini eses olarak: büyük, küçük tüm günahlar bağışlanır, demişlerdir.³²³

Konuyla ilgili İbn Abbas'tan (r.a.) gelen rivayet şöyledir: “Terviye günü (arefe gününden bir gün önce) oruç tutmak bir yılın günahlarına kefarettir. Arefe günü oruç tutmak ise iki yılın günahlarına kefarettir.”³²⁴

³²⁰ Müslim, Siyam, (196/1162), c. 1, s. 818; İbn Mâce, Siyam, 40, (1730), c. 1, s. 551; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 5, s. 297-308; Tirmizî, bu hadis için hasen hadis der. Bkz. Tirmizî, Savm, 46, (749), c. 3, s. 124.

³²¹ Tirmizî, Savm, 46, (749), c. 3, s. 124.

³²² Canan, c. 9, s. 474.

³²³ Hatipoğlu, c. 4, s. 635

³²⁴ Ebu's-Şeyh, *Sevab* ' da ve İbnü'n-Neccâr, İbn Abbas'tan zayıf olarak rivayet ettiler. Elbânî, *Daifu'l-Cami* ' de (3501) zayıf hükmü vermiştir. Bkz. Suyûtî, c. 2, s. 171.

Hız. Aişe'den (r.a.) gelen rivayet de: "Arefe günü tutulan oruç, bin günlük (nafîle) oruca eşittir" şeklindedir.³²⁵

İbn Ömer'den (r.a.) gelen arefe orucunun fazileti hakkındaki rivayet, "arefe günü oruç tutmak, biri geçmiş biri de gelecekteki olmak üzere iki yıl oruca eşit tutuldu" şeklinde ifade edilmektedir.³²⁶

2.4.3. Arafat'ta Arefe Orucu

Arefe günü oruçlu olmak bu kadar kazançlı bir sünnet iken, Arafat'ta arefe orucu tutmamak sünnettir. Çünkü hacc demek meşakkat demektir. O sıcak ve yorgunluk gününde oruçlu olmak kişilere bitkinlik ve gevşeklik verebilir. Dua ve niyaza mecal bırakmayabilir. O sebeple ümmete zorluk olmaması bakımından Peygamber (s.a.s.) oruç tutmamıştır ve tutulmasını istememiştir. O gün oruç tutmak mekruh sayılmıştır. Buna dair hadisler şöyledir:

İbn Abbas'ın (r.a.) mevlası Umeyr (r.a.), Ümmü'l Fadl'dan (r.a.) şunu duyduğunu söyledi. "Sahabeden bazıları Resûlullah'ın (s.a.s.) arefe günü oruçlu olup olmadığı hakkında şüpheye düştüler. Biz de bu esnada Arafat'ta Resûlullah (s.a.s.) ile beraberdik. Tahtadan yapılan bir kap içinde O'na süt gönderdiler. O (s.a.s.) kendisine sunulan sütü içti."³²⁷

Bu hadis, başka bir yerde de şöyle gelmiştir: Ümmül'l-Fadl bint Hars'tan (r.a.) rivayet edildiğine göre: İnsanlar, Peygamber'in (s.a.s.) arefe günü oruçlu olup olmadığı hakkında ihtilafa düştüler. Bazıları "O oruçludur," dediler. Bazıları "O oruçlu değildir," dediler. (Bunu öğrenmek için) ona bir bardak süt gönderdiler. Resulûllah (s.a.s.) devesinin üzerindeydi. Ona verilen sütü içti. Sahabe bu şekilde onun oruçlu olmadığını öğrendiler. Benzer bir rivayet de Meymune (r.a.) annemizden de gelmiştir.³²⁸

³²⁵ İbn Hibbân ve Beyhakî, *Şuabu'l-İman'* da 3/357 (3764), Hz. Aişe'den zayıf olarak rivayet ettiler. Elbânî, *Daifu'l-Cami' de* (3523) zayıf hükmü vermiştir. Bkz. Suyûtî, *El-Cami'us-Sağir* c. 2, s. 175.

³²⁶ Darekutnî, *el-Efrâd'* da; İbn Merdûye ve Hâkim, İbn Ömer'den sahih olarak rivayet ettiler. Elbânî, *Daifu'l-Cami' de* (3692) zayıf hükmü vermiştir. Bkz. Suyûtî, *El-Cami'us-Sağir*, c. 2, s. 176.

³²⁷ Müslim, *Siyam*, 18, (111/1123), c. 1, s. 791; Ebû Davud, *Savm*, 63, (2441), c. 2, s. 817; Tirmizî, İbn Abbas'ın(r.a.) bu hadisinin hasen ve sahih olduğunu söyler. Bkz. Tirmizî, *Savm*, 47, (750), c. 3, s. 124.

³²⁸ Buhârî, *Savm*, 65, c. 2, s. 249; Müslim, *Siyam*, 18, (110/1123), c. 1, s. 791; Ebû Davud, *Savm*, 63 (2441), c. 2, s. 791; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 1, s. 344; c. 6, s. 339-340.

İkrime (r.a.) şöyle denilmiştir: “ Ben Ebû Hüreyre’nin (r.a.) evine girdim ve Arafat dağında arefe günü oruç tutmanın hükmünü sordum. Dedi ki: “Resûlullah (s.a.s.) Arafat’ta arefe günü oruç tutmayı yasakladı.”³²⁹ Konuyla ilgili Ukbe b. Amr’dan (r.a.) gelen rivayet de şöyledir: Resûlullah (s.a.s.) şöyle buyurdu: “Arefe ve teşrik günleri biz Müslümanların bayramıdır. Bugünler yeme ve içme günleridir.”³³⁰

O gün yani arefe günü orucun tutulmaması ve “bugünler yeme içme günleridir,” buyurmasının sebebi hikmeti şu olsa gerektir: Bayram günü insanların bir araya toplandığı gibi Arafat’takiler de orada toplanmış olduğu için onlara bir nevi bayram olmuştur. Bu toplanma ve oruç nehvi, dışarıda kalanlara değil sadece Arafat’ta bulunanlara tahsis edilmiştir. Malumdur ki, o günün orada hac için bulunan topluma bayram olmasının sebebi, muhtemelen Arafat’ta “Belirli sınır içinde” toplanmış oldukları içindir.³³¹

2.4.4. Resûlullah’ın (s.a.s.) Arafat’ta Oruç Tutma Nehyinin Tahlili

İbn Ömer (r.a.) şöyle diyordu: “Peygamber (s.a.s.) ile beraber haccettim. (Arefe günü) oruç tutmadı. Ebu Bekir (r.a.) ile haccettim, oruç tutmadı. Ömer’le (r.a.) haccettim, oruç tutmadı. Osman’la (r.a.) haccettim, oruç tutmadı. Ben de tutmam, tutmayı ne emreder ne de nehyederim. Âlimlerin çoğu bununla amel ederler ve Arafat’ta kişinin daha iyi dua etmeye takat getirmesi için yemeyi müstehap görürler. Bazı âlimler ise Arafat’ta arefe günü oruç tuttular.”³³²

Arafat’ta arefe günü oruç tutmayanlar için bu hadis delildir: Ebû Hüreyre (r.a.) anlatıyor: “Resûlullah (s.a.s.) arefe günü Arafat’ta oruç tutmayı yasakladı.”³³³

³²⁹ İbn Mâce, Siyam, 40, (1732), c. 1, s. 551.

³³⁰ Darimî, Savm, 47, (1771), c. 1, s. 355.

³³¹ İbni Ebi Şeybe Musannef 3/96 da buna “Arafat dışında Arefe günü oruç için söylenenler” adı altında bir bab açıp, Ebu Katade, Hz. Aişe, Sehl b. Sa’d, Kasım, İbrahim Nehai, Hasan-ı Basri’den bunları hem hadis, hem asar hem de görüş olarak nakleder. Hem bu görüş Hanefi mezhebinin görüşü olup Tahavî “Arefe günü orucu babı” ile bu hadislerin müsbet ve menfilerini sayar ve men’in vakfe mahallindekilere ait olduğunu, yoksa Hz. Ebu Hüreyre’nin hadisinde ki men’in genel bir ifade taşıyıp sebebinin bayram olarak belirtildiğini orada bulunmayanların bunu Ömer (r.a.), Ebu Katade (r.a.) ve İbni Ömer (r.a.)’ların da naklettiği âsar ve ahbar ile teşvik edildiğini anlatır. Sonra da: “Arafat’ta tutulması, çok yorgun düşecekleri içindir. Bu da Ebu Hanife, Ebu Yusuf ve Muhammed’in görüşüdür” diye sözünü bitirir. Bkz. İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zadu’l-Meâd fi Hedyi Hayru’l-İbâd*, Terc. ve Tahkik. Muzaffer Can, İstanbul, Cataş Yayınları, 1990, c. 2, s. 660.

³³² Tirmizî, Savm, 47, (750) c.3, s. 125; Darimî, Savm, 47, (1772), c. 1, s. 355; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 2, s. 114-47-50-73.

³³³ Ebû Davud, Savm, 63, (2440), c. 2, s. 816; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 2, s. 304-446.

Hattâbî (ö. 388/998), “Bu nehyin vücûb ifade eden bir yasaklama olmayıp istihbâb ifade eden yani uyulması müstehab olan bir yasaklama olduğunu” söyler. “Çünkü Peygamber (s.a.s.) ihramlı kimseyi bundan nehyetti, tâ ki oruç sebebiyle zayıf düşüp bu mübarek makamda dua ve tazarrudan geri kalmasın” der.³³⁴

Efendimizin Arafat'ta oruç tutmamasının çok hikmeti olduğu anlatılır. Bunlardan birisi; Oruç tutmamak dua etmeye daha kuvvet kazandırır. İkincisi, seferde farz orucu bile tutmamak daha efdal iken nafîle tutmamak haydi haydi efdal olur. Üçüncüsü ise Efendimizin yediği o gün cuma idi. Efendimiz tek cuma günü orucunu yasaklamıştı. Bu yasağını cuma da oruç tahsis yasağını te'kid için, her ne kadar yasak cuma değil arefe için de olsa orucu yediğini insanlara göstermek istedi.³³⁵

Kasım b. Muhammed (Rahimehullah) anlatıyor: “Hz. Aişe (r.a.) arefe günü oruç tutardı. Ben arefe akşamı imamın (Hac Emîri'nin Müzdelife'ye gitmek üzere) hareket ettiği sırada Hz. Aişe'nin (r.a.) yerinde kalarak, halkla kendi arasında bir boşluk açılana kadar bekleyip sonra içecek bir şeyler isteyerek iftar yaptığını gördüm.”³³⁶

Bu rivayet Hz. Aişe'nin (r.a.) Arafat vakfesi sırasında oruç tuttuğunu göstermektedir. Bu da, her şeye rağmen o gün kendinde oruç tutma takati bulanlar isterlerse oruç tutabilirler demektir. Eğer Peygamber'in (s.a.s.) nehyi mutlak olsaydı, Hz. Aişe (r.a.) o gün orada oruç tutmazdı.

Arefe Günü hacının oruç tutması, Arafat'ta vakfeye ve dualara mani olmamak şartıyla menduptur. Oruç tutmak zayıf düşürürse, tutması mekruh olur. Bayram ve teşrik günlerinde oruç tutmak ise tahrîmen mekruhtur.³³⁷

2.4.5. Hadisler Işığında Müçtehitlerin Görüşleri ve Çıkarılan Hükümler

1- Hanefilere göre: Zilhicce'nin ilk dokuz gününde oruç tutmak müstehaptır. Hac ibadetini yapmakta olanlar için arefe günü oruç tutmak mekruhtur.

³³⁴ Canan, c. 9, s. 487.

³³⁵ Cevziyye, c. 2, s. 660.

³³⁶ *Muvattâ*, Hac, 43, (133), c. 1, s. 375.

³³⁷ *İbni Abidin*, c. 4, s. 240.

2- Şafîlere göre: Arefe günü oruç tutmak sünnettir. Ancak yolculuk halinde olanla hac ibadetini yerine getirmekte olan kimseye sünnet değildir. Yalnız, hacı mukim olur ve oruç tutması bünyesini zayıflatmayacağına inanırsa tutabilir.

3- Hanbelilere göre: Arefe günü oruç tutmak müstehaptır. Aynı zamanda zilhiccenin ilk on gününü de ibadetle geçirmek müstehaptır. Ancak vakfe için Arafat'ta bulunan hacıya müstehap değildir. Zira oruç tuttuğu takdirde yeterince duada bulunmaya takat getirmeyebilir. Resûlullah'ın (s.a.s.) haccederken arefe günü oruç tutmadığı sahih rivayetlerle sabit olmuştur.

4- Malikilere göre: Arefe günü oruç tutmak menduptur. Ancak hac ibadetini yapmakta olan kimseye, terviye günü oruç tutmak mekruh olduğu gibi, bu günde mekruhtur.

2.5. MUHARREM AYI ORUCU

2.5.1. Muharrem Ayının Tanımı

Muharrem, hicrî yılın ilk ayıdır. Sözlük anlamı, “haram kılınan, yasaklanan, kutsal olan, saygı duyulan” anlamlarını içeren muharrem, aynı zamanda savaşmanın haram kabul edildiği dört aydan birinin adıdır. Bu ayın İslam'dan öncesi Arab-ı bâide (Âd ve Semûd) veya Arab-ı âribe döneminde” mü'temir” ve “mûcib” diye adlandırıldığı rivayet edilir. İslam'dan önce muharrem ayına “saferu'l-evvel” denilirdi.³³⁸

Kur'an-ı Kerim'de muharrem kelimesi ay ismi olarak geçmemekle birlikte saldırıya uğrama durumu hariç savaşın haram olduğu aylardan söz edilerek bu aylara saygı gösterilmesi emredilmiştir.³³⁹ Resûl-i Ekrem (s.a.s.) haram ayları zilkade, zilhicce, muharrem ve receb olarak açıklamıştır.³⁴⁰ Resûl-i Ekrem (s.a.s.), muharrem ayını “Allah'ın ayı” olarak nitelendirip ramazandan sonraki en faziletli orucun bu ayda tutulan oruç olduğunu ifade etmiştir.³⁴¹

³³⁸ M. Kamil Yaşaroğlu, “Muharrem,” *DİA*, c. 31, s. 5.

³³⁹ Bakara, 2/191,194; 217; Maide, 5/2,97; Tevbe, 9/5,36.

³⁴⁰ Buhârî, Meğazî, 77,c. 5, s. 127, Tevhid, 24, c. 8, s. 179; Müslim, Kasâme, 9, 29, c. 2, s. 1305.

³⁴¹ Müslim, Siyam, 38, (202-203/1163), c. 1, s. 821; Ebû Davud, Savm, 55, (2429), c. 2, s. 811; Nesâî, Salat, 6, (1612), c. 3, s. 207; Darimî, Savm, 45, (1764), c. 1, s. 364; İbn Mâce, Siyam, 43, (1742), c. 1, s. 554; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 2, s. 303-329-342-344-535; Suyûtî, c. 2, s. 167; Ebu isa'ya

Dokuz veya on birinci günlerini katmadan, yalnız muharrem'in onuncu günü oruç tutmak mekruhtur. Çünkü bu durum, Yahudilere benzemek olur. Yalnız cumartesi günü oruç tutmak da Yahudilere benzemektir. Bu illet tahrîmen mekrûhu ifade eder. Yalnız başına yani bir önceki veya bir sonraki günle tutulduğu zaman mekruh olmaktan çıkar. Çünkü hassâten o gün oruç tutmak, Ehl-i Kitap'a benzediği için mekruhtur. İleride anlatılacağı üzere cumartesi ile birlikte pazar günü de oruç tutmakta kerahet yoktur. Çünkü bu iki günün her biri, Ehl-i Kitap'tan bir grubun saygı gösterdiği gündür. Binaenaleyh haftada tek gün olarak her ikisinde oruç tutmakla bir gruba benzemek vardır. Ama peşpeşe her iki günde oruç tutmakta benzeme yoktur. Çünkü hiçbir grup iki güne beraber saygı göstermez.³⁴²

2.5.2. Muharrem Ayında Oruç Tutmanın Faziletine Dair Hadisler

أَفْضَلُ الصِّيَامِ بَعْدَ شَهْرِ رَمَضَانَ شَهْرُ اللَّهِ الْمُحَرَّمِ

“Ramazan ayından sonra en faziletli oruç, muharrem ayında tutulan oruçtur.”³⁴³

Muharrem ayı, hicrî senenin başlangıcıdır. Böyle bir seneyi hayırlı bir temele dayamak daha sevimli olur ve bereketinin devamı daha fazla ümit edilir. Nitekim Peygamber (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: “Haram aylardan herhangi birisinin bir gününü oruçla geçirmek, başka bir ayın otuz gününü oruçla geçirmekten daha efdal ve üstündür. Ayrıca ramazan ayının bir gününün orucu, haram ayların otuz gününün orucundan daha efdaldır.”³⁴⁴

Ebû Hüreyre'den (r.a.) rivayet edildiğine göre: “Resûlullah (s.a.s.) şöyle buyurdu: “Ramazandan sonra en faziletli oruç Allah'ın ayı olan muharrem orucudur. Farz namazlardan sonra en faziletli namaz ise, gece namazıdır.”³⁴⁵

göre bu hadis hasen ve sahihtir. Bkz. Tirmizî, Savm, 40, (740), c. 3, s. 117. bkz. M. Kamil Yaşaroğlu, “Muharrem,” *DİA*, c. 31, s. 5.

³⁴² *İbni Abidîn*, c. 4, s. 240.

³⁴³ Müslim, Siyam, 38, (202/1163), c. 1, s. 821; Tirmizî, Savm, 40, (740), c. 3, s. 117; Darimî, Savm, 45, (1764), c. 1, s. 354; Ebû Davud, Savm, 55, (2429), c. 2, s. 811; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 2, s. 302, 329, 342, 344, 535.

³⁴⁴ İmam Irakî bu şekilde bir hadise rastlamadığını söylemiştir. Ancak Taberanî *el-Mu'cem 'us-Sağir*'de İbni Abbas'tan “Muharremde tutulan her bir gün orucun karşılığı otuz günün sevabıdır” şeklinde bir hadis rivayet eder. Bkz. Gazalî, c. 1, s. 690.

³⁴⁵ Nesaî, Salat, 6, (1612), c. 3, s. 207; Müslim, Siyam, 38, (202-203/1163), c. 1, s. 821; Ebû Davud, Savm, 55, (2429) c. 2, s. 811; Darimî, Savm, 45, (1764), c. 1, s. 364; İbn Mâce, Siyam, 43, (1742), c. 1, s. 554; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 2, s. 303-329-342-344-535; Suyûtî, c. 2, s. 167; Ebû İsa (Tirmizî) ya göre bu hadis hasen ve sahihtir. Bkz. Tirmizî, Savm, 40, (740), c. 3, s. 117.

Akâbe Biatı'na iştirak eden, Bedir, Uhud ve Hendek Gazvelerinde bulunan sahâbi Numân b. Sâ'd (r.a.), Hz. Ali'den (r.a.) rivayet ediyor: "Adamın biri Hz. Ali'ye:

"Ramazandan sonra hangi ayda oruç tutmamı emredersin?" diye sordu. O da şöyle cevap verdi:

"bir adamın Peygamber'e (s.a.s.) sorduğunu işittiğim günden beri kimse bana bu soruyu sormamıştı. Adam Peygamber'e (s.a.s.) şöyle dedi:

"Ya Resûlullah! (s.a.s.) ramazandan sonra hangi ayda oruç tutmamı emredersin?" Peygamber (s.a.s.):

"Ramazandan sonra oruç tutacaksan muharremde oruç tut! Çünkü o Allah'ın ayıdır. Onda öyle bir gün vardır ki, o günde Allah (c.c.), bir toplumun tövbesini kabul etmiştir. Ve yine o günde başka toplumların da tövbesini kabul edip bağışlar."³⁴⁶

Konuyla ilgili diğer rivayetler de şöyledir: Enes'den (r.a.) gelen rivayet: "Kim muharrem ayından perşembe, cuma ve cumartesi günü olmak üzere üç gün oruç tutarsa ona iki yıl ibadet (sevabı) yazılır."³⁴⁷

Ebû Hüreyre (r.a.) şöyle demiştir: "Bir adam Peygamber'e (s.a.s.) gelerek: "Ramazan ayından sonra hangi oruç daha efdaldir?" diye sordu. O (s.a.s.): "Muharrem dediğimiz şehrullah (ayının orucu) dur," buyurdu."³⁴⁸

Bu hadislerden sonra muharrem'in en önemli günü ve ramazan orucu farz kılınmadan önce Hanefîlere göre o günde oruç tutmanın farz olduğu³⁴⁹ muharrem'in onuncu günü olan aşûre orucu vardır. O günün orucu çok önemli olduğu için ayrı bir başlık altında işlenecektir.

³⁴⁶ Darîmî, Savm, 45,(1763), c. 1, s. 353; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 1, s. 154-155; Hasen Hadis. Bkz. Suyûtî, c. 2 s. 169; Ebû isa (Tirmizi),bu hadisin hasen ve garip olduğunu söyler. Bkz. Tirmizi, Savm, 40, (741), c. 3, s. 117.

³⁴⁷ Elbani, *Daifu'l-Cami'* de (5649) zayıf hükmü vermiştir. Bkz. Suyutî, c. 2, s. 179.

³⁴⁸ İbn Mâce, Siyam, 43, (1742), c. 1, s. 554.

³⁴⁹ Hatipoğlu, c. 4, s. 517; Cevziyye, c. 2, s. 656.

2.6. AŞÛRE ORUCU

2.6.1. Aşûre Orucunun Tanımı

Muharrem ayının onuncu günü “aşûre” diye adlandırılır. Sâmi dinlerde özel bir yere sahip bulunan aşûre gününde cahiliye Arapları da oruç tutarlardı. Hz. Peygamber (s.a.s.) Risâlet’ten önce ve Medine’ye hicretinden sonra bu günde birkaç defa oruç tutmuş, Müslümanlara da tutmalarını emretmiş, ramazan orucunun farz kılınmasıyla birlikte bu orucu isteğe bırakmıştır. Resûl-i Ekrem (s.a.s.) muharremde sadece onunda değil dokuz ve on birinci günlerinde de oruç tutulmasını tavsiye etmiştir. Hanefî ve Mâlikî mezheplerinde muharremde dokuzuncu günü ile birlikte onuncu günü ya da onuncu günü ile on birinci günü oruç tutulması sünnet kabul edilmiştir. Şafîler ise bu ayın dokuz ve onuncu günlerinde oruç tutmayı müstehap sayar. Hanefî mezhebine göre muharremde sadece onuncu günü oruç tutulması Yahudileri taklit etme anlamına gelebileceği için mekruhtur. İbn Kayyim el-Cevziyye (ö.751/1350) muharrem ayındaki oruçların en faziletlisinin dokuz, on ve on birinci günlerinde tutulan oruç olduğunu, daha sonra da dokuz ve onuncu günlerin, bunun ardından yalnız onuncu günün geldiğini ifade eder.³⁵⁰

Hanefî âlimlere göre önce aşûre günü yani muharrem ayının onuncu gününün orucu farz kılınmış, sonra her ayın on gününden bir tanesinin oruçla geçirilmesi farz kılınmış, bilahare ramazan orucu farz kılınca mezkûr oruçların farziyeti kaldırılmıştır.³⁵¹

2.6.2. Peygamber’in (s.a.s.) Aşûre Orucunu Emretmesi

Rubeyyi’ bint Muavviz (r.a.) anlatıyor: “Aşûre günü sabahı, Peygamber (s.a.s.) Ensar köylerine haber göndererek: “Kim oruca niyetlenmeden sabahlamışsa günün kalan kısmını oruçla geçirsin. Kim oruç tutmuşsa da devam etsin” buyurulmasını emretti. Biz bundan sonra oruç tuttuk ve çocuklarımıza da oruç tutturduk. (yemek için açlıktan) ağladıkları zaman iftara kadar onları oyalamak için, yünden yaptığımız oyuncakları ellerine verirdik.”³⁵²

³⁵⁰ M. Kamil Yaşaroğlu, “Muharrem,” *DİA*, c. 31, s. 5.

³⁵¹ Hatipoğlu, c. 4, s. 517.

³⁵² Buhârî, *Savm*, 47, c. 2, s. 242-Savm, 69, s. 251; Müslim, *Siyam*, (136/1136), c. 1, s. 798; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 6, s. 359-360.

Yezid b. Ebi Ubeyd, Seleme b. Ekva'dan (r.a.) şöyle rivayette bulundu: "Peygamber (s.a.s.) Eslem kabilesinden bir adama insanlara şunu duyurmasını emretti: "Bugün aşûre günüdür. Yiyenler günün kalan kısmını oruçla geçirsinler, yemeyenler ise oruç tutsunlar."³⁵³

Muhammed b. Seyfi (r.a.) şöyle demiştir:

"Resûlullah (s.a.s.) aşûre günü bize:

"Sizden bugün bir şey yiyen var mı?" diye sordu. Biz:

"Bizden yiyen de, yemeyen de var, diye cevap verdik. O (s.a.s.):

"Artık (bir şey) yemiş olan ve (bir şey) yememiş olan hepiniz, bugününüzün kalan kısmını (oruçla) tamamlayınız ve Arûd³⁵⁴ halkına haber gönderin. Onlarda günün kalan kısmını (oruçla) tamamlasınlar" buyurdu."³⁵⁵

Abdurrahman b. Mesleme, amcasından şunu rivayet ediyor:

Peygamber (s.a.s.), Eslem kabilesine gelip şöyle dedi:

"Bugün oruç tuttunuz mu?"

"Hayır" dediler. Peygamber (s.a.s.):

"Günün kalan kısmını oruçla geçirin ve daha sonra (günün ilk vaktinde yediğiniz için) kaza edin!" Ebu Davud, bugünün aşûre günü olduğunu söyler."³⁵⁶

Mâlik'e ulaşan habere göre, Ömer b. Hattab (r.a.), Haris b. Hişam'a haber göndererek dedi ki: "Yarın aşûre günüdür. Oruç tut ve ailene tutmalarını emret!"³⁵⁷

Hiz. Aişe (r.a.) şöyle demiştir: "Resûlullah (s.a.s.) aşûre günü oruç tutar ve o gün oruç tutmayı emrederdi."³⁵⁸

³⁵³ Buhârî, Savm, 69, c. 2, s. 251; Müslim, Siyam, 21, (135/1135), c. 1, s. 798; Darimî, Savm, 46, (1768), c. 1, s. 354; Nesâî, Siyam, 65, (2318), c. 4, s. 192; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 4, s. 50, c. 3, s. 484.

³⁵⁴ Arûd Ehli, Mekke, Medine ve bunların etrafına verilen isimdir. Bkz. İbn Mace, Siyam, 41, (1735), c. 1, s. 552; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 4, s. 388, c. 5, s. 409.

³⁵⁵ İbn Mâce, Siyam, 41, (1735), c. 1, s. 552; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 4, s. 388, 5, s. 409.

³⁵⁶ Ebû Davud, Savm, 66, (2447), c. 2, s. 820.

³⁵⁷ *Muvattâ*, Siyam, 11, (35), c. 1, s. 299.

³⁵⁸ İbn Mâce, Siyam, 41, (1733), c. 1, s. 552; Darimî, Savm, 46, (1767), c. 1, s. 354.

Ebu Zübeyr, komşusundan şunu anlatıyor: “Peygamber (s.a.s.) aşûre günü oruç tutmamızı emretti.”³⁵⁹

Aşûre günü orucu hakkında gelen bu hadislerden çıkan sonuç, başta vacipti. Sonra vacipliği pekiştirildi. Daha sonra ilanla önemi daha çok kavrandı hatta küçük çocuklara bile tutturuldu. Açlıktan ağlamasınlar diye ellerine oyuncaklar verildi. İleride anlatılacağı üzere daha sonra ramazan orucu farz kılınca aşure orucu farz olmaktan çıkıp müstehap oldu. Bütün bu aşamalar aşure orucunun farzdan sonra sevap bakımından önde olan bir oruç olduğunu gösterir.

2.6.3. Peygamber’in (s.a.s.) Medine’ye Gelmeden Aşûre Orucunu Tutması

İbn Abbas (r.a.) şöyle dedi: “Peygamber (s.a.s.) Medine’ye geldiklerinde oradaki Yahudileri oruçlu olarak buldu ve onlara:

“Bu ne orucu?” diye sordu. Yahudiler:

“Bu salih bir gündür. Allah’u Teâlâ İsrailoğullarını düşmanlarından bugün kurtardı. Bu sebeple Musa (a.s.) bugün oruç tutmuştur” dediler. Peygamber (s.a.s.):

“Biz Musa’ya sizden daha yakınınız (ona uyma konusunda sizden daha çok hak sahibiyiz)” buyurdu. Resûlullah (s.a.s.) o gün oruç tuttu ve tutulmasını emretti.”³⁶⁰

H. Aişe (r.a.) şöyle dedi: “Cahiliye de Kureyş, aşûre günü oruç tutardı. Resûlullah (s.a.s.) da aşûre günü oruç tutardı. Resûlullah (s.a.s.) Medine’ye geldiğinde de aşûre orucunu tuttu ve ashabına da aşûre orucunun tutulmasını emretti. Ramazan orucu farz kılınca, Resûlullah (s.a.s.) aşûre günü oruç tutmayı terk etti. Bundan sonra dileyen aşûre orucunu tuttu, dileyen de tutmadı.”³⁶¹

Bu iki hadis arasında bir çelişki yoktur. Çünkü Peygamber (s.a.s.) Medine’ye rebi’ul evvel ayının on ikinci pazartesi günü gelmişti. Hz. Musa’yı Allah’ın kurtardığı

³⁵⁹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, s. 3, s. 348.

³⁶⁰ Buhârî, *Savm*, 69, c. 2, s. 251; Müslim, *Siyam*, 19, (128/1130), c. 1, s. 796; İbn Mâce’deki hadiste ise Yahudiler şöyle demişlerdir: “Bugün Allah-u teâlâ’nın Musa’yı (a.s.) kurtardığı ve Firavun’u (denizde) boğduğu gündür. Musa (a.s.) da bugün oruç tutmuştur.” Ebû Davud’daki hadiste ise Yahudiler şöyle demişlerdir: “Bugün, Allah-u teâlâ’nın Musa’yı (a.s.) Firavun’a üstün kıldığı gündür”. Bkz. Ebû Davud, *savm*, 64, (2444), c. 2, s. 818; İbn Mâce, *Siyam*, 41, (1734), c. 1, s. 552; Darimî, *Savm* 46, (1766), c. 1, s. 354; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 1, s. 291-310-336-340-691, c. 2, s. 359-360; Enbiya, 21/ 22.

³⁶¹ Mâlik, *Muvattâ*, *Siyam*, 11, (33), c. 1, s. 299; Buhârî, *Savm*, 69, c. 2, s. 250; Müslim, 19, (113/1125), c. 1, s. 792; Ebû Davud, *Savm*, 64, (2442), c. 2, s. 817; Tirmizi, *Savm*, 49, (753), c. 3, s. 127; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 6, s. 30-50-162-244-248, c. 1, s. 291-310, c. 2, s. 57; Darimî, *savm*, 46, (1770), c. 1, s. 355.

muharrem'in başındaki aşûre günüdür. Ehli kitap bugünü şemsî aylara göre hesap ettiklerinden Peygamber'in (s.a.s.) tuttuğu aşûre orucuna denk gelmemiştir. Çünkü Kureyş kamerî aylara göre hesap ederlerdi. Aşûre gününün ta'ziminden Kâbe örtüsünü değiştirme işini o gün yaparlardı. O gün oruç tutarlardı. O gün Peygamber (s.a.s.) de oruç tutardı. Daha sonra Müslümanlar hep kamerî aylara göre günlerini tayin ettiler. Peygamber'in (s.a.s.), "Biz Musa'ya sizden daha bağlıyız" demekle bugünün tayin ve ta'zimindeki önceliğin kime ait olduğunun hükmü ortaya koymuştu. Çünkü Ehl-i Kitap şemsî yılının devriyle günlerini tayin etmede, Hristiyanların ibadetlerini senenin bu şekilde değişik yerlerine koymada yanıldıkları gibi günlerin tayininde yanıldıklarını ve Musa'ya (a.s.) uyma konusunda Müslümanların daha isabetli olduğunu göstermişti. Oruç tutup bu günün ta'zimini, te'kid ve takdir için oruç tutulmasını emretti.³⁶²

Peygamber (s.a.s.) aşûre gününün varlığını onlardan öğrenmemiştir. Çünkü kendisi daha Mekke de iken aşûre günü oruç tutardı. Hz. Aişe'nin (r.a.) hadisi bunun teyididir. Bunu Medine'ye gelince Yahudilerin de bu güne hürmeten oruç tuttuğunu öğrenince, "Biz Musa'ya (a.s.) uymada sizden daha hak sahibiyiz" yani "biz ona uymada daha isabetliyiz" demek istemiştir. Ve daha Mekke de iken aşûre günü oruç tuttuğu gibi yine oruç tuttu ve tutulmasını da Müslümanlara emretti.

2.6.4. Aşûre Orucunun Fazileti

Ebû Katâde'den (r.a.) rivayet edildiğine göre: "Peygamber (s.a.s.) şöyle buyurdu: "Arefe gününün orucu iki yıllık oruca bedeldir. Aşûre gününün orucu ise bir yıllık oruca bedeldir."³⁶³

Yine Katâde (r.a.) anlatıyor: "Resûlullah (s.a.s.) buyurdu ki: "Aşûre orucunun önceki yılın günahlarına kefarete olacağını Allah'ın rahmetinden umarım."³⁶⁴

Başka bir yerde de yukarıdaki iki hadisi içinde barındıracak şekilde şöyle geçiyor: Ebû Katâde (r.a.) şöyle dedi: "Adamın biri Peygamber'e (s.a.s.) gelerek:

"Arefe orucu hakkında ne dersiniz ya Resûlullah? (s.a.s.)" diye sordu. Peygamber (s.a.s.) :

³⁶² Cevziyye, c. 2, s. 654.

³⁶³ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 5, s. 307.

³⁶⁴ Müslim, *Siyam*, (196/1162), c. 1, s. 818; Tirmizî, *Savm*, 48, (752), c. 3, s. 126; İbn Mâce, *Siyam*, 41, (1738), c. 1, s. 553; Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde, "umarım" değil de "bir yıllık günaha kefarettir" diyor. Bkz. *Müsned*, c. 5, s. 295.

“Geçmiş bir yılın ve gelecek bir yılın günahlarına kefaret olacağını Allah’tan (c.c.) umuyorum” buyurdu. Adam:

“Peki, aşûre orucu hakkında ne dersiniz ya Resûlullah? (s.a.s.)” diye sordu. Peygamber (s.a.s.):

“Onun Allah’ın (c.c.) katında bir yıllık günahlara kefaret olacağını umuyorum,” buyurdu.³⁶⁵

İbn Abbas (r.a) şöyle dedi: “Peygamber (s.a.s.), ramazan ayı ve aşûre günü hariç hiçbir günün orucunu, samimi bir kast ve azimle diğer günlerden daha üstün tuttuğunu görmedim!”³⁶⁶

Enes’ten (r.a.) rivayet edildiğine göre: “Aşûre günü deniz İsrailoğulları için yarılmıştır.”³⁶⁷

Peygamber (s.a.s.) eşlerinden birisinin rivayetine göre: “Resûlullah (s.a.s.), zilhiccenin dokuz günü, Aşûre günü, her aydan üç gün ve ayın ilk pazartesi ve perşembesi oruç tutardı.”³⁶⁸

2.6.5. Aşûre Orucunun Hükümü

Eş’as b. Kays, Abdullah b. Mesûd’un (r.a.) yanına geldi. Onu aşûre olmasına rağmen yemek yerken görünce şöyle dedi:

“Ya Abdurrahman! Bugün Aşûre Günü (Sen oruçlu değil misin?)” İbn Mesûd (r.a.) şöyle dedi:

“Bizde ramazan orucu nazil olmadan (aşûre günü) oruç tutulurdu. Ramazan orucu nazil olunca terk ettirildik. Eğer oruçlu değilsen buyur ye!”³⁶⁹

Cabir (r.a.) şöyle dedi: “Resûlullah (s.a.s.) aşûre günü bizden oruç tutmamızı ister ve buna teşvik ederdi ve biz oruçlu olduğumuzu onun yanında belli ederdik.

³⁶⁵ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 5, s. 308; Sahih Hadis. Bkz. Suyûtî, c. 2, s. 174.

³⁶⁶ Buhârî, *Savm*, 69, c. 2, s. 251; Müslim, *Siyam*, 19, (131/1132), c. 1, s. 797; Nesâî, *Siyam*, 70, (2368), c. 4, s. 204; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 1, s. 222-367.

³⁶⁷ Ebu Ya’la ve İbn Merduye, Enes’ten rivayet ettiler. (Zayıf); Elbanî, *Daifu'l-Camî'* de (3989) zayıf hükümü vermiştir. Bkz. Suyûtî, c. 2, s. 176.

³⁶⁸ Ebû Davud, *Savm*, 61, (2437), c. 2, s. 815; Nesai, *Siyam*, 83, (2413), c. 4, s. 220; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 5, s. 271, c. 1, s. 129, c. 6, s. 288-423.

³⁶⁹ Müslim, *Siyam*, 19, (124/1127), c. 1, s. 743.

Ramazan orucu farz edilince artık bize aşûre orucunu ne emretti ne de biz buna hazırlık bir yaptık.”³⁷⁰

İbn Ömer (r.a.) de şöyle dedi: “Biz cahiliye döneminde aşûre günü oruç tutardık. Ramazan orucu ayeti inince Resûlullah (s.a.s.) şöyle buyurdu: “Bugün (yani aşûre günü) Allah’ın günlerinden bir gündür. Artık dileyen tutsun dileyen (tutmayı) bıraksın.”³⁷¹

Kays b. Said’e (r.a.) aşûre orucu soruldu. O şöyle dedi:

“Resûlullah (s.a.s.), ramazan orucu nazil olmadan önce aşûre orucunu emretti. Sonra ramazan orucu nazil olunca artık bize aşûre orucunu ne emretti, ne de yasakladı. Biz, tutmaya devam ettik.”³⁷²

Aşûre günü için Peygamber (s.a.s.) başka bir yerde şöyle buyurmuştur: “ Aşûre günü dileyen oruç tutsun.”³⁷³

Urve b. Zübeyr’in (r.a.) anlattığına göre: Hz. Aişe (r.a.) şöyle dedi: Resûlullah (s.a.s.), aşûre günü orucunu emretti. Daha sonra ramazan orucu farz edilince, dileyen tuttu dileyen tutmadı.”³⁷⁴

Muaviye b. Ebû Süfyan’dan (r.a) rivayet edildiğine göre, o hac yaptığı yıl aşûre gününde minberde şöyle demiştir:

“Ey Medineliler! Âlimleriniz nerede? Ben Resûlullah (s.a.s.) şöyle buyurduğunu işittim: “Bugün aşûre günüdür. Allah bugünün orucunu farz kılmamıştır. Ancak ben (şu an) oruçluyum. Dileyen oruç tutsun, dileyen iftar etsin.”³⁷⁵

İçerik ve lafzı Buhârî rivayetiyle örtüşmekte olan bu hadisi Müslim, tamamı Humeyd’den gelen üç farklı versiyonla aynı bab altında nakletmektedir.³⁷⁶ Dolayısıyla

³⁷⁰ Müslim, Siyam, 19, (125/1128), c. 1, s. 794; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 5, s. 96-105-416.

³⁷¹ Ebû Davud, Savm, 64,(2443), c. 2, s. 817; İbn Mâce, Siyam, 41, (1737), c. 1, s. 553; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 2, s. 4; Darimî’de şu ilave vardır; ibn Ömer (r.a.) sadece düzenli tuttuğu günlere denk geldiğinde tutardı. Bkz. Darimî, Savm, 46, (1769), c. 1, s. 355.

³⁷² Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 6, s. 6.

³⁷³ Buhârî, Savm, 69, c. 2, s. 250: Müslim’de ise: “ Ben oruçluyum. Oruç tutmak isteyen tutsun.” Bkz. Müslim, Siyam, 19, (1129), c. 1, s. 795.

³⁷⁴ Buhârî, Savm, 69, c. 2, s. 250; Müslim, Siyam, 19, (115/1125), c. 1, s. 792; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 6, s. 245.

³⁷⁵ Buhârî, Savm, 69, c. 2, s. 250-251; Müslim, Siyam, 19, (126/1129), c. 1, s. 795; Nesai, Siyam, 70, (2369), c. 4, s. 204; Mâlik, *Muvatta*, Siyam, 11, (34), c. 1, s. 299; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 4, s. 95.

³⁷⁶ Müslim, Siyam, 18, (126/1129), c. 1, s. 795.

Şeyhân'ın Sahîhlerine aldıkları bu hadis de “Müttefekün aleyh” hadis mertebesindedir.³⁷⁷

Resûlullah (s.a.s.) aşûre orucunun farz ve vacipliğini kaldırmada Kur'ân'dan istifade ederek yapmıştır. Onun “Allah bize bunu farz kılmadı” sözü buna işaret eden bir delildir. Onun bu sözü “farz, ayetten başkası bir şeyle oluşmayacağı” anlamına gelmez. Çünkü Allah'ın kullarına yazdığı farz, onlara kendilerine farz kıldığını haber vermiş olduğu şeydir. Mesela: “Size oruç farz kılındı”³⁷⁸ ayetinde olduğu gibi. Peygamber (s.a.s.) aşûre orucunun Allah'ın bize farz kıldıklarına dâhil olmadığını haber vermiştir ki, birisi çıkıp ta aşure orucu da Allah'ın bize farz kıldıklarına dâhildir diye bir yanlışlığa kapılmasın. Bununla farz oruç olan ramazan ile mensuh olmuş olan aşûre orucu arasında bir tenakuz yoktur. Muaviye'nin bunu Mekke fethinden ve ramazanın farziyetinden ve aşûrenin bununla nesh edilmişinden sonra duymuş olması da bunu iyice açıklığa kavuşturur. Efendimiz onu tutmayı emrettiğinde orda bulunup, bunun ilanına şahit olanlar, ramazanın farz kılınmasından önce Peygamber'in (s.a.s.) Medine'ye gelişinde bulunmuş kişilerdir. Ramazanın farz oluşu hicretin ikinci senesidir. Resûlullah (s.a.s.) dokuz ramazan tuttuktan sonra vefat etti. Aşûre orucunu tutmayı emretmesi ramazanın farziyetinden öncedir. Dolayısıyla aşure orucunun farz olmaktan çıkması ramazanın farz edilmesinden sonraya denk gelmektedir.³⁷⁹

2.6.6. Ehl-i Kitaba Muhalefeti Emreden Hadisler

Tarik b. Şihab, Ebû Musa'dan (r.a.) aldığı rivayetle şöyle dedi: Aşûre gününü Yahudiler bayram sayıyorlardı. Peygamber (s.a.s.) şöyle buyurdu:

“O halde siz o günü oruç tutun.”³⁸⁰

Ebu Musa (r.a.) şöyle dedi: “Hayber halkı aşûre günü oruç tutuyorlardı. O günü bayram ilan ediyor, kadınları ziynetlerini takınıyor ve güzel elbiselerini giyiyorlardı. Resûlullah (s.a.s.):

‘Siz oruç tutun!’ buyurdu.”³⁸¹

³⁷⁷ Abdullah Yıldız, *Büyük Fetih Müslümanları ve Rivayetleri Hz. (Muaviye ve Hadisçiliği)*, 1. Baskı, Eyyüp/İst. Siyer Yay. Ocak- 2015, s. 186.

³⁷⁸ Bakara, 2/183.

³⁷⁹ Cevziyye, c. 2, s. 656.

³⁸⁰ Buhârî, Savm, 69, c. 2, s. 251; Müslim, Siyam, 19, (129/1131), c. 1, s. 796.

³⁸¹ Müslim, Siyam, 19, (130/1131), c. 1, s. 796.

İbn Abbas (r.a.) rivayet ediyor: “Resûlullah (s.a.s.) şöyle buyurdu: “Aşûre günü oruç tutun. Aşûre gününden bir gün önce ve bir gün sonra da oruç tutup Yahudilere bu şekilde muhalefet edin.”³⁸²

Ebû Hüreyre'den (r.a.): “Aşûre günü sizden önceki bir Peygamber'in bayramıdır. Siz de o günü oruçla geçirin.”³⁸³

Bu şekilde Resûlullah (s.a.s.) Müslümanların kendilerine has bir kimliğini oluşturarak, Ehl-i kitaba benzeyecek her türlü taklit ve fiilden Müslümanları uzaklaştırarak muhâlefeti emretti. Yahudiler aşûre günü oruçlu oldukları için Peygamber (s.a.s.), eğer aşure günü oruç tutulacaksa, bir gün öncesi veya bir gün sonrasında da oruçlu olmayı emir buyurdu.

2.6.7. Aşûre Gününün Tayini

İbn Abbas (r.a.) anlatıyor: “Resûlullah (s.a.s.) bize aşûre günü orucunu, onuncu gün tutmamızı emretti.”³⁸⁴

Ebû Hüreyre'den (r.a.) de şöyle gelmiştir: “Aşûre günü (Muharrem ayının) onuncu günüdür.”³⁸⁵

Hakem b. A'rec (r.a.) şöyle dedi: “İbn Abbas (r.a.) zemzem kuyusunun yanında ridasını yastık yaparak ona yaslanmış bir halde iken onun yanına vardım ve:

-Bana aşûre orucunu haber ver, dedim. İbn Abbas (r.a.):

-Muharrem ayının hilalini görünce saymaya başla ve dokuzuncu gün oruçlu ol, dedi. Ben:

-Resûlullah (s.a.s.) aşûre orucunu böyle mi tutardı? diye sordum. İbn Abbas (r.a.):

³⁸² Ahmed b. Hanbel, Siyam, c. 1, s. 241, (Sahih);Elbani, *Daifu'l-Cami'* de (3506) zayıf hükmü vermiştir. Bkz. Suyûtî, c. 2, s. 173.

³⁸³ Bezzar, Ebû Hüreyre'den rivayet etti. Heysemî (5115) der ki: “Hadisi Bezzar rivayet etmiştir. İsnadında yer alan İbrahim el-Heceri isimli kişiyi İbni Adiy güvenilir saymıştır. İmamlar ise zayıf değerlendirmesinde bulunmuşlardır. Bkz. Suyûtî, c. 2, s. 175.

³⁸⁴ Ebu İsa (Tirmizî), bu İbn Abbas'ın (r.a.) hadisinin hasen ve sahih olduğunu söyler. Âlimler, aşûrenin hangi gün olduğu hakkında ihtilafa düştüler. Kimisi dokuzuncu gün, kimisi onuncu gün olduğunu söylediler. Rivayete göre İbn Abbas (r.a.) şöyle demiştir: dokuzuncu ve onuncu günü oruç tutarak Yahudilere muhalefet edin”. Bkz. Tirmizî, Savm, 50, (755), c. 3, s. 128-129.

³⁸⁵ Elbanî, *Daifu'l-Cami'* de (3671) zayıf hükmü vermiştir. Bkz. Suyûtî, c. 2, s. 175.

-Evet, cevabını verdi.”³⁸⁶

İlk iki hadis muharremin onuncu günü diyor, sonraki hadis ise dokuzuncu günü diyor. Bunları şöyle açıklayalım: “Aşûre oruçlarının dereceleri üçtür: 1- En üstünü bir gün öncesi ve bir gün de sonrasında birer gün oruç tutmaktır.2- Bunu takiben dokuzuncu ve onuncu tutulandır ki hadislerin ekserisi buna delalet eder. 3- Bunu takiben de sadece onuncu günü tutma derecesi gelir. Yalnız dokuzuncu günü oruç tutmak ashâbın nakillerini anlama eksikliğinden ve bu hadislerdeki lafız ve yolları araştırmamaktan kaynaklanır. İhtiyat ve Ehl-i Kitaba muhâlefet için her iki günü tutmak sünnete daha muvâfik olur.”³⁸⁷

Abdullah b. Abbas (r.a.) şöyle dedi: “Resûlullah (s.a.s.), aşûre günü oruç tutup bize de oruç tutmamızı emrettiği zaman sahabîler kendisine:

“Ya Resûlullah! (s.a.s.) bugün Yahudilerle Hristiyanların ta’zim ettikleri bir gündür” dediler. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.s.) şöyle buyurdu:

“Öyleyse biz de gelecek sene (Muharremin) dokuzunda oruç tutarız.” İbn Abbas (r.a.) şöyle dedi: Fakat ertesi yıl gelmeden Resûlullah (s.a.s.) vefat etti”.³⁸⁸

Resûlullah (s.a.s.) “Eğer gelecek seneye kalırsam elbette dokuzunda tutarım” buyurmuş; ama ertesi yıla çıkmadan vefat etmiştir. İbn Abbas (r.a.) ayrıca “Resûlullah (s.a.s.) dokuzuncu günü oruç tutardı” hadisini de rivayet etmiştir. Onun bunların ikisini de söylediği sahih yollarla nakledilmiştir. Her ikisi arasında bir çelişki yoktur. Şöyle ki Efendimizin dokuzuncu gün oruç tutmuş olup, gelecek yılda eğer o zamana çıkarsa onu tutacağını haber vermiş olması imkân dâhilindedir. Veya İbn Abbas (r.a.), peygamberin gelecek yıl tutma kararlığına ve söz vermesine dayanarak onu tutmuş gibi haber vermesi de mümkündür. Bunu “eğer yaşasaydı öyle yapardı” demek anlamında mukayyet bir ifade ile haber vermek -dil kaidesine- yanlış değildir. Hal bilirse mutlak olarak haber vermek doğru olur. Bu her iki ihtimalden birine göre de iki haber arasında bir bulunmamaktadır.³⁸⁹

³⁸⁶ Müslim, Siyam, 20, (132/1133), c. 1, s. 797; Ebû Davud, Savm, 65, (2446), c. 2, s. 819; Tirmizi, Savm, 50, (754), c. 3, s. 129; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 1, s. 229-247-281-244-260-344.

³⁸⁷ Cevziyye, c. 2, s. 659.

³⁸⁸ Müslim, Siyam, 20, (133/1134), c. 1, s. 797; İbn Mâce, Siyam, 41, (1736), c. 1, s. 552; Ebû Davud, Savm, 65, (2445), c. 2, s. 818; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 1, s. 225-236-345.

³⁸⁹ Cevziyye, c. 2, s. 658.

2.6.8. Hadisler Işığında Müçtehitlerin Görüşleri

1- Hanefilere göre: Muharrem'in onuncu gününü dokuzuncu günüyle birlikte oruçlu geçirmek sünnettir. Yalnız onuncu gününde oruç tutmak mekruhtur.

2- Şafilere göre: Muharrem'in onuncu ve dokuzuncu günleri oruç tutmak sünnettir.

3- Hanbelilere göre: Aşûre günü oruç tutmak müstehaptır. Aşûre orucunun Yahudilere muhalefetle ilgili emir, yani Resûlullah'ın (s.a.s.) “ sizler de bugün oruç tutun” emri, vücup için değil, tavsiye anlamındadır.

4- Mâlikilere göre: Bu mezhebin görüş ve içtihadı da Hanbeli Mezhebine uygundur. Onlara göre de muharrem'in dokuz ve onuncu günleri oruç tutmak, aynı zamanda muharrem ayını daha çok ve benzeri ibadetlerle geçirmek müstehaptır.³⁹⁰

2.7. RECEB AYI ORUCU

2.7.1. Recep Ayının Tanımı

Sözlükte “korkmak, saygı duymak, tazim göstermek” anlamlarına gelen “recb” kökünden türeyen receb kelimesi saygı duyulan ve savaşmanın haram kabul edildiği dört aydan birinin adı olup dinî gelenekte önemli yeri olan üç ayların ilkidir. Cahiliye devrinde receb ayı boyunca savaştan ve baskılardan uzak durulur, özellikle ilk on gününde oruç tutulur, umre ziyaretleri yapılır ve putlardan oluşan tanrılara “atîre” veya “recebiyye” denilen kurbanlar takdim edilirdi. Receb ayının daha önce Arab-ı bâide (Âd ve Semûd) döneminde “hevber”, Arab-ı âribe döneminde “esamm” (sağır) diye adlandırıldığı, kan dökmenin, mala ve ırza dokunmanın yasak olduğu bu ayda kavga ve silah sesleri, imdat çağrıları duyulmadığı için bu adla anıldığı rivayet edilir. Arapların Mudar kolundan olan Kureyş gibi kabilelerin receb ayına diğer kabilelerden daha fazla saygı göstermesi sebebiyle Hz. Peygamber'in (s.a.s.) bir hadisinde geçtiği üzere bu aya “Receb-i Mudar” denilmekteydi. Öte yandan haram aylardan üçü (zilkade, zilhicce, muharrem) peşpeşe geldiği için bunlara “serd” (birbirini takip eden) denilirken receb ayına, tek olduğu için “ferd” (münferid) adı verilmiştir. Kaynaklarda

³⁹⁰ Yıldırım, c. 3, s. 643.

receb ayı karşılığında başka isim ve sıfatlar da zikredilmektedir. Osmanlı belgelerinde receb (ﺭ) kısaltmasıyla ve “şerîf”, “mürecceb” gibi sıfatlarla birlikte yazılmıştır.³⁹¹

Kur’ân-ı Kerim’de “receb” kelimesi geçmemekle birlikte muhtelif ayetlerde haram aylardan söz edilerek bu aylara saygı gösterilmesi emredilmektedir.³⁹² Resûl-i Ekrem haram ayları zilkade, zilhicce, muharrem ve receb olarak açıklamıştır.³⁹³ Haram ayların farklı bir önem ve saygınlığa sahip olduğu, bu aylarda işlenen iyilik ve kötülöklere başka zamanlarda işlenenlerden daha fazla mükâfat ve ceza verileceğı yönünde genel bir kabul vardır.³⁹⁴

Receb ayının haram aylardan biri olmasının ötesinde bir üstünlüğünün olup olmadığı âlimler arasında tartışılmıştır. Kaynaklarda receb ayının faziletine ve bu aya mahsus ibadetlere dair çok sayıda rivayet yer almaktadır. Klasik literatürde bu rivayetleri derleyen müstakil eserler mevcuttur. Ancak hadis âlimleri bunların büyük çoğunluğunun uydurma, önemli bir kısmının da zayıf olduğunu söylemişlerdir. Hz. Peygamberin (s.a.s.) receb ayı girdiğinde, “Allahım, receb ve şa’bânı bize mübarek kıl ve bizi ramazana ulaştır” şeklinde dua ettiği yönündeki rivayet³⁹⁵ zayıf hadisler içinde yer almakla birlikte bu ayın faziletiyle ilgili en çok güvenilen rivayetlerden biri kabul edilir. Resûl-i Ekrem’e isnad edilen: “Receb Allah’ın ayıdır, Şâ’ban benim ayımdır, ramazan ise ümmetimin ayıdır” ve “Receb ayının diğer aylardan üstünlüğü Kur’ân’ın diğer sözlere üstünlüğü gibidir,” şeklindeki sözlerle receb ayının ilk gecesinde veya herhangi bir gecesinde belirli bir namaz kılmaya teşvik eden rivayetlerin sağlam dayanaklarının bulunmadığı tespit edilmiştir.³⁹⁶

2.7.2. Receb Ayında Oruç Tutmak

Receb ayının fazileti hakkında rivayet edilen hadislerin çoğu merfu’, bir kısmı da Mürsel olarak nakledilmiş bulunuyor. Ancak bunların isnadı üzerinde hayli durulmuş ve güven verici bir sonuç çıkarılmamıştır. Kimi bu rivayetlerin zayıf ve münker olduğunu belirtirken, kimi de zayıf ve istidlale salih olmadıklarına dikkat çekmiştir.³⁹⁷

³⁹¹ Hacı Mehmet Günay, “Receb,” *DİA*, c. 34 s. 506.

³⁹² Bakara, 2/194, 217; Maide, 5/2, 97; Tevbe, 9/5, 36.

³⁹³ Buhârî, Meğazi, 77, c. 5, s. 126; Müslim, Kasâme, 9, (29/1679), c. 2, s. 1305.

³⁹⁴ Hacı Mehmet Günay, “Receb,” c. 34, s. 506.

³⁹⁵ Ahmet b. Hanbel, *Müsned*, c. 1, s. 259; Bkz. Hacı Mehmet “Günay,” Receb, c. 34, s. 506.

³⁹⁶ Hacı Mehmet Günay, “Receb,” c. 34, s. 506.

³⁹⁷ Yıldırım, c. 4, s. 10.

Bu ayda yapılan bazı ibadet ve uygulamalar da âlimler arasında tartışma konusu olmuştur. Görüş ayrılıklarının temelinde, âlimlerin zayıf da olsa bu tür rivayetlerle nafil ibadetler konusunda amel edilip edilemeyeceği veya bu aya mahsus özel ibadetlerin nafil ibadetlerle ilgili genel hükümlerin kapsamına girip girmeyeceği ile ilgili anlayışları ve bid'at kavramı karşısındaki farklı tutumları yatmaktadır. Receb ayına mahsus ibadetler içinde en çok tartışılanı bu ayda oruç tutma meselesidir. Esasen belirli günler dışında her zaman oruç tutulabileceği ve haram aylardan biri olarak Receb ayının bir özelliği olduğu kabul edilmektedir. Nitekim haram aylarda oruç tutmayı teşvik eden hadisler bulunmaktadır.³⁹⁸ İbn Ömer (r.a.) ve Hasan Basrî gibi meşhur sahabî ve tabiînlerin haram ayların tamamında oruç tuttıkları rivayet edilir. Hz. Peygamberin (s.a.s.) receb ayında oruç tutmayı yasakladığı yönündeki hadis³⁹⁹ senedindeki zayıflık sebebiyle bu genel hükmü tahsis edici nitelikte görülmemektedir. Dolayısıyla bazı âlimler, konuyla ilgili zayıf rivayetlerin birbirini desteklediğini ve nafil ibadetler hususunda bu tür hadislere dayanılmasının caiz olduğunu ileri sürerek receb ayında oruç tutmayı müstehap sayar. Buna karşılık bazı âlimler, cahiliye döneminde olduğu gibi ramazan ayını gölgede bırakacak şekilde receb ayına özel bir kutsiyet atfedilmesi ve halkın bunu zorunlu bir ibadet olarak algılaması endişesinden dolayı bu ayda oruç tutmayı sakıncalı görmüştür. Bu âlimler görüşlerini Hz. Ebû Bekir, Ömer, İbn Abbas, İbn Ömer gibi meşhur ve fakih sahabîlerle bazı tabiîn âlimlerinin söz ve uygulamalarıyla temellendirmeye çalışırlar. Bazı âlimler de özellikle receb ayının tamamını oruçlu geçirmeyi hoş karşılamamış, birkaç gün oruca ara verilmesini ya da bu ayla birlikte başka bir ayda da oruç tutulmasını tavsiye etmiştir. İbn Abbas ve İbn Ömer'in de bu şekilde davrandığına dair rivayetler nakledilmektedir.⁴⁰⁰

2.7.3. Receb Orucu Hakkında Hadisler

Osman b. Hâkim el-Ensârî dedi ki: Ben, Said b. Cübeyr'e (ö. 95/713) receb orucunu sordum. Bunu sorarken receb ayındaydık. Dedi ki: Ben İbn Abbas'ın (r.a.) şöyle dediğini işittim: "Resûlullah (s.a.s.) bazen o kadar oruç tutardı ki artık hiç

³⁹⁸ Ebu Davud, Savm, 55, (2428,2429), c. 2, s. 810; İbn Mâce, Siyam, 43, (1741), c. 1, s. 554.

³⁹⁹ İbn Mâce, Siyam, 43, (1743), c. 1, s. 554.

⁴⁰⁰ Hacı Mehmet Günay, "Receb," *DİA*, c. 34, s. 506.

yemeyecek zannederdik. Bazen de o kadar üst üste yerd ki artık tutmayacak derdik.”⁴⁰¹

Bu hadisle ilgili İmam Nevevî (ö. 676/1277) şu açıklamayı sunar: “Görünen o ki Said b. Cübeyr bu açıklaması ile şunu istidlal etmeyi murat etmektedir: Receb ayında oruç tutmak yasaklanmamıştır. Ayrı bir hususiyetle mendub da kılınmamıştır. Aksine o, diğer aylar gibidir. Receb ayında tutulacak oruç için ne yasak ne de teşvik edici bir rivayet sabit değildir. Ancak oruç asıl itibariyle (bütün aylarda) mendub kılınmıştır.”⁴⁰²

Abdullah b. Şakîk dedi ki: Ben Hz. Aişe’ye (r.a.) Resûlullah’ın (s.a.s.) orucundan sordum. Şöyle cevap verdi: “O vefat edinceye kadar ramazan dışında hiçbir ayı tamamıyla oruçla geçirmemiş ve hiçbir ayı da oruçsuz bırakmamıştır.”⁴⁰³

Beyhakî, “*Şuabu’l-İman*” da, Enes’ten (r.a.) şu haberi rivayet ediyor. “Cennette kendisine receb denilen bir nehir vardır. Sütten daha beyaz ve baldan daha tatlıdır. Kim receb ayında bir gün oruç tutarsa Allah (c.c.) o kimseye bu nehirden içirecektir.”⁴⁰⁴

Ebu Muhammed el-Hallal, “*Fedail u receb*” de, İbn Abbas’tan (r.a.) şöyle rivayet ediyor: “Receb ayının ilk günü oruç tutmak, üç yıla kefarettir. İkinci günü iki yıla, üçüncü günü bir yıla ve sonraki her günü bir aya kefarettir.”⁴⁰⁵

İbn Abbas’tan (r.a.) gelen zayıf bir rivayete göre: “Resûlullah (s.a.s.), receb ayının tümünü oruçla geçirmeyi yasaklamıştır.”⁴⁰⁶

2.7.4. İbn Abbas’ın (r.a.) Receb Ayı Orucunu Nehyeden Rivayeti

İbn Abbas (r.a.) şöyle demiştir: “Peygamber (s.a.s.) receb (ay) orucundan nehyetmiştir.”⁴⁰⁷ İbn Mâce’de geçen bu hadisin altında şu bilgi de yer almaktadır: “Bu

⁴⁰¹ Müslim, Siyam, (179/1157), c. 1, s. 811; Ebû Davud, Savm, 55, (2430), c. 2, s. 811; Ahmed b.Hanbel, *Müsned*, c. 1, s. 272-231-326.

⁴⁰² Canan, c. 9, s. 466.

⁴⁰³ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 6, s. 62-139.

⁴⁰⁴ Beyhakî, *Şuabu’l-İman*’ da, Enes’ten rivayet etti. (Zayıf); Elbânî, *Dâifu’l-Câmi*’ de (1902) zayıf hükmü vermiştir. Bkz. Suyûtî, c. 2, s. 168.

⁴⁰⁵ Ebu Muhammed el-Hallal, *Fadâilu Recep*’te, İbn Abbas’tan rivayet etti. (Zayıf); Elbânî, *Daifu’l-Cami*’ de (3500) zayıf hükmü vermiştir. Bkz. Suyûtî, c. 2, s. 170.

⁴⁰⁶ İbn Mâce, Taberanî ve Beyhakî, *Şuabu’l-İman*’da, İbn Abbas’tan rivayet ettiler. (Zayıf); Elbânî, *Daifu’l-Cami*’ de (6071) zayıf hükmü vermiştir. Bkz. Suyûtî, c. 2, s. 183.

⁴⁰⁷ Bunun senedindeki Davud b. Ata’nın zayıflığı üzerinde ittifak vardır. Bkz. İbn Mâce, Siyam, 43, (1743), c. 1, s. 554.

hadisin isnadında Davud b. Ata vardır. Bu sebeple zayıftır ve zayıflığı konusunda ittifak vardır.⁴⁰⁸

Receb ayı haram aylardandır. Bu aylarda oruç tutmak ise müstehaptır. Bu sebeple bu hadisin sahih olması halinde yılın on bir ayında sadece receb ayının tamamını oruçla geçirme anlamında yorumlanması gerekir. Nitekim Ahmed b. Hanbel: “Yılın on bir ayından yalnız receb ayının tamamını oruçla geçirmek mekruhtur. Eğer bir adam bayram ve teşrik günleri müstesna bütün yılı oruçla geçirirse bu durumda receb ayının tamamını oruçla geçirmesinde bir beis yoktur. Şayet yalnız recep ayını oruçla geçirmek isterse bir veya birkaç gün oruç tutmayı bıraksın ki ramazan ayına benzemesin,” demiştir.⁴⁰⁹

2.8. ŞÂ'BAN AYI ORUCU

2.8.1. Ş'abân Ayının Tanımı

Sözlükte “dağılmak, gruplara ayrılmak” anlamındaki “şa'b” kökünden türeyen “şâ'ban,” kamerî yılın recebten sonra, ramazandan önce gelen sekizinci ayının adıdır ve dinî gelenekte önemli bir yeri olan üç ayların ikincisidir. Bu ayın İslam'dan önce Arab-ı baîde (Ad ve Semûd) döneminde “mevha”, Arab-ı arîbe devrinde “va'l,” “âdil” ya da “âzil” diye adlandırıldığı, “şâ'ban” isminin hicrî takvimde yer alan diğer ay adlarıyla birlikte Arab-ı müsta'ribe döneminde kullanılmaya başlandığı, İslamiyet'in ortaya çıktığı devirde Arapların bu isimleri kullanmakta olduğu nakledilir. “el-Mükerrem,” “el-Muazzam,” “eş-Şerîf” sıfatlarıyla da anılan Şâ'ban Osmanlı belgelerinde “ش” kısaltmasıyla gösterilmiştir.⁴¹⁰

Şâ'ban ayının büyük bir kısmını oruçlu geçiren Hz. Peygamber (s.a.s.) “insanların değerini bilemedikleri bu ayda ameller Allah'a arz edilir: Ben amellerimin oruçlu iken Allah'a arz edilmesini arzu ediyor ve bu ayda oruç tutuyorum” buyurmuş⁴¹¹ ramazan dışındaki en faziletli orucun şâ'banda tutulan oruç olduğunu ifade etmiştir.⁴¹² Bu rivayetler sebebiyle şâ'ban ayında oruç tutulması mendûb olmakla birlikte Hz. Aişe'den (r.a.) nakledilen, Resûl-i Ekrem'in ramazan ayından başka hiçbir

⁴⁰⁸ İbn Mâce, Siyam, 43, (1743),c. 1, s. 554.

⁴⁰⁹ Hatipoğlu, c. 5, s. 9.

⁴¹⁰ M. Kamil Yaşaroğlu, “Şâ'ban,” *DİA*, c. 38, s. 207.

⁴¹¹ Ahmet b. Hanbel, *Müsned*, c. 5, s. 201; Nesâî, Savm, 70, (2356), c. 4, s. 201.

⁴¹² Tirmizî, Zekât, 28, (663), c. 3, s. 51.

ayın tamamını oruçlu geçirmedeği şeklindeki rivayeti yanında,⁴¹³ oruç tutmanın farz olduğu ramazan ayına şevkle girmeyi zorlaştıracığı için şâ’banın on beşinden sonra orucun azaltılması veya terk edilmesi tavsiye edilmiştir. Hatta bazı Şafiî eserlerinde mûtaad oruçlar dışında Şâ’ban ayının ikinci yarısında nafîle oruç tutmanın haram olduğu belirtilir.⁴¹⁴

2.8.2. Resûlullah’ın (s.a.s.) Şâ’ban Ayı Orucu

Enes b. Mâlik (r.a.) şöyle dedi: “Peygamber’e (s.a.s.) oruç tutma konusunda en sevimli gelen ay, şâ’ban ayı orucudur.”⁴¹⁵

Ümmü Seleme (r.a.) anlatıyor: “Ben Resûlullah’ı (s.a.v.) şâ’ban ve ramazan dışında iki ayı peşpeşe tam olarak oruçla geçirdiğini görmedim. O şâ’ban ile ramazanı oruç tutarak birleştirdi.”⁴¹⁶

İbn Abbas’tan (r.a.) rivayetle denilir ki: “Peygamber (s.a.s.) ramazan ayı dışında hiçbir ayı baştan sona tutmamıştır. (Bazen) O kadar üst üste oruç tutardı ki, artık hiç yemeyecek derdik. Bazen de o kadar (oruç tutmayı) bırakırdı ki, artık hiç tutmayacak derdik.”⁴¹⁷

Hz. Aişe’den (r.a.) de rivayetle bu hadis şöyle geçiyor : “Resûlullah (s.a.s.), (bazen) oruca öyle devam eder ki, “(bu aydan) hiç yemeyecek” derdik. Bazen de öyle devamlı yerd ki, “ (bu aydan) hiç tutmayacak” derdik. Ben, onun ramazan dışında bir ayı tam olarak tuttuğunu görmedim ve herhangi bir ayda şâ’ban ayında tuttuğundan daha fazla oruç tuttuğunu da görmedim.”⁴¹⁸

Ebû Seleme’den (r.a.) rivayet edildiğine göre Hz. Aişe (r.a.) diyordu ki; “Peygamber’in (s.a.s.) şâ’ban ayı kadar hiçbir ayda çok oruç tuttuğunu görmedim. Çünkü o şâ’banın hepsini oruçlu geçiriyordu ve diyordu ki; “Gücünüzün yettiği

⁴¹³ Buhârî, Savm, 52, c. 2, s. 243; Müslim, Siyam, 33, (176-177/1152), c. 1, s. 811.

⁴¹⁴ M. Kamil Yaşaroğlu, “Şaban,” c. 38, s. 207.

⁴¹⁵ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 3, s. 230.

⁴¹⁶ Ebu Davud, Savm, 11, (2336), c. 2, s. 750; Tirmizî, Savm, 37, (736), c. 3, s. 113; Nesâî, Siyam, 70, (2348), c. 4, s. 199-200; Darimî, Savm, 33, (1746), c. 1, s. 350; İbn Mâce, Siyam, 4, (1648), c. 1, s. 528; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 6, s. 311.

⁴¹⁷ Buhârî, Savm, 53, c. 2, s. 244; Darimî, Savm, 36, (1750), c. 1, s.3 50; İbn Mâce, Siyam, 30, (1711), c. 1, s. 546.

⁴¹⁸ Buhârî, Savm, 52, c. 2, s. 243; Müslim, Siyam, 33, (175/1156), c. 1, s. 809; Ebû Davud, Savm, 56-59, (2431-2434), c. 2, s. 813; Tirmizî, Savm, 57, (768), c. 3, s. 139; Nesâî, Siyam 70, (2344), c. 4, s.199; Mâlik, *Muvatta*, Siyam, 56,(1,309), c.1, s.309; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c.1, s.272, c.2, s. 142, c. 6, s. 39-107-153-165.

ameller yapınız; çünkü (amel ve ibadetten) siz bıkmadan Allah (c.c.) bıkmaz.”⁴¹⁹ Peygamber’in (s.a.s.) yanında en sevimli namaz az da olsa devamlı olandır. (Bu sebeple Hz. Aişe (r.a.) bir (nafile) namaza başladığı zaman ona devam ederdi.”⁴²⁰

Tirmizî, yukarıdaki mezkûr hadisler için İbn Mübarek’ten şunları naklediyor: “Araplarda ayın çoğu oruçla geçirilince ‘Ayın hepsini tuttu’ denilmesi caizdir (yani tamamını tuttu diye bir cümle kullanılması adet dışı değildir.) Bazen gelenek olarak gelen mecazlarda şöyle denilir “Bütün gece namaz kıldı” belki başka şeylerde yapmış ve başka işlerle de meşgul olmuştur. Tirmizî şöyle devam etti: Sanki İbn Mübarek bununla bu iki hadisi cem’etti. Hâsılı ilk rivayet, ikinci rivayetin kendisine has tefsiri gibiydi. Bundaki murat, çok olan şeylerde azda olsa biraz mecaz kullanılır.⁴²¹ Humeyd (r.a.) dedi ki: “Ben Enes’e (r.a.) Peygamber’in (s.a.s.) orucundan sordum. Bana dedi ki: “Hangi ayda onu oruçlu görmek istediğin zaman onu mutlaka oruçlu görürdün. Onu yerken görmek istediğin zaman da onu mutlaka görürdün. Yine onu gece namazda görmek istediğin zaman mutlaka görürdün, uyurken görmek istediğim zaman da onu mutlaka görürdün. Ben Resûlullah’ın (s.a.s.) avucundan daha yumuşak bir ipeğe dokunmadım ve Resûlullah’ın (s.a.s.) kokusundan daha hoş ne bir misk ne bir amber kokladım.”⁴²²

Yani oruç olsun namaz olsun, onun (nafile) ibadet hali değişkendi. Bazen gecenin ilk vaktinde namaza kalkardı. Bazen ortasında ve bazen de sonunda kalkardı. Oruç konusunda da bazen ayın başında bazen ortasında ve bazen de sonunda tutardı. Onu gecenin belli bir vaktinde görmek isteyen veya ayın belli bir vaktinde oruçlu görmek isteyen nöbet ardı nöbet beklemelerine rağmen onu daha önce ibadet üzerinde gördükleri vakitte, ibadet üzerinde bulamazlardı. Hadisten anlaşılan budur. Yoksa bununla, hiç ara vermeden oruç tuttuğu ve gecenin tamamını kıyamla geçirerek yorgun düştüğü murat edilmemiştir. Bunu Hz. Aişe’nin (r.a.) şu sözüyle karıştırmamak lazım “O (s.a.s.) bir namaz kıldığı zaman ona devam ederdi.” Başka bir rivayette de “Onun (s.a.s.) ameli devamlıydı.”⁴²³ Bu hadisten kasıt, yaptığı ibadetin düzenliliği (düzenli olmasıydı. Mutlak olarak nafile kast edilmemiştir. İki hadisin ortak yönü

⁴¹⁹ Buhârî, İman, 43, c. 1, s. 16; Müslim, Siyam, 33, (177/782), c. 1, s. 811.

⁴²⁰ Müslim, Siyam, 34, (782/177), c. 1, s. 811; Buhârî, Savm, 52, c. 2, s. 24; İbn Mâce, Siyam, 4, (1648-9), c. 1, s. 528; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 6, s. 39-84-107-128-143.

⁴²¹ İbn Hâcer el-Askalânî, c. 4, s. 214.

⁴²² Buhârî, Savm, 53, c. 2, s. 244; Tirmizî, Savm, 57, (769), c. 3, s. 140.

⁴²³ Buhârî, Savm, 64, c. 2, s. 248, Rikak, 18, c. 7, s. 181; Ebû Davud, Tatavvû, 27, (1368), c. 2, s. 101; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 4, s. 109.

budur. O (s.a.s.) her aydan oruç tutmayı severdi. Nafile oruçlarına mutlak bir zaman tahsis etmez bilakis zaman belirlemeyi nehyederdi. O (s.a.s.) yıl orucu tutmazdı. Gecenin tamamını namazla geçirmezdi. O (s.a.s.), bazı ibadetlerinde ona uymak konusunda ümmet zorda kalmasın diye bazen terk ederdi. Hâlbuki tutmak isteseydi, buna güç yetirecek kuvvet de verilmişti. Lakin o (s.a.s.) buna rağmen ibadette orta yolu tuttu. Hem oruç tuttu hem de iftar etti. Hem namaz kıldı hem de uyudu. Mahleb, İbn Abbas'ın (r.a.) hadisine işaret ederek şöyle söyledi: “Bu şekilde, (ibadetle ilgili bu rivayetleri) dinleyenin nefsinde hoş görülmeven mübalağalı te'kid olmamış olur.”⁴²⁴

2.8.3. Şâ'ban Ayının Fazileti

Hz. Usâme (r.a.) anlatıyor. “Ey Allah'ın Resûl'ü (s.a.s.) dedim, Şâ'ban ayında tuttuğın kadar başka aylarda oruç tuttuğunu göremiyorum (sebebi nedir)?” diye sordum. Şu cevabı verdi: “Bu receble ramazan arasında insanların gaflet ettikleri bir aydır. Hâlbuki o, amellerin âlemlerin Rabbine yükseltildiği bir aydır. Ben, oruçlu olduğum halde amelimin yükseltilmesini istiyorum.”⁴²⁵

Abdullah b. Ebi Kays, Hz. Aişe'den (r.a.) şunu duyduğunu söyledi: “Resûlullah'ın (s.a.s.) oruç tutmak için seçtiği ayların en sevimsisi (şüphesiz) şâ'ban ayıydı. Sonra onu ramazan ile (oruçlu olarak) birleştirdi.”⁴²⁶ Burada Hz. Aişe (r.a.), Resûlullah'ın (s.a.s.) ramazan dışında başka bir ayı tam olarak oruçla geçirmedeğini beyanla birlikte, Şâ'ban ayında diğer aylardan daha çok oruç tuttuğunu belirtmektedir.⁴²⁷

Enes (r.a.) rivayet ediyor: “Peygamber'e (s.a.s) ramazan orucundan sonra en faziletli oruç hangisidir?” diye soruldu. Peygamber (s.a.s.):

“Ramazan ayına hürmeten şâ'ban ayında tutulan oruçtur.” diye cevap verdi.

“En faziletli sadaka hangisidir?” diye soruldu.

“Ramazan ayında verilen sadakadır.” buyurdu.”⁴²⁸

⁴²⁴ İbn Hâcer el-Askalânî, c. 4, s. 216.

⁴²⁵ Nesâî, Siyam, 70, (2355), c. 4, s. 201.

⁴²⁶ Ebu Davud, Savm, 56, (2431), c. 2, s. 812; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 6, s. 188.

⁴²⁷ Canan, c. 9, s. 468.

⁴²⁸ Tirmizî, Zekât, 28, (663), c. 3, s. 52, (“ğarip hadis”) ve Beyhaki, *Şuabu'l-İman* 3/377 (3819) ile s. *El-Kebîr'de* 4/305 (8300), Enes'ten rivayet ettiler. Elbânî, *Daifu'l-Camî'de* (2021) zayıf hükmü vermiştir. Bkz. Tirmizî, Zekât, 28, (663), c. 3, s. 52; Suyûtî, c. 2, s. 167.

Enes (r.a.) der ki: “Şâ’ban diye adlandırılmasının sebebi onda oruçlunun cennete girecek kadar birçok hayrının yeşermesi sebebiyledir.”⁴²⁹

Hz. Ali’den (r.a.) rivayetle Resûlullah (s.a.s.) buyurdu ki: “Şâ’ban ayının onbeşinci gecesi olduğu zaman o geceyi (mana ve önemine uygun olarak) ibadetle ihya edin, gündüzünde de oruç tutun. Çünkü o gece güneş batınca Allah’u Teâla (keyfiyetini bilmediğiniz bir halde) dünya semasına tecelli eder ve: Benden mağfired dileyen yok mu, ona mağfired edeyim. Benden rızık isteyen yok mu, onu rızıklandırayım. Bir bela ile müptela olan yok mu, ona afiyet vereyim (onu beladan kurtarayım). Şöyle olan yok mu? Böyle olan yok mu, buyurarak ta fe2cre kadar devam eder.”⁴³⁰

Ebu Hüreyre (r.a.) şöyle dedi: “Resûlullah (s.a.s.), pek azı hariç şâ’banın hemen hemen hepsini tutuyordu.”⁴³¹

İmran b. Husayn’dan (r.a.): “Resûlullah (s.a.s.) bir adama: “Şâ’ban ayının sonlarından hiç oruç tuttun mu?” diye sordu. Adam “Hayır” deyince: “O halde ramazandan sonra onun yerine (kaza olarak) iki gün tut!” buyurdu.”⁴³²

Bazı rivayetlerde ravilerin bir gün mü yoksa iki gün mü oruç tuttuğu konusunda hatırlamaya dayalı tereddütleri vardır.⁴³³

Hadiste “Ayın sonlarından tuttun mu?” diye sorarken << سَرَر >> kelimesi kullanılmıştır. Bu kelime ayın başı, ortası veya sonu mu olduğu hakkında görüşler ileri sürülmüş ancak sonu olduğu hakkında ki görüş daha öne çıkmıştır.⁴³⁴

Buhârî, Müslim, Ebû Davud, Ahmed b. Hanbel ve Darimî, Resûlullah’ın (s.a.s.) bir hadisinde ramazan orucuna bir-iki gün öncesinden başlamayı yasakladığı için, bu hadis şu şekilde yorumlanmıştır: Zikri geçen sahabe, ayın sonunda oruç tutmayı âdet haline getirmişti. Sonra Resûlullah’ın (s.a.s.), ramazana bir-iki gün öncesinden başlamayı yasakladığını duyunca bu âdetini terk etmişti. Hâlbuki Resûlullah (s.a.s.), nezrettiği ve âdet edindiği oruç günleri, ramazanın bir-iki gün

⁴²⁹ Elbânî, *Daifu’l-Cami’* de (2061) uydurma hükmü vermiştir. Bkz. Suyûtî, c. 2, s. 168.

⁴³⁰ İbn Mâce, *İkâmetus-Salât*, 191, (1388), c. 1, s. 444.

⁴³¹ Ebu Davud, *Savm*, 59, (2435), c. 2, s. 814.

⁴³² Buhârî, *Savm*, 62, c. 2, s. 247; Müslim, *Siyam*, 37, (199/1161-1162), c. 1, s. 820; Ebû Davud, *Savm*, 8, (2328), c. 2, s. 746; Darimî, *Savm*, 35, (1749), c. 1, s. 350; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 4, s. 428-439.

⁴³³ Müslim, *Siyam*, 37, (201/1161), c. 1, s. 821; Ebû Davud, *Savm*, 8, (2328), c. 2, s. 746.

⁴³⁴ Darimî, *Savm*, 35, (1749), c. 1, s. 350; Ebû Davud, *Savm*, 8, (2330-2331), c. 2, s. 747.

öncesine rastlayanların oruç tutmasını bu yasağından istisna etmişti. Bu sebeple Resûlullah (s.a.s.) o sahabeye, âdet edindiği orucunu kaza etmesini müstehap görmüştür. Sonuç olarak denilir ki; şâ’banın sonunda oruç tutmayı adayan veya âdeti olan ve oruçları o günlere rastlayan kişi, şâ’banın sonunda oruç tutabilir; tutmazsa ramazandan sonra kaza eder.⁴³⁵

2.8.4. Şâ’ban Ayının Sonlarından Oruç Tutmak

Ebu’l-Ezher Muğire b. Fervet anlatıyor: “Hz. Muaviye (r.a.), Humus’ta bulunan Mishâl kilisesinin kapısı önünde insanlara şöyle seslendi:

“Ey insanlar! Bugün ben hilali şöyle şöyle gördüm. Bu sebeple o günden önce (şâ’ban ayının son günü ve ramazandan önce) oruç tutarım. Artık benim gibi yapmak isteyen yapsın!” dedi.

Muğire dedi ki, sahabî olan Malik b. Hubeyre es-Sebeî (r.a.) ona doğru yürüdü ve dedi ki:

“Ey Muaviye! Bu Resûlullah’tan (s.a.s.) duyduğun bir şey mi? Yoksa senin görüşün mü?” Hz. Muaviye (r.a.) şöyle dedi:

“Resûlullah’tan (s.a.s.) duydum şöyle buyuruyordu: “Aydın başını ve sonunu oruçla geçirin.”⁴³⁶

Muaviye (r.a.) Peygamber’in (s.a.s.) bu hadisle her ayın ilk ve son gününü oruç tutmayı meşru saydığını anlamıştır. Bu emrin şâ’ban ayına da şümüllü olduğu kanaatine varmış ve fakat âdetine tesadüf etmeyen kimsenin şâ’ban ayının sonunda oruç tutmasının yasaklığına galiba muttali, olmamıştır⁴³⁷ deniliyor.

Ebû Hüreyre (r.a.) anlatıyor: “Resûlullah (s.a.s.) şöyle buyurdu: “Şâ’banın yarısından sonra oruç tutmayın.”⁴³⁸

⁴³⁵ Mustafa İsmail Fındıklı, *Faziletleriyle Nafile Oruçlar*, b.y. İstanbul, Kitapkalbi Yayıncılık, 2016, s. 142.

⁴³⁶ Ebu Davud, Savm, 8, (2329), c. 2, s. 746.

⁴³⁷ Hatipoğlu, c. 4, s. 533.

⁴³⁸ Ebû İsa (Tirmizî dedi ki: “Ebû Hüreyre’nin (r.a.) bu hadisi hasen ve sahihtir. Hadis, bu konuda sadece bu veçhi ve bu lafızıyla biliniyor. İlim ehlinden bazılarında göre bu hadisin manası, ‘kişi yıl boyunca oruç tutmaz, sonra şâ’ban’ın ikinci yarısında tutmaya başlarsa ramazana mecali kalmaz ‘ diye anlamışlardır. Bkz. Tirmizî, Savm, 38, (738), c. 1, s. 115; İbn Mâce, Siyam, 5, (1651), c. 1, s. 528; Suyuti, c. 2, s. 181.

Ümmü Seleme (r.a.) anlatıyor: “Ben Resûlullah’ı (s.a.s.) şâ’ban ve ramazan dışında iki ayı peşpeşe tam olarak oruçla geçirdiğini görmedim. O şâ’banla ramazanı oruç tutarak birleştirdi.”⁴³⁹

Yukarıda son iki hadis için Tirmizi, Sünen’de Ebû Hüreyre (r.a.) ve Ümmü Seleme’nin (r.a.) bu hadislerini şöyle değerlendiriyor: “Ümm-ü Seleme’nin mezkûr hadisini ve Ebû Hüreyre’nin (r.a.)⁴⁴⁰ hadisini naklettikten sonra İbn Mübârek’in: Bir kimse ayın çoğunu oruçla geçirdiği zaman Arap dilinde: falan adam bütün ay oruç tuttu denilebilir. Keza: falan adam bütün gece ibâdet etti denilir. Hâlbuki akşam yemeğiyle ve bazı diğer işlerle meşgul olmuş olabilir.” Tirmizî daha sonra: “Bana öyle geliyor ki İbn Mübârek bu konudaki rivayetlerin arasında zahiri bir ihtilâf bile bulunmadığı görüşündedir” demiştir.⁴⁴¹

2.8.5. Şâ’ban Ayının Son Yarısında Oruç Tutmanın Mekruh Olması

Ebû Hüreyre (r.a.) anlatıyor: “Resûlullah (s.a.s.) şöyle buyurdu: “Ramazan (ay)ı orucunu bir veya iki gün (oruç tutmak) ile karşılamayınız. Ancak oruç tutma âdeti olan kişi, o orucu tutar (tutsun).”⁴⁴²

Ebû Hüreyre’nin (r.a.) bu hadisi konuyla ilgili olan şu hadisiyle birlikte değerlendirelim: “Resûlullah (s.a.s.) şöyle buyurdu: “Şâ’banın yarısından sonra oruç tutmayın.”⁴⁴³

Şafiilerin çoğu bu hadisin zahirini esas alarak; şâ’ban ayının ilk yarısında nafîle oruç tutmayan ve ayın belirli günlerini oruçla geçirme âdeti olmayan bir kimsenin, şâ’banın son yarısında oruç tutması yasaktır, demişlerdir.

⁴³⁹ Ebu Davud, Savm, 11, (2336), c. 2, s. 750; Tirmizî, Savm, 37, (736), c. 1, s. 113; Nesâî, Siyam, 70, (2348), c. 4, s. 199-200; Darimî, Savm, 33, (1746), c. 1, s. 350; İbn Mâce, Siyam, 4, (1648), c. 1, s. 528; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 6, s. 311.

⁴⁴⁰ Tirmizî, Savm, 38, (738), c. 1, s. 115.

⁴⁴¹ Tirmizî, Savm, 37, (737), c. 3, s. 114.

⁴⁴² İbn Mâce, Siyam, 5, (1650), c. 1, s. 528; Tirmizî, Savm, 38, (738), c. 3, s. 115; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 2, s. 513.

⁴⁴³ Ebû İsa dedi ki: “Ebû Hüreyre’nin (r.a.) bu hadisi hasen ve sahihtir. Hadis, bu konuda sadece bu veçhi ve bu lafızla biliniyor. İlim ehlerinden bazılarına göre bu hadisin manası, ‘kişi yıl boyunca oruç tutmaz, sonra Şaban’ın ikinci yarısında tutmaya başlarsa Ramazan’a mecali kalmaz ‘ diye anlamışlardır. Bkz. Tirmizî, Savm, 38, (738), c. 1, s. 115; İbn Mâce, Siyam, 5, (1651), c. 1, s. 528; Suyuti, c. 2, s. 181.

Cumhura göre şâ'banın ilk yarısında oruç tutmayan ve ayın belirli günlerini oruçla geçirme âdeti olmayan kimsenin bile, şâ'banın son yarısında nafîle oruç tutması mubahtır.

Bazı âlimlere göre bu hadis, çok oruç tutmakla kendisini zayıf düşürenlere veya ramazanı karşılamak niyetiyle şâ'banın son yarısında oruç tutanlara mahsustur. Bu hadis ramazan ayından olur ihtimalini göz önünde bulundurarak 'ramazandan bir veya iki gün önce ramazan niyetiyle ihtiyaten oruç tutanlara mahsustur' demişlerdir.⁴⁴⁴

Hadis âlimleri, İbn Hibbân (ö.354/965) ve diğerleri bu hadisi eserlerinde tahrîc ve tashih ettiler. Şafiîlerden Ruyânî (ö.307/919) şöyle dedi: Yukarıdaki son iki hadisten ilkinе göre, ramazan orucunu bir gün veya iki gün öne almak haramdır. Son hadise göre ise şâ'banın yarısına takdim etmek mekruhtur. Ulemânın cumhuruna göre ise, ibadet niyetiyle şâ'banın son yarısını tutmak caizdir. Ancak onlar, bu konudaki hadisi zayıf görürler.⁴⁴⁵

2.8.6. Hadisler Işığında Müçtehitlerin Görüşleri

Şafiî, Malikî ve Hanefî Mezhebine göre: Receb ve şâ'ban ayında oruç tutmak mendupur. Hanbelilere göre ise, yalnız receb ayında oruç tutmak mekruhtur. Ama bu ayda bazan tutup bazan ifter etmekte bir sakınca yoktur. Haram aylarda oruç tutmak, İmam Şafiî, İmam Mâlik ve İmam Ahmed'e göre menduptur. Hanefî imamlarına göre, sadece bu aylardan her birinde üçer gün oruç tutmak menduptur; tamamını oruçlu geçirmek mendup değildir.⁴⁴⁶

2.9. EYYÂMÜ'L-BİYD ORUCU

2.9.1. Eyyâmü'l-Biyd Orucunun Tanımı

Biyd (الْبَيْض) kelimesi, dilimize de girmiş bulunan 'beyaz'dan gelir. Kameri ayın 13. 14 ve 15. geceleri ayın en parlak, en beyaz olduğu safhadır. Ay akşamdan sabaha kadar gökyüzünden ayrılmaz, dünyayı aydınlatır. Bu sebeple o günlere, ayın en aydınlık geceleri manasında "eyyamü'l-biyd" (أَيَّامُ الْبَيْضِ) denmiştir. Daha doğru

⁴⁴⁴ Hatipoğlu, c. 4, s. 538.

⁴⁴⁵ İbn Hâcer el-Askalânî, c. 4, s. 129.

⁴⁴⁶ Yıldırım, c. 4, s. 9.

şekliyle geceleri aydınlık olan günler denmesi gerekirken aydınlık, güne izafe edilerek “eyyamü'l-biyd” (aydınlık günler) denilmiştir.⁴⁴⁷

İşte Resûlullah (s.a.s.), bugünlerde oruç tutmayı müstehap addetmiştir. “Bugünlerde tutulacak oruçlar yıl orucu vaziyetindedir” demek de, o günlerde oruç tutulduğu takdirde sanki bütün yıl boyu oruç tutulmuş gibi sevap olur demektir. Ayeti kerime,⁴⁴⁸ hayırlı amellerin on misliyle mükâfatlandırılacağını haber verdiğine göre, ayda üç gün tutulan oruç, bir ay yerine geçer. Her ayda üç gün tutulunca toplamı yıl orucu olur.⁴⁴⁹

Eyyâmü'l biyd orucu, her kameri ayın on üç, on dört ve on beşinde tutulması sünnet olan bir oruç çeşididir.

İmam Gazali, *İhya*'sında bugünlerin, “Ayın başı, ortası ve sonu olduğunu, ortasının ise “eyyamü'l biyd” (mehtaplı günler) diye tabir edilen on üç, on dört ve on beşinci günleri” olduğunu söylüyor.⁴⁵⁰

2.9.2. Resûlullah'ın (s.a.s.) Eyyâmü'l-Biyd Orucunu Tavsiye Etmesi

Ebû Hüreyre (r.a.) dedi ki; “Halil'im (dostum Resûlullah (s.a.s.)) bana (hiç aksatmamam üzere) şunları tavsiye etti: “Her ay üç gün oruç tutmamı, iki rekât kuşluk namazı kılmamı ve yatmadan önce vitir namazı kılmamı.”⁴⁵¹

Huneydetu'l-Huzaî, annesinden şunu anlatıyor: “Ümmü Seleme (r.a.) annemizin yanına gittim ve ona oruç hakkında soru sordum. Bana şu cevabı verdi: “Resûlullah (s.a.s.) her ayın pazartesi ve perşembesinden başlamak üzere üç gün oruç tutmamı emretti.”⁴⁵²

Abdullah b. Amr b. As (r.a.) dedi ki: “Yaşadığım müddetçe gecelerimi kıyamla, gündüzlerimi oruçla geçirmek istediğime dair Resûlullah'a (s.a.s.) haber verilmiş. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.s.) bana: “Sen bunları dedin mi?” diye sordu. Ben: “Evet ya Resûlullah!(s.a.s.) dedim.” Resûlullah (s.a.s.) şöyle buyurdu: “Sen buna güç yettiremezsin! Bazen oruç tut bazen tutma! (gecenin bir kısmında) uyu, (bir

⁴⁴⁷ Canan, c. 9, s. 478.

⁴⁴⁸ En'am, 6/160.

⁴⁴⁹ Canan, c. 9, s. 478.

⁴⁵⁰ Gazalî, c. 1, s. 691.

⁴⁵¹ Buharî, Savm, 60, c. 2, s. 247; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 2, s. 229-233-254; c. 5, s. 173; c. 6, s. 451; Nesâî, Siyam, 70, (2367), c. 4, s. 204; Darimî, Savm, 38, (1752), c. 1, s. 351; Tirmizî, Savm, 54, (760), c. 3, s. 133.

⁴⁵² Ebû Davud, Savm, 79, (2452), c. 2, s. 822; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 6, s. 289-310.

kısımında) kalk namaz kıl. Her ay üç gün oruç tut. Çünkü her hasene on misline tebdil edilir. Bu şekilde sene boyunca oruçlu sayılırsın!” Ben:

“Bundan daha fazlasına güç yetirebilirim!” dedim. Bana şöyle buyurdu:

“Bir gün tut, iki gün ye!” Ben yine: “Bundan daha fazlasına güç yetirebilirim ya Resûlullah (s.a.s.) dedim. Bana: “Bir gün tut bir gün ye! Bu Davud’un (a.s.) orucudur ve bu en doğru oruçtur” dedi. Ben: “Bundan daha fazlasına güç yetirebilirim,” dedim. Resûlullah (s.a.s.): “Bundan daha fazlası yoktur!” buyurdu.

Abdullah b. Amr (r.a.) (yaşlanıp oruç tutmakta zorlanınca) şöyle diyordu: “Eğer Resulullah’ın (s.a.s.) bana tavsiye ettiği o üç gün orucu kabul etseydim, bana ailemden ve malımdan daha sevimli olurdu!”⁴⁵³

Bâhilî (r.a.) anlatıyor: “Bir gün Resûlullah’a (s.a.s.) bir ihtiyacım için gittiğimde Resûlullah (s.a.s.) beni tanımadı.

“Sen kimsin” deyince, ben:

“Beni tanımadınız mı” dedim. Peygamber (s.a.s.) yine:

“Kimsin (tanımadım)” diye sordu.

“Ben sana geçen sene gelen Bahilî’yim” dedim. Peygamber:

“Sen bana geçen sene geldiğinde cismin, rengin ve halin güzeldi. Sana ne oldu da o halini göremiyorum” buyurdu. Ben de:

“Vallahi! Senden sonra geceler hariç hiç yemek yemedim (yıl boyunca oruç tuttum)” dedim. Peygamber (s.a.s.):

“Sana nefesine zulmetmeyi kim öğretti? Sana nefesine zulmetmeyi kim öğretti? Sana nefesine zulmetmeyi kim öğretti?” üç defa tekrardan sonra:

“Sabır ayı olan ramazanda oruç tut” buyurdu. Ben:

“Kendimde daha fazlasını tutma kuvveti buluyorum. Bana artırmanızı çok isterim” dedim. “Her aydan bir gün tut” buyurdu.

“Kendimde daha fazlasına kuvvet buluyorum bana artırmanızı çok isterim” dedim.

⁴⁵³ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 2, s. 158-225-199; Müslim, *Siyam*, 35, (181/1159), c. 1, s. 812; Ebû Davud, *Savm*, 53, (2427), c. 2, s. 809.

“Her aydan iki gün tut” buyurdu.

“Bundan daha fazlasına kendimde kuvvet buluyorum. Benim için artırmanızı çok isterim” dedim.

“Sabır ayı olan ramazan ayı ve her ay iki güne ne dersin” diye buyurdu. Ben yine:

“Bundan daha fazlası için kendimde takat buluyorum benim için artırmanızı çok isterim,” deyince:

“Her aydan üç gün oruç tut ve üçüncü gün iftar et” buyurdu. Ben yine:

“Kendimde daha fazlasına kuvvet buluyorum benim için artırmanızı çok isterim” diyecektim ki:

“Haram aylardan da oruç tut sonra da iftar et (ye)” buyurdu.⁴⁵⁴

Ebî Nevfel b. Ebi Akreb, babasından şunu naklediyor:

“Ben Peygamber’e (s.a.s.) oruç konusunda soru sordum. Bana her ay bir gün oruç tutmamı buyurdu. Ben:

“Bundan daha fazlasına gücüm yeter,” dedim. Resûlullah (s.a.s.):

“Daha güçlüyüm daha güçlüyüm diyorsun (o zaman) her ay iki gün tut” buyurdu. Ben:

“Artır ya Resûlullah (s.a.s.)” dedim. Resûlullah (s.a.s.):

“Artır artır (diyorsun. O halde) her ay üç gün oruç tut!” diye buyurdu.”⁴⁵⁵

İmran b. Husayn (r.a.) şöyle dedi: “Peygamber (s.a.s.) kendisine veya bir adama buyurdu ki:

“Ey falan! Bu ayın göbeğinde (ortasında) oruç tutun mu?”

“Hayır,” dedi. Bunun üzerine Peygamber (s.a.s.):

“(Ramazan orucundan) iftar ettiğin zaman (ramazandan sonra onun yerine) iki gün oruç tut!” buyurdu.”⁴⁵⁶

⁴⁵⁴ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 5, s. 28.

⁴⁵⁵ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 4, s. 347.

⁴⁵⁶ Müslim, *Siyam*, 37, (199/1161), c. 1, s. 860; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 4, s. 428-432-434-439.

2.9.3. Resûlullah'ın (s.a.s.) Eyyâmü'l-Biyd Orucunu Tuttuğu Günler

Musa bin Talha anlatıyor: “Ebû Zer’in şöyle dediğini işittim: “Resûlullah (s.a.s.) bana: “Ya Eba Zer! Her aydan üç gün oruç tuttuğun zaman ayın on üç, on dört ve on beşinci günlerini tut.”⁴⁵⁷

Ebû Zer’den (r.a.): “Adamın birinin sorması üzerine Hz. Peygamber (s.a.s.) ona ayın on üç, on dört ve on beşinci günleri oruç tutmasını emretti.”⁴⁵⁸

Yine Ebu Zer’in (r.a.) anlattığına göre: “ Resûlullah (s.a.s.) şöyle buyurdu: “Sizden kim her aydan oruç tutacaksa bunu aydınlık günlerde tutsun.”⁴⁵⁹

Abdullah (b. Katade b. Milhan el-Kaysî) (r.a.) rivayet ediyor: “Resûlullah (s.a.s.) her ayın aydınlık günlerinde üç gün oruç tutardı.”⁴⁶⁰

Ebû Hüreyre (r.a.) anlatıyor: “A’râbî’nin biri Resûlullah’a (s.a.s.) kızartılmış bir tavşan etiyle geldi. Resûlullah’ın (s.a.s.) önüne koydu. Resûlullah (s.a.s.) yemedi. Orda bulunan topluluğa buyurmalarını emretti. A’râbî’nin yemediğini görünce:

“Neden yemiyorsun” diye sordu. A’râbî:

“Ayın üç günü oruç tutuyorum” dedi. Resûlullah (s.a.s.):

“Oruç tutarken aydınlık günlerde tut(maya dikkat et yani dolunaylı günlerde tut)” buyurdu.”⁴⁶¹

Hafsa (r.a.) anlatıyor: “Resûlullah (s.a.s.) her aydan üç gün oruç tutardı. Bu günler: Pazartesi, perşembe ve son hafta pazartesi.”⁴⁶²

İbn Ömer (r.a.) anlatıyor: “Resûlullah (s.a.s.) her ayın ilk pazartesisini ile ardından gelen perşembe ve daha sonra gelen perşembe olmak üzere üç gün oruç tutardı.”⁴⁶³

Muâzet’el-Adeviyye dedi ki: Ben Hz. Aişe’ye (r.a.) sordum: “Resûlullah (s.a.s.) her ayda üç gün oruç tutar mıydı” Hz. Aişe (r.a.):

⁴⁵⁷ Tirmizî bu hadisin hasen olduğunu söyler. Bkz. Tirmizî, Savm, 54, (761), c. 3, s. 134.

⁴⁵⁸ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 5, s. 150; Nesâî, Siyam, 84, (2430), c. 4, s. 224.

⁴⁵⁹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 5, s. 152.

⁴⁶⁰ Ebû Davud, Savm, 67-68, (2449-2450), c. 2, s. 822.

⁴⁶¹ Nesâî, Siyam, 84, (2419), c. 4, s. 222.

⁴⁶² Ebû Davud, Savm, 79, (2451), c. 2, s. 822; Nesâî, Siyam, 70, (2364), c. 4, s. 203; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 6, s. 287.

⁴⁶³ Nesâî, Siyam, 83, (2412), c. 4, s. 220.

“Evet” dedi. Ben yine:

“Ayın hangi günlerinde oruç tutardı” diye sordum. O da:

“Ayın hangi günlerinde tuttuğuna ehemmiyet vermezdi” şeklinde cevap verdi.⁴⁶⁴

İmran b. Husayn'den (r.a.): “Resûlullah (s.a.s.) bir adama: “Şâ’ban ayının sonlarından hiç oruç tuttun mu?” diye sordu. Adam “Hayır” deyince: “O halde ramazandan sonra onun yerine (kaza olarak) iki gün tut!” buyurdu.”⁴⁶⁵ Bu bazı âlimlere göre Resûlullah’ın (s.a.s.) bu sorusu her aydan düzenli üç gün oruç tutma ile ilgilidir. Her ayın 28, 29 ve 30. Günlerinde oruç tutmanın müstehap olduğuna delalet etmektedir, demişlerdir.⁴⁶⁶

Bu rivayetler, Resûlullah’ın (s.a.s.) ay içerisinde üç gün oruç tutma da ısrar ettiğini, ancak bu üç günün muayyen günlerde olmamasına da şuurla dikkat ettiğini göstermektedir. Âlimler, Resûlullah’ın (s.a.s.) ayın belli günlerinde ısrar etmemesini, farz telakkî edilmesi endişesiyle izah ederler. “Eğer hep aynı günlerde oruç tutsaydı halk bu günlerde oruç tutmayı farz telakkî ederlerdi” derler.⁴⁶⁷

Resûlullah’ın (s.a.s.) her ay farklı günlerde nafil oruçlar tutmuş olması ashâb ve sonrakilerde farklı telakkiler hâsıl etmiştir:

-Bazı rivayetler bu üç günü “Eyyâmü’l-biyd” olarak tarif ederler. Bu günler kameri ayın 13,14 ve 15. günleridir

-Bazılarına göre 12,13 ve 14. Günleridir.

-İbn Ömer (r.a.)’den gelen bir rivayette eyyamü’l-biyd’den murad ayın 12. günü ile ondan sonra gelen iki perşembedir.

-Bu nafil oruçlar, Hasan Basrî’ye göre ayın başında, İbrahim Nehâî’ye göre sonunda tutulmalıdır.

⁴⁶⁴ Müslim, Siyam, 36, (195/1160), c. 1, s. 818; Ebû Davud, Savm, 70, (2453), c. 2, s. 823; Tirmizî, Savm, 54, (763), c. 3, s. 135; İbn Mâce, Siyam, 29, (1709), c. 1, s. 545.

⁴⁶⁵ Buhârî, Savm, 62, c. 2, s. 247; Müslim, Siyam, 37, (199/1161-1162), c. 1, s. 820; Ebû Davud, Savm, 8, (2328), c. 2, s. 746; Darimî, Savm, 35, (1749), c. 1, s. 350; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 4, s. 428-439.

⁴⁶⁶ Fındıklı, s. 43.

⁴⁶⁷ Canan, c. 9, s. 479.

-Hz. Aişe'ye (r.a.) göre bir ay cumartesi, pazar ve pazartesi günleri, müteakip ay salı, çarşamba ve perşembe günleri oruç tutulmalıdır.

-Ümmü Seleme'ye göre müstehap vakit, ayın ilk perşembesi ile onu takip eden pazartesi günleridir.

-Bazılarına göre pazartesi ve perşembe günleri tutmak müstehaptır.

-Her ayın ilk günü ile onuncu ve yirminci günleri oruç tutmanın müstehap olduğunu söyleyen de olmuştur.

-Bir başka görüşe göre, her ayın ilk günü ile on bir ve yirmi birinci günlerindeki oruç müstehaptır.⁴⁶⁸

2.9.4. Eyyâmü'l-Biyd Orucunun Fazileti

İslam dini, aylık hayatımızı dengeli, düzenli geçirmemiz, ruhla beden arasındaki köprünün sağlam kalabilmesi; dünya ile ahiret arasındaki irtibatın kopmaması ve madde ile mana arasında yıkılmaz bir dengenin oluşturulması ve korunması için, günde beş vakit namaz kılmayı emrederken, bunun dışında nafil namazları ve nafil oruçları da tavsiye etmiş bulunuyor. Farz oruç ile zekât ve hac da şüphesiz bu dengenin omurgasını oluşturuyor. Hayatımızın her ayını ibadetle süslememiz ve birkaç gününü oruçlu geçirmemiz kadar faziletli, yönlendirici, yaklaşımcı bir şey düşünülemez.⁴⁶⁹

Geceleri mehtaplı olup ay, yansıttığı ışıkla çevremizi aydınlattığı için bu günü, ilahi düzen ve düzenlemeyi düşünerek, Allah'ın sonsuz kudretinin eserini görerek, herşeyi insandan yana yaratıp hizmete sevk ettiğini anlayarak oruç tutmak kadar güzel ibadet ve asil kulluk düşünülemez. Böylece ister her ayın 13, 14, 15. Günlerini oruçlu geçirelim, isterse her ayda başka günlerde üç gün oruç turalım, her iyilik on misliyle karşılık göreceğine göre, biz ibadetimizle ayın tamamını oruçlu geçirmiş gibi oluruz.⁴⁷⁰

Ebu Katâde'den (r.a.) rivayet edildiğine göre: "Bir adam Peygamber'e (s.a.s.) geldi ve: "Nasıl oruç tutuyorsun" diye sordu. Resûlullah (s.a.s.) öfkeleni. Öfkeleniğini gören Hz. Ömer (r.a.): "Allah'ı kendime Rab, İslam'ı din ve

⁴⁶⁸ Canan, c. 9, s. 479.

⁴⁶⁹ Yıldırım, c. 4, s. 23.

⁴⁷⁰ A.g.e. c. 4, s. 23.

Muhammed’i (s.a.s.) Peygamber olarak kabul ettim. Allah ve Resûlünün gazabından Allah’a sığınırım.” demeye başladı ve Peygamber (s.a.s.) sakinleşinceye kadar bu sözünü tekrarlamaya devam etti. Hz. Ömer (r.a.) daha sonra Peygamber’e (s.a.v.):

“Sene boyunca oruç tutan için ne dersin?” diye sorunca şöyle cevap verdi:

“O ne oruç tuttu ne de iftar etti!” Hz. Ömer (r.a.):

“İki gün tutup, bir gün yiyenin durumu nasıldır?

“Buna biri güç yetirebilir mi?”

“Bir gün oruç tutup, bir gün yiyenin durumu nasıldır?”

“İşte bu Davud’un (a.s.) orucudur!”

“Bir gün tutup, iki gün yiyenin durumu nasıldır?”

“Buna güç yetirmeyi isterdim!” sonra Resûlullah (s.a.s.) şöyle devam etti:

“Her aydan üç gün ve ramazandan ramazana oruç tutmak, tüm sene oruç tutmaya denktir. Arefe günü orucu, bir sene önceki ve sonraki günahlara kefaret olacağını Allah’tan umuyorum. Aşûre orucu, bir önceki senenin günahlarına kefaret olacağını Allah’tan umuyorum.”⁴⁷¹

Hafsa (r.a.) annemizden rivayet edilen şu hadiste Resûlullah (s.a.s.) şöyle buyurdu: “dört şey vardır ki, Resûlullah (s.a.s.) (yaşadığı müddetçe) hiç bırakmadı:

- 1- Aşûre orucu,
- 2- (Zilhicceden) on gün oruç,
- 3- Her aydan üç gün oruç,
- 4- Sabah namazından önce iki rekât namaz.”⁴⁷²

Abdullah b. Katâde b. Milhan el-Kaysî, babasından anlatıyor: “Resûlullah (s.a.s.), bize “Eyyâmü’l biyd’de” yani ayın on üç, on dört ve on beşinci günlerinde oruç tutmamızı emrederdi ve: “Bunlar yıl orucu vaziyetindedir” derdi.”⁴⁷³

⁴⁷¹ Müslim, Siyam, 36, (196/1162), c. 1, s. 818; Ebû Davud, Savm, 53, (2425), c. 2, s. 807; Nesâî, Siyam, 75, (2385), c. 4, s. 208; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 5, s. 295.

⁴⁷² Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 6, s. 687; Nesâî, Siyam, 83, (2414), c. 4, s. 220.

⁴⁷³ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 5, s. 162-27-28; Ebû Davud, Savm, 68, (2449), c. 2, s. 831; Nesâî, Savm, 83, (4,220,221), c. 4, s. 220-221; İbn Mâce, Siyam, 29, (1707), c. 1, s. 544; Başka bir rivayette: “bütün yılın hazinesidir.” Suyûtî, c. 2, s. 172.

İbn Abbas (r.a.) anlatıyor: “Resûlullah (s.a.s.) “Eyyâmü'l-biyd'de” oruç tutmayı ne hazerde ne de seferde bırakmazdı.”⁴⁷⁴

Ebu Zer (r.a.) anlatıyor: “Resûlullah (s.a.s.) buyurdular ki: “Kim her aydan üç gün oruç tutarsa işte bu, yıl orucu olur. Allah’u Teâlâ bu hususu te’yiden kitabında şu ayeti indirmiştir: مَنْ جَاءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهُ عَشْرُ امْتَالِهَا - Kim bir hayır işlerse o kendisinden on misliyle kabul edilir.”⁴⁷⁵ Bir gün on misliyle kabul ediliyor.”⁴⁷⁶

Muâviye b. Kurre’nin (r.a.) babasından rivayet ettiğine göre Peygamber (s.a.s.) şöyle buyurdu: “Aydınlık günlerin orucu, yılın tamamının hem orucu hem iftarıdır.”⁴⁷⁷

Ebû Osman anlatıyor: “Bir yolculuk esnasında dinlenmeye geçilince Ebû Hüreyre’yi (r.a.) yemeğe çağırarak üzere bir elçi gönderildi. Ebû Hüreyre (r.a.) namaz kılıyordu. O, (namazı bitince) elçiye oruçlu olduğunu söyledi. Yemek hazır olduğu zaman elçi yemeye başlayacaktı. Oradakiler elçiye bakınca elçi:

-Neden bakıyorsunuz? O bana oruçlu olduğunu söyledi. Ebû Hüreyre (r.a.):

-O doğru söylüyor. Ben Resûlullah’tan (s.a.s.) şunu işittim: “Sabır ayı (olan ramazan) ve her aydan üç gün oruç tutmak yıl orucuna bedeldir.” Bu sebeple ben her ay üç gün oruç tutuyorum. Ben Allah’ın hafifletmesiyle yiyorum ve hafifletmesiyle oruç tutuyorum”⁴⁷⁸ dedi.

Yine Ebû Hüreyre’nin (r.a.) naklettiğine göre: Resûlullah (s.a.s.) şöyle buyurdu: “Sabır ayı (olan ramazan) orucu ve her aydan üç gün oruç yıl orucuna bedeldir.”⁴⁷⁹

Ebu Zer (r.a.) de şöyle dedi: “Resûlullah’tan (s.a.v.) şunları işittim: “Sabır ayı (olan ramazan) orucu ve her aydan (üç gün) oruç tutmak yıl orucu mesabesindedir. Bu oruç, göğüslerdeki kiri مَعَلَّةٌ giderir. Ben: “Göğüslerdeki kir مَعَلَّةٌ nedir?” diye sordum. “O şeytanın رَجَسٍ pisliğidir.” buyurdu.”⁴⁸⁰

İbn Abbas’tan (r.a.): Resûlullah (s.a.s.) şöyle buyuruyor:

⁴⁷⁴ Nesâî, Savm, 70, (2343), c. 4, s. 198.

⁴⁷⁵ En’am, 6/160.

⁴⁷⁶ Tirmizî, bu hadisin hasen ve sahih olduğunu söyler. Bkz. Tirmizî, Savm, 54, (762), c. 3, s. 135; Nesâî, Siyam, 182, (2407), c. 4, s. 219; İbn Mâce, Siyam, 29, (1708), c. 1, s. 545.

⁴⁷⁷ Darîmî, Savm, 38, (1754) c. 1, s. 351; Ahmed b. Hanbel, Müsned, c. 3, s. 435-436.

⁴⁷⁸ Ahmed b. Hanbel, Müsned, c. 2, s. 384-513.

⁴⁷⁹ Ahmed b. Hanbel, c. 2, s. 263-384; Elbânî, Sahihu'l-Cami'de (3803) Sahih hükmü vermiştir. Bkz. Suyûtî, c. 2, s. 170.

⁴⁸⁰ Ahmed b. Hanbel, Müsned, c. 5, s. 154.

“Sabır ayı olan ramazan orucu ve her aydan üç gün oruç tutmak, kişinin kalpteki kin, öfke ve düşmanlığını giderir.”⁴⁸¹

Amr bin Şurayhbil anlatıyor: Resûlullah’a (s.a.s.) adamın biri gelip, sene boyunca oruç tutan bir kişinin durumunu sordu. Peygamber (s.a.s.): “(çok kızdığından) yıl boyunca yemez olaydı!” diyerek tepkisini dile getirdi. Sahabiler:

“Senenin üçte birisini tutsa ne dersin” dediler.

“Fazladır” buyurdu.

“Senenin yarısı olsa?”

“Yine fazladır” dedi. Daha sonra şöyle devam etti.

“Size göğüslerinizdeki kiri gidereni haber vereyim mi? Bu her aydan üç gün oruç tutmanızdır” buyurdu.⁴⁸²

Abdülmelik b. Minhal, babasından anlatıyor: “ Resûlullah’ın (s.a.s.) ashabından bazıları şöyle söylüyorlardı: “Resûlullah (s.a.s.), bize üç gün olan “Eyyâmü’l-biyd” (dolunaylı günler) de oruç tutmamızı emreder ve şöyle buyururdu: “O günler yıl orucudur.”⁴⁸³

İbn Amr’dan (r.a.) rivayet ediliyor: “Hz. Nuh, Ramazan Bayramı ve Kurban Bayramı dışında bütün yılı oruçlu olarak geçirirdi. Hz. Davud hayatının yarısını oruçlu olarak geçirdi. Hz. İbrahim ise her aydan üç gün oruç tuttu. Böylece (Hz. İbrahim), bütün hayatını hem oruçla geçirmiş (gibi sevap almış), hem de oruçsuz geçirmiş gibi (kolaylık içinde) olmuştur.”⁴⁸⁴

2.9.5. Hadisler Işığında Müçtehitlerin Görüşleri

Hanefilere göre: Kamerî ayın 13, 14 ve 15. günleri oruç tutmak müstehaptır.

Şafiî ve Hanbelilere Mezhebine göre: her ayın 13, 14 ve 15. günleri oruç tutmak menduptur.

⁴⁸¹ Elbânî, *Sahihu’l-Câmi*’de (3804) sahih hükmü vermiştir. Bkz. Suyûtî, c. 2, s. 171; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 5, s. 363.

⁴⁸² Nesâî, *Siyam*, 75, (2384), c. 4, s. 208.

⁴⁸³ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 4, s. 165, c. 5, s. 68-70.

⁴⁸⁴ Heysemî: “Senesinde tanımadığım Ebu Kenâne bulunmaktadır” dedi. Elbânî, *Daifu’l-Cami’de* (3465) zayıf hükmü vermiştir. Bkz. Suyûtî, c. 2, s. 165.

Mâlikîlere göre: Sözü edilen üç günü kastedip oruç tutmak mekruhtur. İmam Mâlik bu konuda Hz. Aişe (r.a.) hadisiyle istidlal edip Resûlullah'ın (s.a.s.) her ay mutlaka sözü edilen üç günde değil, değişik üç günlerde de oruç tuttuğunu dikkate almıştır.⁴⁸⁵

2.10. HZ. DAVUD'UN ORUCU

2.10.1. Hz. Davud'un (a.s.) Orucunun Şekli

Abdullah b. Amr (r.a.) şöyle dedi: “Resûlullah (s.a.s.) bana şunu söyledi:

“Allah'ın (c.c.) indinde oruçların en sevimsi Davud'un (a.s.) orucu, namazların en sevimsi Davud'un (a.s.) namazıdır. Davud (a.s.) geceyi altı kısma bölerdi. Altı da üçünü uyku ile altıda ikisini ibadet ile geçirirdi. (son kısmı ki) altı da birdir, onda da yatarı. Oruç tutma şekli de şuydu; bir gün tutar bir gün yerdi.”⁴⁸⁶

Adamın biri İbn Abbas'a (r.a.) gelip oruç hakkında soru sordu. İbn Abbas (r.a.) şöyle dedi: “Resûlullah (s.a.s.) şöyle buyurdu: “oruçların en faziletli kardeşim Davud'un (a.s.) orucudur. O (yıl boyunca) bir gün tutar, bir gün yerdi.”⁴⁸⁷

İbn Ömer'den (r.a.) naklen Resûlullah (s.a.s.) şöyle buyurdu: “Oruçların en faziletli, kardeşim Davud'un tuttuğu oruçtur. O bir gün oruç tutardı ve bir gün tutmazdı. Düşmanla karşılaştığında ise (vücudu zinde olduğundan) kaçmazdı.”⁴⁸⁸

Resûlullah'ın (s.a.s.) bu mevzudaki kesin sünneti: “Bir gün tutup bir gün yemenin yıl orucundan daha efdal ve Allah katında daha sevimli” olduğudur. Yıl orucunu art arda tutmak mekruhtur. Eğer mekruh olmazsa üç imkânsız şeyden birisi olması gerekirdi:

1- Yıl orucu bir gün yiyip bir gün tutmaktan Allah katında daha sevimli, ondan daha faziletli olması gerekirdi. Çünkü yıl orucunda amel fazlalığı var. Bu ise:

إِنَّ أَحَبَّ الصِّيَامِ إِلَى اللَّهِ صِيَامُ دَاوُدَ “Allah'a en sevimli oruç Davud'un (a.s.) orucudur”

⁴⁸⁵ Yıldırım, c. 4, s. 25.

⁴⁸⁶ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 2, s. 205; İbn Mâce, *Siyam* 31, (1712), c. 1, s. 546; Müslim, *Siyam*, 35, (189/1159), c. 1, s. 816; Darimî, *Savm*, 43, (1759), c. 1, s. 352; Ebû Davud, *Savm*, 43, (2448), c. 2, s. 821; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 2, s. 160; Tirmizî, *Savm*, 57, (770), c. 3, s. 140; Nesâî, *Siyam*, 69, (2342), c. 4, s. 198.

⁴⁸⁷ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 1, s. 314, c. 2, s. 200.

⁴⁸⁸ Elbânî, *Sahihu'l-Cami* de (1120) sahih hükmü vermiştir. Bkz. Suyûfî, c. 2, s. 166.

sahih hadisi ile zıt düştüğü için merduttur. Çünkü Davud orucundan üstün olan –nafile- oruç yoktur.

2- Ya da her ikisinin fazileti aynı olması gerekir ki bu da imkânsızdır.

3- Ya da iki tarafı eşit bir mübah olup ne müstehap ne de mekruhluğu bulunurdu. Bu durum, ibadetlerde böyle bir vaziyet olmadığı için imkânsızdır. İbadetlerde esas olan ya onlarda bir üstünlük yahut ta başkasının ona üstün tutulmasıdır.⁴⁸⁹

2.10.2. Resûlullah’ın (s.a.s.) Davud’un (a.s.) Orucunu Tavsiye Etmesi

Abdullah b. Amr b. As (r.a.) dedi ki: “Resûlullah (s.a.s.) bana, ‘Senin gündüzleri oruçla, geceleri namazla geçirdiğinin haber bana geldi’ dedi. Ben: “Doğrudur ya Resûlullah (s.a.s.) dedim.” Resûlullah (s.a.s.): “yapma bunu! Hem oruç tut hem de ye. Geceleri hem namaz kıl, hem de uyu. Çünkü cesedinin senin üzerinde hakkı var, gözlerinin senin üzerinde hakkı var, eşinin senin üzerinde hakkı var. Misafirlerinin senin üzerinde hakkı vardır. Her ayda üç gün oruç tutmak sana yeterlidir. Çünkü her hasene (iyilik) için on misli sevap vardır. Bununla bütün yıl oruç tutmuş sayılırsın” diye buyurdu. Ben buna rağmen daha fazlasını istedim ve bana zor geldi. (şöyle ki:) “Ya Resûlullah (s.a.s.) ben daha fazlasını yapmaya güç yettirebilirim,” dedim. O da şöyle dedi: “Sen Davud’un orucunu tut ve bundan daha fazlasını yapma.” Ben: “Allah’ın peygamberi Davud’un orucu nasıldı” diye sordum. “Senenin yarısı” dedi. (Bir gün tut bir gün tutma). Abdullah yaşlandıktan sonra şöyle diyordu: “Keşke Allah’ın Peygamber’in (s.a.s.) ruhsatını kabul etseydim.”⁴⁹⁰

Başka bir yoldan da şöyle gelmiştir.

“Said b. Müseyyeb ve Ebu Seleme b. Abdurrahman (r.a.) şöyle anlattılar: Abdullah b. Amr dedi ki: “Peygamber’e (s.a.s.) benim yaşadığım müddetçe gündüzleri oruçla geceleri namazla geçireceğime dair yemin ettiğim haberi ulaşmıştı. Ben de Resûlullah’a (s.a.s.): “Anam babam sana feda olsun evet bunu söylemişim. O da: “Buna güç yetiremezsin! (Bazen) namaz kıl ve (bazen) uyu. Bazen oruç tut ve bazen de ye. Her ayın üç gününü oruçlu geçir. Çünkü her bir hasenenin on misli vardır. Bu şekilde sene boyunca oruçlu sayılırsın.” Ben: “Bundan daha fazlasına güç

⁴⁸⁹ Cevziyye, c. 2, s. 663.

⁴⁹⁰ Nesâî, Siyam, 75, (2389), c. 4, s. 211.

yetirebilirim” dedim. Bana: “Bir gün tut bir gün ye! Bu Davud’un (a.s.) orucudur ve en faziletli oruçlardandır” dedi. Ben: “Bundan daha fazlasına güç yetirebilirim” dedim. Peygamber (s.a.s.): “Bundan daha faziletlisi yoktur” buyurdu.⁴⁹¹

Katade’den (r.a.): Resûlullah’a (s.a.s.) bir adam geldi ve: “Sen nasıl oruç tutarsın?” dedi. Resulullah (s.a.s.) adamın bu şahsi sorusuna çok öfkeleni. Hz. Ömer (r.a.) bunu görünce hemen: “Allah’ı Rab, İslam’ı din ve Muhammed’i (s.a.s.) peygamber olarak kabul ettim. Allah’ı ve Resûl’ünün gazabından Allah’a sığınırım. Ömer (r.a.) Resûlullah (s.a.s.) sakinleşinceye kadar bunu tekrarlamaya devam etti. Adam: “Ya Resûlullah! (s.a.s.) Yılın tamamını oruçla geçirmek nasıl bir şey” diye sordu. Resûlullah (s.a.s.): “O, ne oruç tuttu ne de iftar etti!” dedi. Adam: “Ya Resûlullah! (s.a.s.) iki gün oruç tutup bir gün yiyenin durumu nasıl” diye sordu. Resûlullah (s.a.s.): “Kim buna güç yetirebilir ki” dedi. Yine adam: “Ya Resulullah! (s.a.v.) bir gün tutup, iki gün yiyenin durumu nasıl?” Resûlullah (s.a.s.): “Buna güç yetirmek isterdim,” dedikten sonra ekledi: “Her aydan üç gün oruç tutmak ve ramazandan ramazana tutulan oruç tüm yıl orucudur. Arefe orucuna gelince o, Allah’tan umudum Allah’ın gelecek ve geçmiş bir yıla kefareti etmesidir. Aşûre orucu ise gelecek bir yıllık günahlara kefarettir.”⁴⁹²

Abdullah b. Amr (r.a.) anlatıyor: “Babam beni soylu bir kadınla evlendirdi. Sonra ona gelip, kocasından memnun olup olmadığını sordu. Kadın şöyle dedi:

“Adamların en iyisidir! Ama daha yatağıma girmedi ve ona geldiğimden beri daha bana dokunmadı. (Babam) bunu Peygamber’e (s.a.s.) anlatınca:

“Onu bana getirin!” buyurdu. Babamla beraber Peygamber’in (s.a.s.) yanına gittik. Bana:

“Nasıl oruç tutuyorsun” diye sordu. Ben:

“Her gün” diye cevap verdim. Bana:

“Haftada üç gün oruç tut” buyurdu. Ben:

⁴⁹¹ Ebu Davud, Savm, 54, (2427), c. 2, s. 809; Nesâî, Siyam, 75, (2390), c. 4, s. 211; Müslim, siyam, 35, (181/1159), c. 1, s. 812; Buhârî, Savm, 56, c. 2, s. 245; Aynı hadis birçok tarikten gelmiştir. Bkz. Buhârî, Savm, 54-58-59, c. 2, s. 244; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 2, s. 189-190-164-160-314-200-199.

⁴⁹² Ebû Davud, Savm, 53, (2425), c. 2, s. 807; İbn Mâce, Siyam, 31, (1713), c. 1, s. 546; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 5, s. 295-297-311.

“Bundan fazlasına gücüm yeter” dedim. Bana:

“ İki gün tut, bir gün ye” buyurdu. Ben yine:

“Bundan fazlasına gücüm yeter” dedim. Bana:

“Oruçların en faziletlisi olan Davud’un orucunu tut. Bir gün tut, bir gün ye!” diye buyurdu.”⁴⁹³

Derece bakımından bütün sene oruç tutmaktan daha az olan, senenin yarısını oruçlu geçirmektir. Yani bir günü oruçlu, bir günü oruçsuz geçirmektir. Böyle bir oruç, bütün seneyi oruçlu geçirmekten nefse daha zor ve nefsi mağlup etmeye daha elverişlidir. Bu kabilde orucun fazileti hakkında birçok haberler varid olmuştur. Çünkü kul, böyle bir oruçla gününün birini oruçla birini şükretmekle değerlendirmiş olmaktadır.⁴⁹⁴

2.10.3. Hadisler Işığında Müctehitlerin Görüşleri

Hanefilere göre: Bir gün oruç tutup bir gün iftar etmek müstehaptır.

Şafiilere göre: Bayram ve teşrik günleri dışında yılın tamamını oruçlu geçirmek, kendisine bir zarar gelir veya bazı hakları yerine getirememeye korku ve endişe duyan kimseye mekruhtur. Böyle bir korku hissetmeyen ve gücünü muhafaza edebileceğinden emin olan kimse için müstehaptır.

Hanbelilere göre: İmam Ahmed bu konuda şöyle demiştir: “İki bayram günü ve birde teşrik günleri iftar edip senenin tamamını oruçlu geçirmekte bir sakınca olmadığını düşünüyorum.” Hanbelî fakihlerin ileri gelenlerinin çoğu ise bu orucu mekruh saymışlardır. Gücü yeten kimsenin bir gün oruç tutup bir gün iftar etmesi, mendup olan oruçların en iyisidir.

Malikilere göre: Gücü yeten kimsenin bayram ve teşrik günleri hariç bütün seneyi oruçlu geçirmesinde bir sakınca yoktur. Bir gün oruç tutup bir gün iftar etmek ise efdaldır.⁴⁹⁵

⁴⁹³ Nesâî, Siyam, 75, (2387), c. 4, s. 210.

⁴⁹⁴ Gazalî, c. 1, s. 692.

⁴⁹⁵ Yıldırım, c. 4, s. 29.

2.11. PAZARTESİ VE PERŞEMBE ORUCU

Peygamber'in (s.a.s.) eşlerinden birisinin rivayetine göre: Resûlullah (s.a.s.), zilhiccenin dokuz günü, aşûre günü, her aydan üç gün ve ayın ilk pazartesi ve perşembesi oruç tutardı."⁴⁹⁶

2.11.1. Pazartesinin Önemi

Ebû katâde'el-Ensârî (r.a.)'den: "Resûlullah'a (s.a.s.) orucu sorulunca Resûlullah (s.a.s.) çok öfkeleni. Hz. Ömer (r.a.) hemen (onun öfkesini yatıştırmak için) şunları söylemeye başladı: "Allah'ı rab, İslam'ı din, Muhammed'i (s.a.s.) resûl ve biatımızı biat olarak kabul ediyorum." Daha sonra (Resûlullah'ın (s.a.s.) şahsi orucu dışında) sene boyunca oruçlu olmaktan soruldu. Resûlullah (s.a.s.) şöyle buyurdu: "O ne oruç tutmuştur, ne de iftar etmiştir." Sonra iki gün tutup, bir gün yemekten soruldu. O (s.a.s.) şöyle buyurdu: "Buna kim güç yetirir ki!" daha sonra, bir gün tutup, iki gün yemekten soruldu. O (s.a.s.): "Allah'tan buna güç yetirmemizi umardım!" sonra bir gün tutup bir gün yemekten soruldu. O (s.a.s.): "Bu kardeşim Davud'un orucudur" buyurdu. Sonra Pazartesi orucu soruldu. Resûlullah (s.a.s.): "O gün doğdum ve o gün Peygamber olarak gönderildim." "Her aydan üç gün ve ramazandan ramazana oruç tutmak, bir yıllık oruca bedeldir." buyurdu. Sonra arefe günü orucu soruldu: "O geçmiş ve gelecek bir yıla kefarettir" buyurdu. aşûre orucu soruldu: "Geçmiş bir yıla kefarettir" buyurdu."⁴⁹⁷

Yine Ebû katâde el-Ensârî (r.a.)'den rivayet ediliyor: "Resûlullah'a (s.a.s.) pazartesi orucu soruldu. O (s.a.s.): "O gün de doğdum ve o gün bana vahiy nazil oldu" buyurdu."⁴⁹⁸

Hz. Aişe (r.a.) anlatıyor: "Resûlullah (s.a.s.) pazartesi ve perşembe (günleri) orucunu dört gözle beklerdi."⁴⁹⁹

Bu hadis, Resûlullah'ın (s.a.s.) haftanın iki gününde kasıt ve azimle oruç tuttuğunu göstermektedir. Kasıtle, azimle diyoruz; zira hadiste يتحرى teharrî

⁴⁹⁶ Ebû Davud, Savm, 61, (2437), c. 2, s. 815; Nesâî, Siyam, 83, (2417), c. 4, s. 221; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 6, s. 287.

⁴⁹⁷ Müslim, Siyam, 36, (197/1162), c. 1, s. 819; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 5, s. 297; Ebû Davud, Savm, 53, (2425), c. 2, s. 807.

⁴⁹⁸ Müslim, Siyam, 36, (198/1162), c. 1, s. 820; Ebû Davud, Savm, 53, (2326), c. 2, s. 808; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 5, s. 299.

⁴⁹⁹ Tirmizî, Savm, 44, (745), c. 3, s. 121; Nesâî, Savm, 70, (2358), c. 4, s. 202; İbn Mâce, Siyam, 42, (1739), c. 1, s. 553.

kelimesine yer verilmiştir. Bu, daha iyi araştırma, ona yönelme, kastetme manalarına gelir. Bazı âlimler “Teharrî, sevap talep etmek, mübalağa ile ısrarla istemek manasına da gelir” demiştir.⁵⁰⁰

2.11.2. Amellerin Allah’a Arz Edildiği Günler

Ûsâme b. Zeyd’in kölesi, Ûsâme ile beraber Ûsâme’ye ait bir malı (alacağı v.s.) almak için Vâdi’l-Kurâ denen yere gittiğini rivayet ediyor. Ûsâme (r.a.) pazartesi ve perşembe günleri oruç tutardı. Kölesi ona:

“Yaşlı bir ihtiyar olduğun halde neden Pazartesi ve Perşembe günleri oruç tutuyorsun” diye sordu. O da şöyle cevap verdi:

“Allah’ın Resûlü (s.a.s.) pazartesi ve perşembe günleri oruç tutardı da sebebi sorulunca da şöyle buyururdu: “Kulların amelleri pazartesi ve perşembe günleri Allah’a arz edilir!”⁵⁰¹ Bende bu sebeple oruç tutarım, demek istemişti. Çünkü onlar âlemlere rahmet olarak gönderilen Hz. Muhammed’den (s.a.s.) o güzellikleri görmüşlerdi. Onunla yaşamışlar, onunla nefes almışlar, onunla hayata bir başka bakmışlardı. Ondaki bütün güzellikleri derlemişlerdi. Ashâb, onunla hayır amelde bulunurken hangi amelin daha yüksek mertebeli olduğunu da belleyerek az amelle çok yüksek derecelere nasıl ulaşılır, hangi amelle ulaşılır, ne yapılır, nasıl yapılır, bütün bunları kavramış ve uygulamış; eğitilmiş insanlar olarak bize de örnek olmuşlardır.

Ebû Hüreyre (r.a.) anlatıyor: “Resûlullah (s.a.s.) buyurdular ki: “Ameller, Allah-u Teâla hazretlerine pazartesi ve perşembe günleri arz edilir. Ben, amelimin oruçlu olduğum halde arz edilmesini severim.”⁵⁰² Ve “İnsanların amelleri Pazartesi ve Perşembe günleri olmak üzere her hafta iki defa arz olunur (başka bir rivayette; cennet kapıları açılır diye de geçiyor) ve her mü’min kula mağfiret buyrulur. Yalnız din kardeşi ile aralarında düşmanlık bulunan kul müstesna! (Onlar hakkında), ‘Bu iki kişiyi (barışa) dönüncüye kadar bırakın ya da geciktirin, denilir.’⁵⁰³

Bu hadis, şu hadise muhâlif değildir: “Gece ameli, gündüz amelinden önce, gündüz ameli de gece amelinden önce yükseltilir.” Çünkü arz etme ile yükseltme arasında fark mevcuttur. Zira ameller haftalar olarak toplanır bu iki günde arz

⁵⁰⁰ Canan, c. 9, s. 476.

⁵⁰¹ Ebû Davud, Savm, 60, (2436), c. 2, s. 814; Darimî, Savm, 41, (1757), c. 1, s. 352; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 5, s. 205-209.

⁵⁰² Tirmizî, Savm, 44, (747), c. 3, s. 122; Nesâî, Siyam, 70, (2356), c. 4, s. 202.

⁵⁰³ Müslim, Birr, 11, (35/2565), c. 3, s. 1987.

edilmektedir.⁵⁰⁴ Bu sebeple Resûlullah (s.a.s.) hep ibadet içinde iken amellerinin Allah'a arz edilmesini dilemiştir.

Hiz. Aişe (r.a.) anlatıyor: "Resûlullah (s.a.s.) bir ay cumartesi, pazar ve pazartesi oruç tutardı. Daha sonraki ay salı, çarşamba ve perşembesi oruç tutardı."⁵⁰⁵

Bu hadisten anlaşılan, haftalık oruçlarını pazartesi ve perşembe ile sonlandırırđı. Yani hayırlı amel olan orucu hayırlı ve Allah'a arz edilme günleri olan pazartesi ve perşembe ile tamamlardı.

2.11.3. Pazartesi Ve Perşembe Günlerinin Af Günleri Olması

Hiz. Ebû Hüreyre (r.a.) anlatıyor: " Resûlullah (s.a.s.) pazartesi ve perşembe günleri oruç tutardı. Kendisine: "Ey Allah'ın Resûl'ü! (s.a.v.) siz pazartesi ve perşembe günleri oruç tutuyorsunuz. (bunun hikmeti nedir?)" diye sorulmuştu. Şu açıklamada bulundu:

"Allah-u Teâla hazretleri pazartesi ve perşembe günleri birbirlerine küsenler hariç bütün Müslümanlara mağfiret buyurur ve (amelleri arz eden meleğe): "Küs olan bu iki kişi barışincaya kadar onları bırak!" diye emreder."⁵⁰⁶

Sindî (ö.1944): Amellerin bu iki günde Allah'a arz edildiği hadislerle sabittir. Bana öyle geliyor ki; ameller arz edildiği zaman Allah Müslümanlara mağfiret eder. Bu mağfiretten, meşru' bir neden yokken birbirine küs olan kişiler istifade edemezler. Din uğrunda veya aile fertlerinin te'dibi (terbiyesi) için küs kalmak caizdir. Böyle bir nedene dayalı olarak başkasına küsenler bu mağfiretten yararlanırlar.⁵⁰⁷

Ebû Hüreyre'den (r.a.) rivayet edildiğine göre Resûlullah (s.a.s.) pazartesi ve perşembe günleri oruç tutardı. Ona nedenini sordum. Buyurdu ki: "Şüphesiz ameller, pazartesi ve perşembe günleri (Allah'a) arz edilirler."⁵⁰⁸

Ûsâme bin Zeyd (r.a.) anlatıyor: "Resûlullah (s.a.s.) bazen o kadar çok üst üste oruç tutardı ki (neredeyse) hiç yemeyecek sanılırdı. (Bazen de) o kadar üst üste yerdı ki neredeyse haftanın iki günü hariç oruç tutmayacak zannedilirdi. O (s.a.s.) iki günün orucunu muhakkak tutardı. Şaban ayında tuttuğu kadar başka aylarda oruç tutmazdı.

⁵⁰⁴ Canan, c. 9, s. 477.

⁵⁰⁵ Tirmizî hadisin hasen olduğunu söyler; Tirmizî, Savm, 44, (746), c. 3, s. 122.

⁵⁰⁶İbn Mâce, Siyam, 42, (1740), c. 1, s. 553.

⁵⁰⁷ Hatipoğlu, c. 4, s. 645.

⁵⁰⁸ Darimî, Savm, 41, (1758), c. 1, s. 352.

Ben: “Ya Resûlullah (s.a.s.) bazen neredeyse ara vermeden oruç tutuyor, bazen de iki gün hariç neredeyse hiç oruç tutmuyorsun. Bu günler daimi oruçlarınla karşılaştığı zaman mutlaka bu günleri tutarsın, dedim. Buyurdu ki: “Bugünler hangi günler?” Ben: “Pazartesi ve perşembedir” dedim. O (s.a.v.): “Bugünler amellerin âlemlerin Rabbine arz edildiği günlerdir ve amellerimin oruçluyken arz edilmesini severim”⁵⁰⁹ buyurdu. Ben: “Aylardan en çok şâ’ban ayında oruç tuttuğunu görüyoruz” dedim. O (s.a.s.): “Bu ay receb ve ramazanın arasında olan ve insanların gaflete düştüğü bir aydır ve bu ayda ameller âlemlerin Rabbine yükseltildiği aydır” buyurdu.⁵¹⁰

2.11.4. Hadisler Işığında Müçtehitlerin Görüşleri

1- Hanefilere göre: Pazartesi ve Perşembe günleri oruç tutmak müstehaptır. Çünkü bu iki gün, “eyyam-ı fâzile”den sayılır. Diğer günlere nisbetle bugünlerde tutulan orucun sevap ve fazileti çok daha büyüktür. O bakımdan oruç tutmak suretiyle bu fazilete erişmek söz konusudur.

Şafiîlere göre: Her Pazartesi ve her Perşembe günü oruç tutmak sünnettir.

Hanbelîlere göre: Pazartesi ve Perşembe günleri oruç tutmak sünnettir. Bunlar, Ebû Davud’un Üsâme b. Zeyd’den (r.a.) yaptığı şu rivayetle istidlaletmişlerdir: “ Resûlullah (s.a.s.) pazartesi ve Perşembe günleri oruç tutardı. Kendisine bu oruçtan sorulunca da şu cevabı verdi: Şüphesiz insanların amelleri Pazartesi ve Perşembe günleri arz olunur.

Mâlikîlere göre: Her hafta Pazartesi ve Perşembe günleri oruç tutmak menduptur ve bu orucun (ruh üzerinde olduğu kadar) bedeninin sıhhati yönünden de olumlu tesirleri söz konusudur.⁵¹¹

⁵⁰⁹ Tirmizî, Savm, 44, (747), c. 4, s. 122; Nesâî, Siyam, 70, (2356), c. 4, s. 202.

⁵¹⁰ Ahmed b. Hanbel, Müsned, c. 5, s. 201-224.

⁵¹¹ Yıldırım, c. 4, s. 15.

2.12. ÇARŞAMBA VE PERŞEMBE GÜNLERİ ORUCU

Ubeydullah b. Müslim el-Kuraşî, babasından aldığı bilgiyi bize şöyle naklediyor:

“Peygamber’e (s.a.s.) yıl orucu hakkında sordum (veya soruldu). O (s.a.s.) şöyle buyurdu:

“Ailenin senin üzerinde hakları vardır. Ramazan ve ardından gelen (şevvâl) de oruç tut. Sonra her çarşamba ve perşembe günü oruç tut. Bu şekilde bütün yılı oruçlu geçirmiş gibi olursun”.⁵¹²

Abdullah b. Abbas (r.a.) Resulullah’ın (s.a.s.) şöyle buyurduğunu söyledi: “Çarşamba ve Perşembe günü orucu tutana, cehennemden beraat yazılır.”⁵¹³

2.13. NEFSİNİN FESADINDAN KORKAN İÇİN ORUÇ

2.13.1. Orucun Sırlı Faydaları

Oruç tutmak demek, arzu ettiği çekici şeylerden nefsi alıkoymak, alışkın olduğu şeylerden ayrılmak, şehvani kuvvetleri kırarak, kendinde nefsin saadeti ve ebedi hayatta bulunan şeylere layık olmayı kabul etmeye hazırlanabilmeyi sağlamak demektir.⁵¹⁴

Açlık ve susuzluk, nefsin keskinlik ve şiddetini kırar, fakirlerin aç ve meşakkatli halini hatırlatır. Kulun yeme ve içme yollarının daralmasıyla şeytanın kulların kalbine girme yolları da daralır. Oruç tutmak, organların kuvvetini kırar, dünyasına ve ahiretine zarar verecek olan tabiatın hükmüne boyun eğmekten alıkoyar, her uzvu ve her gücü taşkınlığından teskin ederek behimî arzulara gem vurur.⁵¹⁵

Oruç sakınanların için gem, nefsiyle harp edenler için kalkan, ebrâr ve mukarreb olan insanlar için perhizdir. Oruç diğer ibadetler arasında âlemlerin Rabbine has bir ibadettir.⁵¹⁶

⁵¹² Ebu Davud, Savm, 57, (2432), c. 2, s. 812; Tirmizî, Müslim el-Kurâşî’nin bu hadisine garip hadis demiştir. Bkz. Tirmizî, Savm, 45, (748), c. 3, s. 123; Elbanî, *Daîfu'l-Câmi*’de (3489) zayıf hükmü vermiştir. Bkz. Suyûtî, c. 2, s. 169.

⁵¹³ Heysemî, c. 3, s. 452.

⁵¹⁴ Cevziyye, c. 2, s. 621.

⁵¹⁵ A.g.e. c. 2, s. 621.

⁵¹⁶ A.g.e. c. 2, s. 621.

Çünkü oruçlu kişi kötü hiçbir şey yapmaz, ancak şehvetini, yemesini ve içmesini mâ'budu için terk eder. İşte bu, nefsin Allah'ın sevgi ve rızasını tercih ederek kendi sevdiği ve zevk aldığı şeyleri terk etmesidir. Oruç kul ve Rabbi arasında kimsenin farkına varamadığı bir sırdır. Kullar, zahiren yenecek şeylerin terk edilmesi ile bazen orucun farkına varabilirler. Ama yemesini içmesini ve şehvetini mâ'budu için terk etmiş olmasına hiçbir insan kolayca müttalî olamaz. İşte orucun hakikati budur.⁵¹⁷

Oruç, dış organları ve iç kuvvetleri koruyarak, onu ifsat edecek zararlı şeyleri kendine çeken karışık yemeklerden perhiz ettirerek muhafaza eder. Sıhhate mâni olan kötü maddeleri vücuttan atılmasına yardım eder. Oruç kalbin ve azaların sıhhatini korur.⁵¹⁸

أَلصَّوْمُ جُنَّةٌ “Oruç kalkandır” diye buyuran Nebî (s.a.v.), nikâh arzusu şiddetlenip de evlenmeye gücü yetmeye oruç tutmasını emretti. O bu sözleriyle orucu şehvetin engelleyicisi olarak anlattı.⁵¹⁹

Sağlıklı kafaların, düzgün yaratılışlarında orucun yararlarına şahit oldukları gibi, Allah (c.c.) orucu kullarına bir rahmet, bir ihsan, koruyucu bir perhiz ve kalkan olmak üzere meşru kılmıştır. Hz. Muhammed (s.a.v.)'in oruç mevzuundaki sünneti bunların en mükemmeli, maksadı elde etmeye en muazzam olanı ve nefislere en kolay gelenidir.⁵²⁰

2.13.2. Evlenemeyecek Durumda Olanlara Oruç Tutma Tavsiyesi

Alkâme b. Kays'tan rivayet edilmiştir: “Abdullah (b. Mesud)'la birlikte yürüyordum. Abdullah (r.a.) dedi ki: “Biz Peygamber (s.a.s.) ile beraberdik. Bize şöyle söyledi: “ Sizden kimin evlenmeye gücü yetiyorsa, hemen evlensin. Çünkü evlilik, haramı daha çok engelleyici, namusu daha çok koruyucudur. Sizden kimin (evlenmeye) gücü yetmiyorsa, oruca devam etsin. Çünkü oruç o kimse için hadımlaştırmak gibidir (cinsel arzuları azaltıcıdır)” buyurdu.”⁵²¹

⁵¹⁷ A.g.e. c.2, s. 621.

⁵¹⁸ A.g.e. c.2, s. 621.

⁵¹⁹ A.g.e. c.2, s. 621.

⁵²⁰ A.g.e. c.2, s. 621.

⁵²¹ Buhârî, Savm, 10, Nikâh, c. 2, s. 228; Müslim, Nikâh, 16, (1,3,4 /1400), c. 5, s. 1018; Ebû Davud, Nikâh, 1, (2046), c. 2, s. 538; Tirmizî, Nikâh, 1, (1081), c. 3, s. 392; Nesâî, Siyam, 43,(2237, 38, 39, 40, 41), c. 4, s. 169, Nikâh, 3, (3204), c. 6, s. 56; İbn Mâce, Nikâh, 1, (1845), c. 1, s. 592; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 1, s. 447-378-424-425-432-58.

Tirmizî'nin rivayetinde Abdullah b. Mes'ud (r.a.) şöyle der: “Peygamber (s.a.s.) ile çıkmıştık. Genç idik. (Mali imkânlarımızdan dolayı) hiçbir şeye güç yetiremiyorduk. Derken Peygamber (s.a.s.): “Ey gençler topluluğu! Evlenmeye çalışın; çünkü evlilik, gözü haramdan daha çok engelleyici, namusu daha çok koruyucudur. Sizden kimin evlenmeye gücü yetmiyorsa, o da oruca devam etsin. Çünkü oruç, o kimse için şehvi duygulara karşı bir sükûnettir-yatıştırıcıdır” buyurdu.”⁵²²

Hasan b. Ali el-Hallâl, Abdullah b. Numeyr, Ameş, İmare benzer rivayetlerde bulundular.⁵²³

Âlimlerin çoğunluğuna göre: evlenmenin şer'i hükmü, içinde ve şartları, kişinin içinde bulunduğu durum ve şartlara göre değişir. Şöyle ki:

- 1- Şehvî arzularına galebe çalması sebebiyle, kişi evlenmediği takdirde zinaya düşeceğinden kesinlikle inanan bir kimsenin evlenmesi farzdır.
- 2- Evlenmediği takdirde zinaya düşeceğinden korkan, kendini harama bakmaktan ya da başka bir şekilde kendini tatmin etmekten alıkoyamayan kimsenin evlenmesi vaciptir.
- 3- Zinadan, dinin farz veya sünnet ibadetlerini terk etme gibi tehlikelerden güvende olduğu halde evlenme masraflarını temin edebilen ve cinsel kudrete sahip bir kimsenin evlenmesi ise ‘sünnet-i müekkede’dir.
- 4- Aşırı bir cinsel arzuya sahip olmadığı için zinaya düşme tehlikesi bulunmayan, nikâh sünnetini işlemek gibi bir niyeti de olmayan, fakat sadece cinsel arzusunu tatmin etmek isteyen kimsenin evlenmesi mubahtır. Bu niyetle evlendiği için sevap işlemiş olur. Çünkü şehvî arzusunu meşru yoldan tatmin etmiş olur.
- 5- Evlendiği takdirde aile hukukuna riayet edemeyeceğinden emin olan kimsenin evlenmesi haramdır.
- 6- Aile hukukuna riayet edeceğinden emin olmayan kimsenin evlenmesi ise mekruhtur.

Hattâbî, bu hadisi delil getirerek, şehveti dindirecek geçici ilaç kullanmanın caiz olduğunu belirtmiştir.⁵²⁴

⁵²² Tirmizî, bu sahih ve hasen hadistir, der. Bkz. Tirmizî, Nikâh, 1, (1081), c. 3, s. 392.

⁵²³ Tirmizî, Nikâh, 1, (1081), c. 3, s. 392.

⁵²⁴ Hatipoğlu, c. 5, s. 193.

2.14. KIŞ MEVSİMİNDE ORUÇ TUTMAK

Enes'ten (r.a.) rivayet edildiğine göre Resûlullah (s.a.s.) şöyle buyurdular: “Serin (meşakkatsiz elde edilen) ganimet, kış günü (kış mevsiminde) tutulan oruçtur.”⁵²⁵

Ebû Said'den de bu rivayet şu şekilde gelmiştir: “Kış mevsimi mü'minin baharıdır. Gündüzü kısa olur, onda oruç tutar; gecesi uzun olur ve onu ibadetle ihya eder.”⁵²⁶

2.15. NUH (A.S.)'UN ORUCU

Abdullah b. Amr el-As'tan (r.a.): “Ben Resûlullah'tan (s.a.s.) işittim. Buyurdu ki: “Nuh (a.s.), Ramazan Bayramının ilk günüyle Kurban Bayramının ilk günü müstesna bütün yıl oruç tutmuştur.”⁵²⁷

İbn Amr'dan (r.a.) gelen bu rivayet, başka bir yerde de şöyle geçiyor: “Hz. Nuh, Ramazan Bayramı ve Kurban Bayramı dışında bütün yılı oruçlu olarak geçirirdi. Hz. Davud hayatının yarısını oruçlu olarak geçirdi. Hz. İbrahim ise her aydan üç gün oruç tutardı. (Hz. İbrahim), bütün hayatını hem oruçla geçirmiş (kadar sevap almış), hem de oruçsuz geçirmiş gibi olmuştur.”⁵²⁸

Genel Değerlendirme

Ramazan orucu dışında diğer aylarda Resûlullah'ın (s.a.s.) tutmayı tavsiye ettiği oruçlardan biri şevvâl orucudur. Ramazanı tutup arkasından şevvâlden altı gün oruç tutan kişinin yıl boyunca oruç tutmuş gibi olduğunu peygamber (s.a.s.) haber vermiştir.⁵²⁹ Resûlullah (s.a.s.) haram aylarda oruca ağırlık verdiği ve bazı sahabîlerin

⁵²⁵ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 3, s. 75; Elbânî, *Sahîhu'l-Cami*'de(3868) sahih hükmü vermiştir. Bkz. Suyûtî, c. 2, s. 154.

⁵²⁶ Tirmizî, *Savm*, 47, (797), c. 3, s. 162.

⁵²⁷ Bunun isnadında, zayıf olan İbn Lehia'nın bulunduğu *Zevaid*'de bildirilmiştir. Bkz. İbn Mâce, *Siyam*, 32, (1714), c. 1, s. 547.

⁵²⁸ Heysemî: “Senedinde tanımadığım Ebu Kenâne bulunmaktadır” dedi. Elbânî, *Daîfu'l-Cami'de* (3465) zayıf hükmü vermiştir. Bkz. Suyûtî, c. 2, s. 165.

⁵²⁹ Müslim, *Siyam*, 39, (204/1164), c. 1, s. 822; Ebû Davud, *Savm*, 58, (2433), c. 2, s. 812; İbn Mâce, *Siyam*, 33, (1716), c. 1, s. 547; Darimî, *Savm*, 44, (1761), c. 1, s. 353; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 3, s. 344-324-308; Sahih Hadis. Bkz. Suyûtî, c. 2, s. 177; Ebû İsa (Tirmizî), bu hadisin hasen olduğunu ve bir toplumun şevvâl orucu tutmalarını müstehap görür. İbn Mübarek, bu hadisin hasen olduğunu ve (değer bakımından) her aydan üç gün oruç tutmak gibi olduğunu ve şevval ayının başında tutulmasının daha iyi olduğunu, ayrı ayrı günlerde tutmanın da caiz olduğunu söyler. Bkz. Tirmizî, *Savm*, 53, (759), c. 3, s. 132.

de buna devam ettiği rivayet olunmuştur.⁵³⁰ Bu ayların arasında zilhiccenin ilk on günü ve arefe gününe ayrı bir ehemmiyet verdiği rivayet olunmuştur.⁵³¹ Yine bu aylardan olan muharrem ayının orucunu da önemsemiştir.⁵³² Muharrem ayının onuncu günü olan aşure gününde, ta Mekke'deyken oruç tutardı. Medine'ye geldikten sonra Yahudilerin de bu orucu tuttuğunu görünce onlara benzememek adına bir gün öncesi veya sonrasında da oruç tutulmasını istedi.⁵³³ Receb ayı haram aylardan olmasına rağmen Resûlullah'ın (s.a.s.) bu ayda en az oruç tuttuğu haram aylardandır.⁵³⁴

Receb ayının devamı olan şâ'ban ayı ise Resûlullah'ın (s.a.s.) en çok oruç tuttuğu aydır. Hz. Aişe'nin ve Ümmü Seleme'nin (r.a.) rivayetlerine göre o kadar oruç tutardı ki neredeyse ramazan ayıyla birleştirirdi. Bu sebeple mübarek eşleri onunla beraber oruçlu olmak için hayızdan dolayı tutamadıkları ramazan oruçlarını bu ayda kaza ederlerdi.⁵³⁵

Resûlullah'ın (s.a.s.) en önemseydiği oruçlardan birisi de her aydan üç gün tutulan eyyamu'l-bıyd orucudur. Beyaz-aydınlık, mehtaplı günler anlamında ki eyyâmü'l-bıyd orucunu tutar ve tavsiye ederdi.⁵³⁶

Resûlullah (s.a.s.) ibadete çok düşkün sahabe olan, Abdullah b. Amr'a (r.a.) tavsiye ettiği Davud'un (a.s.) orucu için 'Allah'ın en sevdiği oruç' demiştir.⁵³⁷ Ayrıca pazartesi ve perşembe günü oruçlarını tutardı. Sebebini soranlara 'bugün amellerin Allah'a arzedildiği günlerdir ve ben oruçluymken amellerimin arzedilmesini severim' buyurmuştur.⁵³⁸ Zayıf bir rivayetle çarşamba ve perşembe günleri de tuttuğuna dair bir rivayet vardır.⁵³⁹

⁵³⁰ Ebu Davud, Savm, 54, (2428), c. 2, s. 809; İbn Mâce, Siyam, 43, (1741), c. 1, s. 554.

⁵³¹ Ebû Davud, Savm, 61, (2438), c. 2, s. 815; İbn Mâce, Siyam, 39, (1727), c. 1, s. 550; Darimî, Savm, 52, (81-1780), c. 1, s. 357.

⁵³² Müslim, Siyam, 38, (202/1163), c. 1, s. 821; Tirmizî, Savm, 40, (740), c. 3, s. 117; Darimî, Savm, 45, (1764), c. 1, s. 354; Ebû Davud, Savm, 55, (2429), c. 2, s. 811; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 2, s. 302, 329, 342, 344, 535.

⁵³³ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 5, s. 307.

⁵³⁴ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 6, s. 62- 139.

⁵³⁵ Müslim, Siyam, 34, (177/782), c. 1, s. 811; Buhârî, Savm, 52, c. 2, s. 24; İbn Mâce, Siyam, 4, (1648-9), c. 1, s. 528; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 6, s. 39-84-107-128-143.

⁵³⁶ Müslim, Siyam, 36, (196/1162), c. 1, s. 818; Ebû Davud, Savm, 53, (2425), c. 2, s. 807; Nesâî, Siyam, 75, (2385), c. 4, s. 208; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 5, s. 295.

⁵³⁷ Nesâî, Siyam, 75, (2389), c. 4, s. 211.

⁵³⁸ Darimî, Savm, 41, (1758), c. 1, s. 352.

⁵³⁹ Ebû Davud, Savm, 57, (1758), c. 2, s. 812; Tirmizî, Müslim el-Kurâşî'nin bu hadisine garip sahih demiştir. Bkz. Tirmizî, Savm, 45, (748), c. 3. s. 123.

İmkânsızlıktan dolayı evlenemeyen gençlere de oruç tutmayı tavsiye etmiştir. Orucun nefsi uslandırıp ıslah ettiğine vurgu yapmıştır.⁵⁴⁰ Kış mevsiminde günlerin kısa olmasını oruç için bir ganimet olarak belirtmiştir.⁵⁴¹ Ayrıca Nuh'un (a.s.) bayram günleri hariç yıl boyunca oruç tuttuğuna dair bir rivayet varsa da Resûlullah (s.a.s.) bunu tavsiye etmemiştir.⁵⁴²



⁵⁴⁰ Tirmizî, bu sahih ve hasen hadistir, der. Bkz. Tirmizî, Nikâh, 1, (1081), c. 3, s. 392.

⁵⁴¹ Elbanî, *Daifu'l-Cami'*de (3430) zayıf hükmü vermiştir. Bkz. Suyûtî, c. 2, s. 152.

⁵⁴² Bunun isnadında, zayıf olan İbn Lehia'nın bulunduğu *Zevaid'*de bildirilmiştir. Bkz. İbn Mâce, Siyam, 32, (1714), c. 1, s. 547.

3.BÖLÜM

RESÛLULLAH'IN (S.A.S.) TUTMADIĞI VE TUTMAYI NEHYETTİĞİ ORUÇLAR

3.1. VİSÂL ORUCU

3.1.1. Visâlin Tanımı

Sözlükte, bir şeyi diğer bir şeye ulaştırmak, bitiştirmek, eklemek, işe devam etmek, arasını açmamak, peşi sıra oruç tutmak anlamlarına gelmektedir.⁵⁴³ Terim olarak, iftar etmeksizin peşpeşe birkaç gün ara vermeksizin oruç tutmak demektir.

3.1.2. Resûlullah'ın (s.a.s.) Visâl Orucunu Tutması

Visâl orucuyla ilgili olarak Allah Resûlünden (s.a.s.) rivayet edilen hadisler mevcuttur. Fakihler bu hadislerden istidlal ile visal orucunun hükmünü ortaya koymuşlardır. Ancak hadislerin farklı yorumu neticesinde değişik görüşler ortaya çıkmıştır.⁵⁴⁴

Hz. Peygamber (s.a.s.) visâl orucunu yasakladığında ashâb-ı kirâm: “Ya Resûlullah! (s.a.s.) ama sen visal orucu tutuyorsun” dediklerinde Hz. Peygamber (s.a.s.): “Ben sizin gibi değilim. Çünkü Rabbim tarafından doyurulur ve içirilirim” buyurmuştur.⁵⁴⁵ Ashâb visâl orucundan vazgeçmek istemeyince Resûlullah (s.a.s.) onlara bir gün, sonra bir gün daha visâl yaptırdı. Bilahare üçüncü gün hilali gördüler. Bunun üzerine Allah Resûlü (s.a.s.) visâl orucundan vazgeçmeyi kabule yanaşmamalarından dolayı onlara bir ibret dersi verircesine “Şayet bu hilal gecikseydi

⁵⁴³ Mevlüt Sarı, *Arapça-Türkçe Lûgat, el- Mevârid*, İstanbul, Bahar Yayınları, 1984, s. 1655.

⁵⁴⁴ Saffet Köse, “Visal Orucu,” *Şamil İslam Ansiklopedisi*, c. 8, s. 237.

⁵⁴⁵ Müslim, siyam, 11, (56,57/1102), c. 1, s. 774.

size daha ziyade visal yaptıracaktım” buyurmuştur.⁵⁴⁶ Yine bir başka hadiste Hz. Peygamber (s.a.s.) “Sizler orucunuzu öbür günün orucuna eklemeyiniz. Hanginiz orucunu öbür günün orucuna eklemek isterse, nihayet onu sahura kadar ulaştırın”⁵⁴⁷ buyurmuştur.⁵⁴⁸

3.1.3. Visâl Orucunun Hükümü

Ulemanın ihtilafına sebep olan noktalardan birisi de sahabe ve tabiûndan bazılarının visâl orucu tutmalarıdır. Mesela Abdullah b. Zübeyr’in (ö.73/692) on beş gün visâl orucu tuttuğu nakledilmektedir. Âmir b. Abdillah b. Zübeyr’in ramazanın on altı ve on yedinci günlerinde visâl yaptığı, hiçbir şey yemeyip içmemek suretiyle orucuna devam edip sonra yağ ile iftar ettiği nakledilmiştir. Kendisine niçin böyle yaptığı sorulduğunda “yağ bağırsaklarımı ıslatıyor ve su cesedimden çıkıyor” cevabını vermiştir.⁵⁴⁹

Ashabın “Ey Allah’ın Resûlü! (s.a.s.) ama sen visâl orucu tutuyorsun” sorusuna, “Siz benim gibi değilsiniz”, “Visâl orucu yok”, demesi üzerine bazı âlimler bir takım görüşler ileri sürmüşlerdir. Hz. Peygamber’in (s.a.s.) bir sahurdan diğerine kadar visâl orucu tutması konusunu izah ederken bu âlimler, Hz. Peygamber’in (s.a.s.) iki gün bir gece visâl orucu tutmasından sonra Cebrail’in Hz. Peygamber’e (s.a.s.) gelerek “Senin visâl orucun kabul edildi ancak ümmetine visal orucu helal değildir” hadislerinden yola çıkmışlardır. Âlimlerin bazıları, bu ve benzeri rivayetlerden hareket ederek visâl orucunun Hz. Peygamber’e (s.a.s.) has kılındığı ve ümmete sadece sahura kadar ruhsat verildiğini görüşündedirler.⁵⁵⁰

Bazı âlimler ise, Hz. Peygamber’in (s.a.s.) nehyetmesinde ashabıyla visâl orucu tuttuğunu, dolayısıyla bu nehyin haram kılma manasına gelmediğini ileri sürerek visâl orucuna devam etmişlerdir. Visâl orucunun nehyini, rahmet ve kendilerine bazı şeylerin hafifletilmesi olarak anlamışlardır. Bu düşünceden hareketle kendisine güç

⁵⁴⁶ Buhârî, Savm, 48, c. 2, s. 242; Müslim, Siyam, 11, (57/1103), c. 1, s. 774.

⁵⁴⁷ Buhârî, Savm, 49, c. 2, s. 242; Müslim, Siyam, 11, (59/1104), c. 1, s. 775; *Müsned*, c. 2, s. 231-237-244-315-345-418.

⁵⁴⁸ Saffet Köse, “Visal Orucu,” *Şamil İslam Ansiklopedisi*, Şamil Yayınevi, c. 8, s. 237.

⁵⁴⁹ İbn Hâcer el-Askalanî, c. 4, s. 204.

⁵⁵⁰ Aynî, *Umdetu’l-Kârî Şerhi Sahihi Buhârî*, b.y. Dru’l-Fikr, t.y. c. 11, s. 74; İbn Hâcer el-Askalanî, a.g.e. c. 4, s. 204.

gelmeyen ve ehl-i kitaba benzemeyi kastetmeksizin visâl orucu tutulabileceğini kabul etmektedirler.⁵⁵¹

Âlimlerin çoğunluğu ise visal orucunun haram olduğuna hükmetmişlerdir. Şafîilerden haram ve mekruh olmak üzere iki görüş vardır. İmam Şâfiî (ö. 204/819) böyle bir orucu mahzurlu kabul etmiştir. Zahirîler de haram olduğu görüşündedirler. Ahmed b. Hanbel (ö. 241/855) bazı Mâlikî fukâhası, İbn Huzeyme (ö. 311/924), İbnü'l-Münzir (ö. 309/911) de sahurdan sahura visâl orucunu caiz görmüşlerdir. Ebû Hanife (ö. 150/767) ve İmam Mâlik'e (ö. 179/795) göre visâl orucu mekruhtur ve hiç kimsenin visâl yapması caiz değildir.⁵⁵²

Ashâbtan bazılarının uzun süre yeme içmeyi terk etmelerinin sebeplerine gelince: Bazılarının visal orucuna güç yetirebilmeleri ve iftarlarını fakirlere tasadduk etmeleri, bazılarının visal orucuna alışmaları, bazılarının şehvetlerine engel olmak maksadıyla visâl orucu tuttıkları belirtilmektedir.⁵⁵³ Gerek Kur'an-ı Kerim'de ve gerekse hadis-i şeriflerde bu konuda orta yolu tavsiye eden birçok nass mevcuttur. Bunların bazıları şunlardır: Kur'an-ı Kerim'de; “*Onlar harcadıkları vakit israf etmezler, cimrilik de yapmayıp ikisinin ortasında orta bir yol tutarlar.*”⁵⁵⁴ “*Yiyiniz, içiniz israf etmeyiniz.*”⁵⁵⁵ “*Namazda sesini pek yükseltme. Çok da alçaltma. İkisinin ortasında bir yol tut,*”⁵⁵⁶ buyurulmaktadır.⁵⁵⁷

3.1.4. Resûlullah'ın (s.a.s.) Visâl Orucunu Ümmetine Nehyetmesi

ثُمَّ أَتَمُّوا الصِّيَامَ إِلَى اللَّيْلِ...

Allah-u Teâlâ Kur'an-ı Kerim'de: “*Sonra orucunuzu geceye kadar tamamlayın*”⁵⁵⁸ buyuruyor. Yani oruç geceye değil, gündüze aittir. İmsaktan itibaren kendinizi tutun. Güneş batıp gece emâreleri ortaya çıktıktan sonra orucunuzu açın. Gündüz size yasaklanan ne varsa gece helaldir. Bu ayetteki müsaadeye rağmen Resûlullah (s.a.s.) gece kendisine helal olan yeme içme müsaadesinden hareket etmeyerek orucunu öbür günle birleştirdiği oluyordu. Sahabîler de bunu yapmaya

⁵⁵¹ İbn Hâcer el-Askalânî, c. 4, s. 204.

⁵⁵² Aynî, c. 11, s. 70-76; İbn Hâcer el-Askalânî, c. 4, s. 202-213; Ahmet Davudoğlu, *Sahih-i Müslim Tercemesi ve şerhi*, b.y. İstanbul, 1977, c.6, s.72-79.

⁵⁵³ Davudoğlu, a.g.e. c. 6, s. 74.

⁵⁵⁴ Furkan, 25/67.

⁵⁵⁵ Araf, 7/31.

⁵⁵⁶ İsra, 17/110.

⁵⁵⁷ Saffet Köse, “Visal Orucu,” *Şamil İslam Ansiklopedisi*, c. 8, s. 237.

⁵⁵⁸ Bakara, 2/187.

kalkınca onlara izin vermedi. Çünkü onlara izin verseydi bir müddet tutup sonra çaresiz bir şekilde Peygamber'e (s.a.s.) gelip bunun hafifletilmesini isteyeceklerdi. Peygamber (s.a.s.) onlara ve onlardan sonraki Müminlere rahmet olsun diye bunu nehyetti.

Hz. Aişe (r.a.) dedi ki: "Resûlullah (s.a.s.), onlara (ümmete) rahmet olması için visâl orucunu nehyetti. Ama siz visâl yapıyorsunuz, dediklerinde o (s.a.s.): "Benim durumum sizin durumunuz gibi değildir. Beni Rabbim doyurur ve içirir," buyurdu.⁵⁵⁹

Peygamber (s.a.s.) orucunu vasl edince sahabîler de vasletmeye başladılar. Bu onlara zor gelince onları oruçlarını vasl etmekten nehy etti. "Ama sen vaslediyorsun" dediklerinde onlara şu cevabı verdi: "Muhakkak o yani orucu vasletmenizden sakındırılmanız Allah tarafından size bir rahmettir. Benim durumum sizin durumunuz gibi değildir..." Bu hadislerin tamamı visâlin Resûlullah'a (s.a.s.) mahsus bir durum olduğuna delalet ediyor. Sahura kadar oruçlu kalma ruhsatıyla izinli olanlar dışındakiler bundan men edildiler.⁵⁶⁰

Daha sonra bu zikredilen yasak hakkında ihtilaf edildi. Bunun, kimileri için haram, kimileri için mekruh olduğu söylendi. Tutulması kendisine sıkıntı oluşturacak olana haram, Kendisine sıkıntı oluşturmayacak olana ise mubahtır denildi. Selef âlimleri de bu konuda ihtilafa düştüler ve bunun izahını Abdullah b. Zübeyr'e naklettiler. İbn Ebi Şeybe, Abdullah b. Zübeyr'den sahih bir isnadla gelen haberde Kendisinin (yani Abdullah b. Zübeyr'in) on beş gün boyunca orucu vaslettiğini söylüyor.⁵⁶¹

Peygamber (s.a.s.), nehyinden sonra da bazı sahabeleriyle beraber vaslettiler. Eğer Peygamber'in (s.a.s.) visal orucunu nehyetmesi, 'haram etmek' anlamında olsaydı, sahabîler bu fiili işlemede kararlı olmazlardı. Hz. Aişe'nin (r.a.) hadisinde geçtiği üzere onlar, bu nehyin kendileri için bir rahmet ve kolaylık için olduğunu biliyorlardı. Bu durum, kendilerine farz olur endişesiyle ve Peygamber'in (s.a.s.) kıldığı kendilerine ulaşınca, kendilerini kılmak zorunda hissedeceklerini; Resûlullah'ın (s.a.s.) da bu durumu hoş görmediği için gece kıyamından onları nehyetmesi örneğine benzemektedir. Bu durumda; kendilerine zorluk oluşturmayacak

⁵⁵⁹ Buhârî, Savm, 48, c. 2, s. 242; Müslim, Siyam, 11, (61/1105), c. 1, s. 776; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 6, s. 258.

⁵⁶⁰ İbn Hâcer el-Askalânî, c. 4, s. 207.

⁵⁶¹ A.g.e, c. 4, s. 207.

olan, Ehl-i Kitab'a uyma niyetini taşımayan ve 'iftara acele edin' sünnetine rağbet etmeyen kimsenin visâl orucu tutmasında bir mani yoktur.⁵⁶²

Bununla birlikte âlimlerin çoğunluğunun görüşü visâlin haram olduğudur. Şafiye göre bunda iki cihet vardır: Haram ve kerahet. Nevevi (ö. 676/1277) sadece bunları söylemekle yetindi. Şafiî (ö. 204/819) ise el-Ümm adlı kitabında mahzurlu olduğunu anlattı.⁵⁶³

Ebû Hüreyre (r.a.) dedi ki: “Resûlullah (s.a.s.), visal orucunu nehy edince Müslümanlardan bir adam: “Ama siz vasl ediyorsunuz ya Resûlullah? (s.a.s.)” dedi. Resûlullah (s.a.s.) şöyle cevap verdi: “Hanginiz benim gibisiniz? Beni Rabbim gece doyurur ve içirir!” insanlar buna rağmen visâle devam etmek isteyince birer gün arayla vasl etmelerini söyledi. Derken ramazan hilali görüldü. Peygamber (s.a.s.) buyurdu ki: “Eğer hilal ertelenseydi, ta'zib için (sizi terbiye etmesi için) fazlalaştırırdım.” Bunu Peygamber (s.a.s.), nehyine rağmen ısrar etmeleri sebebiyle söylemiştir.”⁵⁶⁴

Peygamber'in (s.a.s.), “Eğer hilal ertelenseydi artırırđım,” sözündeki maksadı, visâl orucundan aciz kalıp kendilerine terk ettirme kolaylığını istemelerine kadar müdahale etmemeyi istemesi anlamına geliyordu. Bu durum, Peygamber'in (s.a.s.) sahabîlere Taif'in surlarından geri dönmelerini işaret etmesine benziyor. Bu onların hoşuna gitmemişti. Peygamber (s.a.s.) de sabahın erken vakitlerinde savaşı emretti. Bu savaş onlar için bayağı acı oldu. Onlar, geri döndüler. Nihayetinde dönmek onlar için en sevimli şey oldu.⁵⁶⁵

Peygamber (s.a.s.), kendisi oruç tuttuğı halde yani iftarla imsak arasında da oruca devam ettiğı halde ümmete rahmet olarak bunu nehyetti. Çünkü O (s.a.s.), ümmetini düşünerek, ümmet için (تَعْمُقُ) aşırıya gitmekten hoşlanmıyordu.

Enes'ten (r.a.) de şöyle rivayet ediliyor: peygamber (s.a.s.): “Vasletmeyin, buyurdu. (iftarsız öbür günün orucuna başlamayın.) sahabîler: “Ama siz

⁵⁶² İbn Hâcer el-Askalânî, c. 4, s. 207.

⁵⁶³ A.g.e, c. 4, s. 204.

⁵⁶⁴ Buhârî, Savm, 49, c. 2, s. 242; Müslim, Siyam, 11, (57/1103), c. 1, s. 774; Darimî, Savm, 14, (1713), c. 1, s. 341; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 6, s. 126.

⁵⁶⁵ İbn Hâcer el-Askalânî, c. 4, s. 207.

vaslediyorsunuz,” dediklerinde Peygamber (s.a.s.): “Ben herhangi biriniz gibi değilim ben (Rabbim tarafından) yediriliyor ve içiriliyorum” buyurdu.”⁵⁶⁶

Âlimler, hadiste geçen bu yeme içme konusunda iki ayrı görüş üzere ihtilaf ettiler.

- 1- Bu, ağız tarafından hissedilen-esas- yeme içmedir. Bunlar, “Bu sözün hakikati budur. Bundan vazgeçmeyi gerektiren bir şey yoktur,” diyorlar.
- 2- Bundan maksat Allah’ın Peygamberini gıdalandırdığı, ma’rifet; kalbine akıttığı kendine yakarma lezzeti, kendine yakınlıkla gözlerinin aydınlanması, sevgisiyle nimetlenmesi, ona iştiyak duyması, bunların ardı sıra gelen kalplerin gıdası, ruhların nimetleri, gözlerin nuru, canların, ruhların ve kalplerin süruru olan hallerdir ki bu gıdanın en büyüğü, en fazlası ve en faydalısıdır. Bu gıda, bazen bir müddet cisim olan gıdalara ihtiyaç duyurmayacak kadar insana güç verir. Nitekim şöyle denmiştir:

لَهَا أَحَادِيثُ مِنْ ذِكْرِكَ تَشْغَلُهَا
عَنِ الشَّرَابِ وَتُلْهِبُهَا عَنِ الزَّادِ
لَهَا بِوَجْهِكَ نُورٌ تَسْتَضِيءُ بِهِ
وَمِنْ حَدِيثِكَ فِي أَغْصَابِهَا حَادِي
إِذَا شَكَتْ مِنْ كَلَالِ السَّيْرِ أَوْعَدَهَا
رُوحُ الْقُدُومِ فَتَحْيَا عِنْدَ مِيعَادِ

“Senin hatırandan, onu içmeden alıkoyup, azığı unutturacak kadar onda sözler var. Senin yüzünde onun bir nuru var ki-yüzün- onunla aydınlanır. Senin sözlerinde onun arkasından bir şarkı söyleyen sürücü var. O yolculuğun yorgunluğundan şikâyet edince vuslat ruhu ona va’d ediyordu vuslat saatinde sevgili diriliyor.”⁵⁶⁷

Kimin azıcık tecrübe ve şevki olursa kalp ve ruh gıdası ile pek çok hayvanî gıdaya ihtiyacı kalmadığını bilir. İsteğine kavuşmuş sevinç ve surûr içinde sevgilisiyle gözleri aydınlanan, ona yakın olma nimetine eren, onun rızasını alan, sevgilisinin hediyelerine ve lütuflarına kavuşan, her vakit onun hediyeleri kendine ulaşan, sevgilisi

⁵⁶⁶ Benzer bir hadis İbn Ömer (r.a.)’den de gelmiştir. Bkz. Buhârî, Savm, 48, c. 2, s. 242; Müslim, Siyam, 11, (55/1102), c. 1, s. 774; Ebû Davud, Savm, 24, (2360), c. 2, s. 766; Tirmizî, Savm, 62, (776), c. 3, s. 148; Darimî, Savm, 14, (1711), c. 1, s. 340.

⁵⁶⁷ Cevziyye, c. 2, s. 624.

kendine cömert davranıp, işine itina gösteren, onu tam sevmesi ile beraber bir de sevgilisinden son derece ikram gören kişi bunu daha iyi bilir.⁵⁶⁸

İşte şu seven kimse için bu şeylerde en büyük gıda yok mudur? Öyleyse kendinden daha büyük, daha azametli, daha güzel, daha mükemmel, ihsanı daha bol olan hiçbir kimsenin mevcut olmadığı sevgili, sevenin kalbi onun aşkı ile dolar, onun sevgisi sevenin kalbinin ve azalarının bütün parçalarına malik olur, sevgisi onun katında en yüce bir yere ulaşırsa (bir düşün) nasıl olur. İşte sevenin sevgilisi ile durumu budur. Bu âşık sevgilisinin yanında olunca gece ve gündüz yedirip içirmiş olmuyor mu? İşte bunun için Resûlullah (s.a.s.) “Ben Rabbimin yanında olurum. O beni yedirir ve içirir,” buyurmuştur. Eğer bu ağız ile olan yeme içme olsaydı, değil visal orucu, oruç bile tutmazdı. Hem bu, gece olsaydı visâl orucu tutmaz ve ashabı kendine “Sen visal orucu tutuyorsun,” dediklerinde; “Ben visâl orucu tutmuyorum” der, “Ben sizin gibi değilim,” demezdi. Aksine Efendimiz visâl orucu tuttuğunun kendine nisbetini onlara karşı ikrar etmiş ve onların bu mevzuda kendine katılmalarına aradaki fark ettiren durumu açıklayarak mani olmuştur.⁵⁶⁹

Hem Nebî (s.a.s.) onları visal orucu tutmaktan men edince onlar bunu kabul etmemeye çalışıp onunla bir gün visal orucu tutup sonra ertesi gününe ekledi. Sonra ayı gördüler de Nebî (s.a.s.) *لَوْ تَأَخَّرَ الْهَيْلَالُ لَزِدْتُكُمْ* Hilal ertelenseydi bir gün daha devam edecektim” diyerek sanki onların visâl orucundan vazgeçmeme isteklerini edebi bir tavırla yerdî.⁵⁷⁰

Hadisin bir başka versiyonu şöyledir: “Eğer bu ay bize uzatılsaydı biz de visâle öyle devam ederdik ki nihayet inceleyen bu işi incelemeyen vazgeçerdi. Ben sizin gibi değilim,” bir rivayette de: “Siz benim gibi olamazsınız. Ben Rabbimin katında olurum da beni yedirir ve içirir,” buyurdu.⁵⁷¹ Bu sözyle Resûlullah (s.a.s.), adetâ kendinin yedirilip içirildiğini haber veriyordu. Hâlbuki visâl tutmakta; sahabîleri vazgeçirtmek, aciz bırakmak için de onlara bu yaptığı orucu iki gün tutturmuş olmaktadır. Eğer

⁵⁶⁸ Cevziyye, c. 2, s. 624.

⁵⁶⁹ A.g.e, c. 2, s. 624.

⁵⁷⁰ Buhârî, Savm, 50, c. 2, s. 243; Müslim, Siyam, 11, (57/1103), c. 1, s. 774; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 2, s. 281.

⁵⁷¹ Buhârî, Temennî, 9, c. 8, s. 130; Müslim, Siyam, 11, (59/1104), c. 1, s. 775; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 3, s. 124, 200, 201.

gerçekten yese içse idi, bu ne azarlama, ne aciz bırakma, ne de visâl olurdu. Bu gayet açık ve anlaşılır bir durumdur.⁵⁷²

3.1.5. Visâl Orucu Hakkında Hadis-i Şerifler

İbn Ömer'den (r.a.) rivayet ediliyor: “Resûlullah (s.a.s.) visâl orucunu nehyetti. Sahabîler: “Siz vasl ediyorsunuz” dediklerinde şöyle buyurdu: “Benim durumum sizin gibi değildir. Ben yediriliyor ve içiriliyorum.”⁵⁷³

Ebû Said'den (r.a.): Peygamber'in (s.a.s.), “Vasl etmeyin! Mutlaka vasl etmek isterseniz sahura kadar vasl edin! (yani hiç olmazsa sahur yapın)” sahabîler: “Ama sen vasl ediyorsun ya Resûlullah (s.a.s.)” dediler. Resûlullah (s.a.s.): “Benim durumum sizin gibi değildir. Beni bir doyuran ve içiren var. O, doyurduğu ve içirdiği halde gecelerim” dedi.⁵⁷⁴

Ebû Hüreyre'den (r.a.) rivayet edildiğine göre: “Peygamber (s.a.s.) iki defa, “visâl den sakının!” buyurdu. İnsanlar: “Ama siz vasl ediyorsunuz?” dediklerinde Peygamber (s.a.s.): “Beni Rabbim, yedirmiş ve içirmiş olduğu halde gecelerim. Siz, gücünüz yettiği amellerle amel edin” buyurdu.⁵⁷⁵

Ebû Said el-Hûdrî'den (r.a.): “Ben Resûlullah'tan (s.a.s.): “Vasletmeyin! Sizden biriniz mutlaka vasledecekse, sahura kadar vasletsin. Beni, bir yediren yedirdiği halde ve bir içiren içirdiği halde gecelerim” buyurduğunu işittim.”⁵⁷⁶

Peygamber (s.a.s.) “Beni Rabbim, yedirmiş ve içirmiş olduğu halde gecelerim,” kavli için Zeyn b. Münîr şöyle der: Peygamber'in (s.a.s.) bu yeme ve içme hali, uykuda olan birinin açlığı ve susuzluğunun yemek ve içmekle hâsıl olması gibidir. Bu durum o uyanıncaya kadar devam eder. Böylece Resûlullah'ın (s.a.s.) ne orucu bozulur ne visâli kesintiye uğrar ne de sevabı eksilir. Sonuç olarak bu halin eseri, hiçbir beşeriyette bulunmayan-bulunmayacak olan durumdur. Onun istiğrak hali şerifidir. Cumhura göre, “Beni doyurur ve içirir,” sözü, yeme ve içme sonucu lazım olan mecazî

⁵⁷² Cevziyye, c. 2, s. 623.

⁵⁷³ Buhârî, Savm, 48, c. 2, s. 242.

⁵⁷⁴ Buhârî, Savm, 48, c. 2, s. 242; Ebû Davud, Savm, 24, (2361), c. 1, s. 767; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 2, s. 23; c. 3, s. 59-62-96.

⁵⁷⁵ Buhârî, Savm, 49, c. 2, s. 242; Darimî, Savm, 14, (1710), c. 1, s. 340; *Muvatta*, Siyam, 13, (39), c. 1, s. 301.

⁵⁷⁶ Buhârî, Savm, 50, c. 2, s. 243; Ebû Davud, Savm, 24, (2361); Darimî, Savm, 14, (1712), c. 1, s. 341.

kuvvettir. Sanki o (s.a.s.) “Bana yiyen ve içen kimsenin kuvveti verildi,” demek istemiştir.⁵⁷⁷

Ebû Hüreyre (r.a.) şöyle dedi: “Resûlullah (s.a.s.) şöyle buyuruyor: “Visâlden sakının.” (sahabîler): “Siz vasl ediyorsunuz ya Resûlullah (s.a.s.)” dediler. Resûlullah (s.a.s.): “Bu konuda siz benim gibi değilsiniz. Ben doyurulmuş ve içirilmiş olarak gecelerim. Siz, gücünüzün yettiği amellerle amel edin, aşırıya gitmeyin,” buyurdu.⁵⁷⁸

Sahabî olan Beşir’in (r.a.) hanımı Leyla anlatıyor: “Ben iki günü vaslederek oruç tutmak istedim, fakat Beşir Resûlullah’ın (s.a.s.) bunu nehyettiğini söyleyerek izin vermedi ve şöyle dedi: “Ensarlar oruçlarını vaslettiler. Osman b.Affan’da (r.a.) Ensarların bunu yaptığını söyledi. Ama siz, Allah’ın (c.c.) emrettiği gibi oruç tutun. Gece olunca orucunuzu tamamlayın ve iftarınızı açın.”⁵⁷⁹

3.1.6. Hadisler Işığında Müçtehitlerin Görüşleri

Hanefilere göre: Visal orucu yasaklanmıştır. Ebû Yusuf bunu, bir günün orucunu iftar etmeksizin ikinci güne bağlamak şeklinde yorumlamıştır. Bazı Hanefi âlimlere göre ise, bunu gecelerinde iftar etmek kaydıyla bütün seneyi oruçlu geçirmek şeklinde tefsir etmiştir.

Şafîlere göre: Bütün bir yılı oruçlu geçirmek mekruhtur. Visal orucu hakkında biri haram diğeri mekruh olmak üzere İmam Şafî’den iki ayrı kavl rivayet edilmiştir.

Hanbelilere göre: Visal orucu mekruhtur. Bu mezhep âlimleri visal orucunu iki veya daha fazla gün arasında iftar etmeyip oruç tutmak şeklinde yorumlamışlardır.

Malikîlere göre: Visal orucu haramdır. Bundan maksat, iftar etmeksizin gündüz ve geceyi oruçlu geçirmektir.⁵⁸⁰

3.2. RAMAZAN VE KURBAN BAYRAMLARINDA ORUÇ TUTMAK

3.2.1. Bayram Günlerinde Oruç Tutmayı Nehyeden Hadisler

İbni Ezher’in azatlısı olan Ubeyd (r.a.) dedi ki: “Bir bayram günü Ömer b. Hattâb’la (r.a.) beraberdik. O (r.a.) şöyle dedi: “Bugün Resûlullah (s.a.s.) oruç

⁵⁷⁷ İbn Hâcer el-Askalânî, c. 4, s. 207.

⁵⁷⁸ Müslim, Siyam, 11, (58/1103), c. 1, s. 774; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 2, s. 344.

⁵⁷⁹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 5, s. 225.

⁵⁸⁰ Yıldırım, c.3, s. 577.

tutmasını yasakladığı iki günden biridir. Bu (orucun yasak olduğu) iki gün şunlardır: Ramazanı bitirip yediğiniz (ilk) gün, öbürü ise kurbanınızı yediğiniz (ilk) gündür.”⁵⁸¹

Bu rivayet başka bir yerde de şöyle geçmektedir:

Abdurrahman b. Avf'ın (r.a.) kölesi Ubeyd anlatıyor: “Kurban Bayramında Ömer b. Hattab'la (r.a.) beraberdim. O, hutbeden önce namaz kıldırdı. Sonra (kalkıp) şunları söyledi: “Şüphesiz ben Resûlullah'tan (s.a.s.) bu iki günde oruç tutmayı yasakladığını işittim. Birisi (ramazan) orucunuzu tamamladığınız ve Müslümanlara bayram olan Ramazan Bayramı günüdür. Birisi de kurbanlarınızı kestiğiniz (Kurban Bayramı) günüdür. Kurbanınızın etinden yiyiniz. Çünkü Kurban Bayramı, kurbanlarınızın etinden yiyeceğiniz gündür.”⁵⁸²

Anılan günlerde oruç tutulmayışının hikmetini anlamak zor değildir. Bu hikmeti şöyle sıralayabiliriz:

1- Ramazan bayramı bir ay boyunca Allah için oruç tutan mü'minlerin genel bir ziyafet günü niteliğindedir. Bundan dolayı adına “Fıtır (oruç açma) Bayramı” denilmiştir. Böyle toplu iftar gününde oruçlu olmak, Allah'ın ziyafetine katılmamak anlamına gelir.

2- Kurban Bayramı günleri de aynı şekilde ziyafet günleridir. Çünkü kesilen kurbanların etleri misafirlere, yakınlara, komşulara ve fakirlere ikram edilir, zengini ile fakiri ile kesilen kurbanların etlerinden yararlanılır. Bu sebeple bayram günleri boyunca oruç tutulmaz. Bu günlerde oruç tutmak bayramın anlamına ters düşer.⁵⁸³

Kadınların aybaşı (hayız) veya lahosalik (nifas) günlerinde oruç tutmaları haramdır. Tutarlarsa bu oruçlar makbul olmayacağı gibi günahkâr da olur.⁵⁸⁴

Ebu Said el-Hûdrî (r.a.) anlatıyor: “Peygamber (s.a.s.) Ramazan Bayramı günü ve Kurban Bayramı günü oruç tutmayı, kişinin kendine yani bedenine (elini-kolunu

⁵⁸¹ Buhârî, Savm 66, c. 2, s. 249; Müslim, Siyam, 22, (138/1137), c. 1, s. 799; Ebû Davud, Savm, 48, 49, (2416), c. 2, s. 802; İbn Mâce, Siyam, 36, (1722), c. 1, s. 549; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 1, s. 24, 34, 40.

⁵⁸² Buhârî, Savm, 66, c. 2, s. 249; Müslim, Siyam, 22, (138/1137), c. 1, s. 799; Tirmizî, Savm, 58, (771), c. 3, s. 141; Ebû Davud, Savm, 48, 49, (2416), c. 2, s. 802. Tirmizî, bu hadisin hasen ve sahih olduğunu söyler.

⁵⁸³ Altuntaş, Karagöz, s. 90.

⁵⁸⁴ A.g.e. s. 91.

hareket ettiremeyecek) tek elbise dolmasını ve sabah ile ikindi (farz) namazlarının ardından (herhangi bir) namaz kılmasını yasakladı.”⁵⁸⁵

Ebû Hüreyre (r.a.) şöyle dedi: “İki oruç ve iki satış bize yasaklanmıştır. (Biz iki oruç ve iki satıştan nehyedildik.) (Bunlar) Ramazan ve Kurban Bayramları ile mülânese⁵⁸⁶ ve münâbeze⁵⁸⁷ satışlarıdır.”⁵⁸⁸

İbni Avn, Ziyad b. Cübeyr’den naklen dedi ki: “Bir adam İbn Ömer’e (r.a.) geldi ve (şunu sordu):

“Ben bir gün oruç tutmayı adadım. Zannediyorum o gün pazartesi günüydü. Adadığım bugün Kurban veya Ramazan Bayramına denk geldi (ne dersiniz?) İbn Ömer (r.a.) şunu söyledi:

“Allah adaklara vefayı emretti. ... وَلْيُؤْفُوا نُدُورَهُمْ ⁵⁸⁹ Resûlullah (s.a.s.) ise bayram günü oruç tutmayı yasakladı. (bu durumda adağını başka gün tutmanız gerekir. Eğer kişi orucunu o gün tutarsa adağı kabul olur ama günahkâr da olur. Bkz.: yuk. Adak.)”⁵⁹⁰

Said el-Hudrî, Peygamber (s.a.s.) ile on iki gazveye katılan Kazeâ’dan (r.a.) şunu işittiğini söyledi: Dedi ki: “Ben Peygamber’den (s.a.s.) hayret ettiğim şu dört şeyi işittim: “Bir kadın iki günlük mesafeli bir yolculuğa yanında kocası veya bir mahremi olmadan çıkmasın. Bir kimse Ramazan ve Kurban Bayramlarında oruç tutmasın. Güneş doğuncaya kadar sabah namazından sonra başka namaz kılmasın. İkindiden da sonra güneş batıncaya kadar başka namaz kılmasın. Ancak şu üç mescit için yolculuk yapılır: Mescid-i Haram, Mescid-i Aksa ve bu benim Mescidim (Mescid-i Nebevî).”⁵⁹¹

⁵⁸⁵ Buhârî, Savm 66, c. 2, s. 249; Ebû Davud, Savm, 48, 49, (2417), c. 2, s. 803.

⁵⁸⁶ Mülânese satışı: Mal sahibinin müşterinin elini sürmesiyle o malı almaya mecbur etmesidir. Bkz. Buhârî, Savm, 67, c. 2, s. 249.

⁵⁸⁷ Münâbeze satışı: Mal sahibinin malını müşterinin üzerine atmasıyla müşteriye almaya mecbur kılmasıdır. Bkz. Buhârî, Savm, 67, c. 2, s. 249.

⁵⁸⁸ Buhârî, Savm, 67, c. 2, s. 249; Müslim, Siyam, 22, (139/1138), c. 1, s. 799.

⁵⁸⁹ Hacc, 22/29.

⁵⁹⁰ Buhârî, Savm, 67, c. 2, s. 249; Müslim, Siyam, 22, (142/1139), s. 1, s. 800; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 2, s. 60- c. 3, s. 34, 71, 39, 52, 64, 77.

⁵⁹¹ Buhârî, Savm, 67, c. 2, s. 249.

Yine Ebû Said el-Hûdrî (r.a.) dedi ki: “Resûlullah (s.a.s.) şu iki günde oruç tutmayı yasakladı: Ramazan Bayramı(nın ik günü) ve Kurban Bayramı (nın ilk günü).”⁵⁹²

Aynı hadis İbn Ömer (r.a.) ve Hz. Aişe’den (r.a.) de gelmiştir.⁵⁹³

Ebû Hüreyre’den (r.a.) rivayet edildiğine göre Resûlullah (s.a.s.) iki günün orucunu yasakladı. Bunlar: Ramazan Bayramı (nın ilk) günü ve Kurban Bayramı(nın ilk) günüdür.⁵⁹⁴

Ebu’l-Velîd et-Tayâlisî (ö. 227/842), Enes (r.a.) den hasen hadis olarak rivayet ediyor: “Resûlullah (s.a.s.) sene içinde şu altı gün oruç tutmayı yasaklamıştır. Bunlar: Üç teşrik günü, Ramazan bayramı günü, kurban bayramı günü ve özel olarak günlerden sadece cuma günü oruç tutmak.”⁵⁹⁵

3.2.2. Bayram da Dâhil Tüm Yıl Oruç Tutmak

İbn Ömer (r.a.) anlatıyor: “Resûlullah (s.a.s.) buyurdular ki: “Kim ebed orucu tutarsa, ne oruç tutmuş, ne iftar etmiştir.”⁵⁹⁶

İslam âlimleri, hadiste geçen “savmu’l-ebed” tabiriyle ifade edilen ebed orucu ile Resûlullah’ın (s.a.s.) bayram ve teşrik günleri dâhil, yılın her gününde tutulan orucu kastetmiş olacağını belirtirler. “Çünkü bugünlerde yedikten sonra yılın geri kalan günlerinde fasılasız oruç tutmak caizdir” derler.⁵⁹⁷

Ahmed (b. Hanbel) ve İshak’a (b. Râhûye) göre Resûlullah’ın (s.a.s.) nehyettiği bu beş günden başka günlerde oruç tutmada bir sıkıntı yoktur. Peygamber’in (s.a.s.) oruç tutmayı nehyettiği bu beş gün şunlardır: Ramazan Bayramı ve Kurban Bayramının ilk günleri ile teşrik günleri (yani Kurban Bayramının kalan üç günü).⁵⁹⁸

İmam Mâlik’den: “Ben ilim ehlerinden işittim, şöyle diyorlardı: “Resûlullah’ın (s.a.s.) oruç tutulmasını yasakladığı günler hariç yıl orucu tutmakta sakınca yoktur.

⁵⁹² Müslim, Siyam, 22, (141/827), c. 1, s. 800; Darimî, Savm, 43, (1760), c. 1, s. 353; Tirmizî, hasen ve sahih demiştir. Bkz. Tirmizî, Savm, 58, (776), c. 3, s. 142.

⁵⁹³ Müslim, Siyam, 22, (142/1139)(143/1140), c. 1, s. 800; İbn Mâce, Siyam, 36, (1721), c. 1, s. 549.

⁵⁹⁴ Mâlik, *Muvatta*, Siyam, 12, (36), c. 1, s. 300.

⁵⁹⁵ Suyutî, c. 2, s. 182.

⁵⁹⁶ Nesâî, Savm, 71, (2372), c. 4, s. 205-206.

⁵⁹⁷ Canan, c. 9, s. 485.

⁵⁹⁸ Tirmizî, Savm, 56, (767), c. 3, s. 139.

Bize ulaştığına göre (oruç tutmayı) yasakladığı günler şunlardır: Mina (Teşrik) günleri, Kurban Bayramı günü ve Ramazan Bayramının (ilk) günü.⁵⁹⁹

Peygamber'e (s.a.s.) yıl orucu soruldu. Peygamber (s.a.s.) şöyle buyurdu: "O, ne oruç tutmuştur ne de iftar etmiştir."⁶⁰⁰

3.2.3. Hadisler Işığında Müçtehitlerin Görüşleri

Hanefilere göre: Şek günü de dâhil olmak üzere şu altı günde oruç tutmak yasaklanmıştır: Ramazan Bayramı günü, Kurban Bayramı günü, Üç teşrik günü ve şek günü.

Şafiilere göre: İki bayram ve teşrik günleri oruç tutmak sahih olmaz. Ancak temettü' haccını yapan kimse hedy olarak kurbanlık hayvanı temin edemiyorsa teşrik günlerinde oruç tutabilir.

Hanbelilere göre: İki bayram günü farz, vacip ve nafil olsun oruç tutamaz. Bu günlerde oruç tutan asi sayılır ve tuttuğu farz ise tutmuş sayılmaz. Teşrik günlerinde nafil oruç tutamaz ama farz oruçlar için iki görüş vardır. Birine göre tutulabilir, birine göre de tutulamaz.

Mâlikilere göre: Teşrik günlerinden ilk gün hariç, iki günde oruç tutacağını adayın kimsenin oruç tutması caizdir. O günlerde ramazan orucu kazası, zihâr, katl ve kefarete oruçları tutulmaz ve başlanılmaz.⁶⁰¹

3.3. TEŞRİK GÜNLERİNDE ORUÇ

3.3.1. Teşrikin Tanımı

Kurban Bayramının iki, üç ve dördüncü günlerine teşrik günleri denilir. Teşrik'in lügat manası; eti enlice kesip güneşe sermek ve kurutmaktır. Teşrik günlerinde kurban etleri güneşe serilip kurutulduğu için bu ismi almıştır.⁶⁰²

"Teşrik," güneşin etrafı aydınlatması manasına da gelir. Güneş etrafı aydınlatmadıkça kurbanlar kesilmediği için bugünlere teşrik isminin verildiğini

⁵⁹⁹ Mâlik, *Muvatta*, Siyam, 12, (37), c. 1, s. 300.

⁶⁰⁰ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 4, s. 24.

⁶⁰¹ Yıldırım, c. 4, s. 44.

⁶⁰² Hatipoğlu, c. 4, s. 623.

söyleyenler de vardır. Bir kavle göre teşrik, her namazdan sonra açıktan tekbir almaktır.⁶⁰³

Kur'ân-ı Kerîm'de teşrik kelimesi geçmemekle birlikte bu tekbirlere ve teşrik günlerine delâlet eden ayetler yer almaktadır.⁶⁰⁴ Fakihlerin çoğunluğuna göre belli günlerde Allah'ın zikredilmesinin istendiği ayetlerde⁶⁰⁵ kastedilen günler teşrik günleri, zikirden maksat teşrik tekbirleridir. Bu tekbirler, Allah'ın konukları sayılan hacıların Kâbe'den yükselen tekbir ve zikirlerine bütün dünya Müslümanlarının katılımı Allah'ın yüceliğini ilan etmelerini anlatır.⁶⁰⁶

3.3.2. Teşrik Günlerinde Oruç Tutmayı Nehyeden Hadisler

Hişam dedi ki, babam bana Hz. Aişe'nin (r.a.) Mina'da teşrik günlerinde oruç tuttuğunu ve Hz. Aişe'nin (r.a.) babası (Hz. Ebu Bekir'in) de bugünleri oruç tuttuğunu söyledi.⁶⁰⁷

Ebû Hüreyre (r.a.) şöyle dedi: “Resûlullah (s.a.s.) ramazandan bir gün önce (şek günü), Kurban Bayramı günü, Ramazan Bayramı günü ve teşrik günlerinde oruç tutmayı yasakladı.”⁶⁰⁸

Yunus b. Şeddâd'ın (r.a.) anlattığına göre: “Resûlullah (s.a.v.) teşrik günlerinde oruç tutmayı yasaklamıştır.”⁶⁰⁹

Resulullah (s.a.s.) sene içinde şu altı gün oruç tutmayı yasaklamıştır; Bunlar: “Üç teşrik günü, Ramazan Bayramı günü, Kurban Bayramı günü ve özel olarak günlerden sadece cuma günüdür.”⁶¹⁰

3.3.3. Kurban Bulamayan Hacının Teşrik Günlerinde Oruç Tutması

İbn Ömer (r.a.) dedi ki: “Teşrik günleri hac için kurban kesemeyen kişi dışında oruç (zorunluluğu) için bir ruhsat bulamadım.”

⁶⁰³ A.g.e, c. 4, s. 623.

⁶⁰⁴ Bakara, 2/198-203; Hac, 22/27-37.

⁶⁰⁵ Bakara, 2/203.

⁶⁰⁶ Fahrettin Atar, “Teşrik,” *DİA*, c. 40, s. 575.

⁶⁰⁷ Buhârî, Savm, 68, c. 2, s. 250.

⁶⁰⁸ Beyhakî, Ebû Hüreyre(r.a.)'dan rivayet etti. Elbânî, *Sahihu'l-Cami'* de (6964) sahih hükmü vermiştir. Bkz. Suyûtî, c. 2, s. 183.

⁶⁰⁹ Ahmet b. Hanbel, *Müsned*, c. 4, s. 77.

⁶¹⁰ (Hasen); Elbânî, *Sahihu'l-Cami'* de (6961) sahih hükmü vermiştir. Bkz. Suyûtî, c. 2, s. 182.

Bu durum, İbn Ömer (r.a.) ve Hz. Aişe'nin (r.a.) rivayetlerinde de şöyle geçmektedir: “Umre ile Haccı birleştirip temettu’de bulunan kimseye, Arefe gününe kadar oruç tutmaya ruhsat verilmiştir. Kişi hedy (kurbanlık hayvan) bulamadığı ve oruç da tutamadığı takdirde Mina günleri (teşrik günleri) oruç tutar.”⁶¹¹

Bu hadis, teşrik günlerinin üç gün olduğuna delildir. Bayram günü bundan hariç tutulmuştur. Çünkü bayram günü oruç tutulamayacağı üzerinde ittifak vardır. Teşrik günlerinde oruç tutabilme konusunda ise ihtilaf vardır. Bunun cevâzını ayetin genelinden almışlardır. Daha önce geçtiği üzere bu üç gün olarak kabul edilmiş çünkü bunun miktarı ayetin genel kapsamındadır.⁶¹²

Ukbe b. Amr (r.a.) anlatıyor: “Resûlullah (s.a.s.) şöyle buyurdu: “Arefe günü, Kurban Bayramı günü ve Teşrik günleri, biz Müslümanların bayramıdır. Bugünler yeme ve içme günleridir.”⁶¹³

Ebu İsa (Tirmizî), Ukbe'nin bu hadisi için hasen ve sahih der. “Âlimler bununla amel edip Teşrik günlerinde oruç tutmayı mekruh saymışlar. Ancak sahabeden bazıları temettu’ için buna ruhsat vermişlerdir. Eğer kişi kurban edecek bir hayvan bulamazsa (imkânı yetmediyse) bayram günü oruç tutmama şartıyla teşrik günlerinde oruç tutar. Mâlik b. Enes, Şafîî, Ahmed ve İshak bu görüştedirler.”⁶¹⁴

3.3.4. Teşrik Günleri Allah’ı Anma ve Yeme İçme Günleri Olması

Nubeyşe’el-Huzelî, Resûlullah’ın (s.a.s.) şöyle buyurduğunu söyledi: “Teşrik günleri, yeme, içme ve Allah’ı anma günleridir.”⁶¹⁵

Hiz. Ebû Hüreyre (r.a.) anlatıyor: “Resûlullah (s.a.s.) buyurdular ki: “(Hac sırasında) Mina’da geçirilen günler, yeme ve içme günleridir.”⁶¹⁶

Konuyla ilgili Kâb b. Malik’ten (r.a.) yapılan rivayette de babasının şöyle dediği tespit edilmiştir: “Resûlullah (s.a.s.) efendimiz onu ve Evs b. el-Harsan’ı teşrik

⁶¹¹ Buhârî, Savm, 68, c. 2, s. 250.

⁶¹² İbn Hâcer el-Askalânî, c. 4, s. 243.

⁶¹³ Ebû Davud, Savm, 49-50, (2419), c. 2, s. 804; Tirmizî, Savm, 59, (775), c. 3, s. 143; Darimî, Savm, 47,(1771), c. 1, s. 335.

⁶¹⁴ Tirmizî, Savm, 59, (773), c. 3, s. 143-144.

⁶¹⁵ Müslim, Siyam, 23, (144/1141), c. 1, s. 800.

⁶¹⁶ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 2, s. 535; İbn Mâce, Siyam, 35, (1719), c. 1, s. 548 not: Bu hadisin isnadının, Buhârî ve Müslim’in şartı üzerine sahih olduğu bildirilmiştir.

günlerinde görevlendirip göndererek (şöyle demelerini emir buyurdu): “Cennete ancak mü’min olan girebilir. Mina günleri ise yeme, içme günleridir.”⁶¹⁷

Bişr ibn Süheym (r.a.)’ın anlattığına göre: “Resûlullah (s.a.s.) teşrik günlerinde hutbe okudu ve buyurdu ki: “Cennet’e sadece Müslüman kişi girecektir ve şurası muhakkak ki bugünler yeme içme günleridir.”⁶¹⁸

Ümmü Hanî’nin mevlası, Mürre’den naklen denildi ki: “Kendisi Abdullah b. Amr ile beraber Abdullah’ın babası Amr b. As’ın yanına girdiler. İkisine yemek ikram edildi: Amr b. As: “Buyurun yiyin,” dedi. Onlar: “Oruçluyuz,” deyince, Amr onlara şunu söyledi: “Yiyin! Çünkü bugünler Resûlullah’ın (s.a.s.) bize yemeyi emrettiği ve orucu yasakladığı günlerdir!” Mâlik, bugünlerden kastın teşrik günleri olduğunu söyledi.”⁶¹⁹

Ukbe b. Amr (r.a.) anlatıyor: “Resûlullah (s.a.s.) şöyle buyurdu: “Arefe günü, Kurban Bayramı günü ve Teşrik günleri, biz Müslümanların bayramıdır. Bugünler yeme ve içme günleridir.”⁶²⁰

Amr b. Süleym ez-Zurekî, annesinden anlatıyor: “Mina’da olduğumuz bir günde Hz. Ali (r.a.) şunları söylüyordu: “Resûlullah’ın (s.a.s.) şöyle buyurduğunu söyledi: “Bugünler yeme ve içme günleridir. Hiçbiriniz oruç tutmasın ve bunu insanlara ilan edin.”⁶²¹

Sa’d b. Ebi Vakkas’ın (r.a.) naklettiğine göre, Resûlullah (s.a.s.) Mina günlerinde şunu ilan etmemi emretti: “Teşrik günleri yeme ve içme günleridir. Bu günlerde oruç yoktur.”⁶²²

Buhârî’de Hz. Aişe (r.a.) ve İbn Ömer’den (r.a.) mevkuף olarak şu hadis geçmektedir: “Teşrik günlerinde sadece kurbanlık bulamayanlara oruç tutma ruhsatı verilir.”⁶²³

⁶¹⁷ Müslim, Siyam, 23, (145/1142), c. 1, s. 800. (Mina günlerinden maksad Teşrik günleridir.)

⁶¹⁸ Darimî, Savm, 48, (1774), c. 1, s. 356; İbn Mâce, Siyam, 35, (1720), c. 1, s. 548; Sindi yâni hadis sahihtir demiştir; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 3, s. 460.

⁶¹⁹ Ebû Davud, Savm, 49-50, (2418), c. 2, s. 803; Darimî, Savm, 48, (1774), c. 1, s. 356; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 4, s. 197.

⁶²⁰ Ebû Davud, Savm, 49-50, (2419), c. 2, s. 804; Tirmizî, Savm, 59, (775), c. 3, s. 143; Darimî, Savm, 47, (1771), c. 1, s. 335.

⁶²¹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 1, s. 104-92.

⁶²² Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 1, s. 169-174.

⁶²³ Buhârî, Savm, 68, c. 2, s. 250.

Teşrik günleri, Kurban Bayramını takip eden diğer üç gündür. Araplar, bu ismi kurban etlerini bugünlerde güneşte kurdukları için vermişlerdir.⁶²⁴

Burada İslami bayramın bir vasfını daha görüyoruz: Allah-u Teâlâ'yı anmak ve zikretmek. Bunu İslâm'ın bayram telakkisi ve tatil anlayışı açısından ehemmiyetli bir nokta olarak görüyoruz. Günümüz toplum telakkisinde olduğu gibi bayram, sadece yeme, içme ve eğlence demek değil, aynı zamanda Allah'ın daha ziyade zikredileceği bir gündür. Bayram namazını, farz olan mutat sabah namazının dışında bir ibadetle yani bayram namazıyla başlatmak da bu konuda manidardır. Nitekim mü'min, haftalık bayram günü olan cuma günü de hususî bir namaz ve hutbe ile başlar. Öyle ise Mü'min Allah'a zikirle başlattığı bayram ve tatil gününü dini bir muhtevâ ve atmosfer içerisinde geçirmelidir. Yeme, içme, ziyaret gibi diğer davranışları dini havayı bozmayacak şekilde yürütmelidir.⁶²⁵

3.4. CUMA GÜNÜ ORUÇ TUTMAK

3.4.1. Cuma Günü Mü'minin Bayramıdır

Efendimiz Hz. Muhammed'in (s.a.s.) sünnetlerinden birisi de cuma gününün hem fiili, hem de sözü ile oruç tutmaya ayrılmasının mekruh olmasıdır. Sadece cuma günü oruç tutmayı menettiği Cabir b. Abdullah, Ebû Hüreyre, Cüveyriye binti. Haris, Abdullah b. Amr, Cûnâde el-Ezdi ve diğerlerinin rivayetleri ile sahih durumu almıştır.⁶²⁶

Resûlullah (s.a.s.) cuma günü hutbe üzerinde ashabına cuma günü oruç tutulmadığını göstermek için su içmişti. Bunu İmam Ahmed rivayet etmiştir. O gün oruç tutulmasını, o gün bayram olması dolayısı ile yapmıştı. İmam Ahmed'in rivayetine göre Ebû Hüreyre (r.a.) Resûlullah'ın (s.a.s.) şöyle buyurduğunu anlatır:

يَوْمَ الْجُمُعَةِ يَوْمٌ عِيدٌ؛ فَلَا تَجْعَلُوا يَوْمَ عِيدِكُمْ يَوْمَ صِيَامِكُمْ إِلَّا أَنْ تَصُومُوا قَبْلَهُ أَوْ بَعْدَهُ

“Cuma günü bayramınızdır. Artık bir gün önceden veya bir gün sonradan tutmadıkça bayram gününüzü oruç günü yapmayın.”⁶²⁷

⁶²⁴ Canan, c. 9, s. 484.

⁶²⁵ A.g.e, c. 9, s. 484.

⁶²⁶ Cevziyye, c. 2, s. 668.

⁶²⁷ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 2, s. 303.

Cuma günü bayrama benzetilmiş olduğundan, o gün oruç tutmaya kalkışma yasaklığını bu benzerlikten almış oluyor. Ondan önce veya ondan sonra tutulunca cumada oruç tutmaya özen diye bir şey olmaz. O zaman bunun hükmü bir ay tutulan veya ayda on gün tutulan veya bir gün tutup bir gün yenilen veya cumaya denk gelen arefe ve aşûre günü tutulan orucun hükmünü alır. O zaman da o günlerde tutulanlarda hiçbir mekruh olmaz.⁶²⁸

3.4.2. Cuma Günü Oruç Tutmanın Hükümü

Buhârî “*Sahih*”inde bu konuya böyle bir girişle başlıyor: “Yalnız cuma günü için, cuma gecesi oruca niyetlenerek sabahlayan kişi orucunu bozar. (veya bir gün daha oruç tutar).”⁶²⁹

Bayram günlerinde oruç tutma nehyi sabit olduğu gibi cuma günü oruç tutmanın da nehyi sabit olmuştur. Bir gün öncesi veya sonrası tutmaya niyetli olmayana orucunu bozup iftar etmesi emredilmiştir. Bu durumdan anlaşılan cuma günü orucunun haram olduğu görüşüdür. Ebu Câfer et-Taberî (ö. 310/923) dedi ki: Bayram ve cuma arasında şu fark vardır. Bayram gününden bir gün önce veya sonra tutulsa bile bayram günü oruç tutmanın haramlığı konusunda icmâ vardır. Cuma günü için durum bunun hilafıdır. Bir gün öncesi veya sonrası tutulduğu zaman cuma günü oruç tutmak caizdir.⁶³⁰

Ebû Âsım dışındakiler konuya şunu eklediler: “Yalnız cumayı (bir öncesi veya sonrası olmadan) tutmayı yasakladı.”⁶³¹

Ebû Hüreyre (r.a.) dedi ki: “Ben Peygamber’in (s.a.s.) şöyle buyurduğunu işittim: “Biriniz, bir gün öncesi veya bir gün sonrasını tutmadan cuma günü tek olarak oruç tutmasın.”⁶³²

Muhammed b. Abbad b. Cafer (r.a.) dedi ki: Cabir b. Abdullah (r.a.) Beyt’i tavaf ederken ben ona: “Nebi (s.a.s.) cuma günü oruç tutmayı nehyetti mi” diye sordum. Cabir (r.a.): “Evet, bu Beyt’in Rabbine yemin olsun ki o nehyetti” dedi.”⁶³³

⁶²⁸ Cevziyye, c. 2, s. 668.

⁶²⁹ Buhârî, Savm, 63, c. 2, s. 248.

⁶³⁰ İbn Hâcer el-Askalânî, c. 4, s. 234.

⁶³¹ Buhârî, Savm, 63, c. 2, s. 248; İbn Mâce, Siyam, 37, (1724), c. 1, s. 549.

⁶³² Buhârî, Savm, 63; İbn Mâce, Siyam, 37, (1723), c. 1, s. 549; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 2, s. 422-458-495-526.

⁶³³ Buhârî, Savm, 63, c. 2, s. 248; Müslim, Siyam, 24, (146/1143), c. 1, s. 801; İbn Mâce, Siyam, (1724), c. 1, s. 549; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 2, s. 422- c. 3, s. 296; Muhammed b. Abbad b. Cafer, bu

Muhammed b. Abbad b. Cafer (r.a.) bu sorduğu soruyu aynı şekilde Cabir'in (r.a.) de Resûlullah'a (s.a.s.) sorduğunu haber verdi.⁶³⁴

Ebû Hüreyre ile Muhammed b. Abbâd'ın (r.a.) hadisleri haftanın yalnız cuma günü oruç tutmanın haram olduğuna, fakat perşembe ile veya cumartesi ile beraber oruç tutmanın haram olmadığına delalet etmektedirler. Bir cuma günü Cüveyriye (r.a.) annemiz oruçluyken Peygamber (s.a.s.) onun yanına gider ve (oruçlu olduğunu öğrenince): “Sen dün de oruç tuttun mu?” diye sorar. Cüveyriye (r.a.) annemiz: “Hayır” der. Peygamber (s.a.s.): “Yarın tutmayı düşünüyor musun?” yine “Hayır” deyince Peygamber (s.a.s.): “O halde orucunu ye!” buyurur.⁶³⁵

Abdullah b. Ömer (r.a.) anlatıyor: “Resûlullah (s.a.s.) her ayın aydınlık günlerinde üç gün oruç tutardı ancak cumaya rastladığı günleri tutmazdı.”⁶³⁶

Muhammed b. Cafer'el-Mehzûmî'nin naklettiğine göre, Ebû Hüreyre (r.a.) beyti tavaf ederken adamın biri ona şunu sordu: “ Sen insanlara cuma günü orucunu nehyetmişsin?” dedi. Ebû Hüreyre (r.a.): “Kâbe'nin Rabbine yemin olsun ki ben değil Resulullah (s.a.v.) nehyetti” dedi.⁶³⁷

3.4.3. Cuma Gününün, Devam Edilen Bir Oruca Denk Gelmesi

Bilindiği üzere cuma günü oruç tutma yasağı mutlak değil, mukayyettir. Şartlara bağlıdır. Aşağıdaki hadisler de bunu doğrulamaktadır.

Müslim (ö. 261/875) ile Beyhakî'nin (ö. 458/1066) Ebû Hüreyre'den (r.a.) merfu' olarak rivayet ettikleri bir hadise göre oruç tutmayı adet edinen bir kimsenin âdeti cuma gününe tesadüf ettiğinde o gün oruç tutması caizdir.⁶³⁸

sorduğu soruyu Cabir'in (r.a.) de Resûlullah'a (s.a.s.) sorduğunu haber verdi. Bkz. Müslim, Siyam, 24, (147/1143), c. 1, s. 801.

⁶³⁴ Müslim, Siyam, 24, (147/1143), c. 1, s. 801.

⁶³⁵ Buhârî, Savm, 63, c. 2, s. 248; Ebû Davud, Savm, 52, (2422), c. 2, s. 806; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 2, s. 189; c. 6, s. 324-368-430.

⁶³⁶ Ebû İsa bu hadisin hasen ve garib olduğunu söyler. Âlimler cuma günü orucunu müstehab görürler ama öncesi veya sonrasında tutulmamışsa mekruh olduğunu söylerler. Bkz. Tirmizî, Savm, 41, (742), c. 3, s. 118.

⁶³⁷ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 2, s. 396, 526, 458.

⁶³⁸ Hatipoğlu, c. 4, s. 527.

Ebû Hüreyre (r.a.) Resûlullah'ın (s.a.s.) şöyle buyurduğunu söyledi: “Sizden hiç kimse cuma günü oruç tutmasın! Ancak cumadan bir gün önce veya bir gün sonra oruç tutarsa bu müstesnadır.”⁶³⁹

Yine Ebû Hüreyre (r.a.), Resûlullah'tan (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: “Gece namazını, gecelerden cuma gecesine tahsis etmeyin. Aynı şekilde oruç tutmayı da, günlerin arasından cuma gününe tahsis etmeyin. Ancak düzenli tuttuğunuz bir orucunuza denk gelmesi müstesna.”⁶⁴⁰

Peygamber (s.a.s.) cuma günü oruç tutmayı yasaklamıştır. Yasak mutlak değil kayıtlıdır. Gaye, orucu cumaya tahsis etmemektir. Kaza, adak veya nafîle niyetiyle başlanmış bulunan oruç, cumaya rastladı diye cumayı atlamaya gerek yoktur. Ne sebeple oruca başlamışsa, o sebeple tutmaya devam eder. Cuma günü oruç tutmanın yasaklanması, o günün müminlerin bayramı olmasındandır. Bayramda yemek, içmek ve Allah'ı anmak, canlı ve şevkli olmak gerekir. Ama oruçlu olan insan kendini bitkin ve yorgun hissedebileceği için cuma günü oruç tutmaması müstehaptır.

Ebû Hüreyre (r.a.) şöyle dedi: “Resûlullah'tan (s.a.s.) işittim. O şöyle buyuruyordu: “Cuma günü zikir ve bayram günüdür. Bayram gününüzü oruç günü yapmayın. Ancak bir gün öncesi veya bir gün sonrasını tutmanız müstesna.”⁶⁴¹

Yine Ebû Hüreyre (r.a.)'den: “Resûlullah (s.a.s.), sadece (tek başına) cuma günü (nafîle) oruç tutmayı yasaklamıştır.”⁶⁴²

Cuma ile beraber başka bir gün tutulduğu zaman oruç, haram olmaktan çıkar. Bir gün öncesinde veya sonrasıyla beraber tutulan orucun fazileti, oluşan kusurları tamir etmesi, gevşeklik ve noksanlıkları gidermesi bakımından önemlidir. Bundaki tamir sadece oruçta değil bilakis bütün hayır fiillerinde etkilidir. Tek başına cuma günü oruç tutmaya izin verilmesi, bir gün öncesi veya sonrası orucunun yerine geçecek olan

⁶³⁹ Buhârî, Savm, 63, c. 2, s. 248; Müslim, Siyam, 24, (147/1144), c. 1, s. 801; Ebû Davud, Savm, 52, (2420), c. 2, s. 805; İbn Mâce, Siyam, 37, (1723), c. 1, s. 549; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 2, s. 495; Ebû İsa, bu hadisin hasen ve sahih olduğunu söyler. Âlimlere göre kişinin orucu cuma gününe has kılması mekruhtur. Ahmed ve İshak'a göre de durum budur. Bkz. Tirmizî, Savm, 42, (743), c. 3, s. 119.

⁶⁴⁰ Buhârî, Savm, 63, c. 2, s. 248; Müslim, Siyam, 24, (148/1144), c. 1, s. 801; Ebû Davud, Savm, 50, (2420), c. 2, s. 805; Tirmizî, Savm, 42, (743), c. 3, s. 119; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 2, s. 4-394-407-c. 6, s. 444.

⁶⁴¹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 2, s. 303-532-32-45; (Hasen); Elbânî, *Dâifu'l-Cami'* de (2031) zayıf hükmü vermiştir. Bkz. Suyûtî, c. 2, s. 180.

⁶⁴² Ahmed b. Hanbel, Buhârî ve İbn Mâce, Câbir'den rivayet ettiler. (Sahih); Elbânî, *Sahihu'l-Cami'* de (6963) irâd etmiştir. Bkz. Suyûtî, c. 2, s. 179.

büyük hayırlar durumunda geçerlidir. Mesela bir köle azat etmek gibi (büyük bir hayır yapılacak ve o gün oruçlu olması buna engel teşkil edecekse, cuma ile tutması gereken orucu tutmaz ve o hayrı yapar.)⁶⁴³

3.4.4. Resûlullah'ın (s.a.s.) Cuma Günü Oruç Tuttuğuna Dair Rivayetler

Abdullah b. Mes'ud (r.a.) şöyle demiştir: “Ben Resûlullah'ı (s.a.s.) cuma günü oruçsuz olarak az gördüm.⁶⁴⁴ Bu doğrultuda Yahya'nın dediğine göre İmam Mâlik şöyle diyordu: “Cuma günü orucun yasaklanması hakkında hiçbir âlim, fakih ve kendilerine uyulan kimselerden bir şey duymadım. Cuma günü orucu hasendir ve bazı âlimleri cuma günü oruç tutarken gördüm. Görünen o ki onlar, cuma günü oruç tutmayı samimi bir kasd ve azimle önemseyip üstün kabul ediyorlardı.”⁶⁴⁵

Cuma günü inananların tatil günü olması hasebiyle o gün şahsi temizlik, dinlenme, ailesiyle birlikte bulunma, Allah'ı anma, akraba ziyaretlerinde bulunma ve benzeri hayır ve ibadetleri yapma günüdür. Ancak bugün kişinin tutmaya devam etmiş olduğu pazartesi perşembe orucu, Davud'un orucu, eyyamü'l-biyd orucu veya kaza, kefare, adak ve benzeri oruçlara denk gelmesi durumlarında cumadan dolayı ara vermez, devam eder. Hz. Peygamberin yasağı sadece cuma gününü tek başına tutmayı kapsamaktadır.

Abdullah b. Mesûd'un (r.a.) Peygamber'i (s.a.s.) cuma günü oruçsuz olarak az görmesi, Resûlullah'ın (s.a.s.) ömrünün çoğunu oruçla geçirdiğinin alametidir. Çünkü O, bu tavsiye ettiği oruçların çoğunu tutuyordu. Tavsiye ettiği oruçları ara sıra bırakması, ümmete zorluk olmaması bakımından önemlidir. Eğer Allah'ın Peygamber'i devamlı oruç tutmuş olsaydı, buna devam etme ümmete meşakkat oluştururdu. Çünkü Resûlullah'ın (s.a.s.) hiç terk etmediği bir amel müekked durumuna geçer ve ümmetin de bunu yapması gerekirdi.

Konuyla ilgili İbni Abidîn'in (ö.1252/1836) görüşü ise şöyledir: “Tek başına bile olsa cuma günü tutulan oruç menduptur” metninde geçen bu ifadenin altında Ahmed Davudoğlu'nun şu şerhi (yorumu) yer almaktadır: “Umumiyetle fukahaya göre ayrıca cuma günü oruç tutmak, pazartesi ve perşembe gibi müstehaptır. Bazı âlimler bu günleri mekruh saymışlardır.” Bugünlerin fazileti vardır. Onlarda oruç tutmak, Ehl-

⁶⁴³ İbn Hâcer el-Askalânî, c. 4, s. 235.

⁶⁴⁴ İbn Mâce, Siyam, 37, (17225), c. 1, s. 550.

⁶⁴⁵ Mâlik, *Muvatta*, Siyam, 22, (60), c. 1, s. 311.

i Kible 'den başkasına benzemek sayılmaz diyen âlimler de vardır. Orucu bu günlere tahsis etmek mekruhtur diyenler de olmuştur. Ebû Hanife ve öğrencisi Muhammed'e göre cuma günü oruç tutmakta bir sakınca yoktur diyerek o gün oruç tutmayı müstehap saymışlardır. Ebu Yusuf cuma günü için şöyle demiştir: “Yalnız başına oruç tutmanın mekruh olduğunu bildiren hadis varit olmuştur. Ancak ondan önce ve sonra oruç tutmuşsa bir sakıncası yoktur. Bazı âlimlere göre o gün oruç tutulmasının keraheti, o güne ait bazı vazifelerin bulunmasındandır. Oruç tutan kişinin o gün o vazifeleri yapmaktan aciz kalma ihtimali vardır.”⁶⁴⁶

3.5. CUMARTESİ GÜNÜ ORUÇ TUTMAK

3.5.1. Cumartesi Günü Oruç Tutmanın Hükümü

Abdullah b. Büsr es-Selemî, kız kardeşi es-Sammâ'dan (r.a.) naklediyor: “Resûlullah (s.a.s.) buyurdular ki: “Cumartesi günü oruç tutmayın, ancak Allah'ın size farz ettiği şeyde o gün oruç tutarsınız. Biriniz yiyecek çeşidinden bir şey bulamaz da sadece üzüm (asma) kabuğu ve bir ağaç çöpü bulacak olsa onu ağzında çiğnesin (ve yine de cumartesi günü oruçlu olmasın).”⁶⁴⁷

Âlimler, cumada olduğu gibi bunun da münferiden oruçlu geçirilmesinin yasaklanmasındaki hikmeti, “Yahudilere muhalefet” olarak açıklarlar. Cumhur'u ulema buradaki yasağın da tahrimen değil tenzihi olduğuna hükmetmiştir. “Allah'ın farz kıldığı” istisnasına farzlar, nezirler, borçların kazası, kefaret oruçları gibi oruçların dâhil olduğu belirtilmiştir. Keza arefe, aşûre, eyyam'ı biyd gibi sünnet oruçların, vird dediğimiz ferdi nafîle oruçlarımızın rastlaması halinde yine cumartesi günü oruç tutulabileceği âlimlerce belirtilmiş, bunların da mezkûr istisnaya dâhil olduğu gösterilmiştir. İbn Melek (ö. 801/1399) zilhiccenin ilk on gününü, Davud'un orucunu da bunlara dâhil eder ve der ki: “Yasaklanan şey, Yahudilerin yaptığı üzere, cumartesi günü oruç tutmayı vacip bilircesine ona ziyade bir itina ve alaka göstermektir.” Bazı

⁶⁴⁶ *İbni Abidîn*, c. 4, s. 239.

⁶⁴⁷ İbn Mâce, *Siyam*, 38, (1726), c. 1, s. 550; Darimî, *Savm*, 40, (1756), c. 1, s. 352; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 4, s. 189- c. 6, s. 368; Suyûtî, c. 2, s. 181; Ebû Davud, hadisin mensuh olduğunu söylemiştir. Tirmizî de hasen demiş ve kişinin bu güne has oruç tutması mekruhtur çünkü Yahudilerin ta'zim ettiği bir gündür, demiştir. Sindî, hadis sahihtir demiştir. Bkz. Tirmizî, *Savm*, 43, (744), c. 3, s. 120; Ebû Davud, *Savm*, 51, (2421), c. 2, s. 805.

âlimler, bu söylenen tarzda tutulacak cumartesi orucunun tenzihî bir yasak olmakla kalmayıp tahrimî olacağını söylemişlerdir.⁶⁴⁸

3.5.2. Cumartesi Günü Oruç Tutmayı Nehyeden Hadisler

Abdullah b. Büsr'el-Mazinî (r.a.) şöyle diyordu: “Bu gördüğünüz ellerimle Resûlullah’a (s.a.s.) biat ettim. Resûlullah (s.a.s.) şöyle buyuruyordu: “Farz oruç haricinde cumartesi günü oruç tutmayın.”⁶⁴⁹

Ubeyd'el-A'rec, ninesinden şunu naklediyor: “Ben Resûlullah'ın (s.a.s.) yanına cumartesi günü gittim o yemek yiyordu. Bana “Buyur ye” dedi. Ben, “Oruçluyum” dedim. O (s.a.s.): “Dün oruç tuttun mu” diye sordu. Ben: “Hayır” dedim. O (s.a.s.): “O halde ye çünkü (tek başına) cumartesi orucu, senin ne lehine ve ne aleyhinedir” buyurdu.”⁶⁵⁰

“Cumartesi günü (nafil) oruç tutmak, ne lehine, ne de aleyhinedir. (ne tuttuğun zaman sevabın, ne de tutmadığın zaman bir mesuliyetin vardır, demektir.”⁶⁵¹

3.5.2. Pazar Günü İle Birlikte Cumartesi Oruç Tutması

Peygamber (s.a.s.) cumartesi ve pazar günleri çok oruç tutar, bununla Yahudi ve Hristiyanlara muhâlefet gayesi güderdi.⁶⁵² Nitekim Ümmü Seleme (r.a.) annemizin anlattığına göre: Resûlullah (s.a.s.) en çok oruç tuttuğu günler cumartesi ve pazar günleriydi. (bugünler için) o şöyle buyuruyordu: “Bugünler müşriklerin bayramlarıdır ve ben onlara muhalefet etmeyi seviyorum.”⁶⁵³

Bu hadis yukarıdaki hadislerle çelişmiyor aksine te'yîd ediyor. Çünkü Ümmü Seleme (r.a.) annemiz Peygamber'in (s.a.s.) cumartesi ve pazar günlerinde oruç tuttuğunu söylüyor. Yani cumartesi gününü tek başına tutmuyor. Bugünlerde oruç

⁶⁴⁸ Canan, c. 9, s. 489.

⁶⁴⁹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 4, s. 189.

⁶⁵⁰ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 6, s. 368.

⁶⁵¹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 6, s. 368, bir kadından rivayet etti. Heysemî (3/198): “Senedinde hakkında söz olan İbni Lehîa bulunmaktadır” dedi. Elbânî, *Sahihu'l-Cami'* de (3852) sahih hükmü vermiştir. Bkz. Suyûtî, c. 2, s. 180.

⁶⁵² Abdul-hak “Akâm” adlı eserinde İbn Cüreyc hadisini Abbas b. Abdullah b. Abbas, amcası, Fadl'dan şöyle rivayet eder. Nebi (s.a.s.) bize ait bir vaha da-amcası- Abbas'ı ziyaret etti. Sonsa Abdulhak “Bu hadisin senedi zayıftır” dedi. İbn Kattan da “O dediği gibi zayıftır. Muhammed b. Ömer'in durumu bilinmiyor” deyip Muhammed b. Ömer'in bu Ümmü Seleme (r.a.)den Cumartesi ve Pazar orucuna dair hadisi söyleyip “Geçi Abdulhak onu sahih saymak için sükût etmiştir. Oysa onun hali bilinmiyor. Bu hadisi ondan oğlu Abdullah b. Muhammed b. Ömer de rivayet ediyorsa da onun da durumunun ne olduğu belli değildir. Ben bu hadisi hasen derecesinde görüyorum” diyor. Allah daha iyi bilir. Bkz. Cevziyye, c. 2, s. 660.

⁶⁵³ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 6, s. 324.

tutarak gayr-i Müslimlerin bayram ve tatil addettikleri günlere muhalefet ediyor. Nasıl ki cuma günü müminlerin bayram günleri olduğu için Resûlullah (s.a.s.) kendisi oruç tutmamış ve müminlere tutturmamıştır ise, bugünlerde de tutmuş ve tutmalarını tavsiye etmiştir.

3.5.4. Hadisler Işığında Müçtehitlerin görüşleri

Hanefilere göre: Rivayetlerin tamamını dikkate almak suretiyle yalnız cuma günü oruç tutmak, birçok fukahaya göre pazartesi ve perşembe günleri gibi müstehaptır. Bunun gibi haram aylarında, perşembe, cuma ve cumartesi günleri de oruç tutmak müstehaptır. Sırf ta'zim için belirtilen günlerde oruç tutmak mekruhtur. Ama kişinin böyle niyet ve itikadı yoksa tutmasında bir sakınca yoktur. Bu İmam Ebû Hanife ve İmam Mâlik'in içtihadıdır.

Şafiilere göre: Yalnız cuma günü ve yalnız cumartesi günü oruç tutmak mekruhtur. Aynı şekilde yalnız pazar günü de oruç tutmak mekruhtur. Ama bunlardan birini diğeriyle birleştirmek, yani cuma ile cumartesiye veya cumartesi ile pazarı birleştirmek suretiyle oruç tutmakta bir kerahet yoktur.

Hanbelîlere göre: Yalnız cumayı, yalnız cumartesiye, şek gününü, Nevruz ve Mihrican günlerini oruçlu geçirmek mekruhtur. Ancak düzenli tutmakta olduğu oruç bu günler tesadüf ederse o takdirde bir sakınca söz konusu değildir. Şafiî ve Hanefî bu hadislerle istidlal etmişlerdir.⁶⁵⁴

3.6. ŞEK GÜNÜNDE ORUÇ TUTMAK

3.6.1. Şek Gününün Tanımı

Şek günü, 'kameri aylardan Şâ'ban ayının 29'undan sonraki gündür. Bugünün şâ'banın son günü mü yoksa ramazanın ilk günü mü olduğundan şüphe edilir. Onun için bu güne "şek günü" denilir. Eğer şâ'ban ayı otuz çekerse, bugün şâ'banın son günü; yirmi dokuz çekerse, ramazanın ilk günü olur. Tabii bugünün şek günü olması için, ramazan hilalinin görülmemiş olması gerekir. Hilal görünürse artık o gün ramazanın ilk günüdür.⁶⁵⁵

⁶⁵⁴ Yıldırım, c. 4, s. 20.

⁶⁵⁵ Şamil İ.A., "Yevmu'ş-Şek," c. 8, s. 292.

Günümüzde astronomik hesaplamalar sayesinde şek günü konusunda pek problem bulunmamaktadır. Zira hangi ayın ne zaman çıkacağı konusunda şüpheyne mahal bırakmamaktadır.⁶⁵⁶

Şek gününde nâfileden başka bir niyetle oruç tutmak mekruhtur. Ancak, nâfileye niyet edilir de o günün ramazandan olduğu ortaya çıkarsa, tutulan oruç ramazan orucu yerine geçer. Şek gününde, bugün ramazandan ise ramazan için; değilse nâfile olmak üzere niyet edilerek oruç tutulması da mekruhtur. Fakat bu şekilde oruca niyet edilir de, o günün ramazandan olduğu anlaşılırsa, tutulan oruç, ramazan orucu olarak sahih olur.⁶⁵⁷

3.6.2. Şek Günü Orucunun Nehyi İle İlgili Hadisler

Sıla b. Züfer anlatıyor: “Biz, şâ’bandan mı, yoksa ramazandan mı diye şüpheyne edilen bir günde Ammâr b. yasir’in (r.a.) yanında idik. Bize kızartılmış bir koyun getirildi. Topluluktan biri: “Ben oruçluyum” diyerek geri çekildi. Ammâr (r.a.) şöyle dedi: “Kim bugün oruç tutarsa, muhakkak o, Ebu’l-Kasım’a (s.a.s.) isyan etmiştir.”⁶⁵⁸

Ebû Hüreyre (r.a.) anlatıyor: “Resûlullah (s.a.s.) buyurdular ki: “Sizden hiç kimse, ramazanı bir veya iki gün önceden oruç tutarak karşılamasın. Eğer bir kimse, önceden oruç tutmakta ise, orucunu tutsun.”⁶⁵⁹

Âlimler, hadisteki yasaklamanın, ramazan olabilir endişesine düşerek “ihtiyat düşüncesiyle” tutulacak oruca dönük olduğunu anlamışlardır. Nitekim hadisin devamında, o günlerde ikiden fazla oruç tutmaya azmetmiş kimsenin, önceden başladığı oruçlarını devam ettirerek ramazandan bir-iki gün öncesini de oruçlu geçirebileceğini belirtir.⁶⁶⁰

Semmâk b. Harb anlatıyor: “Ramazanda mı yoksa şâ’banda mı olduğu konusunda şüpheyne duyulduğu bir günde İkrîme’nin (r.a.) yanına girdim. O (ekmek,

⁶⁵⁶ Altuntaş, Karagöz, s. 92.

⁶⁵⁷ Şamil İ.A, “Yevmu’ş-Şek,” c. 8, s. 292.

⁶⁵⁸ Ebu Davud, Savm, 10, (2334), c. 2, s. 739; Nesâî, Siyam 37, (2186), c. 4, s. 153; İbn Mâce, Siyam, 3, (1645), c. 1, s. 527; Darimî, Savm, 1, (1689), c. 1, s. 335; Ebû İsa’ya göre, bu Ammâr’ın hadisi hasen ve sahihtir. Sahabe ve Tabiînlerden ilim ehli olanlar, bununla amel etmişlerdir. Süfyan’ı-Sevrî, Mâlik b. Enes, Abdullah b. Mübarek, Şafîî, Ahmed ve İshak bunlardandır. Kişinin şek gününde oruç tutmasını mekruh saydılar. Çoğunun görüşüne göre, eğer o günü tutarsa ve eğer o gün ramazan ayındansa onun yerine bir gün kaza eder. Bkz. Tirmizî, Savm, 3, (686), c. 3, s. 80.

⁶⁵⁹ Buhârî, Savm, 14, c. 2, s. 230; Müslim, Siyam, 21, (1082), c. 1, s. 762; Ebû Davud, Savm, 11, (2335), c. 2, s. 750; Tirmizî, Savm, 2, (684), c. 3, s. 67; Nesâî, Savm, 31, 32, (2170), 38, (2188), c. 4, s. 149-154.

⁶⁶⁰ Canan, c. 9, s. 486.

bakla ve sütün bulunduğu bir sofrada yemek) yiyordu. Bana ‘Buyur ye’ dedi. Ben ‘Oruçluyum’ deyince “Allah adına yemin etti” ve “Allah’a (c.c.) yemin olsun ki yiyeceksin!” dedi. Ben iki defa “Subhanallah” diyerek şaşkınlığımı belli ettim ve onun istisna etmeksizin yemin ettiğini görünce öne çıktım ve “Şimdi yanındakini (yani bildiklerini) ver,” dedim. İkrîme dedi ki: “İbn Abbas’tan işittim. Diyordu ki: Resûlullah (s.a.s.) şöyle buyurdu: “Ramazan hilalini görünce oruç tutun. (Şevvâl) hilalini görünce de yiyin. Sizinle hilal arasına bulut veya karanlık girince de şâ’banın sayısını otuza tamamlayın. Ayı bir karşılamayla karşılamayın. Şâ’bandan bir günü de ramazana katmayın.”⁶⁶¹

3.6.3. Şek Gününde Tutulan Orucun Kazası

İmran b. Husayn’dan (r.a.): “Resûlullah (s.a.s.) bir adama: “Bu (şâ’ban) ayın sonlarından hiç tuttu mu” diye sordu. Adam “Hayır” deyince: “O halde ramazandan sonra onun yerine iki gün tut” buyurdu.”⁶⁶²

Yahya (b. Yahya)’nın, Mâlik’ten naklettiği aldığı bilgiye göre, ilim ehli, şâ’bandan olduğundan şüphelenildiği bir günde ramazan orucuna niyetlenmeyi nehyetmişlerdir. Hilal görmeden oruç tutanın sonradan ramazan olduğu kesinleşse bile orucunu kaza etmesi lazımdır. Tuttuğu oruç da nafıleye dönüşür.⁶⁶³

Süfyan’ı-Sevrî (ö. 161/777), Mâlik b. Enes (ö. 179/795), Abdullah b. Mübarek (ö. 181/797), Şafî (ö. 204/820), Ahmed (ö. 241/855) ve İshak (ö. 238) şunu söylüyorlar: Âlimler, kişinin şek gününde oruç tutmasını mekruh saydılar. Çoğunun görüşüne göre, kişi eğer o günü oruç tursa ve eğer o günün ramazan ayından olduğu daha sonra ortaya çıksa bile, yerine bir gün oruç kaza eder.⁶⁶⁴

Bunlar ramazanı öne alıp o günü ramazan niyetiyle oruç tutma durumu için geçerlidir.

Hz. Ömer, Hz. Ali, İbn Ömer, Enes b. Mâlik, Ebû Hüreyre, Muaviye, Amr b. As, Hakem b. Eyyub el-Ğifârî, Hz. Aişe, Esmâ, Salim b. Abdullah, Mücahit, Tâvûs, Ebu Osman en-Nehdî, Mutarrâf b. Sıhhîr, Meymun b. Mihran, Bekr b. Abdullah el-Müzenî gibi bazı sahabe ve tabiînlerin zayıf isnatlarla da olsa şek gününde oruç

⁶⁶¹ Nesâî, *Siyam*, 37, (2187), c. 4, s. 153; Darimî, *Savm*, 1, (1690), c. 1, s. 335.

⁶⁶² Müslim, *Siyam*, 37, (199/1161-1162), c. 1, s. 820; Ebû Davud, *Savm* 8, (2328), c. 2, s. 746; Darimî, *Savm*, 35, (1749), c. 1, s. 350.

⁶⁶³ Mâlik, *Muvatta*, *Siyam*, 21, (55), c. 1, s. 309.

⁶⁶⁴ Tirmizî, *Savm*, 3, (686), c. 3, s. 80.

tuttuklarına dair rivayetleri vardır. İhtiyaten oruç tuttıkları da söylenir. Efendimiz'in (s.a.s.) gerek sözü gerek uygulaması olarak naklettiğimiz deliller, bulutlu olduğu gün oruç tutmanın vacip olmadığına delalet etmektedir. Yoksa haram olduğuna delalet etmez. Kim o gün oruç tutmazsa caiz ile amel etmiş, oruç tutarsa da ihtiyatla amel etmiş olur. Daha önce geçen Ammâr'ın (r.a.) "Kim şek gününde oruç tutarsa Ebu'l-Kasım'a (s.a.s.) âsi olur" sözü, şâ'ban ayının son günü nafîle oruç tutmak için söylemiştir.⁶⁶⁵

Adet haline getirdiği oruç, şek gününe rastlarsa veya şâ'banın sonundan üç gün veya daha fazla oruç tutan kimse için, ulemanın ittifakı ile tutmak daha iyidir. Üç gün tutması bir hadiste, "Ramazandan bir veya iki gün önce oruca başlamayın," buyurulduğu içindir.⁶⁶⁶

Havâs insanlar o gün oruç tutarlar. Ama bunu avâmın bilmeyeceği şekilde mümkün olduğunca gizleyerek tutarlar. Çünkü bilirlerse bunu adet haline getirip onlar da tutarlar. Avâmdan bazı kimseler, ramazan orucuna ziyade edildiğini zannederler. Bu konuda Ebu Yusuf'tan gelen şöyle bir kıssa anlatılır: Esed b. Amr, Ebu Yusuf'a "Sen bugün oruçsuz musun?" diye sormuş. Ebû Yusuf onun kulağına eğilerek. "Ben oruçluyum" cevabını vermiştir.⁶⁶⁷

Zahiriyye mezhebinde de şöyle denilmektedir: "Efdal olan, yemeden içmeden beklemektir. Günün yarısı yaklaşınca umumiyetle ulemâya göre hâkimlerle müftilerin (fetva verenlerin) nafîle oruca niyetlenmeleri, havâs'sa 'tutun' diye fetva vermeleri, avâma ise iftar etmelerini söylemeleri gerekir." Bu ifade, beklemenin herkes hakkında efdal olduğunu gösterir.⁶⁶⁸

3.6.4. Hadisler Işığında Müçtehitlerin Görüşleri

Hanefilere göre: Ramazanı bir veya iki gün oruç tutarak karşılamak mekruhtur. Ancak adet edildiği oruç o günlere denk gelirse bunda bir sakınca yoktur. Bir kısım ilim ehli, ramazandan önce havassın birkaç gün oruç tutmasına fetva verilebilir demişlerdir.

⁶⁶⁵ Ebû Davud, 10, (2334), c. 2, s. 749; Tirmizî, Savm, 3, (686), c. 3, s. 70; Nesâî, Savm, 37, (2186), c. 4, s. 153; İbn Mâce, Siyam, 3, (1645), c. 1, s. 527.

⁶⁶⁶ İbni Abidin, c. 4, s. 254.

⁶⁶⁷ A.g.e, c. 4, s. 254.

⁶⁶⁸ A.g.e, c. 4, s. 254.

Şafîlere göre: Ramazandan bir veya iki gün önce oruç tutmak suretiyle onu karşılamak haramdır.

Hanbelîlere göre: Ramazandan bir veya iki gün önce oruç tutmak suretiyle onu karşılamak mekruhtur.

Malikîlere göre: Ramazandan bir veya iki gün önce oruç tutmak suretiyle onu karşılamak mekruh değildir.⁶⁶⁹

3.7. DEHR (YIL BOYU) ORUÇ

3.7.1. Dehr (Yıl Boyu) Oruç Tutmanın Hükümü

Peygamber’e (s.a.s.) yıl orucu soruldu. Peygamber (s.a.s.) şöyle buyurdu: “O ne oruç tutmuştur ne de iftar etmiştir.”⁶⁷⁰

Devamlı oruçlu olmak ve yıl orucu tutmak Resûlullah’ın (s.a.s.) sünnetinden değildir. Aksine مَنْ صَامَ الدَّهْرَ لَا صَامَ وَلَا أَفْطَرَ “Yıl orucu tutan, ne tutmuş ne de tutmamış olur” buyurdu.⁶⁷¹ Resûlullah’ın (s.a.s.) maksadı haram günlerde oruç tutan kimse değildir. Çünkü bu sözünü “Yıl orucu tutulmasına ne dersiniz” diye soran kimseye cevap olarak vermiştir. Yoksa haram bir fiil işlenilmesi sorusuna cevaben “Ne tutmuş ne de tutmamıştır” denilmez. Bu ifade ile böyle bir orucu tutma ile yemenin aynı değerde olduğu, ne sevabı ne de günahı olmadığı bildirilmektedir. Yıl orucu tutmayı müstehap gören kimse hem, müstehap, hem de haram işlemiştir. Onlara göre bunu tutan müstehap olan günler de tuttuğu için müstehap bir oruç olur. İçindeki oruç tutulması haram olan günlere göre de haram irtikâb etmiş olur. İşte bu ikisinden hiç birine “Ne tutmuş, ne de tutmamıştır,” denemez. Efendimiz’in (s.a.s.) sözünü buna bağlamak açıkça yanlıştır. Ayrıca haram olan günlerde oruç tutmak, şeriat tarafından müstesna edilmiştir. O günlerde şer’an oruç tutmanın mümkün olmadığını belirtmiştir. O günler şer’an tıpkı -kadının- hayızlı günleri gibidir. Sahabe, Efendimiz’e (s.a.s.) haram günlerin orucunu sormamıştır. Onlar o gündeki orucun oruç olarak kabul görmeyeceğini biliyorlardı. Eğer onlar, haram günlerde oruç tutmanın yasaklığını

⁶⁶⁹ Yıldırım, c. 4, s. 39.

⁶⁷⁰ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 4, s. 24.

⁶⁷¹ Buhârî, *Savm*, 56. c. 2, s. 245; Müslim, *Siyam*, 35, (187/1159), c. 1, s. 815; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 4, s. 25, 26; Nesâî, *Siyam*, 76, (2377), c. 4, s. 207; İbn Mâce, *Siyam*, 28, (1705), c. 1, s. 544.

bilmemiş olsalardı, Resûlullah (s.a.s.) da onlara herhalde “ne tutmuş ne tutmamış” diye cevap vermezdi. Çünkü bu sözde haramı açıklayan bir şey yoktur.⁶⁷²

Ebu Musa el-Eş’arî’den rivayet edildiğine göre: “Resûlullah (s.a.s.) şöyle buyurdu:

مَنْ صَامَ الدَّهْرَ ضَيِّقَتْ عَلَيْهِ جَهَنَّمَ حَتَّى تَكُونَ هَكَذَا، وَقَبِضَ كَفَّهُ

“Kim yıl orucunu tutarsa cehennem o kişinin üzerine şöyle daralır- sıkıştırılır” bunu anlatırken ellerini yumarak gösteriyordu.”⁶⁷³

Bu hadisin anlamında ihtilaf edildi. Bazı âlimlere göre: Kendine zorluk verdiği, onu tutmayı kendine bir vazife saydığı ve Resûlullah’ın (s.a.s.) sünnetinden ayrılıp, sünnetten başka şeyler sünnetten daha faziletlidir diye inandığı için onu orada sıkıştırın diye daraltma işareti yapmıştır. Bazı âlimler ise bu hadise şöyle bir anlam yüklüyorlar: “Ona öyle daraltıldı ki cehennemde ona yer kalmadı.” Bu grup, bu te’vili “Oruçlu kendisine oruç tutarak şehvet yollarını ve yordamlarını daraltınca Allah (c.c.) da ona cehennemi daraltmıştır(küçülmüştür.) Artık ona cehennemde girecek yer kalmamıştır. Çünkü ona cehenneme giden yolu daraltmıştır” diye yorumlayarak tercih ediyorlar.⁶⁷⁴

Birinci grup ise “Bu anlam kastedilseydi, “ ضَيِّقَتْ عَنْهُ ” derdi.” Onu üzerine daraltılması ancak o kişi onun içinde iken olur” diye yorumlayarak kendi te’villerini beğeniyorlar ve derler ki: Bu te’vil “Yıl orucu tutmanın mekruh oluşu” hadisine de uygundur. Çünkü onu tutan tutmamış hükmündedir.⁶⁷⁵

3.7.2. Yıl Orucunu Nehyeden Hadisler

Abdullah b. Amr’dan (r.a.):

Resûlullah’a (s.a.s.) benim, ömrüm boyunca geceyi ibadetle, gündüzü de oruçla geçireceğimi söylediğim haber verilmişti. Peygamber de (s.a.s.) : “Böyle diyen sen misin?” diye sordu. “Evet, öyle demiştim, ya Resûlullah!” dedim. Bunun üzerine: “Bunu yapamazsın. Bunun için hem oruç tut, hem tutma. Hem uyu, hem de ibadet et ve ayda üç gün oruç tut. Çünkü iyi amel, on misli ile mükâfatlanır. Bu, bütün seneyi

⁶⁷² Cevziyye, c. 2, s. 662.

⁶⁷³ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 4, s. 414.

⁶⁷⁴ Cevziyye, c. 2, s. 666.

⁶⁷⁵ Cevziyye, c. 2, s. 666.

oruç tutmak gibidir.” Abdullah b. Amr (r.a.) diyor ki: “Bundan daha fazlasını yapabilirim” dedim. Peygamber (s.a.s.): “Bir gün tut, iki gün boz” buyurdular. “Bundan daha fazlasını yapabilirim, ya Resûlullah!” dedim. “Bir gün tut, bir gün tutma; bu Davud’un (a.s.) orucudur ve en uygun oruç budur” buyurdular. Ben yine: “Bundan daha fazlasını yapabilirim” dedim. Peygamber (s.a.s.): “Bundan fazlası yoktur” buyurdular. Bir rivayette şöyle gelmiştir: Peygamber (s.a.s.) kendisine dedi ki: “Böyle yapma. Hem oruç tut, hem de tutma. Hem geceleyin ibadet et hem de uyu. Çünkü üzerinde bedeninin hakkı vardır, gözlerinin hakkı vardır, ailenin hakkı vardır, misafirlerin hakkı vardır. Ve muhakkak ki ayda üç gün oruç sana yeter. Diğer bir rivayette de şöyledir: Peygamber (s.a.s.) bana dedi ki: “Sen bütün yıl oruç tutuyor ve geceleri ibadetle geçiriyorsun?” diye sordu. “Evet” dedim. Peygamber (s.a.s.): “Sen böyle yapacak olursan, gözlerin zayıflar ve çökersin. Bütün seneyi oruç tutan, tutmaz olsun. Yahut onun orucu, oruç değildir; ayda üç gün oruç tutmak bütün yıl oruç tutmak gibidir” buyurdu.⁶⁷⁶

Bu Hz. Peygamber’in (s.a.s.) vahiy kâtipliğini yapan, işittiği her hadisi yazan, fazlasıyla âbid olan Abdullah b. Amr’ın (r.a.)⁶⁷⁷ babası bir gün onun ziyaretine gelince, ailesine, Kocan nerede? Durumu nasıldır?” diye sordu. Amr’ın ailesi, Kureyş kabilesinden güzel bir kadındı. Cevaben dedi ki: “Amr ne iyi bir adamdır. Geceyi uyumaz, ibadetle geçirir, gündüzlerini de daim oruçlu; kendisine vardığımdan beri, ibadetten, bizimle ilgilenecek vakit bulamamaktadır.” Bunun üzerine babası, Abdullah’a (r.a.) öfkeleni; böyle yapmamasını tembih ederek: “Ailen bir Müslüman kadındır, sen ise ona meşakkat veriyorsun,” dedi. Fakat o (r.a.) buna aldırılmamıştı. Babası ikinci kez kendisi azarladı. Abdullah (r.a.) dinlemeyince, kendisini Peygamber’e (s.a.s.) şikâyet etti. Peygamber de (s.a.s.): “Onu bana getir,” buyurdular. Amr b. As (r.a.) onu Peygamber’in (s.a.s.) huzuruna getirince, Hz. Peygamber (s.a.s.): “Sen mi her gününü oruç ile ve bütün gecelerini ibadetle geçiriyorsun” diye sordular. Abdullah (r.a.): “Evet” dedi. Bunun üzerine Peygamber (s.a.s.): “Böyle yapmamasını ve yalnız ayda üç gün oruç tutmasını söyledi. Abdullah’a (r.a.) bu az geldi. Peygamber (s.a.s.): Bir gün tutup iki gün bozmasını tavsiye etti. Bu da Abdullah’a (r.a.) az göründü.

⁶⁷⁶ Buhârî, Savm, 54-56-58-59, c. 2, s. 244,245,246; Müslim, Siyam, 35, (181/1159), c. 1, s. 812; Ebû Davud, Siyam, 53, (2427), c. 2, s. 809; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 2, s. 158-199-225; Nesâî, Siyam, 75, (2389), c. 4, s. 211.

⁶⁷⁷ Seyyid Mansur Ali Hasif el Husaynî eş Şafî, *Tac Tercemesi*, Mütercim, Bekir Sadak, İstanbul, Eser Neşriyat, t.y. c. 2, s. 98.

Nihayet Peygamber (s.a.s): Bir gün tutup, bir gün bozmasını emretti. Abdullah’a (r.a.) bu da az geldiyse de Peygamber (s.a.s): “Bu en güzel oruçtur. Bundan fazlası olmaz” buyurdular.⁶⁷⁸

3.8. NEVRUZ VE MİHRİCÂN ORUCU

Nevruz, Farsça bir kelime olup, “Yeni gün” manasına gelip, yaygın olarak “baharın gelişini kutlamak üzere yapılan tabiat bayramı” olarak bilinmektedir.

Yeni günden kasıt, güneşin kuzu burcuna girdiği gündür ve o gün Güneş yılının başıdır. Mehrecân⁶⁷⁹ ise, güneşin terazi burcuna girdiği gündür. Eylül ayının ortalarına tesadüf eder. Nevruz⁶⁸⁰ ve Mihricân⁶⁸¹ Acemlerin bayram ettikleri günlerdir. Bugünlerde oruç tutmak da aynen aşûre ve cumartesi günleri oruç tutmaya benzer. Hükmü de onun gibidir. Seçkin görüşe göre eğer ondan önceki günler oruçlu ise o günü tutması iyidir. Aksi takdirde tutmaması daha efdaldır. Ayrıca “Sükût orucu” diye bir oruç çeşidi de vardır ki, konuşmadan tutulan oruçtur. Bunu yapan, Mecûsilere benzer. Çünkü bu orucu onlar tutar. Oruçlu kişi hayırlı sözler söylemesi ve gerektiğçe konuşması gerekir.⁶⁸²

Bugünlerde hava oldukça mutedil, gece ve gündüz birbirine denk olduğu için eski astronomlar tarafından bayram olarak kutlanmış, diğer halk da bunları taklit etmiştir. Böylece bugünler bayram olarak kalmış ve Resûlullah’ı (s.a.s.) yasaklamasına kadar devam etmiştir. Enes (r.a.) anlatıyor: Resûlullah (s.a.s.) Medine’ye hicret edip teşrif ettiklerinde Medine’lilerin eğlenip oynadıkları (Nevruz ve Mihrican isminde) iki bayram günleri vardı:

“Bu iki gün(ün mana ve ehemmiyeti) nedir?” diye sordu.

⁶⁷⁸ Nesâî, Siyam, 75, (2387), c. 4, s. 210.

⁶⁷⁹ İran Mecusileri’nin Nevruz’dan sonra en büyük bayramının adıdır. Mihrican Bayramı, eylül ayının 16. günü başlayarak 21. Gününe kadar altı gün devam eder. Bu sürenin başlangıcına “mihrican-ı âmme”, sonuncu gününe ise “mihrican-ı hâsse” denir. Bu bayram, Güneş’in “mizan” burcuna girdiği zamana tesadüf eder. Eski Farşlılar’ın bu günleri bayram saymaları hakkında çeşitli sebepler rivayet edilmiştir. Bkz. Altuntaş, Karagöz, s. 93.

⁶⁸⁰ Yeni gün, baharın ilk günü, 22 Mart günü. Baharın ilk günü dolayısıyla yapılan ve doğu kavimlerinde yaygın olan şenlik veya bayram. Bkz. Mehmet Doğan, *Büyük Türkçe Sözlük*, 11. Baskı, İst. Bahar Yay, s. 843.

⁶⁸¹ Mihrican’ın esasî “mihr” günüdür. Bu bayram ruh sevgisi anlamında mihrican diye bilinir. Mihr; Güneşin ismi olarak da bilinir. Bu da “Güneş’in bu günde gözükmeye başlaması dolayısıyla” diye açıklanmıştır. Vb. Bkz. Günay Tümer, “Mihrican,” *Şamil İslam Ansiklopedisi*, b.y. c. 5, s. 242.

⁶⁸² *İbni Abidin*, c. 4, s. 241.

“(Ey Allah’ın Resûlü!) Biz cahiliye devrinde bu günlerde eğlenirdik,” dediklerinde Resûlullah (s.a.s.) şöyle buyurdu:

“Şüphesiz Allah size bu günlerin yerine daha hayırlısını, Kurban ve Ramazan Bayram günlerini verdi.”⁶⁸³

İlkbahardaki Nevruz (22 Mart) ve sonbahardaki Mihrican günlerinde oruç tutmak tenzihen mekruhtur. Zira Mecusilerin (ateşe tapanların) saygı duyduğu bu günleri gözeterek oruçlu geçirmek, onlara benzemeye çalışmak anlamına gelecektir. Ancak, mutad olarak tutulan oruçların bu günlere denk gelmesi halinde oruç tutmakta bir sakınca yoktur.⁶⁸⁴

3.9. SÜKÛT ORUCU

Oruç tutup bununla beraber bir ibadet inancı ile orucun daha fazla sevap ve faziletine ulaşmak için hiçbir şey konuşmamak suretiyle “Sükût Orucu” tutmak mekruhtur. Fakat faydasız sözlerden kaçınmak için susmakta kerahet yoktur.⁶⁸⁵

Hattabî: Cahiliye adetlerinde kişinin, gece ve gündüz hiç konuşmamak üzere itikâf yaptığını, İslam’ın bunu yasaklayıp itikâf sırasında hayırlı şeyleri konuşmalarını emrettiğini kaydeder.⁶⁸⁶

Dinimizde sükût orucu yoktur. Hiç konuşmadan ibadet sanarak oruç tutmaya çalışmak, hem kişinin kendi bünyesine, hem de toplumsal ilişkilerin devamlılığına zararlı olduğundan mekruhtur. Nitekim Resûlullah (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: “Ergenlik çağına ulaştıktan sonra yetimlik yoktur. Bütün gün geceye kadar susmak da yoktur.”⁶⁸⁷

Susmanın fazileti ve oruçlu kimsenin susmasının teşbih, uykusunun ibadet, duasının makbul olduğunu bildiren hadislerle bu rivayet arasında bir çelişki yoktur. Müslümanlar lüzumsuz ve kişinin ne dinine ne dünyasına faydası olmayan sözler

⁶⁸³ Ebû Davud, Salât, 239, (1134), c. 1, s. 675.

⁶⁸⁴ Altuntaş, Karagöz, s. 93.

⁶⁸⁵ Fındıklı, s. 169.

⁶⁸⁶ Fındıklı, s. 169.

⁶⁸⁷ Ebû Davud, Vesâyâ, 9, (2873), c. 3, s. 293.

söylemekten her zaman sakındırılmış ve böyle kötülüklerden uzak durmaları istenilmiştir. Çünkü insan, söylediği sözlerden de hesaba çekilecektir.⁶⁸⁸

Hz. Zekeriyya ve Hz. Meryem'in susma orucu, gerçekten bir orucu ifade etmez. Bu durum, Hz. Zekeriyya'nın harikulade bir şekilde kendine bahşedilen çocuğun varlığının bir alameti olarak verilmiştir. Hz. Meryem'in susması ise, beşikteki bebek olan Hz. İsa'nın konuşmasını sağlamaya yönelik bir ön hazırlıktır.⁶⁸⁹

Ancak bu konuda Müslümanların alması gereken bazı dersler vardır:

1- Bu susmanın, Kur'an'da "savm" diye, "oruç" diye ifade edilişi, orucun sadece yeme-içme ile sınırlı olmadığı mesajını da taşır. Rabbimiz adına konuşulmayan bir zaman ve yerde susmak da oruçtur.

2- Bidatlerin hâkim olduğu; gündelik konuşmaların, eş-dost ziyaretlerinin, gazete haberlerinin kulluğumuzu hatırlamaya değil, bilakis unutmaya vesile olan konuşmalarla dolduğu bir zamanda, "susma"nın da bir "oruç" olduğunu bilinmelidir.

3- Hz. Meryem'in susma orucunda, onun içerisinde bulunduğu durumu anlamayacak olan bir topluma boşuna konuşmaması, susma orucu ile Rabbini zikretmesi hedeflenmiştir.

4- Bu, yanlış bir iş yapmadığı halde halk tarafından yanlış değerlendirilen bir hareketten dolayı uygulanan bir susma orucudur. Bu oruç türü, savunulması veya ispat edilmesi mümkün olmayan bir olay karşısında takip edilecek en iyi yollardan biridir.

5- Hz. Meryem'in bu uygulaması, günümüze, oruçlu iken yalan söylememek, söz taşımamak, gıybet etmemek şeklinde intikal etmelidir. Bunlardan başka doğruluğuna inandığımız fakat başkaları tarafından yanlış değerlendirilen bir eylem için susma alışkanlığı kazandırmalıdır.

6- Gerçek anlamda oruçta da kişinin boş ve anlamsız sözlerden uzak kalması gerektiği hep vurgulanmıştır. Oruç, ya hayır söyleyip yahut susmayı erdem olarak görenlerin, söz gümüşse sükût altındır diyenlerin ibadetidir. İşte bu anlamı ile oruç, midenin ve cinsel organların oruçlu olmasının yanı sıra, dilin de oruçlu olmasını ifade etmektedir.⁶⁹⁰

⁶⁸⁸ Fındıklı, s. 170.

⁶⁸⁹ Meryem, 19/1-26; Ali İmrân, 3/41.

⁶⁹⁰ Fındıklı, s. 171-172.

3.10. ÜÇ AYLAR ORUCU

Resûlullah (s.a.s.) bazılarının yaptığı gibi peşpeşe üç aylar orucu tutmamıştır.⁶⁹¹ Hatta İbn Mâce'nin rivayetine göre üç aylar tutmayı yasaklamıştı.⁶⁹² Resulullah (s.a.s.) pazartesi ve perşembe günleri ve her aydan üç gün oruç tutar ve teşvik ederdi. Abdullah b. Amr'ın (r.a.) çok ısrarı sonucu Davud'un (a.s.) orucunu tavsiye etti. Ondan daha öteye gitmedi. Ramazan dışında en çok şâ'ban ayında oruç tutardı, ama bunu bile ramazana benzetip tamamını oruçla geçirmede. Çok azı da olsa yediği oldu.

Bu sebeple denilebilir ki, üç aylar orucu diye bir sünnet oruç yoktur. Peygamber'in (s.a.s.) tavsiye ettiği oruçlar maksada yeterlidir.

3.11. KOCASININ İZİNİ OLMADAN KADININ ORUÇ TUTMASI

Ebû Hüreyre'den (r.a.) rivayet edildiğine göre Peygamber (s.a.s.) şöyle buyuruyor: “Kadın, kocası onun yanında iken kocasının izni olmadan oruç tutmasın.”⁶⁹³ Bu hadis Tirmizî de şöyle geçmektedir: “Ramazan ayından bir gün olmadığı müddetçe kadın, kocasının yanında iken kocasının izni olmadan oruç tutmasın.”⁶⁹⁴ Darimî de aynı hadis, Ebû Hüreyre'nin (r.a.) yanı sıra Ebû Said el-Hudrî'den (r.a.) de gelmiştir.⁶⁹⁵

Fakihlerin bu konudaki bu hadislerle ilgili yorumları ise kısaca şöyledir: Kadın, kocasına bir zararı olmadığı halde kocasının izni olmadan nafile oruç tutamaz. Yani tutması haram değil tahrimen mekruhtur. Kocasını eğer onun orucunu bozdurursa,

⁶⁹¹ Tahavî, 2/82 de Ümmü Seleme(r.a.)'nin “Resûlullah'ı (s.a.s.) ramazan ve şâ'ban hariç iki ay arka arkaya oruç tuttuğunu hiç görmedim” dediğini nakleder. Buhari ve diğerleri de Hz. Aişe'den (r.a.) 2/244 Şâ'banın çoğunu, bir rivayette pek azı hariç hepsini tutardı diye nakleder. Bkz. Cevziyye, c. 2, s. 650.

⁶⁹² İbn Mâce, 43, (1743), c. 1, s. 554, İbn Abbas'tan (r.a.) “Resûlullah (s.a.s.) receb ayında oruç tutmayı yasakladı” bu hadisi İbn Hacer, Tebyinil-Acep adlı eserinde 64 de zikreder, ancak recebin tamamını diye söyler. İbn Mâce rivayeti Davud b. Ata yüzünden zayıftır. Şu zamanda insanların tuttıkları üç ayda şekil olarak sünnete aykırıdır. Ashab-ı Kiram'dan oruç tutmaya en azimli olan Abdullah b. Amr (r.a.) idi. O kadar ısrarına rağmen Resûlullah (s.a.s.) ona bile üç aylarda müsaade etmedi. Hele üç ayları tutup ardından kurban kesmek, adak yapmak, bunu diğer insanlara iftihar ederek anlatmak bid'atın ta kendisidir. Bkz. Cevziyye, c. 2, s. 650.

⁶⁹³ Buhârî, Nikâh 84-86, c. 2, s. 150; Müslim, Zekât 26, (84/1026), c. 1, s. 711; Ebû Davud, Savm, 74, (2458) c. 2, s. 827; Darimî, Savm, 20, (1728), c. 1, s. 344; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 2, s. 316-245-444-446-500.

⁶⁹⁴ Ebû İsa, bu Ebû Hüreyre'nin hadisinin hasen ve sahih olduğunu söyler. Bkz. Tirmizî, Savm, 65, (782), c. 3, s. 151.

⁶⁹⁵ Darimî, Savm, 20, (1726), c. 1, s. 344.

kocasının izniyle ancak kazasını tutabilir. Kadın da sonradan kocası izin verince veya yalnız kalınca, bozmuş olduğu orucu kaza eder. Ama kocasından boşanıp ayrıldıktan sonra kazası ona vacip olur. Koca kendi bazı hakları için eşinin oruç tutmasını istemezse kadın günahkâr olmamak için oruca başlamışken bozabilir. Bu da bir özürdür. Bu nafîle oruçlar için geçerlidir. Bir erkek karısına zihâr yaparsa kefarecini oruçla ödemesine mani olamaz. Çünkü buna kadının hakkı taalluk etmiştir.⁶⁹⁶

Kadının kocası hasta veya yolcu yahut hac veya umre için ihramlı olduğu zaman, karısının nafîle orucuna mani olamaz. O engellese bile kadın tutabilir. Çünkü onun men etmesi hakkı cima içindi. Bu hallerde kadının orucunun ona bir zararı yoktur.⁶⁹⁷

Kocasının izin vereceğini bildiği halde oruç tutulması için ayrıca bir izin alınmasına gerek yoktur. Buradaki sakınca izin vermeyeceğini bildiği halde kocasının izni olmaksızın nafîle oruç tutulmasıdır.⁶⁹⁸

Kadın ramazan orucu için eşinin iznine ihtiyaç duymadan oruç tutabilir. Çünkü vaktinde tutulması farz olan bir oruçtur. Diğer taraftan ramazanda kocası da oruçlu olduğu için beşeri hak ve ihtiyacının gölgelenmesi söz konusu değildir. Belirli günlerde tutulması adanan adak orucu da ramazan orucu hükmündedir. Çünkü o oruç günlüdür, vaktinde tutulması gerekir.⁶⁹⁹

Bu, İslam'ın eşlerarasındaki ittifak ve aile huzurunu önemsemesi demektir. Ailenin huzuru dünya ve ahiretin azığıdır. Kadının kocasının haklarına saygı duyup hayatını öyle şekillendirmesi, erkeğin de hanımını Allah'ın özel bir emaneti olduğu nazarı ve hassasiyetinde olup ona değer vermesi aile huzuru açısından azımsanamayacak kadar önemlidir. Orucun fazileti başlığı altında aktardığımız hadislerde orucun fazileti ve nafîle ibadet açısından önemine değinilirken, oruç ibadetinden daha önemli olan eşlerin birbirlerinin haklarına saygı gösterip aile huzuru için kocasının izni olmadan kadının nafîle oruç tutamaması önemsenmiştir. Bu İslam'ın bir hayat reçetesidir. Haklara saygı nafîle ibadetlere tercih edilecek kadar önemsenirken bunu gözardı etmek akıl karı değildir ve vebali büyüktür. Bunun öneminin anlaşılması açısından bizim “Şâ’ban Orucu” başlığı altında değindiğimiz

⁶⁹⁶ *İbni Abidîn*, c. 4, s. 357.

⁶⁹⁷ *İbni Abidîn*, c. 4, s. 357.

⁶⁹⁸ Fındıklı, s. 157.

⁶⁹⁹ A.g.e, s. 159.

Hz. Aişe'nin ve diğer eşlerinin (r.a.), Resûlullah'ın (s.a.s.) belki bize ihtiyacı olur hassasiyetiyle ramazandan kalma kaza oruçlarını Resûlullah (s.a.s.) hayattayken şâ'ban ayına kadar erteleyip onunla beraber oruç tutmaları, Resûlullah (s.a.s.) hayattan ayrıldıktan sonra hiç ertelemeyen kazalarını en erken vakitte tutmalarının altında bu incelikler vardır. Ailede şiddet ve çatışmanın temelinde İslam'ın hayattan çıkarılıp yaşanmaması, hak ve hukuk konusunda İslam'ın penceresinden değil de kendi nefsinin penceresinden bakma yatmaktadır.

Genel Değerlendirme

Çalışmamızın bu kısmında gördük ki, Resûlullah'ın (s.a.s.) tuttuğu ve tavsiye ettiği oruçların yanı sıra tutmadığı ve yasakladığı nehyettiği yani yasakladığı bazı oruçlar da bulunmaktadır. Bunlardan biri visâl orucudur. Sahur ve iftar edilmeden günlerce kesintisiz devam eden bu orucu, Resûlullah (s.a.s.) kendisi tutmasına rağmen bunu ümmetine yasaklamıştır. Bu orucu Allah'ın özel bir yardımıyla tutabildiğini, Allah tarafından yedirilip içirildiğini buyurarak sahabilerinden tutmak isteyenlere izin vermemiştir. Buna rağmen tutmakta ısrar edenlere en azından sahur yapmalarını istemiştir.⁷⁰⁰

İçinde oruç tutulması yasaklanan beş günden ikisi Ramazan ve Kurban Bayramlarıdır.⁷⁰¹ Bu beş günün kalan üç günü de Kurban Bayramının birinci günden sonraki üç gündür. Bu beş günde oruç tutmak haramdır.⁷⁰² Nuh (a.s.) yıl boyunca oruç tutarken bu beş günü tutmamıştır. Resûlullah (s.a.s.) ümmetine bu günlerle beraber yıl boyunca oruç tutmayı yasaklamıştır. Fakat bu günlerde oruç tutmayacak şekilde yıl orucu tutulmasında bir sakınca olmamakla beraber hoş görülmemiştir.⁷⁰³

Resûlullah (s.a.s.) günlerden özel olarak sadece cuma gününde oruç tutmayı nehyetmiştir. Aynı şekilde cumartesi günü için de bu yasak geçerlidir. Fakat Resûlullah (s.a.s.), bir gün öncesi veya sonrasında da oruç tutulmasında bir sakınca

⁷⁰⁰ Buhârî, Savm, 48, c. 2, s. 242; Müslim, Siyam, 11, (61/1105), c. 1, s. 776; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 6, s. 258.

⁷⁰¹ Buhârî, Savm, 66, c. 2, s. 249; Müslim, Siyam, 22, (138/1137), c. 1, s. 799; Tirmizî, Savm, 58, (771), c. 3, s. 141; Ebû Davud, Savm, 48, 49, (2416), c. 2 s. 802. Tirmizî, bu hadisin hasen ve sahih olduğunu söyler.

⁷⁰² Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 4, s. 77.

⁷⁰³ Heysemî: "Senesinde tanımadığım Ebu Kenâne bulunmaktadır" dedi. Elbânî, *Daifu'l-Cami'de* (3465) zayıf hükmü vermiştir. Bkz. Suyûtî, c. 2, s. 165.

görmemiştir.⁷⁰⁴ Ümmü Seleme (r.a.) annemizden gelen bir rivayet, Resûlullah'ın (s.a.s.) cumartesi ve pazar günlerini oruçla geçirmeyi sevdiği yönündedir.⁷⁰⁵

Şâ'ban ayının son gününde oruç tutmayı yasaklamıştır. Bu güne şek günü denilmiştir. Ramazandan olabilir diye tedbir anlamında oruç tutulmaz.⁷⁰⁶ Yıl orucunu tutmamış, ümmetinden de tutmasını istememiştir.⁷⁰⁷ Ayrıca acemlerin bayramı olan nevruz ve mehrecan günlerinde oruç tutulması doğru değildir.⁷⁰⁸

Resûlullah (s.a.s.) üç aylar orucu tutmamış ve öyle bir tavsiyede de bulunmamıştır.⁷⁰⁹ Son olarak da Resûlullah (s.a.s.), bir kadının kocasının rızası olmadan nafîle oruç tutmamasını istemiştir.⁷¹⁰

⁷⁰⁴ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 6, s. 368.

⁷⁰⁵ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 6, s. 324.

⁷⁰⁶ Ebu Davud, *Savm*, 10, (2334), c. 2, s. 739; Nesâî, *Siyam*, 37, (2186), c. 4, s. 153; İbn Mâce, *Siyam*, 3, (1645), c. 1, s. 527; Darimî, *Savm*, 1, (1689), c. 1, s. 335; Ebû İsa'ya göre, bu Ammâr'ın hadisi hasen ve sahihtir. Sahabe ve Tabiînlerden ilim ehli olanlar, bununla amel etmişlerdir. Süfyan'ı-Sevrî, Malik b. Enes, Abdullah b. Mübarek, Şafiî, Ahmed ve İshak bunlardandır. Kişinin şek gününde oruç tutmasını mekruh saydılar. Çoğunun görüşüne göre, eğer o günü tutarsa ve eğer o gün ramazan ayındansa onun yerine bir gün kaza eder. Bkz. Tirmizî, *Savm*, 3, (686), c. 3, s. 80.

⁷⁰⁷ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 4, s. 24.

⁷⁰⁸ *İbni Abidîn*, c. 4, s. 241.

⁷⁰⁹ Buhârî ve diğerleri Hz. Aişe'den (r.a.) Şâ'banın çoğunu, bir rivayette pek azı hariç hepsini tutardı diye nakleder. Bkz. *Cevziyye*, c. 2, s. 650.

⁷¹⁰ Ebû İsa, bu Ebû Hüreyre'nin hadisinin hasen ve sahih olduğunu söyler. Bkz. Tirmizî, *Savm*, 65, (782), c. 3, s. 151.

SONUÇ

İslam dininde ibadet olarak oruç, değer bakımından önemli bir konuma sahiptir. Bütün kaynak kitaplarda namazdan hemen sonra oruç gelir. Farz kılınan ramazan ayı orucu dışında Resûlullah (s.a.s.) çokça tutmuş ve tutulmasını tavsiye etmiştir.

Resûlullah (s.a.s.) ramazan dışındaki oruçları sadece tavsiye etmemiş bazı durumlar için de emretmiştir. Örneğin bir mazeretten dolayı tutulamayan ramazan orucunun kazasını emretmiştir. Bozulan bir nafil orucun kaza edilmesini söylemiştir. Nefsine yenilerek ramazan orucunu bozan bir sahabeye, önce kefaret olarak köle azadını, buna gücü yetmediği zaman iki ay peş peşe oruç tutmasını emretmiştir. (Rahmet Peygamberi, bu orucu tutamayan, hatta altmış fakiri bile doyuramayacak durumda olan bu sahabeye Peygamber (s.a.s.), altmış fakire vermesi gereken gıdayı ona, fakirlere vermek üzere kendisi vermiş, Medine’de kendisinden daha fakirin olmadığını söylemesi üzerine kendisine bağışlamıştır.) Allah Resûlü (s.a.s.), ashâbına, adanan bir orucun tutulmasını emretmiştir. Kaza orucu veya adak orucu olan ölünün velisinin yani yakınının onun yerine tutabileceğini söylemiştir.

Haram aylarda oruç tutulmasını tavsiye etmiştir. Bu aylardan biri olan muharrem ayının orucunu önemsemiştir. Bu ayın onuncu günü olan aşûre orucunu ilk başlarda farz oruç olarak emretmiş, daha sonra ramazan orucu ayeti inince serbest bırakmıştır. Kendisi tutmakla beraber dileyen tutmuş dileyen tutmamıştır. Ayrıca Yahudilere muhalefet için bir gün öncesini veya bir gün sonrasının tutulmasını istemiştir. Yine haram aylardan olan zilhicce ayında oruç tutmanın faziletinden bahsetmiştir. Özellikle ilk dokuz gününde ki ibadetin önemine vurgu yapmıştır. Zilhiccenin dokuzuncu günü olan arefe orucu tutmuş ama Arafat’ta bulunan hacıların daha canlı ve dinç bir şekilde dua ve başka ibadetleri yapabilmeleri için, kendisinin

örnek olması açısından oruç tutmamış, tutmamış olduğunu göstermek için kendisine sunulan sütü devesinin üzerinde içmiştir.

Yine haram aylardan olan receb ayında bilinenin aksine mutâd oruçları dışında bu aya özel belli bir oruç tutmamıştır. Fakat şâ'ban ayının hemen hemen hepsini oruçla geçirmiştir. Halk arasında meşhur olan “üç aylar orucu” diye kesintisiz bir oruç tutmamıştır. Ramazan ayından sonra gelen şevvâl ayından altı gün oruç tutmuş ve bu altı günü oruç tutmanın bir senelik oruca mukabil geldiğini söylemiştir.

Her ayın on üç, on dört ve on beşinci günleri olan eyyam-ı biyd de yani dolunaylı aydınlık gecelerin gününde oruç tutmanın faziletine değinmiş, bu günlerde devamlı oruç tutmanın ömürlük oruca bedel olduğunu anlatmıştır.

En faziletli orucun Davud'un (a.s.) orucu olduğunu buyurmuş, ısrarla ömür orucunu isteyen Abdullah b. Amr b. As'a (r.a.) izin vermeyip en son Davud'un (a.s.) orucunu tutmasını ve daha ileri gitmemesini emir buyurmuştur.

Kendisi pazartesi ve perşembe oruçlarını tutmuş bunun nedenini soranlara, bu günlerde amellerin Allah'a arz edildiği günler olduğunu, insanların bugünlerin değerinden bihaber olduğunu ve kendisinin bugün dünyaya geldiğini, o gün Peygamber olarak gönderildiğini, amellerinin Allah'a arz edilirken oruçlu olmak istediğini buyurmuştur. Ayrıca Ebu Davud ve Tirmizî'de geçen bir hadise göre yıl orucu hakkında soru soran birine, şevvâl orucu haricinde çarşamba ve perşembe günleri oruç tutmasını tavsiye etmiştir. Ümmü Seleme (r.a.) annemizden de Resûlullah'ın (s.a.s.) cumartesi ve pazar günlerinde oruç tuttuğu rivayet edilmiştir. Bunu kendisine sorduğu zaman da, bu günlerin müşriklerin bayramı olduğunu ve kendisinin de onlara muhalefet etmeyi sevdiğini söylemiştir. Evlenemeyecek durumda olan bekârlara oruç tutmayı önermiştir.

Bu çalışmamızın son bölümünde Resûlullah'ın (s.a.s.) nehyettiği oruçlar yer almaktadır. Ramazan ve Kurban Bayramlarının ilk günlerinde oruç tutmanın haram olduğunu buyurmuştur. Kurban bayramının kalan üç günü olan teşrik günlerinde de oruç tutmayı yasaklamış ve bugünlerin yeme, içme ve Allah'ı anma günleri olduğunu söylemiştir. Bir gün öncesi ve bir gün sonrası olmadan özel olarak cuma günü ve cumartesi günü oruç tutmayı hoş görmemiştir. Fakat bugünler düzenli tutulan bir oruç gününe denk gelmesi durumunda tutulmasında bir sakıncanın olmadığını buyurmuştur.

Ramazana acele edip bir gün öncesinde yani şek gününde oruç tutmayı nehyetmiştir. Ömür boyu oruçlu olmak isteyene izin vermemiştir. Yıl boyu oruç tutanın tutmamış hükmünde olduğunu buyurmuştur. Mihrican ve Nevruz günlerinde oruçlu olmak ve sükût orucu tutmakta aynı şekilde nehyetmiştir. Kocanın karısının üzerinde belli bazı hakları için kocasının izni olmadan kadının nafile oruç tutmamasını istemiştir.

Bu çalışma sürecinde temel hadis kaynaklarından istifade edilmiştir. Zayıf rivayetleri içeren nadir bazı eserlerden de yararlanılırken dipnotta rivayetin durumu belirtilmiştir.

Bu çalışma, bu konuya hâkim olma bakımından fevkalade yararlı olmuştur. İleride bu çalışma üzerinde daha detaylı ve kapsamlı bir çalışma yapılarak Resulullah'ın (s.a.s.) ibadetleri arasından oruçlarının bilinmesi ve uygulanması noktasında bir açığın kapatılması düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

Ağrakça, Ahmed, (Genel Yönetim ve İlmi Redaksiyon) *Şamil İslam Ansiklopedisi*, b.y. İstanbul, Şamil Yayınevi, 2000.

Akgül, Hüseyin, “Zülhicce,” *Şamil İslam Ansiklopedisi*, b.y. İstanbul, 2000.

Altuntaş, Halil, Muzaffer Şahin, *Kur’ân-ı Kerim Meâli*, 16. Baskı, Ankara, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2009.

Altuntaş, Halil, İsmail Karagöz, *Oruç İlmihali*, 2. Baskı, Ankara, Diyanet İşleri Yayınları, 2010.

Aras, M. Özgü, “Arefe,” *DİA*, İstanbul, 2013.

Askalânî, Ahmed b. Ali b. Hacer (ö. 773-852), *Fethu’l-Bârî bi Şerhi’l-İmam Ebu Abdillah Muhammed b. ismail el-Buhârî*, Tashih eden. Abdulaziz b. Abdullah b. Bâz, b.y. Beyrut, Daru’l-Fikr, t.y.

Atar, Fahrettin, “Teşrik,” *DİA*, İstanbul, 2013.

Aynî, Bedruddin Muhammed b. Ahmed el-Aynî, (v. 855/1451), *Umdetu’l-Kârî Şerhu Sahihi’l-Buhârî*, b.y. Daru’l-Fikr, I-XXIV, t.y.

Beycûrî, İbrahim: *Haşiye’tu eş-Şeyh İbrahim el-Beycurî ala Şerhi el-Allame’ti İbni’l-Kâsım el-Ğazza ala Metni eş-Şeyh ebi’s-Şucâ’*, Tasarlayan: Muhammed Abdusselam Şahin, 8. Baskı, Beyrut-Lübnan, Darü’l-Kütub’ül-İlmiyye, 1971.

Beyhakî, Ebu Bekr Ahmed b. Hüseyin b. Ali (v. 458/1066), *es-Sünenü’l-Kübrâ*, I-X, b.y. Beyrut, Daru’l-Fikr, t.y.

Bilmen, Ömer Nasuhi: *Büyük İslam İlmihali*, Sadeleştiren: Ali Fikri Yavuz, b.y. İstanbul, İpek Yayın Dağıtım, 2003.

Buharî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail, *Sahihu'l-Buharî*, I-VIII, 2. Baskı, İstanbul, Çağrı Yayınları, Daru Sahnûn, 1992, h. 1413.

Canan, İbrahim, *Hiz. Peygamber'in Sünnetinde Tıp: Tıbb-ı Nebevî*, b.y. Ankara, 1995.

Canan, İbrahim: *Kütüb-i Sitte Muhtasarı ve Şerhi*, b.y. Ankara, Akçağ Yay. 1995.

Çakan, İsmail Lütfi, *Hadis Edebiyatı*, 14. Baskı, İstanbul, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 2014.

Çolak, Abdullah, "Oruç Kefaretinin Dayandığı Hadislerin Tahlili," *Ekev Akademi Dergisi*, c. 9, sy. 23, Bahar 2005, s. 135-156.

Dalgın, Nihat, "Özel Günlerindeki Kadınların İbadeti," *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, sy. 9, 2007, s. 379-413.

Darimî, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdurrahman Semerkandî, *Sünen-i Darimî*, 2. Baskı, İstanbul, Çağrı Yayınları, Daru Sehnûn, 1992, Hicri, 1413.

Doğan, Mehmet, *Büyük Türkçe Sözlük*, 11. Baskı, İstanbul, Bahar Yayınları, 1996.

Ebu Davud, Süleyman b. Eş'as es-Sicistanî, *Sünen-i Ebi Davud*, I-V, 2. Baskı, İstanbul, Çağrı Yayınları, Daru Sahnûn, 1992, h. 1413.

el-Cevziyye, İbni Kayyim, *Zadu'l-Meâd fi Hedyi Hayru'l-İbâd*, Tercüme Ve Tahkik. Muzaffer Can, b.y. İstanbul, Candaş Yayınları, 1990.

Erdoğan, Mehmet, "İslam'ın Anlaşılmasında Sünnetin yeri ve Değeri," *Kutlu Doğum Sempozyumu -2001, Türkiye Diyanet Vakfı İslami Araştırmalar Merkezi*, s. 324, 2003.

Etik, Arif (Çev.), "Sağlığın En İyi Çaresi Oruç," *İslam Medeniyeti Dergisi*, c. 3, sy. 25, s. 11-13 arası. 1972.

Esed, Muhammed: *Kur'an Mesajı*, Ter. Cahit Koytak ve Ahmet Ertürk, b.y. İstanbul, İşaret Yayınları, 1999.

Fındıklı, Mustafa İsmail, *Faziletleriyle Nafile Oruçlar*, 1. Baskı, İstanbul, Kitapkalbi Yayıncılık, 2016.

Gazalî, Muhammed Ebi Hamid el-Gazalî, *İhya-u Ulum'ud-Din*, Tercüme: Ali Arslan, b.y. İstanbul, Merve Yay, t.y.

Günay, Hacı Mehmet, "Receb," *DİA*, İstanbul, 2013.

Hatır, H. İ. M. (1405) *el-İsâbe fî Hadisi'z-Zubâbe*, Daru'l-Kıble li's-Sekâfeti'l-İslamiyye, 1990.

Hatipoğlu, Haydar: *Sünen-i İbni Mâce Tercemesi ve Şerhi*, b.y. İstanbul, Kahraman Yayınları, 1983.

Hekim, Muhammed Tahir, *Sünnetin Etrafındaki Şüpheler*. (Çev. Hüseyin Aslan), İstanbul, Pınar Yayınları, 1985.

Heysemî, Hafız Nureddin Ali b. Ebibekr el-Heysemi, *Mecmeu'z-Zevaid ve Menbeu'l-Fevaid*, Daru'r-Riyaz lit-Turas, b.y. Lübnan-Beyrut, Daru'l-Kitabu'l-Arabiyye, 1987, h. 1407.

İbni Abidîn, Muhammed Emin b. Ömer b. Abdulaziz (v.1252/1836), *Reddu'l-Muhtar ale'd-Dürrü'l-Muhtar, İslam İlmihali*, (trc. Ahned Davudoğlu), I-VIII, b.y. İstanbul, Şamil Yayınevi, 1983.

İbni Abidin Oğlu, Muhammed Alaaddin, *el-Hediyyetü'l Alaiyye Tercemesi*, Kaynak Mütercim, Mehmet Salim Bilge, b.y. İstanbul, Kahraman Yay. 2002.

İbni Hanbel, Ebû Abdullah Ahmed b. muhammed, *Müsned-u Ahmed b. hanbel*, I-VI, 2. Baskı, İstanbul, Çağrı Yayınları, Daru Sahnûn, 1992, Hicri, 1413.

İbn Kuteybe, *Hadis Müdafası (Te'vilu Muhtelifi'l- Hadis)* (Çev. M. hayri Kırbaşoğlu), İstanbul, 1989.

İbni Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezid el-Kazvinî, *Sünen-i İbni Mâce*, I-II, 2. Baskı, İstanbul, Çağrı Yayınları, Daru Sahnûn, 1992, h. 1413.

İslam Ansiklopedisi, b.y. İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı, 2013.

Karaman, Hayreddin, Ali Bardakoğlu, Yunus Apaydın, *İlmihal: İman ve İbadetler*, 8. Baskı, Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı, 2005.

Karaman, Hayrettin, Mustafa Çağrı, İbrahim Kafî Dönmez, Sadrettin Gümüş, *Kur'an-ı Kerim Meâli*, 3. Baskı, İstanbul, Diyanet İşleri Başkanlığı, 2017.

Karapınar, Fikret, "Hadis Şerhlerinde Kullanılan Yorumlama Biçimleri: "...Oruç bana aittir..." Hadis Örneği," *Marife: Dini Araştırmalar Dergisi (Bilimsel Birikim)*, c. 9 sy. 1, s. 57-98 arası.

Kazıcı, Ziya, "Oruç," *İslam Medeniyeti Dergisi*, c. 3, sy. 35-36, 1973, s.13-20 arası.

- Keleş**, Ahmet, *Hadislerin Kur'an'a Arzı*, 1. Baskı, İstanbul, İnsan Yayınları, 1998.
- Köktaş Yavuz**, *Güncel Hadis Yorum ve Tartışmaları*, 1. Baskı, İstanbul, Rağbet Yayınları, 2010.
- Köse**, Saffet, “Visal Orucu,” *Şamil İslam Ansiklopedisi*, b.y. İstanbul, 2000.
- Mâlik b. Enes**, *Muvattâ*, I-II, 2. Baskı, İstanbul, Çağrı Yayınları, Daru Sahnûn, 1992, h. 1413.
- Müslim**, İbnu'l-Haccac Ebû'l-Husayn el-Kuşeyrî en-Neysaburî, *Sahih-i Müslim*, I-III, 2. Baskı, İstanbul, Çağrı Yayınları, Daru Sahnûn, 1992, h. 1413.
- Nesâî**, Ebu Abdirrahman Ahmed b. Şuayb, *Sünen-i Nesaî*, I-VIII, 2. Baskı, İstanbul, Çağrı Yayınları, Daru Sahnûn, 1992, h. 1413.
- Oruçhan**, Osman, “Yanlı Peygamber Algısından Olumsuz Peygamber İmajına: Hadisleri Anlama ve Yorumlamada Bilimsel Verileri Kullanma Konusunda Eleştirel Bir Yaklaşım,” *International Journal of Science Culture and Sport (IntJSCS)*, Issn, 2148-1148, Ağustos 2015, s. 24.
- Özaşar**, Mehmet Emin v.d. *Hadislerle İslam, Hadislerin Hadislerle Yorumu*, 1. Baskı, Ankara, Diyanet İşleri Başkanlığı, 2014.
- Polat**, Salahattin, *Hadis Araştırmaları*, 5. Baskı, İstanbul, İnsan Yayınları, 2014.
- Salih**, Aidin, *Gerçek Tıp Yitik Şifanın İzinde*, 17. Baskı, İstanbul, Sade Hayat Yayıncılık, 2016.
- Sarı**, Mevlüt, *el-Mevarid, Arapça-Türkçe Lugat*, b.y. İstanbul, Bahar Yayınları, 1984.
- Semerkandî**, Ebu'l Leys, *Gaflette Olanlara Nasihatler (Tenbihu'l Gafilin)*, Çev. Abdulkadir Akçiçek, b.y. Ankara, Bedir Yay, t.y.
- Seyyid Mansur**, Ali Hâsif el Hüseyinî eş-Şafîî, *et-Tâcu'l Câmiu-li'l-Usûl fî Ahadis'r-Rasul, Tac Tercemesi Büyük Hadis Kitabı*, Mütercim, Bekir Sadak, I-VIII, 4. Baskı, İstanbul, Eser Neşriyat, t.y.
- Sofuoğlu**, Mehmet, *Sahîh-i Buhârî ve Tercemesi*, b.y. İstanbul, Ötüken Neşriyat, Temmuz, 2013.

Suyûtî, Ebu'l-Fadl Celaleddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî es-Suyutî eş-Şafîî: *el-Cami'us-Sağîr min Ahâdisi'l-Beşîri'n-Nezîr*, terc. Hüseyin Yıldız, Hasan Yıldız ve Zekeriyya Yıldız. 1. Baskı, İstanbul, Ocak Yayıncılık, 2013.

Şirâzî, Ebû İshak, *el-Mühezzeb Fî Fıkhi el-İmam eş-Şafîî*, 1. Baskı, Beyrut, Dâru'l-Kalem ed-Dâru's-Şamiyye, 1992.

Tahavî, Ebu Cafer Ahmet b. Muhammed, *Şerhu Muşkili'l-Âsâr*, Beyrut, Muessesetu'r-Risale, 1994.

Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa b. Sevre, (ö. 279/892), *Sünen-i Tirmizî Mevsuatı's-Sünne el-Kütub'us-Sittetu ve Şuruhiha*, 2. Baskı, İstanbul, Çağrı Yayınları, 1992, 1413.

Yaşaroğlu, M. Kamil, "Muharrem," *DİA*, İstanbul, 2013.

Yıldırım, Celal, *Kaynaklarıyla Ahkâm Hadisleri*, 1. Baskı, Konya, Uysal Kitapevi, 1992.

Yıldırım, Enbiya, *Hadis Meseleleri*, 2. Baskı, İstanbul, Rağbet Yayınları, 2013.

Yıldız, Abdullah, *Büyük Fetih Müslümanları ve Rivayetleri Hz. (Muaviye ve Hadisçiliği)*, 1. Baskı, Eyyüp/İst. Siyer Yayınları, Ocak 2015.

Yitik, Ali İhsan, "Oruç," *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, İstanbul, 2013.

Yücel, Ahmet, *Hadis Usûlü*, 16. Baskı, İstanbul, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2014.

Yücel, Ahmet, "İbnü'l-Arabî," Ebu Bekir, md. *DİA*.

Tirmizî, Ebu Abdillâh Muhammed b. İsa, *Sünen-i Tirmizî*, I-V, 2. Baskı, İstanbul, Çağrı Yayınları, Daru Sahnûn, 1992, h. 1413.

Uysal, Veysel, *Psiko-Sosyal Açıdan Oruç*, Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1994.

Ünal, Halit, "Eşhuru'l-Hurum," *Şamil İslam Ansiklopedisi*, b.y. İstanbul, 2000.

Zuhayli, Vehbe, *İslam Fıkhi Ansiklopedisi*, I-X, (Mütercimler, Ahmed Efe, Beşir Eryarsoy, H. Hilmi Ulus, Abdurrahim Ural, Yunus Vehbi Yavuz, Nurettin Yıldız), b.y. Fatih-İstanbul, Risale, 1992.